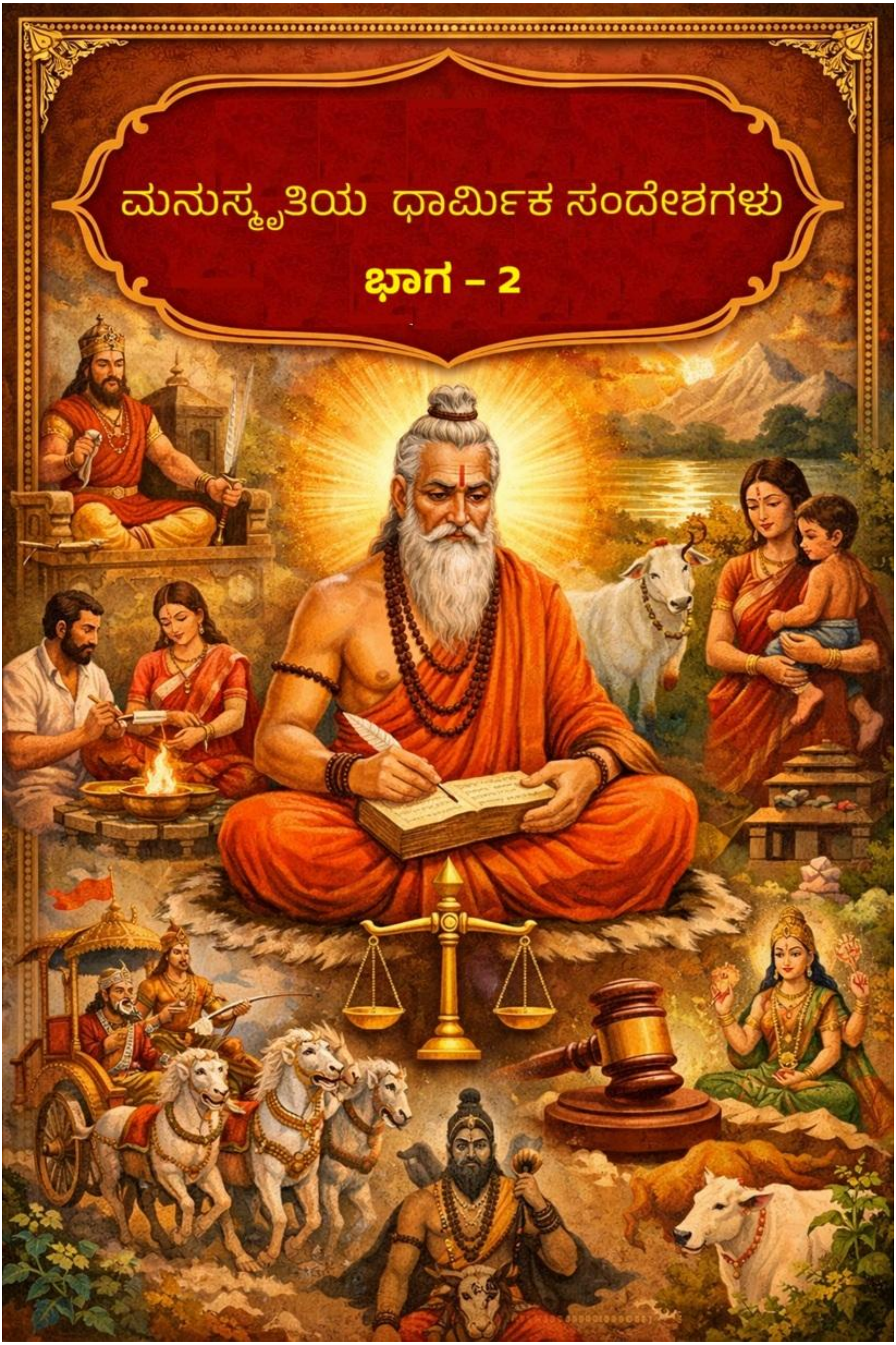

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು
ಭಾಗ – 2

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು

ಭಾಗ – 2

ಲೇಖಕರು, ಸಂಶೋಧಕರು ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಕಾರರು
ಗ್ರಂಥದ ಹಕ್ಕುದಾರರು

ಶ್ರೀಧರ ಬಾಬು. ಎನ್

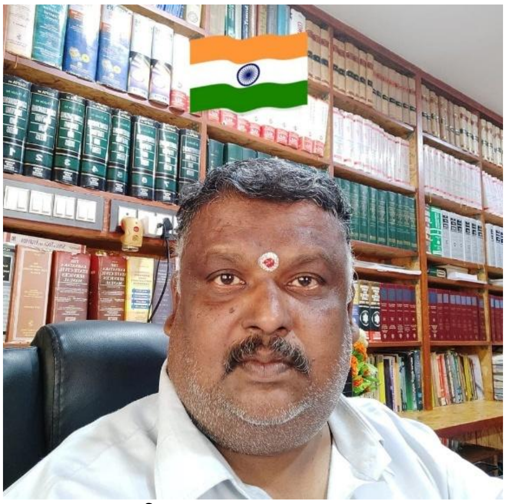
ವಕೀಲರು, ತುಮಕೂರು ಮೊ. 9880339764
ಎಸ್.ಬಿ.ಎನ್. ಲಾ ಚೇಂಬರ್. 7ನೇಕ್ರಾಸ್, 1ನೇ ಮೈನ್ ಶ್ರೀರಾಮನಗರ,
ಆರ್.ಕೆ. ಸ್ವೀಟ್ಸ್ ಹಿಂಭಾಗ, ಗುಂಚಿ ಸರ್ಕಲ್, ತುಮಕೂರು -572101

Researched, Collected & Written By
Copyright holder

SRIDHARA BABU N, Advocate

SBN LAW CHAMBER, 7TH CROSS,1ST MAIN
SriRamanagara, Behind RK Sweets
Gumchi Circle, Tumakuru -572101
PH: 9880339764

ಲೇಖಕರ ಬಗ್ಗೆ

ಶ್ರೀಧರ ಬಾಬು ಎನ್

ತುಮಕೂರು ಮೂಲ ನಿವಾಸಿಗಳು, ಇಲ್ಲಿಗೆ 25 ವರ್ಷದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಕೀಲರು, 1992 ರಿಂದಲೂ ಹವ್ಯಾಸಿ ಬರಹಗಾರರು, ಆದ ಇವರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ವಿಚಾರದ ಸಂಶೋಧಿತ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಅವರ ಬ್ಲಾಗ್ಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪುಸ್ತಕದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಜನತೆಗೆ ಮತ್ತು ಯುವ ವಕೀಲರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗಾಗಿ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಹಿನ್ನೆಲೆಯವರು. ಹಿಂದು ಕಾನೂನು, ಸಿವಿಲ್ ಕಾನೂನು, ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಕಾನೂನು, ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್ ಕಾನೂನು, ದಲಿತರ ಭೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಚಾರವಾದ ಪಿ.ಟಿ.ಸಿ.ಎಲ್ ಕಾನೂನು, ಮತ್ತು

ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾಹಿತಿ ಇವರ ಬ್ಲಾಗಲ್ಲಿ ಸಿಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆಂಗ್ಲ ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಉಚಿತವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಕೊಡುಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಯಾವುದೇ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಸಂಶೋಧನಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಕ್ಷಿದಾರರಿಗೂ ಒದಗಿಸುತ್ತಾ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಳಕಳಿ ಉಳ್ಳವರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಮೊದಲ ಪ್ರಕಟಿತ ಕೃತಿ "ಮುಸ್ಲಿಂ ಭಯೋತ್ಪಾದನೆ". ಎರಡನೇ ಪ್ರಯತ್ನ ಪ್ರಾಣ ವಿದ್ಯಾ ವೇದ ರಹಸ್ಯ ಹಾಗೂ ಆನ್ಲೈನ್ ನಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಇವರ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಲಿಂಕ್ ಈ ಕೆಳಗೆ ಇವೆ.

https://archive.org/details/hindu_law_in_kannada
https://archive.org/details/principles-of-lending-and-recovery
https://archive.org/details/case-law-collection-on-important-civil-matters
https://archive.org/details/principles-of-hindu-law-on-properties
https://archive.org/details/without-rectifying-religious-texts-no-end-in-islamic-terrorism
https://archive.org/details/20210622_20210622_1632
https://archive.org/details/case-law-on-evidence-in-civil-matters
https://archive.org/details/sridharababu1234_gmail
https://sridharababu.blogspot.com/
https://sridharababu.weebly.com/
https://archive.org/details/20250303_20250303_1503
https://archive.org/details/20260120_20260120_1537
https://archive.org/details/20260110_20260110_1520/mode/2up
https://archive.org/details/1_20251229_20251229_0923

ಈ ಪುಸ್ತಕ ಅವರು ಸತ್ಯ ಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡ ಅಪಾರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೃತಿ. ಹಿಂದಿನ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಕೃತಿಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಹಲವಾರು ಹೊಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿವರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿತ ಸಂಶೋಧನಾ ಫಲವೇ ಈ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶಗಳು ಗ್ರಂಥ. ಪ್ರತಿ ದಿನ 6 ರಿಂದ 12 ಗಂಟೆಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯವನ್ನು ನೀಡಿ ವಿವಿಧತೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲೇ ಉದಯಿಸಿದ ಇವರ ಗ್ರಂಥ, ಮನು ಮಹರ್ಷಿಯ ಸಮಗ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ದಿಕ್ಕು ನೀಡುವ ಗ್ರಂಥ. ಇಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಸಮಾಜ, ಪ್ರಕೃತಿ, ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮತೋಲನ ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮಪಾಲಕನಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರ. ಇತರ ಆಶ್ರಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೇರವಾಗಿಯೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿವೆ.

ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕು ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶ. ಈ ಯಜ್ಞದ ಸರಳ ರೂಪವೇ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ತವ್ಯ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೃತಜ್ಞತೆ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಸೇವೆ, ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಣೆ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ದೊಡ್ಡ ಯಾಗ–ಹೋಮಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮನೆಯಲ್ಲೇ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮಕ್ರಮಗಳು.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವ ಇದೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡದೆ, ಧರ್ಮದ ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರವನ್ನು "ಹವ್ಯ" ಎಂದು, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆಹಾರವನ್ನು "ಕಾವ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ದೇವಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಸಮಯ, ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಥಿತಿ ಬೇಕು ಎಂಬ ಬೋಧನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧ ಎಂಬ ಪಿತೃಕರ್ಮ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಭಯದ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಮೂಲವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಪೀಳಿಗೆಯ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮೃತರಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಬದುಕಿರುವವರಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವು ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಲ್ಲ. ಅದು ಬದುಕನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆಸುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು, ಹವ್ಯ–ಕಾವ್ಯ ವಿಭಜನೆ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧ — ಈ ಮೂರೂ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬದುಕನ್ನು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿಡುವ ಸಹಜ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ನನ್ನ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಮಾತಾ ಪಿತೃಗಳ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ

ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಆರ್. ನಾಗರಾಜಚಾರ್

ಪರಿವಿಡಿ

ಅಧ್ಯಾಯ-13
ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು

1. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಅವಧಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಪೂರ್ಣತೆ
2. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶದ ಧರ್ಮಕ್ರಮ
3. ಯೋಗ್ಯನಾದ ಪುತ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಲ್ಲುವ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಗೌರವ
4. ದೈವ–ಪಿತೃ–ಅತಿಥಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಲಂಘಿಸಿದವನ ಧರ್ಮಫಲ
5. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮ
6. ಯಜ್ಞ, ಸೂರ್ಯ, ವೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸಂರಕ್ಷಣೆಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆ
7. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳ ಆಧಾರ
8. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲ
9. ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲಿರುವ ಋಣಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನ
10. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಧರ್ಮ: ಆಸನ–ಉದಕ–ಅನ್ನದ ಕ್ರಮ
11. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಕಲ ಪುಣ್ಯ ನಾಶವಾಗುವ ತತ್ತ್ವ
12. ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನೆಯ ಶಾಶ್ವತ ಐದು ಸಂಪತ್ತುಗಳು
13. ಅತಿಥಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿವೇಕ
14. ಪರಪಾಕಾಶ್ರಯದ ದೋಷ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ಧರ್ಮ
15. ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ
16. ಅತಿಥಿಭೋಜನದ ಆದ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಹಾಫಲ
17. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕ್ರಮ: ಸಮತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ
18. ವೈಶ್ವದೇವಾನಂತರ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನದಾನ: ಬಲಿ–ವಿಧಾನದ ಮಿತಿ
19. ಭೋಜನಾರ್ಥ ಸ್ವಪ್ರಚಾರದ ನಿಷೇಧ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ
20. ಅತಿಥಿ, ಬಂಧು ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಿತರ ನಡುವಿನ ಧರ್ಮಭೇದ: ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಆತಿಥ್ಯ

ಅಧ್ಯಾಯ-14
ವಿವಾಹ ಸಂಭಂದಿತ ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳು

1. ಗುರು ಅನುಮತಿ, ಸ್ನಾನಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ವಿವಾಹಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ
2. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ವಂಶಕ್ರಮದ ಧರ್ಮನಿಯಮ
3. ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಿಶೀಲನೆಯ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ
4. ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯ ವಧುವಿನ ದೈಹಿಕ–ಸ್ವಭಾವಿಕ ಮಾನದಂಡಗಳು

ಅಧ್ಯಾಯ-15
ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಮತ್ತು ಅನ್ನಧಾನ

ಅಧ್ಯಾಯ-16

ದಾನ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ

ಅಧ್ಯಾಯ-17

ಶ್ರಾದ್ಧಾ ಕರ್ಮಗಳು

5. ಯಾವ ವಿಧಿಗಳ ಪೂರೈಕೆ ನಂತರ ಮೃತನು “ಸಪಿಂಡ”ನಾಗುತ್ತಾನೆ
6. ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಯಾವ ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ?
7. ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂದರೇನು
8. ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಅರ್ಥ
9. ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯ ಎಂದರೇನು?
10. ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ ಎಂದರೇನು?
11. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಎಂದರೇನು?
12. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯರ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ದೋಷ
13. ಚಂದ್ರಕ್ಷಯಕಾಲದ ಪಿತೃಕರ್ಮ: ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯದಿಂದ ಲೋಕಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆ
14. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ: ಮಿತ್ರತ್ವ–ಲಾಭದಾಸೆಯಿಂದ ದೂರ
15. ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಷ್ಫಲತೆ: ಪಿತೃಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧ ನಿಯಮ
16. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಗತಿಯಾಗಿಸುವ ದೋಷ: ಸ್ವರ್ಗಪಾತದ ಕಾರಣ
17. ಸಂಭೋಜನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದೋಷ: ಪೈಶಾಚ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಫಲ
18. ದ್ವೇಷಭಾವದಿಂದ ಭುಕ್ತ ಹವ್ಯ–ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಷ್ಫಲತೆ
19. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ಆಹ್ವಾನ: ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜರ ಆದ್ಯತೆ
20. ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜನ ಭೋಜನದಿಂದ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ತೃಪ್ತಿ
21. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಬಂಧುಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳ ಭೋಜನಾಧಿಕಾರ
22. ದೈವಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಭೇದ: ಧರ್ಮವಿವೇಕದ ನಿಯಮ
23. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ದ್ವಿಜರು: ಆಚಾರ–ವಿದ್ಯಾ–ನೈತಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಾನದಂಡ
24. ಅಪಾಂಗ್ತದಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾತ್ರಭೋಜನದ ಧರ್ಮಫಲ: ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮ
25. ಕುಟುಂಬಧರ್ಮಕ್ರಮಭಂಗ: ಪರಿವೇತ್ತಾ–ಪರಿವಿತ್ತಿ ಮತ್ತು ದಿಧಿಷೂಪತಿ ದೋಷಗಳು
26. ಪರದಾರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕುಂಡ–ಗೋಲಕ ದೋಷ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯನಾಶ
27. ಅಪಾಂಗ್ತರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ದಾನದ ಫಲಹಾನಿ: ಸಂಖ್ಯಾನುಪಾತದ ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮನಿಯಮ
28. ಶೂದ್ರಯಾಜಕನ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ದಾನದ ಫಲಹಾನಿ: ಶುದ್ಧಸ್ಪರ್ಶದ ಧರ್ಮನಿಯಮ
29. ಅಪಾಂಗ್ತದಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜರು
30. ಶ್ರಾದ್ಧನಿಮಂತ್ರಣ, ನಿಯಮಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ
31. ಪಿತೃಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವರ್ಗೀಕರಣ ಮತ್ತು ಅವರ ಪೂಜೆಯ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ
32. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ
33. ದೈವಕಾರ್ಯ–ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಾವಿಧಾನದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ
34. ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಶುದ್ಧಿ, ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪಚಾರದ ಧರ್ಮಕ್ರಮ
35. ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂತರ್ಪಣೆಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಅಧ್ಯಾಯ-13
ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಅವಧಿಗಳು ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಪೂರ್ಣತೆ

ಷಟ್ ತ್ರಿಂಶದಾಬ್ದಿಕಂ ಚರ್ಯಂ ಗುರೌ ತ್ರೈವೇದಿಕಂ ವ್ರತಮ್ ।
ತದರ್ಧಿಕಂ ಪಾದಿಕಂ ವಾ ಗ್ರಹಣಾಂತಿಕಮೇವ ವಾ ॥ 1

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3, ಶ್ಲೋಕ 1

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ತ್ರಿವೇದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತವನ್ನು ಮೂವತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ಅದರ ಅರ್ಧಕಾಲ, ನಾಲ್ಕನೇ ಭಾಗದ ಕಾಲ, ಇಲ್ಲವೇ ವೇದ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುವವರೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬಹುದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಕಠಿಣ ಒಂದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ವೇಗವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಲವು ಆಯ್ಕೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ತ್ರೈವೇದಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಗುರಿ; ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಲಾವಧಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾಗಿ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 36 ವರ್ಷಗಳ ದೀರ್ಘ ಅವಧಿಯೂ ಸಮ್ಮತ, ಅಥವಾ ಅರ್ಧ–ಪಾದ ಅವಧಿಯೂ ಸಮ್ಮತ, ಅಥವಾ ನೇರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುವವರೆಗಿನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೂ ಸಮ್ಮತ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಲವಚಿಕತೆ (ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣ) ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಅವಧಿಗಿಂತ ಸಾಧನೆಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಕ್ಯಾಲೆಂಡರ್‌ನ ವರ್ಷಗಳ ಲೆಕ್ಕವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಮಾನದಂಡ. ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಗತಿ ಆಗದೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ ಕಳೆಯುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಗಿದರೆ, ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಬಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಗುರಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದರೆ ಮಾರ್ಗವೂ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಜೀವನದ ತಯಾರಿಕಾಲ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು. ಅವಧಿಯ ಗಂಭೀರತೆಗಿಂತ ಅಧ್ಯಯನದ ಗಂಭೀರತೆಯೇ ಮುಖ್ಯ. ಗುರುನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ವೇದಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಚಲ ನಿಯಮವಲ್ಲದೆ, ಸಾಧನೆಮುಖಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅವಧಿಯನ್ನು ಬಲವಂತಪಡಿಸಿಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇದು ಮಾನವೀಯ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ದೇಹಪೀಡೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ಸಹಜ ಅವಧಿಯಾಗಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನೋಡುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವ್ರತದ ಅವಧಿ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ; ಅಧ್ಯಯನದ ಪೂರ್ಣತೆಯೇ ಮುಖ್ಯ. 36 ವರ್ಷವಾಗಲಿ, ಕಡಿಮೆ ಅವಧಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಧ್ಯಯನ ಮುಗಿಯುವವರೆಗಿನ ಕಾಲವಾಗಲಿ — ಗುರಿ ಒಂದೇ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವೇದಜ್ಞಾನ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ ನೀಡಿರುವುದು. ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಅಧ್ಯಯನದ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನೋಡಿರುವುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡ ಸನಾತನ ವಿವೇಕದ ದೃಷ್ಟಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವಿಧ ಲೇಖಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು :-

ಗೌತಮ (2.52.54).—'ಒಬ್ಬನು ಒಂದು ವೇದದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕು;—ಅಥವಾ ಪ್ರತಿ ವೇದದ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ;—ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅವು ಜಾಗೃತವಾಗುವವರೆಗೆ.'

ಬೌಧಾಯನ (1. 2. 1-4),—'ವೇದದ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿಷ್ಯತ್ವವು 48 ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ;—ಅಥವಾ 24 ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ;—ಅಥವಾ ಪ್ರತಿ ವೇದದ ಮೇಲೆ 12 ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ;—ಅಥವಾ ಪ್ರತಿ ಕಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ ;—ಅಥವಾ ಅದು ಜಾಗೃತವಾಗುವವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.'

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ (1.36).—ಪ್ರತಿ ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಷ್ಯತ್ವವು 12 ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಅಥವಾ ಐದು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು; ಅಥವಾ ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ, ಅದು ಜಾಗೃತವಾಗುವವರೆಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಸಮಯದವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶದ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ವೇದಾನಧೀತ್ಯ ವೇದೌ ವಾ ವೇದಂ ವಾಽಪಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ ।
ಅವಿಪ್ಲುತಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೋ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಮಾವಸೇತ್ ॥ 2

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಒಬ್ಬನು ಒಂದು ವೇದವನ್ನಾಗಲಿ, ಎರಡು ವೇದಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಮೂರು ವೇದಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸದೆ ಪಾಲಿಸಿದ ನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಶ್ರಮಧರ್ಮದ ಸಹಜ ಹಾಗೂ ಸಮತೋಲನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಕಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನೋದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ವೇದಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಸಾಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಷರತ್ತು - "ಅವಿಪ್ಲುತ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ". ಅಂದರೆ ಶೀಲಭಂಗವಿಲ್ಲದ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಜೀವನ. ವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಶೀಲದ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥ ಆಶ್ರಮಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶೀಲವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ; ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪೂರ್ಣ ಶಿಸ್ತುಳ್ಳ ಜ್ಞಾನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧ ಶೀಲವಿಲ್ಲದ ವಿದ್ಯೆ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲು ಆಂತರಿಕ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ನಂತರವೇ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಭೋಗಾಶ್ರಮವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕೇಂದ್ರ. ಆ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಂಯಮಿತ-*

ವಾಗಿರಬೇಕು. ವೇದಾಧ್ಯಯನವು ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗ ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಎಲ್ಲರೂ ಪೂರ್ಣ ವೇದಪಾಠ ಮಾಡಿದವರೇ ಆಗಬೇಕು" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಂಥ ಅತಿರೇಕ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ ಸ್ಪಷ್ಟ - ಒಂದು ವೇದವೂ ಸಾಕು. ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಶೀಲ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು. ಇದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅತಿಯಾದ ಬೌದ್ಧಿಕ ಬಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹೇರದೇ, ಜೀವನೋಚಿತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಗ್ರಂಥ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಕ್ರಮಬದ್ಧ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಪಾಲನೆಯ ನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು. ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಶೀಲ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳ ಸಮನ್ವಯ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ನೀಡಿದ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ಥಾನ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮತೋಲನದ ಸಮಾಜದರ್ಶನ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಲವಚಿಕತೆ ಎಂದರೆ ನಿಯಮರಹಿತತೆ ಅಲ್ಲ; ನಿಯಮಗಳೊಳಗಿನ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಲವಚಿಕತೆ ಎಂದಾಗ, ಕಾಲ–ದೇಶ–ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಸತ್ಯ ಅಚಲ; ಅದರ ಉಪಯೋಗ ಮಾತ್ರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಲವಚಿಕತೆ ಎಂದರೆ ಸಡಿಲತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಶೀಲವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದು. ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶ — ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ, ಸಮಾಜಹಿತ, ಆತ್ಮಶಾಂತಿ — ಇವುಗಳು ಅಚಲ. ಅವುಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವ ಮಾರ್ಗಗಳು ಮಾತ್ರ ಬಹುಮಾರ್ಗೀಯ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ ಜೀವಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲವಚಿಕತೆ ಧರ್ಮದ ದುರ್ಬಲತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅದರ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಬಲ. ಪರಂಪರೆಯ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೇ, ಕಾಲದ ಗಾಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೊಂಬೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವೇ ಲವಚಿಕತೆ.

ಯೋಗ್ಯನಾದ ಪುತ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯಿಂದ ಸಲ್ಲುವ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಗೌರವ

ತಂ ಪ್ರತೀತಂ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಬ್ರಹ್ಮದಾಯಹರಂ ಪಿತುಃ ।
ಸ್ರಗ್ವಿಣಂ ತಲ್ಪ ಆಸೀನಮರ್ಹಯೇತ್ ಪ್ರಥಮಂ ಗವಾ ॥ 3

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಿ, ತಂದೆಯಿಂದ ವೇದಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪುತ್ರನನ್ನು, ತಂದೆಯು ಮೊದಲು ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಹೂಮಾಲೆಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಹಸುವನ್ನು ದಾನಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸನ್ಮಾನಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನು ಕೇವಲ ಜನನದಿಂದಲ್ಲ, ತನ್ನ ನಡತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯ ಮೂಲಕ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಅಡಗಿದೆ. 'ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಪ್ರತೀತಂ' ಎಂಬ ಪದಗಳು, ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವವನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮದಾಯಹರಂ ಪಿತುಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ, ತಂದೆಯಿಂದ ಪಡೆದ ವೇದಜ್ಞಾನ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಆತ ಕೇವಲ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪುತ್ರನನ್ನು ತಂದೆಯೇ ಗೌರವಿಸುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮ ಇದೆ. ಗೌರವವು ಏಕಮಾರ್ಗವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರೂ ಕೂಡ ಕಿರಿಯರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಮಗನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ತಂದೆಯ ಗೌರವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಕುಟುಂಬಧರ್ಮವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅವನ ಸ್ಥಾನವಲ್ಲ, ಅವನ ಧರ್ಮಪಾಲನೆ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ತಂದೆಯ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮಗನು, ತಂದೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಗೌರವವು ಕುಟುಂಬದೊಳಗೆ ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅದು ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಆಜ್ಞೆಗಳ ಗ್ರಂಥ ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಂಧಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು ಮಗನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವಂತೆ ಹೇಳಿರುವುದು, ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಾಲನೆಗೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಎಷ್ಟೊಂದು ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂವಾದ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲಕನಾದ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಧರಿಸಿದ ಪುತ್ರನಿಗೆ, ತಂದೆಯೇ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಧರ್ಮಕ್ರಮವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೌರವವು ವಯಸ್ಸಿನಿಂದಲ್ಲ, ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ತಂದೆ–ಮಗ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವದ ಧರ್ಮ, ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮಾಜಧರ್ಮದ ಬಲವಾದ ಅಡಿಪಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ.

ಆಶ್ವಲಾಯನ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ (1-24-2).—'ಒಬ್ಬ ಸಾಧನೆಗೈದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಬಂದಾಗ, ಅವನಿಗೆ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.'

ಮನುಭಾಷ್ಯ:- *"ವೇದವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು ಗುರುವಿನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಈಗ ಆ ಹುಡುಗನು ತನ್ನ ತಂದೆಯಿಂದ ವೇದ ಮತ್ತು 'ಪರಂಪರೆ'ಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಏಕೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ? " ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ:—ಯಾರ ತಂದೆ ಬದುಕಿದ್ದಾರೋ ಅವರಿಗೆ ತಂದೆಯೇ 'ಬೋಧಕ'. ತಂದೆ ಬದುಕಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಅವರು ಹೇಗಾದರೂ ಅಸಮರ್ಥರಾದಾಗ ಮಾತ್ರ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ 'ಬೋಧಕ'ನಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು 'ಬೋಧಕ'ನನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸುವ ಮೂಲಕ, ತಂದೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಬಿರುದು ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ತಂದೆಯೇ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅದು ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ದೈವ–ಪಿತೃ–ಅತಿಥಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಲಂಘಿಸಿದವನ ಧರ್ಮಫಲ

ದೈವಪಿತ್ರ್ಯಾತಿಥೇಯಾನಿ ತತ್ಪ್ರಧಾನಾನಿ ಯಸ್ಯ ತು ।
ನಾಶ್ನಂತಿ ಪಿತೃದೇವಾಸ್ತನ್ನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಂ ಸ ಗಚ್ಛತಿ ॥ 18 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ದೈವಕಾರ್ಯ, ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನಡೆಸದೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸದೆ ತಾನೇ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನ ಅರ್ಪಣೆಗಳನ್ನು

ದೇವರೂ ಪಿತೃಗಳೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅಂತಹವನು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮೂಲಭೂತ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನು ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವ ಮೊದಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ದೈವ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞ, ಹೋಮಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವತಾಪೂಜೆ; ಪಿತೃ ಎಂದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧ–ತರ್ಪಣಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಜಸ್ಮರಣೆ; ಅತಿಥಿ ಎಂದರೆ ಕಾಲಾನುಸಾರ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸತ್ಕಾರ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಾರಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಹಾರವು ಕೇವಲ ದೇಹಪೋಷಣೆಯ ಸಾಧನವಲ್ಲ; ಅದು ಋಣಪಾವತಿಯ ಸಂಕೇತ. ದೇವಋಣ, ಪಿತೃಋಣ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಋಣಗಳನ್ನು ಪಾವತಿಸದೆ ತಿನ್ನುವ ಆಹಾರ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವು ಸಮಾಜ, ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ದೈವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಬದುಕಿದರೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ತಿನ್ನುವ ಮೊದಲು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ತನ್ನಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟ ಸಂಬಂಧಗಳು. ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹ, ಪಿತೃಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳ ಸಂತೋಷ — ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಅಪೂರ್ಣ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೇವಲ ಭೋಗಿಯಾಗದೇ, ಧರ್ಮಪಾಲಕನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗ–ನರಕದ ಭಯದ ನಿಯಮವೆಂದು ನೋಡಬಾರದು. ಇದು ಸಮಾಜವಿರೋಧಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಠೋರತೆಯಲ್ಲ; ಸಮಾಜಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ತತ್ತ್ವ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಎಂದರೆ ಕುಟುಂಬಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಎಂದರೆ ಮಾನವೀಯತೆ, ದೈವಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹಿರಿಯರ ಆರೈಕೆ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯದ ಒಳಿತಿಗೆ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡುವ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಕಾಲಾತೀತತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ದೇವ, ಪಿತೃ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಲಂಘಿಸಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗಿ ಬದುಕುವವನು ಧರ್ಮಫಲವನ್ನೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ತ್ರಿವಿಧ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು, ಆಹಾರವನ್ನು ಋಣಪಾವತಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ನೋಡುವ ಧರ್ಮದರ್ಶನ, ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮ

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇ ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾದ್ ದೈವೇ ಚೈವೈಹ ಕರ್ಮಣಿ ।
ದೈವಕರ್ಮಣಿ ಯುಕ್ತೋ ಹಿ ಬಿಭರ್ತೀದಂ ಚರಾಚರಮ್ ॥ 75 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ಸದಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ದೈವಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ನಿರಂತರವಾಗಿ ತೊಡಗಿರಬೇಕು. ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುವವನು ಈ ಚರಾಚರ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಒಳಗಿನ ಎರಡು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ — ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದೈವಕರ್ಮ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪಠಣವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ, ಧರ್ಮಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಿತ್ಯಪ್ರಯತ್ನ. ದೈವಕರ್ಮ ಎಂದರೆ ಹೋಮ–ಹವನಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಅತಿಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಋಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾವತಿಸುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ "ನಿತ್ಯಯುಕ್ತಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವು ಸಂದರ್ಭಸಾಧಿತ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ, ನಿರಂತರ ಜೀವನಶೈಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಧಾರಣೆ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದಲ್ಲ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಮಾನವರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ದೈವಕರ್ಮದಿಂದ ಲೋಕಕ್ರಮ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕಿದರೆ, ಅವನು ಸಮಾಜದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಬದಲು, ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆಯೇ ಭಾರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಜೀವನವು ಲೋಕಧಾರಣೆಯ ಗುಪ್ತ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ ಅಂಧ; ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಬಂಜೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದೈವಕರ್ಮ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ನಿತ್ಯಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಗಂಭೀರ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಥವಾ ಲೋಕವಿಮುಖ ಉಪದೇಶವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಲೋಕತ್ಯಾಗವಲ್ಲ, ಲೋಕಪೋಷಣೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಎಂದರೆ ನಿರಂತರ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ; ದೈವಕರ್ಮ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಪರಿಸರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ನೈತಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ ನಾಗರಿಕತೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಸಮಾಜವನ್ನು ಹಿಂದೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಒಳಗಿನಿಂದ ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ನಿರತನಾಗಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಲೋಕಧರ್ಮವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿತ್ಯಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆಂದು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ–ಕರ್ಮಗಳ ಸಮನ್ವಯ, ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಲೋಕಧಾರಕನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ–ಕೃತ್ಯಗಳ ಸಮತೋಲನವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಯಜ್ಞ, ಸೂರ್ಯ, ವೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾಸಂರಕ್ಷಣೆಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆ

ಅಗ್ನೌ ಪ್ರಾಸ್ತಾಹುತಿಃ ಸಮ್ಯಗಾದಿತ್ಯಮುಪತಿಷ್ಠತೇ ।
ಆದಿತ್ಯಾಜ್ಜಾಯತೇ ವೃಷ್ಟಿರ್ವೃಷ್ಟೇರನ್ನಂ ತತಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ 76 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲಾದ ಹವಿಸ್ಸು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನಿಂದ ವೃಷ್ಟಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನ್ನ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ; ಅನ್ನದಿಂದ ಪ್ರಜೆಯ ಜೀವನ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥನ ದೈವಕರ್ಮಗಳು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪುಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ಲೋಕಕ್ರಮಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಆಹುತಿ ಯಜ್ಞಕ್ರಮದ ಮೂಲಕ ಸೂರ್ಯನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾನವನ*

ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಸಂವಾದ. ಸೂರ್ಯವೇ ವೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದ ಮೂಲ; ವೃಷ್ಟಿಯೇ ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ಆಧಾರ; ಅನ್ನವೇ ಪ್ರಜೆಯ ಜೀವಶಕ್ತಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಯಜ್ಞ–ಪ್ರಕೃತಿ–ಮಾನವಜೀವನ ಇವು ಒಂದೇ ಸರಣಿಯ ಕೊಂಡಿಗಳು ಎಂಬ ವಿಶ್ವದರ್ಶನವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ. ಮಾನವನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ನಡೆ, ಯಜ್ಞಭಾವ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಚಕ್ರದ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ–ವೃಷ್ಟಿ–ಅನ್ನ–ಪ್ರಜೆಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸೌಹಾರ್ದ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾತಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮಾನವ–ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಬಂಧದ ಆಳವಾದ ಸತ್ಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಧಿಪತಿ ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಅದರ ಪಾಲಕ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವ ಆಹುತಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ; ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬೀಳುವ ವೃಷ್ಟಿ ಅನುಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತ; ಅನ್ನವು ಜೀವನದ ವರ. ಈ ಸರಣಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಬದುಕುವವನು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾದರೆ ಜೀವನಚಕ್ರವೇ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಲ್ಪನೆ ಎಂದು ತಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಅಂತರಾರ್ಥ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಯುಕ್ತಿಪೂರ್ಣ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಿಸರಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಸೌರಶಕ್ತಿ, ಮಳೆಚಕ್ರ, ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಆಹಾರಸುರಕ್ಷತೆಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ. ಮಾನವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಧರ್ಮಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ, ಪರಿಸರನೈತಿಕತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯಜ್ಞದಿಂದ ಸೂರ್ಯ, ಸೂರ್ಯದಿಂದ ವೃಷ್ಟಿ, ವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಅನ್ನದಿಂದ ಪ್ರಜೆಯ ಜೀವನ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನಚಕ್ರವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಚಕ್ರದ ಏಕತ್ವ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಲೋಕಪೋಷಕ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಸೂರ್ಯ–ವೃಷ್ಟಿ–ಅನ್ನ–ಪ್ರಜೆಗಳ ಅವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಮಾನವನನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಪಾಲಕನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳ ಆಧಾರ

ಯಥಾ ವಾಯುಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವರ್ತಂತೇ ಸರ್ವಜನ್ತವಃ ।
ತಥಾ ಗೃಹಸ್ಥಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ವರ್ತಂತೇ ಸರ್ವ ಆಶ್ರಮಾಃ ॥ 77 ॥
ಯಸ್ಮಾತ್ ತ್ರಯೋಽಪ್ಯಾಶ್ರಮಿಣೋ ಜ್ಞಾನೇನಾನ್ನೇನ ಚಾನ್ವಹಮ್ ।
ಗೃಹಸ್ಥೇನೈವ ಧಾರ್ಯಂತೇ ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಶ್ರಮೋ ಗೃಹೀ ॥ 78 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳು ಗಾಳಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬದುಕುವಂತೆಯೇ, ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳೂ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೂರು ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿರುವವರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದಲೇ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠವಾದುದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾದರೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಉಪಮಾನದ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ವಾಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಅದರಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಜೀವಿ ಬದುಕಲಾರದು.*

ಅದೇ ರೀತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ ಆಶ್ರಮಗಳು ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ-ಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಆಧಾರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಅನ್ನ ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ, ದಾನ ನೀಡುತ್ತಾನೆ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ, ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಆರ್ಥಿಕ–ಧಾರ್ಮಿಕ ಚಕ್ರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲವಿಲ್ಲದೆ ಇತರ ಆಶ್ರಮಗಳು ಕೇವಲ ಆದರ್ಶಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಸಂನ್ಯಾಸಿ ತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವರ ಬದುಕಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಯ ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇವರಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾನ ದೊರಕುವುದಕ್ಕೂ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಕಾರಣ. ಹೀಗಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೇವಲ ಅನ್ನದಾತನಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನಪೋಷಕನೂ ಹೌದು. ಮನು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಧರ್ಮಸಮಾಜದ ಉಸಿರಾಟ. ಅವನು ದುಡಿಯುವದರಿಂದ, ಉಳಿಸುವದರಿಂದ ಮತ್ತು ಹಂಚುವದರಿಂದ ಸಮಾಜ ಜೀವಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನಿಗೂ, ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನಿಗೂ, ಲೋಕತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದವನಿಗೂ ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ. ತ್ಯಾಗದ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೂ ತ್ಯಾಗಮಯ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬೆಂಬಲ ಅಗತ್ಯ. ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ; ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ, ಇತರರ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ನೆಲಹಾಸುವವನು. ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀಡುವ ಶಕ್ತಿ ಅವನಲ್ಲಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮೌಲ್ಯವು ತ್ಯಾಗಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಭೋಗದ ಸಂಕೇತವಲ್ಲ; ಅದು ಪೋಷಣೆಯ ಸಂಕೇತ. ಗಾಳಿ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವಂತೆ, ಗೃಹಸ್ಥನು ಮೌನವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ನಿತ್ಯಧರ್ಮವೇ ಲೋಕಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ತ್ಯಾಗದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ತ್ಯಜಿಸುವವನಲ್ಲ, ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡುವವನಲ್ಲಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನು ತ್ಯಜಿಸದೆ ಇದ್ದರೂ, ಇತರರ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವನ ಆಶ್ರಮ ಜ್ಯೇಷ್ಠ, ಗೌರವಯುತ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸಂನ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ತಪಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಲೋಕವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಧರ್ಮ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಕ್ಷಕರು, ವೈದ್ಯರು, ರೈತರು, ಕಾರ್ಮಿಕರು, ಉದ್ಯಮಿಗಳು — ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಗೃಹಸ್ಥರೇ. ಇವರ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೇ ಸಮಾಜ ನಿಂತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪುರಾತನ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಯಾವ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಆಧಾರ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಟ್ಟದ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ, ಸೇವೆ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸ ಎಲ್ಲವೂ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಅಸಾಧ್ಯ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಶೋಧನೆ, ಧ್ಯಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ ಎಲ್ಲವೂ ಗೃಹಸ್ಥರ ಆರ್ಥಿಕ–ಸಾಮಾಜಿಕ ಬೆಂಬಲದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಧರ್ಮದ ಹೃದಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಜೀವಿಲ್ಲದಂತೆ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಸಮಾಜವೇ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನವೂ ಅನ್ನವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೋಷಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಯೇಷ್ಠವಾದುದು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳ ಮೂಲಾಧಾರವೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ವಾಯುವಿನ ಉಪಮಾನದ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಪೋಷಣೆಯ ಸಮನ್ವಯ, ಮತ್ತು ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಜ್ಞಾನಪೋಷಕ ಮತ್ತು ಅನ್ನದಾತನಾಗಿ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ ತತ್ತ್ವ, ತ್ಯಾಗಾಶ್ರಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದಕ್ಷ (ವಿರಮಿತ್ರೋದಯ-ಆಹ್ನಿಕ, ಪುಟ 456).— *'ದೇವರುಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದ ಬೆಂಬಲಿತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಇತರ ಮೂರು ಹಂತಗಳ ಮೂಲ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ; ಅವನು ಬಳಲುತ್ತಿರುವಾಗ, ಉಳಿದ ಮೂವರು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಬಳಲುತ್ತಾರೆ;...... ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ, ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ರಾಜನಿಂದ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಪೂಜಿಸಬೇಕು, ಹಾಗೆಯೇ ಇತರ ಮೂವರೂ ಸಹ.'*

ಬೃಹಸ್ಪತಿ (ದೋ., ಪುಟ 457).—'ಎಲ್ಲಾ ಜೀವನ ಹಂತಗಳ ಜನನ, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಅವನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ.'

ವಶಿಷ್ಠ (8-14-16).— *'ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವವನು ಗೃಹಸ್ಥನೇ; ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು ಆತನೇ; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವನ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ, ಗೃಹಸ್ಥನದ್ದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಎಲ್ಲಾ ನದಿಗಳು ಮತ್ತು ಹೊಳೆಗಳು ಸಾಗರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಂತಿಮ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವಂತೆಯೇ, ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಂತೆ, ಅವು ಸಹ ಗೃಹಸ್ಥನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತವೆ.'*

ವಿಷ್ಣು (59-27-29).—'ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ತ್ಯಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿರಕ್ತ, ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಗೃಹಸ್ಥರಿಂದ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ......... ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಗೃಹಸ್ಥನೇ; ಅವನು ಮಾತ್ರ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನು; ಅವನು ಮಾತ್ರ ದಾನಗಳನ್ನು ನೀಡುವವನು; ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು (,?) ಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥರಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ.'

ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲ

ಸ ಸಂಧಾರ್ಯಃ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಸ್ವರ್ಗಮಕ್ಷಯಮಿಚ್ಛತಾ ।
ಸುಖಂ ಚೇಹೇಚ್ಛತಾಽತ್ಯಂತಂ ಯೋಽಧಾರ್ಯೋ ದುರ್ಬಲೇಂದ್ರಿಯೈಃ ॥ 79 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಕ್ಷಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಯಸುವವನೂ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಮ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವನೂ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ದುರ್ಬಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಅದರ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸುಲಭದ ಜೀವನವಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಬೇಡುವ ಮಾರ್ಗ. ಕುಟುಂಬಪೋಷಣೆ, ಸಮಾಜಪಾಲನೆ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆ, ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಭಾರ. ಆದರೂ ಈ ಆಶ್ರಮವನ್ನೇ*

ಮನು ಸ್ವರ್ಗಸಾಧನೆಯೂ ಲೋಕಸುಖಸಾಧನೆಯೂ ಆಗುವ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣ, ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೂ ಭೋಗವೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಅಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದಾಸನಾಗುವ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಅಧಿಪತಿಯಾಗುವ ಸಾಧನಾ ಕ್ಷೇತ್ರ. ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಗೃಹಸ್ಥನಾದರೆ, ಭೋಗವೇ ಬಂಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಂಯಮದೊಂದಿಗೆ ಗೃಹಸ್ಥನಾದರೆ, ಅದೇ ಭೋಗ ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಪಲಾಯನದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಮುಖಾಮುಖಿಯ ಧರ್ಮ. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಹೊರೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು, ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡದೆ ನಡೆಯುವುದೇ ಇದರ ಸೌಂದರ್ಯ. ದುರ್ಬಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇದು ಭಾರ; ದೃಢಚಿತ್ತನಿಗೆ ಇದು ಯೋಗ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಕಠಿಣವೂ ಆಗಿದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಭೋಗಮಯ ಅಥವಾ ಸುಲಭ ಜೀವನವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ ಬೇಕು. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕುಟುಂಬ, ಉದ್ಯೋಗ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಕಾರ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಗೃಹಸ್ಥನ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಗೌರವ ನೀಡುತ್ತದೆ, ಅವನನ್ನು ದುರ್ಬಲನೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠನೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನ ಹೊಂದಿರುವವನು ಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಲೋಕಸುಖವೂ ಪರಮಗತಿಯೂ ಎರಡನ್ನೂ ಪಡೆಯಬಲ್ಲನು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವ, ಭೋಗ–ಧರ್ಮಗಳ ಸಮತೋಲನ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ದುರ್ಬಲನೆಂದು ಅಲ್ಲ ಧರ್ಮಬಲಿಷ್ಠನೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲಿರುವ ಋಣಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನ

ಋಷಯಃ ಪಿತರೋ ದೇವಾ ಭೂತಾನ್ಯತಿಥಯಸ್ತಥಾ ।
ಆಶಾಸತೇ ಕುಟುಮ್ಬಿಭ್ಯಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಜಾನತಾ ॥ 80 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ಭೂತಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳು — ಇವರು ಎಲ್ಲರೂ ಗೃಹಸ್ಥರಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಐದು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ವಿವೇಕವಂತನು ಅರಿತು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಲಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಬದುಕುವವನಲ್ಲ; ಅವನು ಐದು ಮಹಾಸಂಬಂಧಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂಲಕ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ–ಹೋಮಗಳ ಮೂಲಕ, ಭೂತಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಹಾರ–ಕರುಣೆಯ ಮೂಲಕ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ–ಪೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. "ಆಶಾಸತೇ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದು — ಇವು ದಯೆಯ ಬೇಡಿಕೆಗಳಲ್ಲ, ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವಜೀವನವು ಋಣಜೀವನ. ಜ್ಞಾನವು ಋಷಿಗಳಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ದೇಹವು ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ಜೀವಶಕ್ತಿ ದೇವತಾಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ಸಹಜೀವನ ಭೂತಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ, ಸಮಾಜಮಾನವೀಯತೆ ಅತಿಥಿಗಳ ಮೂಲಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಋಣಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಬದುಕುವವನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನವು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಋಣಪಾವತಿಯ ನಿರಂತರ ಯಾತ್ರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ — ಮೇಲಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹ, ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಜೀವಜಗತ್ತು, ಪಕ್ಕದಿಂದ ಸಮಾಜ. ಈ ಎಲ್ಲದ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಾಧನೆ. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ನೆರವೇರಿಸುವವನ ಜೀವನವೇ ಪೂರ್ಣ; ತಿಳಿಯದೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವವನ ಜೀವನ ಖಾಲಿ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ನೋಡಬಾರದು. ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂವಿಧಾನ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಋಷಿ ಋಣವೆಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪೋಷಣೆ, ಪಿತೃ ಋಣವೆಂದರೆ ಹಿರಿಯರ ಆರೈಕೆ, ದೇವ ಋಣವೆಂದರೆ ಪರಿಸರ–ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಭೂತ ಋಣವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿ–ಜೀವಜಗತ್ತಿನ ಕಾಳಜಿ, ಅತಿಥಿ ಋಣವೆಂದರೆ ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಸೇವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ನಾಗರಿಕನನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗೃಹಸ್ಥನು ಐದು ಮಹಾಋಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತವನು; ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿತು ನೆರವೇರಿಸಿದಾಗಲೇ ಅವನ ಜೀವನ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನವನ್ನು ಋಣಪಾವತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಪಂಚಮಹಾಸಂಬಂಧಗಳ ಸಮಗ್ರತೆ, ಕರ್ತವ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಮಾನವ–ಪ್ರಕೃತಿ–ಪರಂಪರೆ–ಸಮಾಜಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಧರ್ಮ: ಆಸನ–ಉದಕ–ಅನ್ನದ ಕ್ರಮ

ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾಯ ತ್ವತಿಥಯೇ ಪ್ರದದ್ಯಾದಾಸನೌದಕೇ ।
ಅನ್ನಂ ಚೈವ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸತ್ಕೃತ್ಯ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ ॥ 99 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗೆ ಆಸನ ಮತ್ತು ನೀರನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನೂ ನೀಡಿ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗೌರವದೊಂದಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿ ಎಂದರೆ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆ ಬರುವ ಅತಿಥಿಯೂ ಸೇರಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರ್ಥ. ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಆಸನ ನೀಡುವುದು ಗೌರವದ ಸಂಕೇತ; ಉದಕ ನೀಡುವುದು ಆತಿಥ್ಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯ ಸೂಚನೆ; ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ನಿಜವಾದ ಮಾನವೀಯತೆ. "ಯಥಾಶಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಆದರೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಧರ್ಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ದೇವರ ರೂಪ. ಅವನ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನ ಉದಾರತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಕರುಣೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಮನೆಗೆ ಧರ್ಮ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಸನ–ಉದಕ–ಅನ್ನ ಎಂಬ ಕ್ರಮವು ದೇಹ–ಮನ–ಜೀವನಕ್ಕೆ ನೀಡುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆತಿಥ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ಅತಿಥಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಅನ್ನವೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಅನ್ನವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದವನು ಭಾರವಲ್ಲ; ಅವನು ಅವಕಾಶ. ಅವನ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಶಕ್ತಿಯಷ್ಟು ನೀಡಿದ ಆತಿಥ್ಯವೇ ಪರಮ ಸತ್ಕಾರ. ದೊಡ್ಡ ಭೋಜನವಲ್ಲ, ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸೇ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಕೆಲವರು ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ಅಸಾಧ್ಯ ಪದ್ಧತಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವ ಕಾಲಾತೀತ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಸೇವಾಭಾವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಾರನ್ನೂ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಭಾರೀ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಯಥಾಶಕ್ತಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿಗೆ ಆಸನ, ನೀರು ಮತ್ತು ಅನ್ನವನ್ನು ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ನೀಡುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಸರಳ ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮ, ಯಥಾಶಕ್ತಿಯ ತತ್ತ್ವ, ಗೌರವವನ್ನು ವಿಧಿವಿಧಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಡುವ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆಯನ್ನು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಕಲ ಪುಣ್ಯ ನಾಶವಾಗುವ ತತ್ತ್ವ

ಶಿಲಾನಪ್ಯುಞ್ಛತೋ ನಿತ್ಯಂ ಪಂಚಾಗ್ನೀನಪಿ ಜುಹ್ವತಃ ।
ಸರ್ವಂ ಸುಕೃತಮಾದತ್ತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽನರ್ಚಿತೋ ವಸನ್ ॥ 100 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ಪ್ರತಿದಿನ ಶಿಲೆಯಿಂದಲಾದರೂ (ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು) ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಯೋಗ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಗೌರವಿಸದೆ ಅವನನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರೆ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಆ ಗೃಹಸ್ಥನ ಎಲ್ಲಾ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಎಷ್ಟೇ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲಿ, ಎಷ್ಟೇ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲಿ, ಅವನ ಧರ್ಮವು ಅತಿಥಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. "ಶಿಲಾನಪ್ಯುಞ್ಛತಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಅತ್ಯಂತ ದೀನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನೂ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಧರ್ಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವಂತಹ ಉನ್ನತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲು. ಇಲ್ಲಿ "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸೂಚನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಯೋಗ್ಯ ಅತಿಥಿಯ ಸಂಕೇತ. ಅವನನ್ನು "ಅನರ್ಚಿತಃ" - ಗೌರವವಿಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದು - ಧರ್ಮದ ಮೂಲಭೂತ ಉಲ್ಲಂಘನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮದ ಅಳತೆಯಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕರ್ಮಗಳ ಮೊತ್ತವಲ್ಲ; ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧತೆ. ದೇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹೋಮಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಜೀವಂತ ಮಾನವನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಗೌರವ ಹೆಚ್ಚು ಮೌಲ್ಯವಾದುದು. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರದ ಸೂಚನೆ. ಅಹಂಕಾರ ಇರುವಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅತಿಥಿಯ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹಸಿದವನ ಎದುರು ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞ ವ್ಯರ್ಥ. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದವನನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ ಮನೆಗೆ ಪುಣ್ಯ ನೆಲೆಯೂರದು. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದರೆ ಸಣ್ಣ ಕರ್ಮವೂ ಮಹಾಪುಣ್ಯ; ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಮಹಾಕರ್ಮವೂ ಶೂನ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಜೀವಾತ್ಮ ಮಾನವೀಯತೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೀತಿಪಡಿಸುವ ಮಾತು ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಭಯವಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಗಿಂತ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಮೇಲಿಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳ ನಡುವೆಯೇ ಬಡವರು, ಅತಿಥಿಗಳು ಅಥವಾ ಅಗತ್ಯದಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಅಪಾಯ ಇದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಆ ಅಪಾಯದ ವಿರುದ್ಧದ ನೈತಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸದೆ ಬಿಡುವ ಗೃಹಸ್ಥನ ಎಲ್ಲಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳು ಫಲವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಪರಮ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ, ಕರ್ಮಗಳಿಗಿಂತ ಸಂಬಂಧಶುದ್ಧತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಮೌಲ್ಯ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಅಳತೆಯಿಂದ ತೀರ್ಮಾನಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನೆಯ ಶಾಶ್ವತ ಐದು ಸಂಪತ್ತುಗಳು

ತೃಣಾನಿ ಭೂಮಿರುಡಕಂ ವಾಕ್ ಚತುರ್ಥೀ ಚ ಸೂನೃತಾ ।
ಏತಾನ್ಯಪಿ ಸತಾಂ ಗೇಹೇ ನೋಚ್ಛಿದ್ಯಂತೇ ಕದಾ ಚನ ॥ 101 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹುಲ್ಲು (ತೃಣ), ನೆಲ (ಭೂಮಿ), ನೀರು (ಉದಕ), ವಾಣಿ (ಮಾತು) ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯವಾದ ಸತ್ಯವಾಣಿ (ಸೂನೃತಾ) — ಈ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವತ್ತೂ ಕೊರತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸಾರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಪುರುಷನ ಮನೆ ವೈಭವದಿಂದಲ್ಲ, ಲಭ್ಯತೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಹುಲ್ಲಾದರೂ ಸಾಕು, ನೆಲವಾದರೂ ಆಸನವೇ. ನೀರು ದೇಹದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಣಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ "ಸೂನೃತಾ" — ಸೌಮ್ಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮೃದು ವಾಣಿ — ಇದು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ದಾನ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಮೂಲಭೂತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಅತಿರೇಕವನ್ನು ಬೇಡವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಳೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಪುರುಷನ ಬಳಿ ಸದಾ ಇರುವುದೇನು ಎಂದರೆ — ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನಸ್ಸು. ತೃಣ, ಭೂಮಿ, ನೀರು ಇವು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೊಡುಗೆಗಳು; ಮಾತು ಮತ್ತು ಸೂನೃತಾ ಮಾನವನ ಗುಣಗಳು. ಈ ಐದು ಸೇರಿದಾಗ ಮನೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಚಿನ್ನ–ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದರೂ ಮನೆ ಬಡವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲು ಬಂಗಾರದ ಆಸನವೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ, ಭಾರೀ ಭೋಜನವೂ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಜಾಗ, ಕುಡಿಯಲು ನೀರು ಮತ್ತು ಮಾತನಾಡಲು ಮೃದುವಾದ ಮನಸ್ಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಸತ್ಪುರುಷನ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಅವನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಸೌಮ್ಯವಾದರೆ, ಮನೆಯ ದ್ವಾರ ಸದಾ ತೆರೆದಿರುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ವೆಚ್ಚ, ಭಾರೀ ಭೋಜನ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೆಲವರು ಆತಂಕಪಡುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಕನಿಷ್ಠ ಸೌಕರ್ಯ ಮತ್ತು ಗರಿಷ್ಠ

ಮಾನವೀಯತೆ — ಇದೇ ಧರ್ಮ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಮಾತು ಮತ್ತು ನೆರವಿನ ಮನಸ್ಸು ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ಕಾಲಾತೀತ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸತ್ಪುರುಷರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಾನವೀಯತೆ ಸದಾ ಲಭ್ಯ — ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಸರಳೀಕರಣ, ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಗುಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಆದ್ಯತೆ, ಸೂನೃತಾ ಎಂಬ ಸೌಮ್ಯವಾಣಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ:- *'ಅವನು ಚಂಡಾಲನಾಗಿರಲಿ, ಪಾಪಿಯಾಗಿರಲಿ, ಶತ್ರುವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಪಿತೃಹತ್ಯೆ-ಯವನಾಗಿರಲಿ, ಅವನು ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.'*

ಪರಾಶರ.—'ಅತಿಥಿ ಬಂದರೆ, ಅವನನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಆಸನವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ಪಾದಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಹಾಗೆಯೇ ಅವನಿಗೆ ಗೌರವದಿಂದ ಮತ್ತು ಹಿತಕರವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅವನು ಹೊರಡುವಾಗ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೂಲಕ ಅವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು.'

ಅತಿಥಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿವೇಕ

ಏಕರಾತ್ರಂ ತು ನಿವಾಸನ್ನತಿಥಿರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಅನಿತ್ಯಂ ಹಿ ಸ್ಥಿತೋ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಸ್ಮಾದತಿಥಿರುಚ್ಯತೇ ॥ 102 ॥
ನೈಕಗ್ರಾಮೀನಮತಿಥಿಂ ವಿಪ್ರಂ ಸಾಂಗತಿಕಂ ತಥಾ ।
ಉಪಸ್ಥಿತಂ ಗೃಹೇ ವಿದ್ಯಾದ್ ಭಾರ್ಯಾ ಯತ್ರಾಗ್ನಯೋಽಪಿ ವಾ ॥ 103 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯಷ್ಟೇ ವಾಸ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನೇ ಅತಿಥಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅವನು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ, ಅಚಾನಕವಾಗಿ ಬರುವವನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತಿಥಿ ಎನ್ನಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮದವನು ಅಥವಾ ಪರಿಚಿತ ಸಂಗಾತಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಅಥವಾ ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳು ಇಲ್ಲದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದವನು — ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು "ಅತಿಥಿ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಖರವಾದ ಧರ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಅತಿಥಿ ಎಂದರೆ ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಪೂರ್ವಸೂಚನೆ ಇಲ್ಲದೆ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬರುವವನು. "ಏಕರಾತ್ರಂ" ಎಂಬ ನಿಯಮ ಅತಿಥಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಶಾಶ್ವತ ವಾಸಿಗನಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ದೀರ್ಘಭಾರವಾಗುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮಿತಿಯಾದ, ಆದರೆ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ.* ***ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮದ ಪರಿಚಿತನು, ಸಂಗಾತಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಂದವನು, ಅಥವಾ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಅಗತ್ಯಸಂರಚನೆಗಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ಬಂದವನು - ಇವರನ್ನು ಅತಿಥಿಯೆಂದು ಗೊಂದಲ-ಗೊಳಿಸಬಾರದು*** *ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಅತಿರೇಕವಾಗದಂತೆ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯಭಾರ ಬಾರದಂತೆ ಸಮತೋಲನ ಕಾಯಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಅಂಧವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಮಾನವೀಯತೆ. ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುವವನು ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ; ನಿತ್ಯಪರಿಚಿತನು ಸಂಬಂಧದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎರಡನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಉದಾರನಾಗಿರಬೇಕು, ಆದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಅತಿಥಿ ಎಂದರೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಕ್ಷಣದ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಅವನು ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನಸ್ಸು, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಉದಾರತೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅತಿಥಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಯೋಗ್ಯನನ್ನೇ ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮ ಸುಂದರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಯಾರೇ ಬಂದರೂ, ಯಾವಾಗ ಬಂದರೂ, ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಹೊರೆ ಹೊರುವುದೆಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮಾನವೀಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾದರೂ, ಅದು ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದೊಳಗೇ ಇರಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುವವನು; ಅವನ ಸತ್ಕಾರ ಧರ್ಮ, ಆದರೆ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಅತಿಥಿಭಾವ ಧರ್ಮವಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ನಿಖರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಅನಿತ್ಯತೆಯ ತತ್ತ್ವ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲಿನ ಅನಗತ್ಯ ಭಾರವನ್ನು ತಡೆಯುವ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಅತಿರೇಕವಲ್ಲ ಸಮತೋಲನವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪರಪಾಕಾಶ್ರಯದ ದೋಷ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಸ್ವಾವಲಂಬಿ ಧರ್ಮ

ಉಪಾಸತೇ ಯೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ ಪರಪಾಕಮಬುದ್ಧಯಃ ।
ತೇನ ತೇ ಪ್ರೇತ್ಯ ಪಶುತಾಂ ವ್ರಜಂತ್ಯನ್ನಾದಿದಾಯಿನಃ ॥ 104 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಮ್ಮ ವಿವೇಕವನ್ನು ಬಳಸದೆ ಸದಾ ಇತರರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆಯಾದ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆಯೇ ಅವಲಂಬಿತರಾಗಿ ಬದುಕುವ ಗೃಹಸ್ಥರು, ಮೃತ್ಯುವಿನ ನಂತರ ಪಶುಸ್ವಭಾವದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವಾದ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಧರ್ಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಮನೆಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಅದನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕರಿಗೆ ಹಂಚುವುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ, ಸದಾ ಇತರರ ಅಡುಗೆಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗುರಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ದೋಷಾರೋಪಿಸುವುದಲ್ಲ; ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಪರಾಶ್ರಯವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು. "ಪರಪಾಕ" ಎಂಬ ಪದ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲ. ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ. ಆದರೆ ಅದನ್ನೇ ಜೀವನವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವಂತ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಧರ್ಮ. ಇಂತಹ ಜೀವನ ಕ್ರಮವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮಾನವೀಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಗೌರವವು ಅವನ ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಅನ್ನದಾತನಾಗಬೇಕು, ಸದಾ ಅನ್ನಭೋಕ್ತನಾಗಬಾರದು. ತನ್ನ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸದೆ, ಇತರರ ಅಗ್ನಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಬದುಕುವುದು ಆತ್ಮಬಲದ ಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪಶುತಾಂ" ಎಂಬ ಪದವು ದೇಹಪತನವಲ್ಲ; ವಿವೇಕಶೂನ್ಯ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಜೀವನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಬದುಕದಾಗ, ಅವನು ಮಾನವತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಅನ್ನ ಬೇಯಿಸದವನು, ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರ ಕೃಪೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ ಜೀವನ ಮಾನವೀಯ ಗರ್ವವನ್ನೂ ಧರ್ಮಬಲವನ್ನೂ ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಸ್ವಶ್ರಮ, ಸ್ವಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಇದ್ದಾಗಲೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಬಡವರ ವಿರುದ್ಧದ ಮಾತು ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ, ಉದ್ಯೋಗನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವದ ಪಾಠ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಭಾರವಾಗುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ — ಇದು ಕಾಲಾತೀತ ನೈತಿಕ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗೃಹಸ್ಥನು ಅನ್ನದಾತನಾಗಬೇಕು; ಪರಪಾಕಾಶ್ರಯವನ್ನು ಜೀವನವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮಪತನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಯ ಮಹತ್ವ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಪರಾಶ್ರಯದ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಮತ್ತು ಮಾನವತ್ವವನ್ನು ವಿವೇಕ–ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ

ಅಪ್ರಣೋದ್ಯೋಽತಿಥಿಃ ಸಾಯಂ ಸೂರ್ಯೌಢೋ ಗೃಹಮೇಧಿನಾ ।
ಕಾಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತ್ವಕಾಲೇ ವಾ ನಾಸ್ಯಾನಶ್ನನ್ ಗೃಹೇ ವಸೇತ್ ॥ 105 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನು ಎಂದಿಗೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಅವನು ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಲಿ ಅಥವಾ ಅಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಲಿ, ಅವನಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದೆ ಮನೆಗೆ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲವೆಂದರೆ ದಿನದ ಕೊನೆ; ಅತಿಥಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಹಾಯಕ ಕ್ಷಣ. ಪ್ರಯಾಣ ಮುಗಿದು ಆಶ್ರಯ ಹುಡುಕುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಅಸೌಜನ್ಯವಲ್ಲ — ಅಧರ್ಮ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಅಪ್ರಣೋದ್ಯಃ" ಎಂಬ ಪದ ಬಳಸಿ ಮನು ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಹಕ್ಕನ್ನೇ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಕಾಲೇ ವಾ ಅಕಾಲೇ ವಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಅತಿಥಿಯ ಆಗಮನಕ್ಕೆ ಕಾಲನಿಯಮ ಹಾಕಬಾರದು; ಧರ್ಮವು ಗಡಿಯಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟುದಲ್ಲ. ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಅಪೂರ್ಣ ಸತ್ಕಾರ. ಕನಿಷ್ಠ ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ ಅವನ ಶ್ರಮವನ್ನು ತಣಿಸುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ದೇವರ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ರೂಪ. ಅವನು ಸೌಲಭ್ಯಕರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಸುಲಭ; ಕಷ್ಟಕರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗಲೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಭಯ, ಆಲಸ್ಯ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸಂಕೇತ. ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಆರಾಮವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಅವನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶುದ್ಧಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸೂರ್ಯ ಅಸ್ತವಾಗುವಾಗ ದಾರಿ ಹಿಡಿದವನ ಹೊಟ್ಟೆ ಖಾಲಿಯಾಗಿರಬಹುದು, ಮನಸ್ಸು ದಣಿದಿರಬಹುದು. ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಅನ್ನವೇ ಅವನಿಗೆ ಆಶೀರ್ವಾದ. ಆ ಆಶೀರ್ವಾದ ನೀಡುವವನು*

ಗೃಹಸ್ಥ. ಸಮಯದ ಅಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟವನು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದು ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವಂತೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಸಮಯ ಇಲ್ಲ", "ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವೆಂದರೆ ಭಾರೀ ಸಿದ್ಧತೆ ಅಲ್ಲ; ಶಕ್ತಿಯಷ್ಟು ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಗೌರವ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬಡವರನ್ನು ಭಯಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲದ ಅತಿಥಿ ಸಮಾಜದ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರ ಸಂಕೇತ — ಅವರನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದರೆ ಸಮಾಜವೇ ಬಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸಾಯಂಕಾಲ ಬಂದ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಕಾಲದ ಕಾರಣ ಹೇಳಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು; ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾಲಮಿತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಸಾಯಂಕಾಲದ ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ವಿಶೇಷ ರಕ್ಷಣೆ, ಅನ್ನವನ್ನು ಸತ್ಕಾರದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರಾಮಕ್ಕಿಂತ ಮಾನವೀಯತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅತಿಥಿಭೋಜನದ ಆದ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಹಾಫಲ

ನ ವೈ ಸ್ವಯಂ ತದಶ್ನೀಯಾದತಿಥಿಂ ಯನ್ನ ಭೋಜಯೇತ್ ।
ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ವಾऽತಿಥಿಪೂಜನಮ್ ॥ 106 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅತಿಥಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸದೆ, ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನೇ ಆ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು. ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ಧನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ, ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವ ಹಕ್ಕು ಅವನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಅತಿಥಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಕರ್ತವ್ಯದ ನಂತರವೇ ಅದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಹಸಿದಂತೆ ಬಿಡಿಸಿ ತಾನು ತಿನ್ನುವುದು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ರಮ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಅತಿಥಿಭೋಜನವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅತಿಥಿಪೂಜೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ—ಧನ್ಯತೆ, ಯಶಸ್ಸು, ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗ—ಅದರ ಲೋಕಿಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನ. ಮೊದಲು ಕೊಡುವುದು, ನಂತರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು—ಇದು ಧರ್ಮಕ್ರಮ. ಈ ಕ್ರಮ ಉಲ್ಟಾದರೆ, ಭೋಗವೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ, ಧರ್ಮ ಗೌಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಿದ ಅನ್ನದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನ ಅನ್ನ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಿದ ಗೌರವದಿಂದ ಅವನ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ದೇಹಪೋಷಣೆಯಲ್ಲ, ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಕ್ರಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹಸಿದವನ ಮುಂದೆ ತಿನ್ನುವ ಕೈ ಧರ್ಮಹೀನ. ಮೊದಲು ಹಂಚುವ ಕೈ ಧನ್ಯ. ಅತಿಥಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿದ ಅನ್ನವೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಯ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ತೃಪ್ತಿ, ಮನೆಯ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಅಡಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ದಾನವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನಾಗಿ, ಫಲವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಮೊದಲು ನಾವು, ನಂತರ ಇತರರು" ಎಂಬ ಮನೋಭಾವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದಕ್ಕೆ ನೈತಿಕ ಪ್ರತಿರೋಧ ಒಡ್ಡುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಭಾರೀ ಭೋಜನ ಅಥವಾ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಮೊದಲು ಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಹಸಿದವರಿಗೆ ಮೊದಲು ನೆರವು, ಅಗತ್ಯವಿರುವವರಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ. ಅತಿಥಿಪೂಜೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ಮಾನವೀಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸದೆ ತಾನು ತಿನ್ನಬಾರದು; ಅತಿಥಿಪೂಜೆಯೇ ಧನ್ಯತೆ, ಯಶಸ್ಸು, ಆಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಮಗತಿಯ ಮೂಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಗೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುವ ಕಠೋರ ಧರ್ಮನಿಯಮ, ಕೊಡುವ ಮೊದಲು ತಿನ್ನಬಾರದು ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತು, ಅತಿಥಿಪೂಜೆಯ ಲೋಕಿಕ–ಪರಲೋಕಿಕ ಫಲಗಳ ಸಮನ್ವಯ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನವನ್ನು ದಾನ–ವಿನಯದ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕ್ರಮ: ಸಮತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ

ಆಸನಾವಸಥೌ ಶಯ್ಯಾಮನುವ್ರಜ್ಯಾಮುಪಾಸನಾಮ್ ।
ಉತ್ತಮೇಷೂತ್ತಮಂ ಕುರ್ಯಾದ್ ಹೀನೇ ಹೀನಂ ಸಮೇ ಸಮಮ್ ॥ 107 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅತಿಥಿಗೆ ಆಸನ, ವಾಸಸ್ಥಾನ, ಶಯ್ಯೆ, ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬರುವ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸೇವೆ — ಇವುಗಳನ್ನು ನೀಡುವಾಗ, ಉನ್ನತರಿಗೆ ಉನ್ನತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಹೀನರಿಗೆ ಹೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಮಾನರಿಗೆ ಸಮಾನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವನ್ನು ಅಂಧ ಸಮಾನತೆಯಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಮತೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಹಂತಗಳಿವೆ — ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಆಸನ, ತಂಗಲು ಸ್ಥಳ, ವಿಶ್ರಾಂತಿಗೆ ಶಯ್ಯೆ, ಬಾಗಿಲಿನವರೆಗೂ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗದವರೆಗೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುಬರುವುದು, ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ಅತಿಥಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸತ್ಕಾರದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಅತಿರೇಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ವಸ್ತು ನೀಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನ್ಯಾಯ ನೀಡುವುದು. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಅತಿರೇಕದ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಧರ್ಮ ದೌರ್ಬಲ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮ ಹೀನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ ಕಲಿಸುತ್ತದೆ — ಗೌರವದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು, ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಮಿತಭಾವ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮವು ವಿವೇಕದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ, ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಅಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೌರವವು ತೂಕದಂತೆ ಇರಬೇಕು — ಭಾರಿಯಾದುದಕ್ಕೆ ಭಾರಿಯಾದುದು, ಲಘುವಿಗೆ ಲಘು, ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನ. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಎತ್ತುವುದೂ ತಪ್ಪು, ಅವನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದೂ ತಪ್ಪು. ಸರಿಯಾದ ಅಳತೆಯ ಗೌರವವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಗೃಹಸ್ಥನ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೇದಭಾವದ ಸಮರ್ಥನೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ನ್ಯಾಯ ಇದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಗುರು, ಹಿರಿಯ, ಅತಿಥಿ, ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ, ಪರಿಚಿತ — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವರ್ತನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಸದಾಚಾರವಲ್ಲ. ಗೌರವವು ವಿವೇಕದಿಂದ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದು ನಿಜವಾದ ಗೌರವವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಅಸಮತೆಯತ್ತ ಅಲ್ಲ, ಅಸಮತೋಲನದ ವಿರುದ್ಧ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವು ಅಂಧ ಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತ ಸಮತೋಲನಪೂರ್ಣ ಗೌರವವೇ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಗೌರವ ನೀಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ, ಅತಿರೇಕ ಮತ್ತು ಅವಮಾನ ಎರಡನ್ನೂ ತಡೆಯುವ ಸಮತೋಲನದ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಶಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣವಾಗಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವೈಶ್ವದೇವಾನಂತರ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನದಾನ: ಬಲಿ–ವಿಧಾನದ ಮಿತಿ

ವೈಶ್ವದೇವೇ ತು ನಿರ್ವೃತ್ತೇ ಯದ್ಯನ್ಯೋಽತಿಥಿರಾವ್ರಜೇತ್ ।
ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ನಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪ್ರದದ್ಯಾನ್ನ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ ॥ 108 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ನೆರವೇರಿಸಿದ್ದ ನಂತರವೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಅತಿಥಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ, ಅವನಿಗೂ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬಲಿಕರ್ಮವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ವಿವೇಕವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವೈಶ್ವದೇವ–ಬಲಿಕರ್ಮವು ದಿನನಿತ್ಯದ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕ್ರಮ. ಅದನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ಮತ್ತೆ–ಮತ್ತೆ ಅದೇ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂಬ ಒತ್ತಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು — ವಿಧಿವಿಧಾನ ಪೂರ್ಣವಾದರೂ ಮಾನವೀಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಗಿದಿಲ್ಲ. ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ; ಬಲಿಕರ್ಮ ಪುನರಾವರ್ತಿಸದಿರುವುದು ವಿಧಿನಿಯಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎರಡು ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ — ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಭಾವ. ವಿಧಿಗೆ ಮಿತಿ ಇದೆ; ಭಾವಕ್ಕೆ ಮಿತಿ ಇಲ್ಲ. ವೈಶ್ವದೇವದ ವಿಧಿ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವ ಭಾವವನ್ನು ಯಾವ ವಿಧಿಯೂ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾರದು. ಇದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಅನಗತ್ಯ ಕರ್ಮಭಾರ ಬೀಳದಂತೆ, ಜೊತೆಗೆ ಅವನ ಉದಾರತೆ ಕುಗ್ಗದಂತೆ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವಿಧಿವಿಧಾನ ಮುಗಿದರೂ ಕರುಣೆ ಮುಗಿಯಬಾರದು. ಯಜ್ಞ ಪೂರ್ಣವಾದರೂ ಮಾನವೀಯತೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಮನೆಗೆ ಬಂದವನು ಹಸಿದಿದ್ದರೆ, ಸಮಯ–ಕ್ರಮ ನೋಡದೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನು ಅತಿರೇಕಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ಉದಾರತೆ — ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸೌಂದರ್ಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಕರ್ಮಭಾರದಿಂದ ಜನರನ್ನು ಒತ್ತಿಹಾಕುವ ಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ. ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ದೊಡ್ಡ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ

ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ — ಅಗತ್ಯವಿರುವವರಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡಿ; ಆದರೆ ಅನಗತ್ಯ ಔಪಚಾರಿಕತೆಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿಸಬೇಡಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವೈಶ್ವದೇವದ ನಂತರ ಬಂದ ಅತಿಥಿಗೂ ಅನ್ನ ನೀಡಬೇಕು; ಆದರೆ ವಿಧಿವಿಧಾನವನ್ನು ಮರುಕಳಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ — ಧರ್ಮವು ಮಾನವೀಯತೆಯಲ್ಲಿದೆ, ಅತಿರೇಕದಲ್ಲಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ನಿರಂತರ ಆದ್ಯತೆ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲಿನ ಅನಗತ್ಯ ಕರ್ಮಭಾರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಳ–ಉದಾರ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಭೋಜನಾರ್ಥ ಸ್ವಪ್ರಚಾರದ ನಿಷೇಧ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ

ನ ಭೋಜನಾರ್ಥಂ ಸ್ವೇ ವಿಪ್ರಃ ಕುಲಗೋತ್ರೇ ನಿವೇದಯೇತ್ ।
ಭೋಜನಾರ್ಥಂ ಹಿ ತೇ ಶಂಸನ್ ವಾಂತಾಶೀತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ॥ 109 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಭೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನ ಕುಲ ಮತ್ತು ಗೋತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಯಂ ತನ್ನನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು, ಬುದ್ಧಿವಂತರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ 'ವಾಂತಾಶಿ' — ವಾಂತಿ ಮಾಡಿದುದನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ತಿನ್ನುವವನಂತೆ — ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಥಿಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿ ಎನ್ನುವುದು ಆಹ್ವಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಬೇಡಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಬರುವವನು. ಭೋಜನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕುಲ–ಗೋತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದು ಅತಿಥಿಭಾವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅತಿಥಿಯಾಗುವವನಿಗೂ ಧರ್ಮನಿಯಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಉದಾರತೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಬೇಕು; ಅತಿಥಿಯ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲ್ಲ. "ಕುಲ–ಗೋತ್ರ" ಎಂಬ ಪವಿತ್ರ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಭೋಜನದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಅವಮಾನಕರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ಬೇಡಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶೀಲದ ಮೌಲ್ಯ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. "ವಾಂತಾಶಿ" ಎಂಬ ಕಠೋರ ಉಪಮೆ ಮೂಲಕ ಮನು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಲೋಭದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಅಸಹ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಯಾಚನೆಯಿಂದಲ್ಲ, ನಿಸ್ಪೃಹತೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ಸಂದೇಶ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೌರವವನ್ನು ಬೇಡಿ ಪಡೆಯುವವನು, ಪಡೆದದ್ದನ್ನೇ ಮರುತಿನ್ನುವವನಂತೆ. ಅತಿಥಿಯ ಸೌಂದರ್ಯ ಅವನ ಮೌನದಲ್ಲಿದೆ; ಗೃಹಸ್ಥನ ಸೌಂದರ್ಯ ಅವನ ಉದಾರತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗ ಧರ್ಮ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಭೋಜನದ ಆಸೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಆತ್ಮಗೌರವದ ಹಾನಿ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ದಾನ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ವಿರೋಧವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಬಡವರ ನೆರವಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿಸುವುದು ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಪ್ರಚಾರ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಥಾನ, ಪದವಿ ಅಥವಾ ಗುರುತನ್ನು ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸದಿರಬೇಕೆಂಬ ನೈತಿಕ ಪಾಠ. ಧರ್ಮವು ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು; ಲಾಭಾಸಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಕುಲ–ಗೋತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಅತಿಥಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ; ನಿಸ್ಪೃಹತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಲಕ್ಷಣ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಯ ಮೇಲಿನ ನೈತಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣ, ಭೋಜನಾರ್ಥ ಸ್ವಪ್ರಚಾರದ ಕಠೋರ ನಿಷೇಧ, ಕುಲ–ಗೋತ್ರಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಸ್ಪೃಹತೆ–ವಿನಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅತಿಥಿ, ಬಂಧು ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಿತರ ನಡುವಿನ ಧರ್ಮಭೇದ: ಗೃಹಸ್ಥನ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಆತಿಥ್ಯ

ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯ ತ್ವತಿಥಿರ್ಗೃಹೇ ರಾಜನ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ ।
ವೈಶ್ಯಶೂದ್ರೌ ಸಖಾ ಚೈವ ಜ್ಞಾತಯೋ ಗುರುರೇವ ಚ ॥ 110 ॥
ಯದಿ ತ್ವತಿಥಿಧರ್ಮೇಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯೋ ಗೃಹಮಾವ್ರಜೇತ್ ।
ಭುಕ್ತವತ್ಸು ಚ ವಿಪ್ರೇಷು ಕಾಮಂ ತಮಪಿ ಭೋಜಯೇತ್ ॥ 111 ॥
ವೈಶ್ಯಶೂದ್ರಾವಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕುಟುಮ್ಬೇಽತಿಥಿಧರ್ಮಿಣೌ ।
ಭೋಜಯೇತ್ ಸಹ ಭೃತ್ಯೈಸ್ತಾವಾನೃಶಂಸ್ಯಂ ಪ್ರಯೋಜಯನ್ ॥ 112 ॥
ಇತರಾನಪಿ ಸಖ್ಯಾದೀನ್ ಸಂಪ್ರೀತ್ಯಾ ಗೃಹಮಾಗತಾನ್ ।
ಪ್ರಕೃತ್ಯಾನ್ನಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಭೋಜಯೇತ್ ಸಹ ಭಾರ್ಯಯಾ ॥ 113 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು, ವೈಶ್ಯ–ಶೂದ್ರರು, ಸ್ನೇಹಿತರು, ಬಂಧುಗಳು ಅಥವಾ ಗುರು — ಇವರು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅತಿಥಿಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಮಾಡಿದ ನಂತರ ಅವನಿಗೂ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬಹುದು. ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರು ಕೂಡ ಅತಿಥಿಧರ್ಮದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ, ದಯಾಭಾವದಿಂದ ಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಊಟ ನೀಡಬೇಕು. ಸ್ನೇಹಿತರಾದಿ ಇತರರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಹಜ ಅನ್ನವನ್ನು ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ನೀಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅತಿಥಿ, ಸ್ನೇಹಿತ, ಬಂಧು, ಗುರು — ಇವರ ನಡುವೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಮನೆಗೆ ಬರುವವರನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ "ಅತಿಥಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ. ಅತಿಥಿಧರ್ಮವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅತಿಥಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಅತಿರೇಕದ ಕರ್ತವ್ಯಭಾರ ಬಾರದಂತೆ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಅವಮಾನ ಎಂಬರ್ಥವಲ್ಲ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಅತಿಥಿಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದರೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಭೋಜನಾನಂತರ ಅವನಿಗೂ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಊಟ ನೀಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರು ಬಂದಾಗಲೂ ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; "ಅನೃಶಂಸ್ಯ" — ದಯಾಭಾವ — ಇಲ್ಲಿ ಕೀಲುಪದ. ಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಊಟ ಮಾಡಿಸುವುದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾವೇಶ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಸಮತೆಗಳ ಸೂಚನೆ. ಸ್ನೇಹಿತರು ಮತ್ತು ಪರಿಚಿತರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬಂದರೆ, ವಿಶೇಷ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಮನೆಯ ಸಹಜ ಅನ್ನವನ್ನು ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ನೀಡುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣ ವರ್ಗೀಕರಣವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಬಂಧಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆಯುವ ವಿವೇಕ. ಅತಿಥಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅದರದೇ ಆದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ; ಸ್ನೇಹಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅದರದೇ ಆದ ಸೌಂದರ್ಯವಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇರಿದರೆ ಧರ್ಮ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ

ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಭಾವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮ ನಿರ್ಜೀವವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ದೇವರಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮಾನವ. ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಮಟ್ಟದ ಗೌರವ ಬೇಕೋ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ನೀಡುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ಅತಿಥಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಸತ್ಕಾರ, ಸ್ನೇಹಿತನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕ ಆತಿಥ್ಯ, ಬಂಧುವಿಗೆ ಸಹಜ ಸೇವೆ — ಈ ಮೂರೂ ಸೇರಿದಾಗ ಮನೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಂದು ಕೆಲವರು ಭೇದಭಾವದ ಪಾಠವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರೋಟೋಕಾಲ್ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಎಲ್ಲ ಅತಿಥಿಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ವಿಧಿವಿಧಾನ ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಯಾರೂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅತಿಥಿ, ಸ್ನೇಹಿತ, ಬಂಧು — ಇವರಿಗೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವಿಧಿಯಲ್ಲ, ಆದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಅನ್ನದಾನ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿಥಿಧರ್ಮದ ನಿಖರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವರ್ಣವಲ್ಲ ಧರ್ಮಭಾವದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕಾರ, ದಯಾಭಾವಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ, ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಸಹಜ ಆತಿಥ್ಯ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಅನಗತ್ಯ ಕರ್ಮಭಾರ ಬಾರದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-14
ವಿವಾಹ ಸಂಭಂದಿತ ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳು

ಗುರು ಅನುಮತಿ, ಸ್ನಾನಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ವಿವಾಹಧರ್ಮದ ಕ್ರಮ

ಗುರುಣಾನುಮತಃ ಸ್ನಾತ್ವಾ ಸಮಾವೃತ್ತೋ ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಉದ್ವಹೇತ್ ದ್ವಿಜೋ ಭಾರ್ಯಾಂ ಸವರ್ಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಾನ್ವಿತಾಮ್ ॥ 4

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು, ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ನಾನಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ ದ್ವಿಜನು, ತನ್ನ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಶಾರೀರಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶದ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇಚ್ಛೆಯ ಫಲವಲ್ಲ, ಅದು ಆಶ್ರಮಧರ್ಮದ ಒಂದು ವಿಧಿಪೂರ್ಣ ಹಂತ. 'ಗುರುಣಾನುಮತಃ' ಎಂಬ ಪದವು, ಜೀವನದ ಮಹತ್ವದ ತೀರ್ಮಾನಗಳು ಹಿರಿಯರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮಸೂಚನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. 'ಸ್ನಾತ್ವಾ ಸಮಾವೃತ್ತಃ' ಎಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದ ಸಮಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹವು ಅಧ್ಯಯನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಪೂರ್ಣತೆಯ ನಂತರ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ಸಂಯಮದಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹವು ಆಸೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಸಿದ್ಧತೆಯಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು. ಗುರುಶಿಕ್ಷೆ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ರೂಪವಲ್ಲ, 'ಲಕ್ಷಣಾನ್ವಿತಾ' ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಗುಣ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾನುಕೂಲ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಹೊಸ ಆರಂಭ. ಆ ಆರಂಭವು ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ, ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಸಾರವು ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರುದತ್ತ ಅನುಮತಿ, ಶುದ್ಧ ಜೀವನಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯ ಸಂಗಾತಿಯ ಆಯ್ಕೆ—ಈ ಮೂರು ಸೇರಿದಾಗ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಕುರಿತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣ ಎಂಬುದು ಶೋಷಣೆಯ ಸಂಕೇತವಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಸಾಮ್ಯತೆಯ ಸೂಚನೆ. 'ಸವರ್ಣಾಂ' ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, ಧರ್ಮಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ; ಅದು ಮಾನವಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ನಿಯಮವಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗುರುವಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕಾರಯುಕ್ತ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ದ್ವಿಜನು, ಧರ್ಮಾನುಕೂಲವಾದ ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂದೇಶ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಗುರುಅನುಮತಿಯ ಮಹತ್ವ, ಆಶ್ರಮಕ್ರಮದ ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆ, ಸಂಯಮದ ನಂತರ ಸಂಸಾರ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಸಂಗಾತಿಯ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣ–ಶೀಲ–ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ಥಾನ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ನಾನ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ 'ಸ್ನಾನ' ಎಂದರೆ: ದೇಹವನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದು ಅಲ್ಲ, ಹಿಂದಿನ ಆಶ್ರಮದ ವ್ರತಭಾರವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು. ಸ್ನಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೀಕರಣ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಲಾದ ವಿಶೇಷ ನಿಯಮಗಳು, ವ್ರತಗಳು ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣಗಳು, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಯಲಾರವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಂದ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಮುಕ್ತನಾಗುವ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಈ ಸ್ನಾನ. ಎರಡನೆಯದು, ಮಾನಸಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಶಿಷ್ಯನು "ನಾನು ಇನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ, "ನಾನು ಸಮಾಜದ ಹೊಣೆಗಾರನಾಗಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬದಲಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸ್ನಾನವು ಈ ಒಳಗಿನ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯದು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಘೋಷಣೆ. ಈ ಸ್ನಾನದ ನಂತರವೇ ವ್ಯಕ್ತಿ 'ಸಮಾವೃತ್ತ'ನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಅವನು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರುವ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯ ಪಡೆದವನು ಎಂದು ಸಮಾಜ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಘೋಷಣೆಗೆ ಸ್ನಾನವೇ ಚಿಹ್ನೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು ಹೇಗೆ ದೇಹವನ್ನು ತಾಜಾ ಮಾಡುತ್ತದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಳೆಯ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ತೊಳೆದು, ಹೊಸ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಯಾರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶವೂ ಇದೆ. ಸ್ನಾನ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಸಂಕೇತ. ದೀಕ್ಷೆ, ವ್ರತಾಂತ್ಯ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ನವೀಕರಣ—ಎಲ್ಲವು ಸ್ನಾನದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಸಮಾವೃತ್ತ ಸ್ನಾನವು "ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಪಡೆಯುವುದು" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ವಂಶಕ್ರಮದ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ಅಸಪಿಂಡಾ ಚ ಯಾ ಮಾತುರಸಗೋತ್ರಾ ಚ ಯಾ ಪಿತುಃ ।
ಸಾ ಪ್ರಶಸ್ತಾ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ದಾರಕರ್ಮಣಿ ಮೈಥುನೇ ॥ 5

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾಯಿಯ ಕಡೆಗಿನಿಂದ ಸಪಿಂಡ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವಳಾಗಿಯೂ, ತಂದೆಯ ಕಡೆಗಿನಿಂದ ಅದೇ ಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ತ್ರೀಯೇ, ದ್ವಿಜರಿಗೆ ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ದಾಂಪತ್ಯಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಶುದ್ಧತೆ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಅಸಪಿಂಡಾ' ಎಂಬ ಪದವು ತಾಯಿಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಸಮೀಪದ ರಕ್ತಸಂಬಂಧ ಇಲ್ಲದಿರಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. 'ಅಸಗೋತ್ರಾ' ಎಂಬುದು ತಂದೆಯ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಗೋತ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರದವಳಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ನಿಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ, ಅದು ವಂಶ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. 'ದಾರಕರ್ಮಣಿ ಮೈಥುನೇ' ಎಂಬ ಪದಸಮೂಹವು, ದಾಂಪತ್ಯ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮಗಳು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ದೇಹದ ಆಕರ್ಷಣೆಯಿಗಿಂತಲೂ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಗೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹವು ಕ್ಷಣಿಕ ಆಸೆಯ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಧರ್ಮ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹಸ್ತಾಂತರಿಸುವ ಪವಿತ್ರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯುವ ನಿಯಮವು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕವಲ್ಲ, ಅದು ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಸಮತೋಲನಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡ ಧರ್ಮಸೂತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವಿವಾಹವು ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಾತ್ರ ಸಂಗಮವಲ್ಲ; ಅದು ಎರಡು ವಂಶಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ. ಆ ಸಂಯೋಜನೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಸಾರವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಂತತಿಯು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವನ್ನು ಯಜ್ಞದಂತೆ ನೋಡುತ್ತದೆ—ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧ ದ್ರವ್ಯ ಬೇಕಾದಂತೆ, ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೂ ಶುದ್ಧ ಸಂಬಂಧ ಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಸಹಜ ಅಥವಾ ಕಠಿಣವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇವು ಸ್ತ್ರೀ–ಪುರುಷರನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಸಮಾಜದ ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಆರೋಗ್ಯ, ವಂಶಕ್ರಮದ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಂದವು. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವೂ ಸಮೀಪ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಾಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಎಂದು ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಕಾಲಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ನಿಂತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ತಾಯಿ ಮತ್ತು ತಂದೆಯ ವಂಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು, ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಸಂಬಂಧದೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಆಧಾರವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಂಶಶುದ್ಧತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವ, ದಾಂಪತ್ಯವನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಧರ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ತಲೆಮಾರಿನ ಹಿತವನ್ನು ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಧರ್ಮಚಿಂತನೆ.

ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಿಶೀಲನೆಯ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ

ಮಹಾಂತ್ಯಪಿ ಸಮೃದ್ಧಾನಿ ಗೋಅಜಾವಿಧನಧಾನ್ಯತಃ ।
ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧೇ ದಶೈತಾನಿ ಕುಲಾನಿ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 6 ॥
ಹೀನಕ್ರಿಯಂ ನಿಷ್ಪುರುಷಂ ನಿಶ್ಛಂದೋ ರೋಮಶಾರ್ಶಸಮ್ ।
ಕ್ಷಯಾಮಯಾಪಸ್ಮಾರಿಶ್ವಿತ್ರಿಕುಷ್ಠಿಕುಲಾನಿ ಚ ॥ 7 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹಸು, ಆಡು, ಸಂಪತ್ತು, ಧಾನ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟೇ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ವಿಧದ ಕುಲಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ ಹತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಕುಲ, ಪುರುಷತ್ವದ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಕುಟುಂಬ, ವೇದಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದ ವಂಶ, ಶಾರೀರಿಕವಾಗಿ ಗಂಭೀರ ದೋಷಗಳು ಇರುವ ವಂಶಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಷಯ, ಅಪಸ್ಮಾರ, ಶ್ವಿತ್ರ, ಕುಷ್ಟ ಇತ್ಯಾದಿ ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ರೋಗಗಳಿಂದ ಪೀಡಿತ ವಂಶಗಳೂ ಸೇರಿವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿವಾಹವನ್ನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆ ಅಥವಾ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಿ ನೋಡಬಾರದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ವಂಶಪರಂಪರೆ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಸಂತಾನದ ಶಾರೀರಿಕ–ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀಸಂಬಂಧದ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ದೂರದೃಷ್ಟಿ*

ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕಿ, ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ, ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಎರಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಒಪ್ಪಂದವಲ್ಲ; ಅದು ಎರಡು ವಂಶಗಳ ಸಂಯೋಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಲದ ಆಚಾರಶುದ್ಧಿ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯ ಇವು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಶಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕೇವಲ ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಸಂಬಂಧಗಳು, ಮುಂದೆ ದುಃಖ, ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಂಶಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೇ ಇದರ ಅಂತರಾರ್ಥ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸಂಪತ್ತು ಕಾಲಾನುಸಾರ ಬರುವುದು–ಹೋಗುವುದು; ಆದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯವು ತಲೆಮಾರುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಹೊಂದಿವೆ. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹದ ಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟುವ ಜೀವನವು ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವಾಗುವುದರಿಂದ, ಆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದೃಢವಾದ ನೆಲೆ ಬೇಕೆಂಬ ಕಾಳಜಿಯೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆತ್ಮ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜನವಿರೋಧಿ ಅಥವಾ ಭೇದಭಾವದ ಗ್ರಂಥ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ರೋಗ ಅಥವಾ ದೋಷ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಇಲ್ಲ. ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಶಾರೀರಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ, ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ವೈದ್ಯಕೀಯ ಪರಿಶೀಲನೆ, ಕುಟುಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉದಾಹರಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿವಾಹವನ್ನು ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ವಿವಾಹದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಆರೋಗ್ಯದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಜೀವನದರ್ಶನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯ ವಧುವಿನ ದೈಹಿಕ–ಸ್ವಭಾವಿಕ ಮಾನದಂಡಗಳು

ನೋದ್ವಹೇತ್ ಕಪಿಲಾಂ ಕನ್ಯಾಂ ನಾಧಿಕಾಂಗೀಂ ನ ರೋಗಿಣೀಮ್ ।
ನಾಲೋಮಿಕಾಂ ನಾತಿಲೋಮಾಂ ನ ವಾಚಾಟಾಂ ನ ಪಿಂಗಳಾಮ್ ॥ 8 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕಪಿಲವರ್ಣ ಹೊಂದಿರುವಳು, ಅತಿಯಾದ ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ ಹೊಂದಿರುವಳು, ರೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತಳಾಗಿರುವಳು, ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪ ರೋಮ ಹೊಂದಿರುವಳು, ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದಳು ಹಾಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪಿಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವಿರುವಳನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹದ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ದೈಹಿಕ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗಳಾಗಿದ್ದು, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಕಾಪಾಡಲು*

ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಅತಿರೇಕವು ದೈಹಿಕವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ವಾಚಿಕವಾಗಿರಲಿ, ಅದು ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅಳೆಯುವುದು ಅಥವಾ ಅವಮಾನಿಸುವುದಲ್ಲ. ವಿವಾಹವು ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಸಹಜೀವನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನ ಅಗತ್ಯ. ಅತಿಯಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಮುಂದೆ ಅಸಮಾಧಾನ, ಸಂಘರ್ಷ ಅಥವಾ ಆರೋಗ್ಯಸಂಬಂಧಿ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನವೇ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವು ಸಂಯಮ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಅತಿರೇಕಗಳು ಜೀವನವನ್ನು ಅಸಹಜಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹವನ್ನು ಭಾವೋದ್ರೇಕದ ನಿರ್ಣಯವಲ್ಲ, ವಿವೇಕದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬವೆಂಬ ಸಂಸ್ಥೆ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ಆಯ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಇದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀವಿರೋಧಿ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಆರೋಪಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದೇ ರೀತಿಯ ನಿಯಮಗಳು ಪುರುಷನಿಗೂ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇದು ಲಿಂಗಭೇದವಲ್ಲ, ದಾಂಪತ್ಯದ ಹಿತಚಿಂತನೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ವೈದ್ಯಕೀಯ ತಪಾಸಣೆ, ಸ್ವಭಾವ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡುವುದು ಸಹಜವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಶಯವನ್ನು ಕಾಲಾತೀತ ವಿವೇಕವಾಗಿ ನೋಡಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹವು ಸಮತೋಲನದ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ನಡೆದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸುಖಕರ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅತಿರೇಕವಲ್ಲದ ಸಹಜತೆ, ದೈಹಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ಮಹತ್ವ, ಸ್ವಭಾವದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಶಾಂತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ವಿವೇಕದ ಆಯ್ಕೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ಕಪಿಲವರ್ಣ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯವೇ ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಪಿಲವರ್ಣ ಎಂದರೆ ಇಂದಿನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣ ಅಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಪಿಲ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ "ಕಂದು–ಹಳದಿ ಮಿಶ್ರಿತ", "ಮಂದ ಬೆಳಕಿನಂತಿರುವ", "ಅಸ್ಥಿರ ವರ್ಣಪ್ರಭೆ" ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಆಯುರ್ವೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಿಲವರ್ಣವು ದೇಹದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೃತಿಯ ಅತಿರೇಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇದು ಸೌಂದರ್ಯದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವಲ್ಲ, ದೇಹದ ಸಮತೋಲನದ ಸೂಚನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಪಿಲವರ್ಣ ಎಂಬುದು ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಪದ. ಕಣ್ಣು, ಚರ್ಮ, ಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಒಣತೆ, ಉರಿ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿರ ಪ್ರಕಾಶ ಕಾಣಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ಆರೋಗ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ದಾಂಪತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಓದುವುದು ತಪ್ಪು. ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೇ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣವನ್ನು ಗುಣ–ಪ್ರಕೃತಿ–ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ, ಬಣ್ಣವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಬಾಹ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯವಲ್ಲ, ದೇಹದ ಒಳಸಂರಚನೆಯ ಸಮತೋಲನ. ಆದುದರಿಂದ ಕಪಿಲವರ್ಣ*

ಎಂಬುದನ್ನು "ಬಣ್ಣದ ಆಧಾರದ ಭೇದಭಾವ" ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸದೇ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಮತೋಲನದ ಸೂಚಕ ಪದ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಯುತ.

ವಧುವಿನ ನಾಮಕರಣದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ

ನ ಋಕ್ಷವೃಕ್ಷನದೀನಾಮ್ನೀಂ ನಾಂತ್ಯಪರ್ವತನಾಮಿಕಾಮ್ ।
ನ ಪಕ್ಷ್ಯಹಿಪ್ರೇಷ್ಯನಾಮ್ನೀಂ ನ ಚ ಭೀಷಣನಾಮಿಕಾಮ್ ॥ 9 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ, ಮರಗಳ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ನದಿಗಳ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಅಂಚಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಅಥವಾ ಪರ್ವತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹೆಸರುಳ್ಳ, ಪಕ್ಷಿ, ಹಾವು ಅಥವಾ ದಾಸ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಭಯಾನಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಧುವನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರನ್ನೂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೆಸರು ಕೇವಲ ಗುರುತಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವ, ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಪರಂಪರೆ ನೋಡುತ್ತದೆ. ನಕ್ಷತ್ರ, ವೃಕ್ಷ, ನದಿ, ಪರ್ವತ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಮಾನವನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಳಸುವುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭೀತಿ, ಕ್ರೌರ್ಯ ಅಥವಾ ದಾಸ್ಯಭಾವ ಸೂಚಿಸುವ ಹೆಸರುಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನದ ಶಾಂತಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ ಹೆಸರಿನ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ದಿಕ್ಕು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಪ್ರಭಾವ. ಹೆಸರು ಪದೇಪದೇ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾಗುವುದರಿಂದ, ಅದರ ಅರ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಯಾನಕ ಅಥವಾ ಅಶುಭ ಅರ್ಥದ ಹೆಸರುಗಳು ದಾಂಪತ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ಮನೋವಾತಾವರಣವನ್ನು ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯತೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯ ಮೂಲ. ವಿವಾಹವೆಂಬ ಪವಿತ್ರ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ, ಹೆಸರು ಸಹ ಸೌಮ್ಯ, ಶುಭ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರದ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಮಂಗಳಕರ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ಣ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೆಸರುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅವಮಾನವಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೆಸರನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದು, ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಅಥವಾ ಮಂಗಳನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಗಳು ಇದ್ದವು. ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಅಶುಭ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವುದನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಹೆಸರುಗಳ ಅರ್ಥ, ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ ವಧುವಿನ ಹೆಸರಿನ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಧ್ವನಿಯೂ ಕುಟುಂಬದ ಶಾಂತಿಗೆ ಮಹತ್ವದ್ದೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಹೆಸರಿನ ಮನೋಪ್ರಭಾವ, ಶಬ್ದದ ಸಂಸ್ಕಾರಶಕ್ತಿ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಶಾಂತಿಗೆ ಸೌಮ್ಯತೆಯ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಂಗಳಕರ ಜೀವನದತ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರ ನೀಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯ ಸೌಮ್ಯತೆ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ–ಮಾನಸಿಕ ಸಮತೋಲನ

ಅವ್ಯಂಗಾಂಗೀಂ ಸೌಮ್ಯನಾಮ್ನೀಂ ಹಂಸವಾರಣಗಾಮಿನೀಮ್ ।
ತನೂಲೋಮಕೇಶದಶನಾಂ ಮೃದುವಂಗೀಮುದ್ವಹೇತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ॥ 10 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವುದೇ ಅಂಗವೈಕಲ್ಯವಿಲ್ಲದಳು, ಸೌಮ್ಯ ಅರ್ಥವಿರುವ ಹೆಸರುಳ್ಳಳು, ಹಂಸ ಅಥವಾ ಗಜದಂತೆ ಶಾಂತ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರ ನಡೆ ಹೊಂದಿದಳು, ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅತಿರೇಕವಿಲ್ಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೋಮ, ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಕೂದಲು ಮತ್ತು ದಂತಗಳಿರುವಳು, ಮೃದು ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ದೇಹಸೌಷ್ಠವ ಹೊಂದಿದಳನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರಾಕರಣಾತ್ಮಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ನಂತರ, ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಧನಾತ್ಮಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಅತಿರೇಕದ ಆಕರ್ಷಣೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಹಜತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ರೂಪವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಹಂಸ ಮತ್ತು ಗಜ ಎಂಬ ಉಪಮಾನಗಳು ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಚಲನವಲನಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ; ಅವು ಶಾಂತಿ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಮನೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವಳ ನಡೆ–ನುಡಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವವು ಕುಟುಂಬದ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಈ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯತೆ ಎಂದರೆ ಬಾಹ್ಯ ಆಕರ್ಷಣೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನ ಸಮತೋಲನ. ಮೃದುತನ, ಸೌಮ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಅತಿರೇಕವಿಲ್ಲದ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ದಾಂಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಂಸ–ವಾರಣ ಉಪಮಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಂಯಮಿತ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ಚಿತ್ತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ದರ್ಶನವಾಗಿದ್ದು, ಅವಳನ್ನು ಗೃಹಧರ್ಮದ ಶಕ್ತಿಸ್ರೋತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸೌಮ್ಯತೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸೌಂದರ್ಯ. ಮೃದು ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ನಡೆ ಇರುವ ಸ್ತ್ರೀ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹವನ್ನು ಭಾವೋದ್ರೇಕದ ಆಯ್ಕೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಶಾಂತ ಆಶ್ರಮವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆದರ್ಶವೇ ಇದರ ಹೃದಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ಹೇರಿದಂತೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿ ಅಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವಳನ್ನು ಕುಟುಂಬದ ಧಾರಕಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಗೌರವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಪುರುಷನಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಲಿಂಗಪಕ್ಷಪಾತವಲ್ಲ, ದಾಂಪತ್ಯದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದ ಸಮತೋಲನದ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಎಂದರೆ ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ, ಸೌಮ್ಯ ಹೆಸರು, ಮೃದು ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ಚಲನೆಯ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸೌಮ್ಯತೆ ಸೌಂದರ್ಯದ ಮೂಲವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಿ, ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಶಾಂತಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕೇಂದ್ರಭೂಮಿಕೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ವಿವಾಹದ ಉನ್ನತ ಆದರ್ಶವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪುತ್ರಿಕಾಧರ್ಮದ ಸಂಶಯದಿಂದ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ

ಯಸ್ಯಾಸ್ತು ನ ಭವೇದ್ ಭ್ರಾತಾ ನ ವಿಜ್ಞಾಯೇತ ವಾ ಪಿತಾ ।
ನೌಪಯಚ್ಛೇತ್ ತಾಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಪುತ್ರಿಕಾ ಅಧರ್ಮಶಂಕಯಾ ॥ 11 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಹೋದರನಿಲ್ಲವೋ ಅಥವಾ ಅವಳ ತಂದೆಯು ಯಾರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಿವೇಕವಂತನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಪುತ್ರಿಕಾ ಧರ್ಮದ ಕುರಿತು ಅಧರ್ಮದ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹದ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಿಕಾ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ತಂದೆಗೆ ಪುತ್ರನಿಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಿಯ ಮೂಲಕ ವಂಶಪರಂಪರೆ ಮುಂದುವರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆ ಪುತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಿಗೆ ತಂದೆಯ ವಂಶಕ್ಕಿಂತ ತಾತನ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಆಸ್ತಿ ಸಂಬಂಧಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಸಹೋದರನಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ತಂದೆಯ ವಿವರ ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ, ಈ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿತವಾಗಿದೆಯೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ವಿವೇಕವಂತನು ಮುನ್ನೆಚ್ಚರಿಕೆ ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮ, ವಂಶ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಜನೆ. ಪುತ್ರಿಕಾ ಧರ್ಮ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದೆ ಅಥವಾ ಪಾಲನೆ ಆಗದೆ ಇದ್ದರೆ, ಮುಂದೆ ಸಂತಾನದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಗೊಂದಲಕ್ಕೀಡಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ವಂಶಕ್ರಮದ ಶುದ್ಧತೆಗಾಗಿ ನೀಡಿದ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮವು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ; ಸಂಶಯವು ಅಧರ್ಮದ ಬೀಜವಾಗುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ದೃಢ ನೆಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕಾದರೆ, ವಿವಾಹಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ವಂಶ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ರಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಭಾವನೆಗಿಂತ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿರುವ ದರ್ಶನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅನಾಥರ ಅಥವಾ ತಂದೆಯಿಲ್ಲದ ಮಕ್ಕಳ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಿಯಮವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಆಸ್ತಿ ಅಥವಾ ವಂಶದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ರಕ್ಷಣಾ ತತ್ವವೂ ಆಗಿದೆ. ಪುತ್ರಿಕಾ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಧರ್ಮಸಂಕಟ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂಬ ಕಾಳಜಿಯೇ ಇದರ ಮೂಲ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ದಾಖಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಂಶಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಈ ನಿಯಮದ ಆಶಯವನ್ನು ಕಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹವು ಧರ್ಮಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ವಂಶಕ್ರಮದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು; ಸಂಶಯ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವೇ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪುತ್ರಿಕಾ ಧರ್ಮದ ಸಂವೇದನಾಶೀಲತೆ, ವಿವಾಹದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಯಿಗಿಂತ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುವ ಧರ್ಮದರ್ಶನವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸವರ್ಣತೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕ್ರಮ

ಸವರ್ಣಾಗ್ರೇ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ಪ್ರಶಸ್ತಾ ದಾರಕರ್ಮಣಿ ।
ಕಾಮತಸ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಮಿಮಾಃ ಸ್ಯುಃ ಕ್ರಮಶೋಽವರಾಃ ॥ 12 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಾಹದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸವರ್ಣ ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹವಾಗುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮನಿಯಮಕ್ಕಿಂತ ಕಾಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇತರ ವರ್ಣಗಳ ವಿವಾಹಗಳು ಅಧೋಗತಿಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವಾಹವನ್ನು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಜೀವನಕ್ರಮದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ವಂಶಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಾಗುವುದರಿಂದ, ಸವರ್ಣ ವಿವಾಹವು ಆ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಉಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸವರ್ಣ ವಿವಾಹವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಇತರ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಸತತತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು. ಆದರೆ ಕಾಮಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ, ಅರ್ಥಾತ್ ಕೇವಲ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ವಿವಾಹಗಳು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧೋಗತಿಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಭಾವನೆಗಳ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಲು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಣಯ. ಸವರ್ಣತೆ ಇಲ್ಲಿ ದೇಹಬಣ್ಣ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾನ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಘರ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಸಮತೋಲನ ಉಂಟಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅರಿವು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಾರ್ಥ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವಿವಾಹ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ಕಾಮದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವಿವಾಹ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ಆಯ್ಕೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಅದರ ಫಲಿತಾಂಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ವಿವೇಕದ ಆಯ್ಕೆ ಉನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ, ಅವಿವೇಕದ ಆಯ್ಕೆ ಕುಸಿತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವರ್ಣಭೇದ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತ–ಅಧಮ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬಿತ್ತುವ ನಿಯಮವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣವೆಂದರೆ ಗುಣ, ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಜನ್ಮದ ಬಣ್ಣವಲ್ಲ. ಸವರ್ಣ ವಿವಾಹವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಸಾಮಾಜಿಕ ದ್ವೇಷಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಸಾತತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ, ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನಶೈಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಶಯವನ್ನು ಅದರ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರದ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ; ಕೇವಲ ಕಾಮಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆದರೆ ಅದರ ಫಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧೋಗತಿಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸವರ್ಣತೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವುದು, ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ಕಿಂತ ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ಆಯ್ಕೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಜೊತೆಗೆ ಫಲಭಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ನೀಡುವ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವರ್ಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಪತ್ನಿತ್ವದ ನಿಯಮ

ಶೂದ್ರೈವ ಭಾರ್ಯಾ ಶೂದ್ರಸ್ಯ ಸಾ ಚ ಸ್ವಾ ಚ ವಿಶಃ ಸ್ಮೃತೇ ।
ತೇ ಚ ಸ್ವಾ ಚೈವ ರಾಜ್ಞಶ್ಚ ತಾಶ್ಚ ಸ್ವಾ ಚಾಗ್ರಜನ್ಮನಃ ॥ 13 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶೂದ್ರನಿಗೆ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೇ ಪತ್ನಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನ ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೂ ಪತ್ನಿಯಾಗಬಹುದು. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ತನ್ನ ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯೂ, ವೈಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಯೂ, ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೂ ಪತ್ನಿಯಾಗಬಹುದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ತನ್ನ ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಹಾಗೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಶೂದ್ರ ವರ್ಣಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ಪತ್ನಿಯಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವರ್ಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹದ ಅನುಮತಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಭೇದಭಾವದ ಘೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಮೇಲ್ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ, ಅವರು ಕೆಳ ವರ್ಣಗಳ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗಲೂ ಅವರ ರಕ್ಷಣೆ, ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊರುವ ಹೊಣೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಳ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಮೇಲ್ವರ್ಣದ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡದಿರುವುದು, ಅವರ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮಭಾರವನ್ನು ಅಸಹಜವಾಗಿ ಹೇರಬಾರದೆಂಬ ಸಂರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ಹಕ್ಕು ಅಲ್ಲ, ಅದು ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ. ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಧರ್ಮಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಯ್ಕೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾನತೆಯಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಆಳದಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮವು ಹಕ್ಕನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಧರ್ಮಭಾರ ಹೊತ್ತವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ನಿಯಂತ್ರಣವೂ, ಹೆಚ್ಚು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೂ ಇದೆ. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅನ್ವಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ಸುರಕ್ಷತೆ ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವರ್ಣಗಳ ಅವಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವರ್ಣವನ್ನು ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಜೀವನಕ್ರಮ, ಧರ್ಮಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಬದಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಜಾರಿಗೆ ತರುವ ನಿಯಮವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಓದಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹವು ವರ್ಣಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ವರ್ಣಕ್ರಮವನ್ನು ಹಕ್ಕಿನಲ್ಲದೆ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವ ಧರ್ಮದರ್ಶನ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ರೂಪಿಸಿದ ವ್ಯವಸ್ಥಾತ್ಮಕ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಚಿಂತನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ–ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಶೂದ್ರಪತ್ನಿಯ ನಿಷೇಧ

ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಷತ್ರಿಯಯೋರಾಪದ್ಯಪಿ ಹಿ ತಿಷ್ಠತೋಃ ।
ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿದಪಿ ವೃತ್ತಾಂತೇ ಶೂದ್ರಾ ಭಾರ್ಯೌಪದಿಶ್ಯತೇ ॥ 14 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಆಪತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಹ, ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪತ್ನಿಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿವಾಹಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿನಾಯಿತಿಗಳು ಇರಬಹುದು ಎಂಬ ಭಾವ ಮೂಡದಂತೆ, ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಮೇಲೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞಾಚರಣೆ, ರಾಜಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಯಕತ್ವದಂತಹ ಭಾರೀ ಧಾರ್ಮಿಕ–ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವರ ವಿವಾಹಕ್ರಮವನ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಪತ್ತು ಎಂಬುದು ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮುರಿಯಲು ಕಾರಣವಾಗಬಾರದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಸುವ ವರ್ಣಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ, ಅವರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಸಮುದಾಯದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯ ಉಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಶಯ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಸಮಾಜದ ಹಿತವನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ಶಕ್ತಿ ಸುಖಕಾಲದಲ್ಲಲ್ಲ, ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲೇ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮವನ್ನು ಹಿಡಿದಿಡುವವನೇ ಧರ್ಮಸ್ಥ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂದರ್ಭಸಾಧಿತವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ಜೀವಮೌಲ್ಯವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯ ಅವಮಾನವೆಂದು ಓದುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವರ್ಣದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಕಾಣಲಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಪಾತ್ರ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ನಿಯಮಗಳೂ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಇದರ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು — ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಸಡಿಲತೆ ತೋರಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವಾಗಿ — ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಥಿಲತೆ ಇರಬಾರದು ಎಂಬ ದೃಢ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಸುವವರ ಮೇಲಿರುವ ಹೆಚ್ಚಿದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗದಂತೆ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅವಿವೇಕಿ ವಿವಾಹದಿಂದ ವಂಶಪತನದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ

ಹೀನಜಾತಿಸ್ತ್ರಿಯಂ ಮೋಹಾದುದ್ವಹಂತೋ ದ್ವಿಜಾತಯಃ ।
ಕುಲಾನ್ಯೇವ ನಯಂತ್ಯಾಶು ಸಸಂತಾನಾನಿ ಶೂದ್ರತಾಮ್ ॥ 15 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜಾತಿಗಳು ಮೋಹದ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀನಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಅವರು ತಮ್ಮ ವಂಶವನ್ನೇ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸಂತಾನದೊಂದಿಗೆ ಶೂದ್ರಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿವಾಹನಿಯಮಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಮೋಹ" ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್, ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಕರ್ಷಣೆ ಅಥವಾ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಣಯದ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವಾಹವನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಕ್ಕಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವಂಶಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವಂಶಪತನ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಶೂದ್ರತಾಮ್" ಎಂಬುದು ಅವಮಾನಾರ್ಥಕ ಪದವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕುಸಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ. ದ್ವಿಜತ್ವವು ಉಪನಯನ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಕರ್ತವ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಕ್ರಮದಿಂದ ದೂರವಾದಾಗ ದ್ವಿಜತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ, ಧರ್ಮಪರಿಣಾಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮವನ್ನು ಮರೆತು ಮೋಹವನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ವ್ಯಕ್ತಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೂ ಬೀರುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹದಂತಹ ಮೂಲಭೂತ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ, ವಂಶದ ದಿಕ್ಕೇ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಗಂಭೀರ ಸಂದೇಶ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವರ್ಣದ್ವೇಷದ ಘೋಷಣೆ ಎಂದು ಓದುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ "ಹೀನ–ಉನ್ನತ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳಲ್ಲ, ಧರ್ಮಪಾತ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವರ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಪಥದಿಂದ ವಿಚಲನವಾದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಶಯವನ್ನು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಆಯ್ಕೆಯ ಮಹತ್ವವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಮೋಹದ ಆಧಾರದ ನಿರ್ಣಯ ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮೋಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಧರ್ಮದಿಂದ ವಿಚಲನವಾದರೆ ಆಗುವ ಪರಿಣಾಮ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಮೇಲೆ ವಿವಾಹದ ಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ನೀಡುವ ಕಠೋರ ಆದರೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದಾಗ ದ್ವಿಜತ್ವಪತನದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು

ಶೂದ್ರಾವೇದಿ ಪತತ್ಯತ್ರೇರುತಥ್ಯತನಯಸ್ಯ ಚ ।
ಶೌನಕಸ್ಯ ಸುತೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾ ತದಪತ್ಯತಯಾ ಭೃಗೋಃ ॥ 16 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದಾಗ, ಅತ್ರಿ ಋಷಿಯ ವಂಶವೂ, ಉತಥ್ಯನ ಪುತ್ರನ ವಂಶವೂ, ಶೌನಕನ ವಂಶವೂ ಮತ್ತು ಭೃಗು ಮಹರ್ಷಿಯ ವಂಶವೂ ದ್ವಿಜತ್ವದಿಂದ ಪತನಗೊಂಡುದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತನ್ನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳದೆ, ಇತಿಹಾಸಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಋಷಿವಂಶಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅತ್ರಿ, ಉತಥ್ಯ, ಶೌನಕ ಮತ್ತು ಭೃಗು ಎಂಬವರು ಮಹರ್ಷಿಗಳೆಂದು ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು. ಅವರ ವಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಆ ಸಂತಾನದ ಮೂಲಕ ದ್ವಿಜತ್ವದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮುಂದುವರಿಯಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವಿವಾಹಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪತನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಹತ್ವದ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯ ಬದಲಾವಣೆ. ದ್ವಿಜತ್ವವು ಉಪನಯನ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಂಧಿತವಾದ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮಗಳು ಉಳಿಯದೆ ಹೋದಾಗ, ವಂಶವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇದನ್ನು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮವು ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಖ್ಯಾತಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಆಚರಣೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ. ಮಹರ್ಷಿಗಳ ವಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿದರೆ ಪರಿಣಾಮ ತಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಂಶಗಳ ಅಥವಾ ವರ್ಣಗಳ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಹೇಳಿಕೆಯೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ಹೀನವಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗಿಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಧಾರಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಕ್ರಮದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಓದಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದರೆ, ಮಹಾನ್ ವಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಿಜತ್ವದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂದುವರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಹರ್ಷಿವಂಶಗಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಶಾಸ್ತ್ರ ನೀಡುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ದ್ವಿಜತ್ವವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಾಧಾರಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುವ ತತ್ತ್ವವೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಧರ್ಮಪತನ

ಶೂದ್ರಾಂ ಶಯನಮಾರೋಪ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಾತ್ಯಧೋಗತಿಮ್ ।
ಜನಯಿತ್ವಾ ಸುತಂ ತಸ್ಯಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾದೇವ ಹೀಯತೇ ॥ 17 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಸರ್ಗ ಹೊಂದಿದರೆ ಅಧೋಗತಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆಯಿಂದ ಪುತ್ರನನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡಿದರೆ, ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವಿವಾಹವಲ್ಲ, ಶಯನಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಮನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣ, ದ್ವಿಜತ್ವವು ಸಂಸ್ಕಾರ, ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಯಜ್ಞ, ಅಧ್ಯಾಪನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಂತಹ ಉನ್ನತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನ ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಯಮ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಆ ಸಂಯಮವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದರೆ ಅಧೋಗತಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ "ಅಧೋಗತಿ" ಎಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯ ಕುಸಿತ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಾನವಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕಾರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿ. ಉಪನಯನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮಗಳು ಅದನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ನಿಯಮಗಳು ಭಂಗಗೊಂಡಾಗ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ ಸ್ವತಃ ಹೀನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಮಾತಿಲ್ಲ; ಪರಿಣಾಮದ ಮಾತು ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಉನ್ನತ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ಸಂಯಮ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಅವನ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಧಿಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೊತ್ತಿದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯ ಅವಮಾನವೆಂದು ಅಥವಾ ಮಾನವಮೌಲ್ಯಗಳ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಓದುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ನಿಂದನೆ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದದ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಧರ್ಮಕರ್ತವ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಮಾನದಂಡಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದ ದೀಪವಾಗಿರಬೇಕಾದವನು. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಧಾರಿತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಗಳು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು — ಸ್ಥಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾದ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಅಗತ್ಯವೆಂದು — ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದಿಂದ ಉಳಿಯುವ ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿ; ಅದನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದರೆ ಅಧೋಗತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪತನ ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಜನ್ಮವಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ನಿಯಂತ್ರಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಸಂಯಮಭಂಗದ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಗಿಂತ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಚಿಂತನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಧರ್ಮಸಂಬಂಧದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ವೃಷಲೀಫೇನಪೀತಸ್ಯ ನಿಃಶ್ವಾಸೋಪಹತಸ್ಯ ಚ ।
ತಸ್ಯಾಂ ಚೈವ ಪ್ರಸೂತಸ್ಯ ನಿಷ್ಕೃತಿರ್ನ ವಿಧೀಯತೇ ॥ 19 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿದ ಅಕ್ರಮ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೋಷ, ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಶಯನಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಪವಿತ್ರತೆ ಹಾಗೂ ಆಕೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನ — ಇವುಗಳಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಧರ್ಮಸಂಬಂಧದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವೃಷಲೀ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅವಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ*

ವರ್ಗಸೂಚಕವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. "ಫೇನಪೀತ" ಮತ್ತು "ನಿಃಶ್ವಾಸೋಪಹತ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ, ದ್ವಿಜನ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕಠೋರ ನಿಯಮದಂತೆ ತೋರುವುದಾದರೂ, ಧರ್ಮದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಹೇಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದರೆ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನ ಮನಃಪರಿವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧೀಕರಣ. ಆದರೆ ಮೂಲ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನೇ ಭಂಗಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಸ್ಕಾರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನು ಸಣ್ಣ ಪರಿಹಾರಗಳಿಂದ ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಇದು ದಂಡವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಸ್ಥಿತಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ನಿಯಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮವು ಆಟವಲ್ಲ; ಅದು ಗಂಭೀರ ಜೀವನಪಥ. ಕೆಲವೊಂದು ನಿರ್ಣಯಗಳು ಹಿಂತಿರುಗಲಾರದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ, ನಂತರ ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ. ಇದು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ, ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಉಪದೇಶ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಾನವೀಯತೆಯ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಅಥವಾ ನಿರ್ದಯ ನಿಯಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಗುವಿನ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಯಾವತ್ತೂ ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಚರ್ಚಿಸುವುದು ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಸ್ಥಿತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಗುವಿಗೂ ಸಮಾನ ಹಕ್ಕುಗಳಿವೆ; ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಶಯವನ್ನು — ಜೀವನದ ಕೆಲವು ಆಯ್ಕೆಗಳು ತಲೆಮಾರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಎಂದು — ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕೂ ಮಿತಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ, ಸಂಸ್ಕಾರಭಂಗದ ಗಂಭೀರ ಪರಿಣಾಮ, ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಕಠೋರ ಆದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಉಪದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಧರ್ಮ: ಎಂಟು ವಿಧದ ಮದುವೆಗಳ ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವ, ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಫಲ

ಚತುರ್ಣಾಮಪಿ ವರ್ಣಾನಂ ಪ್ರೇತ್ಯ ಚೈಹ ಹಿತಾಹಿತಾನ್ ।
ಅಷ್ಟಾವಿಮಾನ್ ಸಮಾಸೇನ ಸ್ತ್ರೀವಿವಾಹಾನ್ನಿಬೋಧತ ॥ 20
ಬ್ರಾಹ್ಮೋ ದೈವಸ್ತಥೈವಾರ್ಷಃ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯಸ್ತಥಾಽಸುರಃ ।
ಗಾನ್ಧರ್ವೋ ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚೈವ ಪೈಶಾಚಶ್ಚಾಷ್ಟಮೋಽಧಮಃ ॥ 21
ಯೋ ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮ್ಯೋ ವರ್ಣಸ್ಯ ಗುಣದೋಷೌ ಚ ಯಸ್ಯ ಯೌ ।
ತದ್ ವಃ ಸರ್ವಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಪ್ರಸವೇ ಚ ಗುಣಾಗುಣಾನ್ ॥ 22
ಷಡಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ಚತುರೋಽವರಾನ್ ।
ವಿಶ್।ಶೂದ್ರಯೋಸ್ತು ತಾನೇವ ವಿದ್ಯಾದ್ ಧರ್ಮ್ಯಾನರಾಕ್ಷಸಾನ್ ॥ 23

ಚತುರೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ಯಾದ್ಯಾನ್ ಪ್ರಶಸ್ತಾನ್ ಕವಯೋ ವಿದುಃ ।
ರಾಕ್ಷಸಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯೈಕಮಾಸುರಂ ವೈಶ್ಯಶೂದ್ರಯೋಃ ॥ 24
ಪಞ್ಚಾನಾಂ ತು ತ್ರಯೋ ಧರ್ಮ್ಯಾ ದ್ವಾವಧರ್ಮ್ಯೌ ಸ್ಮೃತಾವಿಹ ।
ಪೈಶಾಚಶ್ಚಾಸುರಶ್ಚೈವ ನ ಕರ್ತವ್ಯೌ ಕದಾ ಚನ ॥ 25
ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಗ್ ವಾ ಮಿಶ್ರೌ ವಾ ವಿವಾಹೌ ಪೂರ್ವಚೋದಿತೌ ।
ಗಾನ್ಧರ್ವೋ ರಾಕ್ಷಸಶ್ಚೈವ ಧರ್ಮ್ಯೌ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯ ತೌ ಸ್ಮೃತೌ ॥ 26
ಆಚ್ಛಾದ್ಯ ಚಾರ್ಚಯಿತ್ವಾ ಚ ಶ್ರುತಶೀಲವತೇ ಸ್ವಯಮ್ ।
ಆಹೂಯ ದಾನಂ ಕನ್ಯಾಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೋ ಧರ್ಮಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥ 27
ಯಜ್ಞೇ ತು ವಿತತೇ ಸಮ್ಯಗ್ ಋತ್ವಿಜೇ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವತೇ ।
ಅಲಙ್ಕೃತ್ಯ ಸುತಾದಾನಂ ದೈವಂ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ 28
ಏಕಂ ಗೋಮಿಥುನಂ ದ್ವೇ ವಾ ವರಾದಾದಾಯ ಧರ್ಮತಃ ।
ಕನ್ಯಾಪ್ರದಾನಂ ವಿಧಿವದಾರ್ಷೋ ಧರ್ಮಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 29
ಸಹೋಭೌ ಚರತಾಂ ಧರ್ಮಮಿತಿ ವಾಚಾಽನುಭಾಷ್ಯ ಚ ।
ಕನ್ಯಾಪ್ರದಾನಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯೋ ವಿಧಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 30
ಜ್ಞಾತಿಭ್ಯೋ ದ್ರವಿಣಂ ದತ್ತ್ವಾ ಕನ್ಯಾಯೈ ಚೈವ ಶಕ್ತಿತಃ ।
ಕನ್ಯಾಪ್ರದಾನಂ ಸ್ವಾಚ್ಛನ್ದ್ಯಾದಾಸುರೋ ಧರ್ಮ ಉಚ್ಯತೇ ॥ 31
ಇಚ್ಛಯಾಽನ್ಯೋನ್ಯಸಂಯೋಗಃ ಕನ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ವರಸ್ಯ ಚ ।
ಗಾನ್ಧರ್ವಃ ಸ ತು ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಮೈಥುನ್ಯಃ ಕಾಮಸಮ್ಭವಃ ॥ 32
ಹತ್ವಾ ಛಿತ್ತ್ವಾ ಚ ಭಿತ್ತ್ವಾ ಚ ಕ್ರೋಶನ್ತೀಂ ರುದತೀಂ ಗೃಹಾತ್ ।
ಪ್ರಸಹ್ಯ ಕನ್ಯಾಹರಣಂ ರಾಕ್ಷಸೋ ವಿಧಿರುಚ್ಯತೇ ॥ 33
ಸುಪ್ತಾಂ ಮತ್ತಾಂ ಪ್ರಮತ್ತಾಂ ವಾ ರಹೋ ಯತ್ರೋಪಗಚ್ಛತಿ ।
ಸ ಪಾಪಿಷ್ಠೋ ವಿವಾಹಾನಾಂ ಪೈಶಾಚಶ್ಚಾಷ್ಟಮೋಽಧಮಃ ॥ 34
ಅದ್ಭಿರೇವ ದ್ವಿಜಾಗ್ರ್ಯಾಣಾಂ ಕನ್ಯಾದಾನಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ।
ಇತರೇಷಾಂ ತು ವರ್ಣಾನಾಮಿತರೇತರಕಾಮ್ಯಯಾ ॥ 35
ಯೋ ಯಸ್ಯೈಷಾಂ ವಿವಾಹಾನಾಂ ಮನುನಾ ಕೀರ್ತಿತೋ ಗುಣಃ ।
ಸರ್ವಂ ಶೃಣುತ ತಂ ವಿಪ್ರಾಃ ಸರ್ವಂ ಕೀರ್ತಯತೋ ಮಮ ॥ 36
ದಶ ಪೂರ್ವಾನ್ ಪರಾನ್ ವಂಶ್ಯಾನಾತ್ಮಾನಂ ಚೈಕವಿಂಶಕಮ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮೀಪುತ್ರಃ ಸುಕೃತಕೃತ್ಮೋಚಯತ್ಯೇನಸಃ ಪಿತೄ ನ್ ॥ 37
ದೈವೌಢಾಜಃ ಸುತಶ್ಚೈವ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತ ಪರಾವರಾನ್ ।
ಆರ್ಷೌಢಾಜಃ ಸುತಸ್ತ್ರೀಂಸ್ತ್ರೀನ್ ಷಟ್ ಷಟ್ ಕಾಯೌಢಜಃ ಸುತಃ ॥ 38
ಬ್ರಾಹ್ಮಾದಿಷು ವಿವಾಹೇಷು ಚತುರ್ಷ್ವೇವಾನುಪೂರ್ವಶಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ವಿನಃ ಪುತ್ರಾ ಜಾಯನ್ತೇ ಶಿಷ್ಟಸಮ್ಮತಾಃ ॥ 39
ರೂಪಸತ್ತ್ವಗುಣೋಪೇತಾ ಧನವನ್ತೋ ಯಶಸ್ವಿನಃ ।
ಪರ್ಯಾಪ್ತಭೋಗಾ ಧರ್ಮಿಷ್ಠಾ ಜೀವನ್ತಿ ಚ ಶತಂ ಸಮಾಃ ॥ 40
ಇತರೇಷು ತು ಶಿಷ್ಟೇಷು ನೃಶಂಸಾಽನೃತವಾದಿನಃ ।

ಜಾಯನ್ತೇ ದುರ್ವಿವಾಹೇಷು ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮದ್ವಿಷಃ ಸುತಾಃ ॥ 41
ಅನಿನ್ದಿತೈಃ ಸ್ತ್ರೀವಿವಾಹೈರನಿನ್ದ್ಯಾ ಭವತಿ ಪ್ರಜಾ ।
ನಿನ್ದಿತೈರ್ನಿನ್ದಿತಾ ನೃಣಾಂ ತಸ್ಮಾನ್ನಿನ್ದ್ಯಾನ್ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 42
ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಸಂಸ್ಕಾರಃ ಸವರ್ಣಾಸೂಪದಿಶ್ಯತೇ ।
ಅಸವರ್ಣಾಸ್ವಯಂ ಜ್ಞೇಯೋ ವಿಧಿರುದ್ವಾಹಕರ್ಮಣಿ ॥ 43
ಶರಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ ಪ್ರತೋದೋ ವೈಶ್ಯಕನ್ಯಯಾ ।
ವಸನಸ್ಯ ದಶಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಶೂದ್ರಯೋತ್ಕೃಷ್ಟವೇದನೇ ॥ 44

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3, ಶ್ಲೋಕ 20 ರಿಂದ 44

ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ತ್ರೀವಿವಾಹ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ, ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮ, ಹಿತ–ಅಹಿತ, ಇಹ–ಪರ ಫಲಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವಂಶಪರಂಪರೆ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಗುಣಮಟ್ಟವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮೂಲಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ.

ಮನು ಮೊದಲಿಗೆ ಎಂಟು ವಿಧದ ವಿವಾಹಗಳಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮ, ದೈವ, ಆರ್ಷ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, ಆಸುರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ರಾಕ್ಷಸ ಮತ್ತು ಪೈಶಾಚ. ಈ ಎಂಟು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ಅಧರ್ಮದ ಅಂಶಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಕೊನೆಯದು ಅತ್ಯಂತ ಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಕೇವಲ ಹೆಸರಿನ ಆಧಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ವಿವಾಹದ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಮನೋಭಾವ, ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿದೆ.

ಮನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಣಕ್ಕೂ ಯಾವ ವಿವಾಹಗಳು ಧರ್ಮ್ಯ, ಯಾವವು ಅಧರ್ಮ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ವಿವಾಹಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಕವಿಗಳು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ರಾಕ್ಷಸ ವಿವಾಹವನ್ನೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಆಸುರ ವಿವಾಹ ಮಾತ್ರ ಅನುಮತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪೈಶಾಚ ಮತ್ತು ಆಸುರ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಇವು ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಎರಡಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾದವು.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿವಾಹದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯನಾದ, ವೇದಶೀಲ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಶೀಲನಾದ ವರನಿಗೆ ಅಲಂಕರಿಸಿ, ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದು ಬ್ರಾಹ್ಮ ವಿವಾಹ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರತ ಋತ್ವಿಜನಿಗೆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದು ದೈವ ವಿವಾಹ. ಗೋಮಿಥುನ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಕನ್ಯಾಪ್ರದಾನ ಮಾಡುವದು ಆರ್ಷ ವಿವಾಹ. "ನೀವು ಇಬ್ಬರೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಆಚರಿಸಿರಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದಾನಮಾಡುವುದು ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ ವಿವಾಹ.

ಇವುಗಳ ನಂತರ ಆಸುರ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯ ನೀಡಿ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧರ್ವ ವಿವಾಹವು ಪರಸ್ಪರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಕಾಮಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಸಂಯೋಗ. ರಾಕ್ಷಸ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಾತ್ಮಕವಾಗಿ, ಅಳುತ್ತಾ ಪ್ರತಿರೋಧಿಸುವ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅಪಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪೈಶಾಚ ವಿವಾಹವು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ, ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಚೇತನ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕನ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂಸರ್ಗವಾಗಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಅಧಮವೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಾಹದ ಫಲಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ವಿವಾಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪುತ್ರನು ಹತ್ತು ಪೂರ್ವಜರು, ಹತ್ತು ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಜನರನ್ನು ಪಾಪದಿಂದ

ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೈವ, ಆರ್ಷ ಮತ್ತು ಇತರ ಧರ್ಮ್ಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಿತೃಮುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಫಲಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಕ್ಕಳು ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ವಿಗಳು, ಸತ್ತ್ವಭಾವಿಗಳು, ಧನ, ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಹೊಂದಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಧರ್ಮ್ಯ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸಂತಾನ ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವ, ಅಸತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿರೋಧಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅನಿಂದಿತ ವಿವಾಹಗಳಿಂದ ಸಮಾಜ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ನಿಂದಿತ ವಿವಾಹಗಳಿಂದ ಸಮಾಜವೇ ನಿಂದಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಭಾಗದ ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವ.

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಸವರ್ಣ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಸವರ್ಣ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಭೇದಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿ, ಆಯುಧ, ವಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವಾಹಸೂಚನೆ ಮಾಡುವ ವಿಭಿನ್ನ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಇಂದು ಮಹಿಳಾವಿರೋಧಿ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರೋಧಿ ಅಥವಾ ವರ್ಣಭೇದದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ವಿವಾಹಕ್ರಮದ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಹಕ್ಕುಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿಯಮವೂ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ, ಮಹಿಳೆಯ ರಕ್ಷಣೆ, ಸಂತಾನದ ಗುಣಮಟ್ಟ ಮತ್ತು ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಬದಲಾಗಿದ್ದರೂ, ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ, ಸಮ್ಮತಿ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವ ಕಾಲಾತೀತವಾಗಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಎಂಟು ವಿಧದ ವಿವಾಹವ್ಯವಸ್ಥೆ ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮ, ಹಿತ–ಅಹಿತ ಮತ್ತು ಇಹ–ಪರ ಫಲಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಸಮಗ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ದರ್ಶನವಾಗಿದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವಿವಾಹವನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರಮೂಲಕ ಸಮಾಜನಿರ್ಮಾಣದ ಸಾಧನವೆಂದು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಎಂಟು ವಿವಾಹಗಳ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯ ನಿರ್ಣಯ, ವಿವಾಹದ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಸಂತಾನದ ಗುಣ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಮಹಿಳಾ ರಕ್ಷಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪಾರಂಪರಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಳವಾದ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನದ ಸಂಯಮ, ಋತುಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಿಯಮಗಳು

ಋತುಕಾಲಾಭಿಗಾಮೀ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವದಾರನಿರತಃ ಸದಾ ।
ಪರ್ವವರ್ಜಂ ವ್ರಜೇಚ್ಚೈನಾಂ ತದ್ವ್ರತೋ ರತಿಕಾಮ್ಯಯಾ ॥ 45
ಋತುಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ರಾತ್ರಯಃ ಷೋಡಶ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಚತುರ್ಭಿರಿತರೈಃ ಸಾರ್ಧಮಹೋಭಿಃ ಸದ್ವಿಗರ್ಹಿತೈಃ ॥ 46
ತಾಸಾಮಾದ್ಯಾಶ್ಚತಸ್ರಸ್ತು ನಿನ್ದಿತೈಕಾದಶೀ ಚ ಯಾ ।
ತ್ರಯೋದಶೀ ಚ ಶೇಷಾಸ್ತು ಪ್ರಶಸ್ತಾ ದಶರಾತ್ರಯಃ ॥ 47
ಯುಗ್ಮಾಸು ಪುತ್ರಾ ಜಾಯನ್ತೇ ಸ್ತ್ರಿಯೋಽಯುಗ್ಮಾಸು ರಾತ್ರಿಷು ।
ತಸ್ಮಾದ್ ಯುಗ್ಮಾಸು ಪುತ್ರಾರ್ಥೀ ಸಂವಿಶೇದಾರ್ತವೇ ಸ್ತ್ರಿಯಮ್ ॥ 48

ಪುಮಾನ್ ಪುಂಸೋಽಧಿಕೇ ಶುಕ್ರೇ ಸ್ತ್ರೀ ಭವತ್ಯಧಿಕೇ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ।
ಸಮೇಽಪುಮಾನ್ ಪುಂಸ್ತ್ರಿಯೌ ವಾ ಕ್ಷೀಣೇಽಲ್ಪೇ ಚ ವಿಪರ್ಯಯಃ ॥ 49
ನಿನ್ದ್ಯಾಸ್ವಷ್ಟಾಸು ಚಾನ್ಯಾಸು ಸ್ತ್ರಿಯೋ ರಾತ್ರಿಷು ವರ್ಜಯನ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯೇವ ಭವತಿ ಯತ್ರ ತತ್ರಾಶ್ರಮೇ ವಸನ್ ॥ 50

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3, ಶ್ಲೋಕ 45 ರಿಂದ 50

ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಕೇವಲ ಭೋಗದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಯಮ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಪವಿತ್ರ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದುವ ಸಂಬಂಧವು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತವಾಗಿರಬೇಕು; ಕಾಲ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ವ್ರತಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಸ್ಥನು ಸದಾ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತನಾಗಿರಬೇಕು. ಋತುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವಳನ್ನು ಸಂಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಬೇಕು; ಪರ್ವದಿನಗಳನ್ನು ವರ್ಜಿಸಿ, ಆ ನಿಯಮವನ್ನು ವ್ರತದಂತೆ ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಋತು ಎಂದರೆ ಹದಿನಾರು ರಾತ್ರಿಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳು ನಿಂದಿತವಾಗಿದ್ದು, ಉಳಿದ ಹತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿವೆ. ಯುಗ್ಮ (ಸಮ) ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರನೂ, ಅಯುಗ್ಮ (ವಿಷಮ) ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಿಯೂ ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅನುಭವವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಯು ಯುಗ್ಮ ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ನಿಂದಿತ ಎಂಟು ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಇತರ ವರ್ಜ್ಯ ದಿನಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯವಾದ ದಾಂಪತ್ಯ ಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ವದಾರನಿರತಃ ಸದಾ" ಎಂಬ ಪದವು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸರ್ಗವೂ ಸಹ ಅಸೀಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಋತು, ಪರ್ವ ಮತ್ತು ವ್ರತಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯ ಋತುಧರ್ಮವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಅದರೊಳಗೂ ಶುಭ–ಅಶುಭ ಕಾಲಭೇದವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ದೇಹಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ನಿಯಮ.

ಯುಗ್ಮ–ಅಯುಗ್ಮ ರಾತ್ರಿಗಳ ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದು ಪುರಾತನ ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅವಲೋಕನ. ಸಂತಾನದ ಲಿಂಗ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡದೆ, ಸಂಯಮಿತ ಜೀವನದ ಭಾಗವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶ ಕಾಮತೃಪ್ತಿ ಅಲ್ಲ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾಂಪತ್ಯ ಸಂಸರ್ಗವೂ ಒಂದು ಧರ್ಮಕರ್ಮ. ಅದು ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಅತೃಪ್ತ ಆಸೆಯಿಂದ ನಡೆಯಬಾರದು. ಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಸ್ವನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಪತ್ನಿಯ ಗೌರವ — ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದ ಸಂಸರ್ಗ ಅಧರ್ಮದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ನಿಂದಿತ ರಾತ್ರಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು, ಸಂಯಮವೇ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೆಂಬ ಉನ್ನತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಯಮವಿರುವಲ್ಲಿ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಇರುತ್ತದೆ. ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಭೋಗ ಜೀವನವನ್ನು ಹೀನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ನಿಯಮಬದ್ಧ ಭೋಗ ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮಮಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ

ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಕಾಲ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗಲೇ ಅವನ ಜೀವನ ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಂದು ಕೆಲವರು ಅತಿಶಾಸನಾತ್ಮಕ ಅಥವಾ ಅಸಹಜ ನಿಯಂತ್ರಣವೆಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ದಾಂಪತ್ಯವನ್ನು ದಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಿದ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸಿದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇಂದಿನ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಕಾಲ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುವುದೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯ ಆಧುನಿಕ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ ಮಾನವೀಯತೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲ, ಅತಿರೇಕ ವಿರೋಧ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೈವಾಹಿಕ ಜೀವನವು ಋತು, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಧರ್ಮಕ್ರಮವಾಗಿದ್ದು, ನಿಯಂತ್ರಿತ ಸಂಸರ್ಗವೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜೀವನಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಸ್ವದಾರನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವ, ಸಂಸರ್ಗವನ್ನು ಧರ್ಮಕರ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಋತುಧರ್ಮದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರಿವು, ಸಂಯಮವೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಉನ್ನತ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.*

ಮದುವೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳು: ಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವ, ಕುಲಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಸೌಖ್ಯ

ನ ಕನ್ಯಾಯಾಃ ಪಿತಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ಶುಲ್ಕಮಣ್ವಪಿ ।
ಗೃಹ್ಣಂಶುಲ್ಕಂ ಹಿ ಲೋಭೇನ ಸ್ಯಾನ್ನರೋಽಪತ್ಯವಿಕ್ರಯೀ ?? ॥ 51
ಸ್ತ್ರೀಧನಾನಿ ತು ಯೇ ಮೋಹಾದುಪಜೀವನ್ತಿ ಬಾನ್ಧವಾಃ ।
ನಾರೀಯಾನಾನಿ ವಸ್ತ್ರಂ ವಾ ತೇ ಪಾಪಾ ಯಾನ್ತ್ಯಧೋಗತಿಮ್ ॥ 52
ಆರ್ಷೇ ಗೋಮಿಥುನಂ ಶುಲ್ಕಂ ಕೇ ಚಿದಾಹುರ್ಮೃಷೈವ ತತ್ ।
ಅಲ್ಪೋಽಪ್ಯೇವಂ ಮಹಾನ್ ವಾಽಪಿ ವಿಕ್ರಯಸ್ತಾವದೇವ ಸಃ ॥ 53
ಯಾಸಾಂ ನಾದದತೇ ಶುಲ್ಕಂ ಜ್ಞಾತಯೋ ನ ಸ ವಿಕ್ರಯಃ ।
ಅರ್ಹಣಂ ತತ್ ಕುಮಾರೀಣಾಮಾನೃಶಂಸ್ಯಂ ಚ ಕೇವಲಮ್ ॥ 54
ಪಿತೃಭಿರ್ಭ್ರಾತೃಭಿಶ್ಚೈತಾಃ ಪತಿಭಿರ್ದೇವರೈಸ್ತಥಾ ।
ಪೂಜ್ಯಾ ಭೂಷಯಿತವ್ಯಾಶ್ಚ ಬಹುಕಲ್ಯಾಣಮೀಪ್ಸುಭಿಃ ॥ 55
ಯತ್ರ ನಾರ್ಯಸ್ತು ಪೂಜ್ಯನ್ತೇ ರಮನ್ತೇ ತತ್ರ ದೇವತಾಃ ।
ಯತ್ರೈತಾಸ್ತು ನ ಪೂಜ್ಯನ್ತೇ ಸರ್ವಾಸ್ತತ್ರಾಫಲಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ॥ 56
ಶೋಚನ್ತಿ ಜಾಮಯೋ ಯತ್ರ ವಿನಶ್ಯತ್ಯಾಶು ತತ್ ಕುಲಮ್ ।
ನ ಶೋಚನ್ತಿ ತು ಯತ್ರೈತಾ ವರ್ಧತೇ ತದ್ ಹಿ ಸರ್ವದಾ ॥ 57
ಜಾಮಯೋ ಯಾನಿ ಗೇಹಾನಿ ಶಪನ್ತ್ಯಪ್ರತಿಪೂಜಿತಾಃ ।
ತಾನಿ ಕೃತ್ಯಾಹತಾನೀವ ವಿನಶ್ಯನ್ತಿ ಸಮನ್ತತಃ ॥ 58
ತಸ್ಮಾದೇತಾಃ ಸದಾ ಪೂಜ್ಯಾ ಭೂಷಣಾಚ್ಛಾದನಾಶನೈಃ ।
ಭೂತಿಕಾಮೈರ್ನರೈರ್ನಿತ್ಯಂ ಸತ್ಕಾರೇಷೂತ್ಸವೇಷು ಚ ॥ 59

ಸನ್ತುಷ್ಟೋ ಭಾರ್ಯಯಾ ಭರ್ತಾ ಭರ್ತ್ರಾ ಭಾರ್ಯಾ ತಥೈವ ಚ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಕುಲೇ ನಿತ್ಯಂ ಕಲ್ಯಾಣಂ ತತ್ರ ವೈ ಧ್ರುವಮ್ ॥ 60
ಯದಿ ಹಿ ಸ್ತ್ರೀ ನ ರೋಚೇತ ಪುಮಾಂಸಂ ನ ಪ್ರಮೋದಯೇತ್ ।
ಅಪ್ರಮೋದಾತ್ ಪುನಃ ಪುಂಸಃ ಪ್ರಜನಂ ನ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥ 61
ಸ್ತ್ರಿಯಾಂ ತು ರೋಚಮಾನಾಯಾಂ ಸರ್ವಂ ತದ್ ರೋಚತೇ ಕುಲಮ್ ।
ತಸ್ಯಾಂ ತ್ವರೋಚಮಾನಾಯಾಂ ಸರ್ವಮೇವ ನ ರೋಚತೇ ॥ 62
ಕುವಿವಾಹೈಃ ಕ್ರಿಯಾಲೋಪೈರ್ವೇದಾನಧ್ಯಯನೇನ ಚ ।
ಕುಲಾನ್ಯಕುಲತಾಂ ಯಾನ್ತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತಿಕ್ರಮೇಣ ಚ ॥ 63
ಶಿಲ್ಪೇನ ವ್ಯವಹಾರೇಣ ಶೂದ್ರಾಪತ್ಯೈಶ್ಚ ಕೇವಲೈಃ ।
ಗೋಭಿರಶ್ವೈಶ್ಚ ಯಾನೈಶ್ಚ ಕೃಷ್ಯಾ ರಾಜೋಪಸೇವಯಾ ॥ 64
ಅಯಾಜ್ಯಯಾಜನೈಶ್ಚೈವ ನಾಸ್ತಿಕ್ಯೇನ ಚ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಕುಲಾನ್ಯಾಶು ವಿನಶ್ಯನ್ತಿ ಯಾನಿ ಹೀನಾನಿ ಮನ್ತ್ರತಃ ॥ 65
ಮನ್ತ್ರತಸ್ತು ಸಮೃದ್ಧಾನಿ ಕುಲಾನ್ಯಲ್ಪಧನಾನ್ಯಪಿ ।
ಕುಲಸಙ್ಖ್ಯಾಂ ಚ ಗಚ್ಛನ್ತಿ ಕರ್ಷನ್ತಿ ಚ ಮಹದ್ ಯಶಃ ॥ 66

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3, ಶ್ಲೋಕ 51 ರಿಂದ 66

ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮದುವೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುಲದ ಧರ್ಮ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪತನವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮೂಲಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ಯಾದಾನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ, ಸ್ತ್ರೀಗೌರವ, ದಾಂಪತ್ಯಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಕುಲವಿನಾಶ–ಕುಲವೃದ್ಧಿಯ ತನಕವಾದ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮದರ್ಶನದ ಒಳಗೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವಿದ್ವಾವಂತ ತಂದೆ ತನ್ನ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಾಗ ಅಲ್ಪಮಾತ್ರವಾದರೂ ಶುಲ್ಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಲೋಭದಿಂದ ಶುಲ್ಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಮಾರಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಧನ, ಆಭರಣ, ವಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ವಾಹನಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಂಧುಗಳು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಷ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಗೋಮಿಥುನವನ್ನು ಶುಲ್ಕವೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳಿದರೂ, ಅದು ಕೂಡ ಮಾರಾಟಕ್ಕೇ ಸಮಾನವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗೆ ಯಾವುದೇ ಶುಲ್ಕವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿ ಅದು ಮಾರಾಟವಲ್ಲ; ಅದು ಕೇವಲ ಗೌರವ ಮತ್ತು ದಯೆಯ ಸಂಕೇತ.*

ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ತಂದೆ, ಸಹೋದರ, ಪತಿ ಮತ್ತು ದೇವರರು ಸದಾ ಪೂಜ್ಯರಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ; ಎಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳೂ ಫಲರಹಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅತ್ತಿಗೆಗಳು ದುಃಖಪಡುವ ಮನೆಗಳು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ; ಅವರು ಸಂತೋಷವಾಗಿರುವ ಕುಲಗಳು ಸದಾ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಅವಮಾನಿತ ಸ್ತ್ರೀಯ ಶಾಪದಿಂದ ಮನೆಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸದಾ ಅಲಂಕಾರ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.

ಪತಿ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದು, ಪತ್ನಿ ಪತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತೃಪ್ತಳಾಗಿರುವ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಕಲ್ಯಾಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಪತ್ನಿಗೆ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿಯೂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀಯು ಸಂತೋಷವಾಗಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಕುಲದ ಎಲ್ಲವೂ ಹರ್ಷಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆಕೆ ಅಸಂತೃಪ್ತಳಾದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕುಲವೇ ಅಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ.

ಕುಟುಂಬಗಳು ಕುವಿವಾಹ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಲೋಪ, ವೇದಾಧ್ಯಯನದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಧರ್ಮದ ಉಲ್ಲಂಘನೆಯಿಂದ ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕೇವಲ ಶಿಲ್ಪ, ವ್ಯಾಪಾರ, ಶೂದ್ರಸಂತಾನ, ಪಶುಸಂಪತ್ತು, ಕೃಷಿ ಅಥವಾ ರಾಜಸೇವೆ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುವ ಕುಲಗಳು ಕೂಡ ಕ್ರಮೇಣ ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರಿಂದ ಯಾಗ ಮಾಡಿಸುವುದು, ನಾಸ್ತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರವಿಹೀನ ಕರ್ಮಗಳು ಕುಲವನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಿಂತ ಕುಲಗಳು ಅಲ್ಪಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ, ಜನಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮಹಾಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮದುವೆಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಕೇಂದ್ರಿತ ಗೌರವದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದೆ. ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ವಸ್ತುವಾಗಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಧನವನ್ನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ವತ್ತೆಂದು ಘೋಷಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರ ಅಧೋಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನು ಸ್ತ್ರೀಯ ಆರ್ಥಿಕ ಗೌರವವನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವವನ್ನು ದೇವತಾರಾಧನೆಗೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ಸಂದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಕುಲದ ಶಾಂತಿ–ಅಶಾಂತಿ, ವೃದ್ಧಿ–ವಿನಾಶ ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ತ್ರೀಯ ಮನಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸಂಸರ್ಗದ ಅನುಮತಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ತ್ರೀಯ ಸುರಕ್ಷತೆ, ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಪ್ಪಂದ. ಸ್ತ್ರೀಯ ದುಃಖವೇ ಕುಲದ ಅಧರ್ಮ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂತೋಷವೇ ಕುಲದ ಪುಣ್ಯ. ಮಂತ್ರ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾದಾಗ, ಎಷ್ಟೇ ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ವೈಭವ ಇದ್ದರೂ ಕುಲ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಮನೆ ದೇವಾಲಯದಂತೆ; ಅವಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ಮನೆ ಶ್ಮಶಾನದಂತೆ. ಮದುವೆಯ ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಲ್ಲ, ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪಡಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ಪತಿಯ ಶಾಂತಿ, ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಲದ ಯಶಸ್ಸು ಅಡಗಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಹೃದಯಾರ್ಥ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿರಳವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಗೌರವ, ರಕ್ಷಣಾ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಅಪರೂಪ. ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕ ವಿರೋಧ, ಸ್ತ್ರೀಧನ ರಕ್ಷಣೆ, ಸ್ತ್ರೀಪೂಜೆಯನ್ನು ಕುಲಧರ್ಮದ ಆಧಾರವೆಂದು ಘೋಷಿಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮದುವೆಯ ಧರ್ಮ ಸ್ತ್ರೀಯ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದೆ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂತೋಷವೇ ಕುಲದ ಶಾಶ್ವತ ಕಲ್ಯಾಣ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಕನ್ಯಾಶುಲ್ಕದ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಣೆ, ಸ್ತ್ರೀಧನದ ರಕ್ಷಣೆ, ಸ್ತ್ರೀಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಕುಲಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ದಾಂಪತ್ಯಸಂತೋಷವನ್ನು ಸಂತಾನ ಮತ್ತು ಕುಲವೃದ್ಧಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಮಂತ್ರ–ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಆಳವಾದ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿವಾಹಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಗೃಹ್ಯಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಪಂಚಯಜ್ಞಧರ್ಮ

ವೈವಾಹಿಕೇಽಗ್ನೌ ಕುರ್ವೀತ ಗೃಹ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಯಥಾವಿಧಿ ।

पंचयज्ञविधानं च पक्तिं चान्वाहिकीं गृही ॥ 67 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. ಜೊತೆಗೆ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳ ಆಚರಣೆಯನ್ನೂ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಅನ್ನಪಾಕ ಮತ್ತು ಭೋಜನಕ್ರಮವನ್ನೂ ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಅಗ್ನಿಯೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಆಧಾರ. ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ–ಹವನ, ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ದೈನಂದಿನ ಗೃಹ್ಯಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು. ಗೃಹಸ್ಥನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಭರಣಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಬಾರದು; ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಮಾನವರು ಮತ್ತು ಭೂತಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ಋಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪಾವತಿಸಬೇಕು. "ಪಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಪದವು ದಿನನಿತ್ಯದ ಅನ್ನಪಾಕವನ್ನೂ ಧರ್ಮಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ; ಅಂದರೆ ತಿನ್ನುವುದೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಭಾಗವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ದಾಂಪತ್ಯಬಂಧನವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಚಕ್ರದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ. ವೈವಾಹಿಕಾಗ್ನಿ ಮನೆಗೆ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ನೀಡುವ ಸಂಕೇತ. ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದುಕುವುದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದಂತೇ. ಅನ್ನಪಾಕವೂ ಯಜ್ಞಭಾವದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು; ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಯಜ್ಞಮಯ ಜೀವನವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಸಂದೇಶ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಅಗ್ನಿ ಧರ್ಮದ ದೀಪ. ಆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಾಕುವುದು ಎಂದರೆ ಕುಟುಂಬದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಹೊಣೆ ಹೊರುವುದು. ತಿನ್ನುವ ಅನ್ನವೂ ಯಜ್ಞವಾದಾಗ ಜೀವನವೇ ಪೂಜೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನ ಬದುಕು ಭೋಗಕೇಂದ್ರಿತವಲ್ಲ, ಕರ್ತವ್ಯಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಅಂಧಾಚಾರವಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಜೀವನಶೈಲಿ. ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು ಎಂದರೆ ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಪೂರ್ವಜಸ್ಮರಣೆ, ಜ್ಞಾನಪೋಷಣೆ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಹಭಾಗಿತ್ವ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಆಧುನಿಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಅಗತ್ಯವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಕಾಲಾತೀತ ಮಾನವೀಯ ಶಿಸ್ತು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳ ಆಚರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೈವಾಹಿಕಾಗ್ನಿಯ ನಿರಂತರ ಮಹತ್ವ, ಗೃಹ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಯಥಾವಿಧಿ ಪಾಲನೆ, ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನದ ಹೃದಯವೆಂದು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಅನ್ನಪಾಕವನ್ನೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಭಾಗವಾಗಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸಮಾಜಧರ್ಮದ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-15
ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಮತ್ತು ಅನ್ನಧಾನ

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಋಣಪಾವತಿ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸಮರ್ಪಣೆ

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನಾರ್ಚಯೇತ ಋಷೀನ್ ಹೋಮೈರ್ದೇವಾನ್ ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಪಿತೄಂಶ್ರಾದ್ಧೈಶ್ಚ ನೄನನ್ನೈರ್ಭೂತಾನಿ ಬಲಿಕರ್ಮಣಾ ॥ 81 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದ ಮೂಲಕ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು; ವಿಧಿಯುಕ್ತ ಹೋಮಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು; ಶ್ರಾದ್ಧಗಳ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಬೇಕು; ಅನ್ನದಾನದ ಮೂಲಕ ಮಾನವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕು; ಬಲಿಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಭೂತಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಹಾರ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಐದು ಋಣಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪಾವತಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸದೆ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ನಿಜವಾದ ಪೂಜೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟಾಗಲೇ ಋಷಿಗಳ ಋಣ ತೀರಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನೆ ಹೋಮದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯಬೇಕು; ಇದು ಪ್ರಕೃತಿಶಕ್ತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾನವನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಅನ್ನದಾನ ಮಾನವೀಯತೆಯ ಅತ್ಯುನ್ನತ ರೂಪ; ಅದು ಸಮಾಜದ ಬಂಧನವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಭೂತಬಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿಗಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿಗಳವರೆಗೆ ಜೀವಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಸಹಬಾಳ್ವೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನಶೈಲಿ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಪೂಜೆ ಅಂಧ; ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಲ್ಲದ ಆಚರಣೆ ಶೂನ್ಯ. ಈ ಐದು ಕಾರ್ಯಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಸಂಬಂಧಬದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನನ್ನು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನ, ಪರಂಪರೆ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಜೀವಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವ ಜೀವನವು ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಅನೇಕ ಕೃಪೆಗಳ ಫಲ. ಆ ಕೃಪೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಧರ್ಮ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಹೋಮ, ಶ್ರಾದ್ಧ, ಅನ್ನದಾನ ಮತ್ತು ಬಲಿಕರ್ಮ — ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಜೀವನವನ್ನು ಪೂಜೆಯಾಗಿಸುತ್ತವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ಪುರಾತನ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಆಳವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂವಿಧಾನ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ಗೌರವ, ಪರಿಸರಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಹಿರಿಯರ ಆರೈಕೆ, ಹಸಿದವರಿಗೆ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಜೀವಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲಿನ ಕಾಳಜಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗೃಹಸ್ಥನು ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಋಷಿ, ದೇವ, ಪಿತೃ, ಮಾನವ ಮತ್ತು ಭೂತಜಗತ್ತಿನ ಋಣವನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಪಾವತಿಸಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ, ಪೂಜೆಯನ್ನು ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ನೋಡುವ ತತ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ–ಕರುಣೆ–ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳ ಸಮನ್ವಯ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗೃಹಸ್ಥನ ಐದು ಸೂನಾ ದೋಷಗಳು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ

ಪಂಚ ಸೂನಾ ಗೃಹಸ್ಥಸ್ಯ ಚುಲ್ಲೀ ಪೇಷಣ್ಯುಪಸ್ಕರಃ ।
ಕಂಡನೀ ಚೋದಕುಂಭಶ್ಚ ಬಧ್ಯತೇ ಯಾಸ್ತು ವಾಹಯನ್ ॥ 68 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ವಿಧದ ಸೂನಾ (ಹಿಂಸಾ–ದೋಷಕಾರಕ ಕ್ರಿಯಾಸ್ಥಾನಗಳು) ಇವೆ. ಅವುಗಳು ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವ ಚುಲ್ಲೀ, ಧಾನ್ಯ ಅರೆಸುವ ಪೆಷಣಿ, ಗೃಹೋಪಕರಣಗಳು, ಶುದ್ಧೀಕರಣಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಗರಡಿ ಅಥವಾ ಒರೆಸುವ ಸಾಧನ ಮತ್ತು ನೀರು ತುಂಬುವ ಕುಂಭ. ಇವುಗಳನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯ ಬಳಸುವಾಗ ಅನೇಕ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಾನಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಧರ್ಮಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ದುರುದ್ದೇಶದಿಂದಲ್ಲದೆ, ತನ್ನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನ ಅವಶ್ಯಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಸಣ್ಣ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅಡುಗೆ, ಧಾನ್ಯ ಅರೆಸುವುದು, ಮನೆ ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ನೀರು ತುಂಬುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಆದರೆ ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಯ ಅಂಶ ಅಡಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ದೋಷ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ "ಹಾನಿಯಿಲ್ಲದ ಜೀವನ"ವಲ್ಲ; "ಹಾನಿಯ ಅರಿವಿನೊಂದಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಜೀವನ". ಈ ಐದು ಸೂನಾ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ವಿನಯವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ. ನಾನು ಏನೂ ತಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲ; ನಾನು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ದೋಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವವನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ವಿನಮ್ರತೆ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದೇ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಅರಿತು, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಪರಿಹಾರದ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಬದುಕುವುದೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನು ಪವಿತ್ರನೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಾರದು; ಸದಾ ಜಾಗೃತನಾಗಿ, ಯಜ್ಞ–ದಾನ–ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಸಹಜವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ" ಎಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಇದು ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅದರ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪರಿಸರದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕು ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಇದೆ. ಪರಿಸರಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಸಂಯಮಿತ ಉಪಭೋಗ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಧುನಿಕ ಅರ್ಥಗಳು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಯ ದೋಷಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪರಿಹಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನದ ವಾಸ್ತವಿಕ ಸ್ವರೂಪ, ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಯ ಸ್ವೀಕಾರ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ ಜಾಗೃತಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಪಂಚಯಜ್ಞ–ದಾನ–ಸತ್ಕರ್ಮಗಳ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣು (59-19).—'ಗಾರೆ ಮತ್ತು ಕುಟ್ಟಾಣಿ, ರುಬ್ಬುವ ಕಲ್ಲು, ಒಲೆ, ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ, ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಉಪಕರಣಗಳು;—ಇವು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಐದು ವಧೆಗೃಹಗಳಾಗಿವೆ.'

ಹರಿತ (ವಿರಮಿತ್ರೋದಯ-ಆಷ್ನಿಕ, ಪುಟ 389).—'ನಾವು ಸೂನಗಳು ಅಥವಾ ವಧೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಿದ್ದೇವೆ - ಇವು ಜೀವಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವು ಎಂದರ್ಥ ; ಇವು ಐದು ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ: ಮೊದಲ ವಧೆಯನ್ನು ಜನರು ಆತುರದಿಂದ ನೀರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಈಜುವ ಮೂಲಕ, ಎರಚುವ ಮೂಲಕ, ನೀರನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಮೂಲಕ, ಕಲ್ಮಶಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಮೂಲಕ ಮತ್ತು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ; (2) ಎರಡನೆಯದನ್ನು ಅವರು ಆತುರದಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮಂದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮೂಲಕ ಅಥವಾ (ಕೀಟಗಳ ಮೇಲೆ) ತುಳಿಯುವ ಮೂಲಕ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; (3) ಮೂರನೆಯದನ್ನು ಅವರು ಹೊಡೆಯುವ, ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ, ಸೆರೆಹಿಡಿಯುವ, ಪುಡಿಮಾಡುವ, ಹರಿದು ಹಾಕುವ ಮೂಲಕ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; (4) ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ಅವರು ದಾಳಿ ಮಾಡುವ, ಉಜ್ಜುವ, ಬಡಿಯುವ ಮತ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; (5) ಐದನೆಯದನ್ನು ಆಯಾಸಗೊಳಿಸುವ, ಬಿಸಿಮಾಡುವ, ಬೆವರುವ, ಹುರಿಯುವ, ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವು ಪಾಪದ ಮೂಲವಾದ ಐದು ವಧೆಗಳಾಗಿವೆ , ಇದನ್ನು ಜನರು ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.'

ಪಂಚ ಸೂನಾ ದೋಷಗಳ ನಿವಾರಣೆಗೆ ವಿಧಿಸಲಾದ ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು

ತಾಸಾಂ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಾಸಾಂ ನಿಷ್ಕೃತ್ಯರ್ಥಂ ಮಹರ್ಷಿಭಿಃ ।
ಪಂಚ ಕೢಪ್ತಾ ಮಹಾಯಜ್ಞಾಃ ಪ್ರತ್ಯಹಂ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಮ್ ॥ 69 ॥
ಅಧ್ಯಾಪನಂ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞಃ ಪಿತೃಯಜ್ಞಸ್ತು ತರ್ಪಣಮ್ ।
ಹೋಮೋ ದೈವೋ ಬಲಿರ್ಭೌತೋ ನೃಯಜ್ಞೋಽತಿಥಿಪೂಜನಮ್ ॥ 70 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಸೂನಾ ದೋಷಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಐದು ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಾಪನವೇ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಪಿತೃಯಜ್ಞ; ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದು ದೈವಯಜ್ಞ; ಭೂತಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಹಾರ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಭೌತಯಜ್ಞ; ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದೇ ನೃಯಜ್ಞ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮತೋಲನಪೂರ್ಣ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಮನು, ಇಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಿನೊಂದಿಗೆ ಪರಿಹಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಬದುಕನ್ನು ಜ್ಞಾನ, ಕೃತಜ್ಞತೆ, ದೈವಭಾವ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತವೆ.*

ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ಗೃಹಸ್ಥನು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ವಜರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೈವಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೌತಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಗೋವು, ಪಕ್ಷಿ, ಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಆಹಾರವನ್ನು ಮೀಸಲಿಡುವ ಮೂಲಕ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನೃಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿಗೆ ಅನ್ನ–ಮಾನ–ಸತ್ಕಾರ ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನ ಸ್ವಾರ್ಥಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿರಬಾರದು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತನ್ನಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟ ಐದು ವಲಯಗಳೊಂದಿಗೆ — ಜ್ಞಾನ, ಪಿತೃಪರಂಪರೆ, ದೈವಶಕ್ತಿ, ಜೀವಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಮಾನವಸಮಾಜ — ಸಂಬಂಧ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಋಣಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ, ಶುದ್ಧೀಕರಣವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥನ ಗುರಿಯಲ್ಲ; ಜೀವನವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವುದೇ ಅವನ ಧರ್ಮ. ಪ್ರತಿದಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ಜ್ಞಾನ, ಸ್ವಲ್ಪ ಕೃತಜ್ಞತೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ದಾನ ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾನವೀಯತೆ ಸೇರಿಸಿದಾಗಲೇ ಜೀವನ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆಯನ್ನು ದೇವಾಲಯವಾಗಿಸುತ್ತವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಪುರಾತನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳೆಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ತಪ್ಪು. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಹಂಚಿಕೆ; ಪಿತೃಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಹಿರಿಯರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಸ್ಮರಣೆ; ದೈವಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ; ಭೌತಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿ–ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ; ನೃಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಮಾನವೀಯತೆಯ ಆಳವಾದ ಸಂವಿಧಾನವೇ ಹೊರತು ಅಂಧವಿಧಾನವಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಗೆ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿ, ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸುವ ಸಮತೋಲನ, ಜ್ಞಾನ–ಕರುಣೆ–ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಹೃದಯವನ್ನಾಗಿಸುವ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಮಾನವ–ಪ್ರಕೃತಿ–ಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗೌತಮ (5-3,4,9).—*'ಅವನು ದೇವರುಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಪುರುಷರು, ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಧಾತುಗಳ ಆರಾಧಕನಾಗಿರಬೇಕು; ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನ ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು; ದೇವರುಗಳಿಗೆ ತ್ಯಾಗ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತ್ಯಾಗ, ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ತ್ಯಾಗ; ಮತ್ತು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು.'*

ಬೌಧಾಯನ (2-6, 1-6).—'ಇವು ಐದು ಮಹಾ ಯಜ್ಞಗಳು, ಇವು ಮಹಾ ಯಜ್ಞ ಅವಧಿಗಳು: ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ವೇದಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ; ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ, ಅವನು ಸ್ವಾಹಾವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇಂಧನವನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, - ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ; ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ, ಅವನು ಸ್ವಧಾವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ನೀರಿನ ಯಜ್ಞದೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, - ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ; ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ, ಅವನು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ, ಹೂವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, - ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ; ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ, ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ, ಬೇರುಗಳು, ಹಣ್ಣುಗಳು ಮತ್ತು ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು

ಅರ್ಪಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, - ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮನುಷ್ಯರ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ; ದಿನೇ ದಿನೇ ಅವನು ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸುತ್ತಾ, ಪ್ರಣವದೊಂದಿಗೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ - ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವನು ವೇದಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ.'

ದೇವಳ (ವಿರಮಿತ್ರೋದಯ-ಆಹ್ನಿಕ, ಪುಟ 388).— *'ಅವನು ದೇವರುಗಳು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಋಷಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾವ್ಯ, ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಗೌರವಿಸಬೇಕು; ಹವ್ಯವು ಬೆಂಕಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ, ದೇವರುಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುವ ಸ್ವಾಹಾದೊಂದಿಗೆ,— ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಸ್ವಾಧಾ, ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ,— ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಓಂ ನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಓದುವಿಕೆ , ಇದು ಋಷಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.'*

ವಿಷ್ಣು (59. 20-25).—'ಪಾಪಗಳ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ, ಅವನು ವೇದಗಳಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ವೇದ ಅಧ್ಯಯನವು ವೇದಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ ;—ಹೋಮವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ ;—ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಜಲ-ಅರ್ಪಣೆಗಳು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ ;—ಬಲಿ-ಅರ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ ;—ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ .'

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ (1-102).— *'ಬಲಿ, ಸ್ವಧಾ, ಹೋಮ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿ-ಸತ್ಕಾರಗಳು ಧಾತುಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ದೇವತೆಗಳು, ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಮಹಾನ್ ಯಜ್ಞಗಳಾಗಿವೆ.'*

ಆಶ್ವಲಾಯನ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ (3.1-2).—'ಈಗ ಐದು ಮಹಾ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ:—ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ವೇದಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಜ್ಞ; ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜ್ಞಗಳು ದೇವರಿಗೆ ಯಜ್ಞ , ಬಲಿ-ಯಜ್ಞಗಳು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜ್ಞಗಳು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞ ; ವೇದದ ಅಧ್ಯಯನವು ವೇದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞ ; ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಯಜ್ಞಗಳು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಯಜ್ಞ .'

ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ನಿತ್ಯಾಚರಣೆಯಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನ ಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಾರ್ಥ

ಪಂಚೈತಾನ್ ಯೋ ಮಹಾಯಜ್ಞಾನ್ನ ಹಾಪಯತಿ ಶಕ್ತಿತಃ ।
ಸ ಗೃಹೇಽಪಿ ವಸನ್ನಿತ್ಯಂ ಸೂನಾದೋಷೈರ್ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ॥ 71 ॥
ದೇವತಾಽತಿಥಿಭೃತ್ಯಾನಾಂ ಪಿತೃಾಣಾಮಾತ್ಮನಶ್ಚ ಯಃ ।
ನ ನಿರ್ವಪತಿ ಪಂಚಾನಾಮುಚ್ಛ್ವಸನ್ನ ಸ ಜೀವತಿ ॥ 72 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಯಾವತ್ತೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಐದು ಸೂನಾ ದೋಷಗಳಿಂದ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು, ಅತಿಥಿಗಳು, ಸೇವಕರು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ತಾನೇ — ಈ ಐದು ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸದೆ ಕೇವಲ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಾ ಬದುಕುವವನು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹಿಂದಿನ ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಸ್ಥಿರಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತಪ್ಪಿಲ್ಲದವನಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ತಪ್ಪಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲದವನಾಗಿರ-ಬಾರದು ಎಂದು ದೃಢವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಶಕ್ತಿತಃ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಲವಚಿಕತೆಯೇ*

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯತೆ. ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥನು, ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಜ್ಞಾನಾತ್ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜೀವನದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ, ಸೇವಕರಿಗೆ ಪಾಲನೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ — ಇವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದವನ ಜೀವನ ಕೇವಲ ದೇಹಚಲನೆಯಷ್ಟೆ; ಧರ್ಮಜೀವನವಲ್ಲ. ಉಸಿರಾಡುವುದು ಜೀವಿತವಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ಣ ಬದುಕೇ ಜೀವಿತ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಸಮಾಜದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಸಾಧಕ. ಅವನ ಜೀವನವು ಐದು ವಲಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸದಾ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಈ ಸಂವಾದ ಕಡಿತವಾದ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಅವನ ಬದುಕು ಧರ್ಮಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಸಂಬಂಧಬದ್ಧ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪ–ಪುಣ್ಯದ ಲೆಕ್ಕವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಗುಣಮಟ್ಟದ ಮಾನದಂಡ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನೆಯೊಳಗೇ ಇದ್ದು ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಂತೆ ಶುದ್ಧ. ಆದರೆ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಕೇವಲ ತಾನು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವವನು ಜೀವಂತನಾದರೂ ಜೀವಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಉಸಿರಲ್ಲ, ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಾಣ. ಆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳೆಂದು ತಳ್ಳಿಬಿಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಬದುಕಿನ ನೈತಿಕ ವಿನ್ಯಾಸ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ, ಕುಟುಂಬದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಉದ್ಯೋಗನೈತಿಕತೆ, ಪರಿಸರಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಧನೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸಮಾಜದ ಹೃದಯವನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕಾಲಹೀನ ವಿಧಿವಿಧಾನವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಜೀವನದ ಸಂವಿಧಾನವೆಂದು ನೋಡಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿತಃ ನಿತ್ಯ ಆಚರಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥನು ದೋಷಗಳಿಂದ ಲಿಪ್ತನಾಗದೆ ಶುದ್ಧ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ; ಇವುಗಳಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ಕೇವಲ ಉಸಿರಾಟ ಮಾತ್ರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ತತ್ತ್ವ, ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ನಿರಂತರತೆಯ ಮಹತ್ವ, ದೋಷಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಿರುವ ಜೀವನದ ದೃಷ್ಟಿ, "ಜೀವನ"ಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಗಂಭೀರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಧರ್ಮಸಾಧಕನಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಐದು ರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥ

ಅಹುತಂ ಚ ಹುತಂ ಚೈವ ತಥಾ ಪ್ರಹುತಮೇವ ಚ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯಂ ಹುತಂ ಪ್ರಾಶಿತಂ ಚ ಪಂಚಯಜ್ಞಾನ್ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ 73 ॥
ಜಪೋಽಹುತೋ ಹುತೋ ಹೋಮಃ ಪ್ರಹುತೋ ಭೌತಿಕೋ ಬಲಿಃ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯಂ ಹುತಂ ದ್ವಿಜಾಗ್ರ್ಯಾರ್ಚಾ ಪ್ರಾಶಿತಂ ಪಿತೃತರ್ಪಣಮ್ ॥ 74 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಹುತ, ಹುತ, ಪ್ರಹುತ, ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಹುತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಶಿತ — ಇವುಗಳನ್ನೇ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜಪವೇ ಅಹುತ ಯಜ್ಞ; ಹೋಮವೇ ಹುತ ಯಜ್ಞ; ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಬಲಿಯೇ ಪ್ರಹುತ ಯಜ್ಞ;

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೂಜೆಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಹುತ ಯಜ್ಞ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಸಲ್ಲಿಸುವುದೇ ಪ್ರಾಶಿತ ಯಜ್ಞ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹಿಂದಿನ ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ದೈನಂದಿನ ಆಚರಣೆಗೆ ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಹುತ ಯಜ್ಞವಾಗಿ ಜಪವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಯಾವುದೇ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸದೇ, ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಾಕ್ಕಿನ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಜಪವೂ ಯಜ್ಞವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಹೋಮವನ್ನು ಹುತ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಅಗ್ನಿಕರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಭೌತಿಕ ಬಲಿಯನ್ನು ಪ್ರಹುತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾನವೇತರ ಜೀವಜಗತ್ತಿನವರೆಗೂ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಹುತವೆಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೂಜೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪೂಜೆ" ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗೌರವ. ಪ್ರಾಶಿತ ಯಜ್ಞವಾಗಿ ಪಿತೃತರ್ಪಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ತಿನ್ನುವ ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಭಾಗವನ್ನು ಮೀಸಲಿಡುವ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಕುಂಡದ ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ. ಯಜ್ಞವು ಮನಸ್ಸು, ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಶುದ್ಧೀಕರಣ. ಜಪದಿಂದ ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧಿ ಕರಗುತ್ತದೆ; ಹೋಮದಿಂದ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ದೈವಭಾವ ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಭೌತಬಲಿಯಿಂದ ಕರುಣೆ ವೃದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ; ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಹುತದಿಂದ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ; ಪಿತೃತರ್ಪಣದಿಂದ ಮೂಲಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಯಜ್ಞವು ವಿಶೇಷ ದಿನದ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರತಿದಿನದ ಜೀವನಶೈಲಿ. ಮೌನ ಜಪವೂ ಯಜ್ಞ, ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಿದ ಅನ್ನವೂ ಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯೂ ಯಜ್ಞ. ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಅರ್ಪಣೆಯಾದಾಗ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಪುರಾತನ ಆಚರಣೆಗಳೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಜಪವೆಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಮನೋಶುದ್ಧಿ; ಹೋಮವೆಂದರೆ ಪರಿಸರಸೌಹಾರ್ದ; ಭೌತಬಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿ–ಪಕ್ಷಿ–ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕಾಳಜಿ; ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಹುತವೆಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗೌರವ; ಪಿತೃತರ್ಪಣವೆಂದರೆ ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಮಾನವೀಯ ಬದುಕಿನ ಸಮಗ್ರ ಸಂಹಿತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಂಚ ಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು ಜಪದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಿತೃತರ್ಪಣದವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಯಜ್ಞಮಯವಾಗಿಸುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ವಿಸ್ತೃತ ಅರ್ಥ, ಜಪವನ್ನೂ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ, ಕರುಣೆ–ಜ್ಞಾನ–ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳ ಸಮನ್ವಯ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜೋಡಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಿತೃಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನದ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ವೈಶ್ವದೇವದ ಸರಳತೆ

ಏಕಮಪ್ಯಾಶಯೇದ್ ವಿಪ್ರಂ ಪಿತ್ರ್ಯರ್ಥೇ ಪಾಂಚಯಜ್ಞಿಕೇ ।
ನ ಚೈವಾತ್ರಾಶಯೇತ್ ಕಿಂ ಚಿದ್ ವೈಶ್ವದೇವಂ ಪ್ರತಿದ್ವಿಜಮ್ ॥ 83 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಕನಿಷ್ಠ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಭಿನ್ನ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವಿಧಾನಭೇದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ವಂಶಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿಯಲ್ಲ, ವೇದಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂಬಂಧದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕನಿಷ್ಠ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿದರೂ ಪಿತೃಪ್ರೀತಿ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಲವಚಿಕತೆ.* ***ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞವು ಭೂತಜಗತ್ತು, ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಜ್ಞ.*** *ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ವಿಸ್ತೃತವಾದುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನವನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯಗೊಳಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ. ಅನ್ನವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ, ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸರಳ ಕ್ರಮವೇ ಇದರ ಹೃದಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವಿಧಾನವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಅಂಧಸಮಾನತೆ ಅಲ್ಲ, ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತ ವಿಭಜನೆ. ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯ ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ. ಪಿತೃಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಮಾನವಮಾಧ್ಯಮ ಅಗತ್ಯ; ವೈಶ್ವದೇವದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಸಾಕು. ಈ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿದಾಗ ಮಾನವನ ಮೂಲಕ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು; ಪ್ರಕೃತಿಯತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿದಾಗ ಸರಳ ಅರ್ಪಣೆಯೇ ಸಾಕು. ಧರ್ಮವು ಭಾರೀ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ, ಸೂಕ್ತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಕ್ರಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನವನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯಗೊಳಿಸಿರುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆಗೆ ಅಲ್ಲ, ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗೌರವಕ್ಕೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸರಳಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಭೋಜನ ಅಗತ್ಯ, ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸರಳ ಅನ್ನಾರ್ಪಣೆಯೇ ಸಾಕು — ಧರ್ಮವು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬೇಡುವುದು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವಿಧಾನಭೇದ, ಪಿತೃಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವ, ವೈಶ್ವದೇವದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಯುಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವೈಶ್ವದೇವ–ಬಲಿಕರ್ಮ: ಗೃಹಸ್ಥನ ದೈನಂದಿನ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ

ವೈಶ್ವದೇವಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಗೃಹ್ಯೇಽಗ್ನೌ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ । ಆಭ್ಯಃ ಕುರ್ಯಾದ್ ದೇವತಾಭ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಹೋಮಮನ್ವಹಮ್ ॥ 84 ॥ ಅಗ್ನೇಃ ಸೋಮಸ್ಯ ಚೈವಾದೌ ತಯೋಶ್ಚೈವ ಸಮಸ್ತಯೋಃ । ವಿಶ್ವೇಭ್ಯಶ್ಚೈವ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಧನ್ವನ್ತರಯ ಏವ ಚ ॥ 85 ॥ ಕುಹ್ವೈ ಚೈವಾನುಮತ್ಯೈ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಯ ಏವ ಚ । ಸಹ ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವ್ಯೋಶ್ಚ ತಥಾ ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತೇಽನ್ತತಃ ॥ 86 ॥ ಏವಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಹವಿರ್ಹುತ್ವಾ ಸರ್ವದಿಕ್ಷು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ ।

ಇನ್ದ್ರಾನ್ತಕಾಪ್ಪತೀನ್ದುಭ್ಯಃ ಸಾನುಗೇಭ್ಯೋ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ ?? ॥ 87 ॥ ಮರುದ್ಭ್ಯ ಇತಿ ತು ದ್ವಾರಿ ಕ್ಷಿಪೇದಪ್ಸ್ವದ್ಭ್ಯ ಇತ್ಯಪಿ ?? । ವನಸ್ಪತಿಭ್ಯ ಇತ್ಯೇವಂ ಮುಸಲೋಲೂಖಲೇ ಹರೇತ್ ॥ 88 ॥ ಉಚ್ಛೀರ್ಷಕೇ ಶ್ರಿಯೈ ಕುರ್ಯಾದ್ ಭದ್ರಕಾಲ್ಯೈ ಚ ಪಾದತಃ । ಬ್ರಹ್ಮವಾಸ್ತೋಷ್ಪತಿಭ್ಯಾಂ ತು ವಾಸ್ತುಮಧ್ಯೇ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ ॥ 89 ॥ ವಿಶ್ವೇಭ್ಯಶ್ಚೈವ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಬಲಿಮಾಕಾಶ ಉತ್ಕ್ಷಿಪೇತ್ । ದಿವಾಚರೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ನಕ್ತಞ್ಚಾರಿಭ್ಯ ಏವ ಚ ॥ 90 ॥ ಪೃಷ್ಠವಾಸ್ತುನಿ ಕುರ್ವೀತ ಬಲಿಂ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಯೇ । ಪಿತೃಭ್ಯೋ ಬಲಿಶೇಷಂ ತು ಸರ್ವಂ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಹರೇತ್ ॥ 91 ॥ ಶೂನಾಂ ಚ ಪತಿತಾನಾಂ ಚ ಶ್ವಪಚಾಂ ಪಾಪರೋಗಿಣಾಮ್ । ವಯಸಾನಾಂ ಕೃಮೀಣಾಂ ಚ ಶನಕೈರ್ನಿರ್ವಪೇದ್ ಭುವಿ ॥ 92 ॥ ಏವಂ ಯಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಿತ್ಯಮರ್ಚತಿ । ಸ ಗಚ್ಛತಿ ಪರಂ ಸ್ಥಾನಂ ತೇಜೋಮೂರ್ತಿಃ ಪಥಾರ್ಜುನಾ ॥ 93 ॥ ಕೃತ್ವೈತದ್ ಬಲಿಕರ್ಮೈವಮತಿಥಿಂ ಪೂರ್ವಮಾಶಯೇತ್ । ಭಿಕ್ಷಾಂ ಚ ಭಿಕ್ಷವೇ ದದ್ಯಾದ್ ವಿಧಿವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣೇ ॥ 94 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3, ಶ್ಲೋಕ 84 ರಿಂದ 94

ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಆಚರಣೆಯಾದ ವೈಶ್ವದೇವ–ಬಲಿಕರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ವಿಶ್ವವೇ ಆಗಬೇಕು ಎಂಬ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು, ಪ್ರಕೃತಿ, ದಿಕ್ಕುಗಳು, ಭೂತಜಗತ್ತು, ಪಿತೃಗಳು, ಸಮಾಜದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗಳು — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ಥಳವಿರುವ ಧರ್ಮಕ್ರಮವೇ ಇದು.

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಸ್ಥನು ವೈಶ್ವದೇವ ಯಜ್ಞವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗೃಹ್ಯಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಿದ ನಂತರ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೋಮ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಸೋಮ ರಿಗೆ, ನಂತರ ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಧನ್ವಂತರಿಗೆ ಹವಿಸ್ಸು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಕುಹು, ಅನುಮತಿ, ಪ್ರಜಾಪತಿ, ದ್ಯಾವಾಪೃಥಿವಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತ್ ದೇವತೆಗೆ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಸಮ್ಯಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದ ನಂತರ, ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ, ಇಂದ್ರ, ಅಂತಕ, ಅಪಾಂಪತಿ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಅವರ ಅನುಚರರಿಗೆ ಬಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮರ್ತುಗಳಿಗೆ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ, ಜಲಚರರಿಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ, ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಗೆ ಕುಟ್ಟಾಣ–ಒಕ್ಕಲ ಬಳಿ ಬಲಿ ನೀಡಬೇಕು. ಮನೆಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಗೆ, ಪಾದಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭದ್ರಕಾಳಿಗೆ, ಮನೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಪತಿಗಳಿಗೆ ಬಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಹಗಲುಚರ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಚರ ಭೂತಗಳಿಗೆ, ಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮಭೂತಿಗಳಿಗೆ ಬಲಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಬಲಿಶೇಷವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಕುರುಡರು, ಬಿದ್ದವರು, ಶ್ವಪಚರು, ರೋಗಿಗಳು, ವೃದ್ಧರು, ಕೀಟಗಳು ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆಹಾರ ಇಡಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಬಲಿಕರ್ಮವನ್ನು ನಿತ್ಯ ನೆರವೇರಿಸುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪರಮಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲದ ನಂತರ ಮೊದಲು ಅತಿಥಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿ, ನಂತರ ವಿಧಿವಿಧಾನಬದ್ಧವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ವೈಶ್ವದೇವ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇವಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸರ್ವಭೂತಸಮ್ಮಿಲಿತ ಯಜ್ಞ. ಹೋಮದ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ, ಬಲಿಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವಜಗತ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಸಹಬಾಳ್ವೆ, ಪಿತೃಬಲಿಯಿಂದ ಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮರಣೆ, ಅತಿಥಿಭೋಜನದಿಂದ ಮಾನವೀಯತೆ — ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಜೀವಿಯನ್ನೂ ಹೊರಗಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವವರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ನದ ಹಕ್ಕು ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಧರ್ಮಕ್ರಮದ ಮೂಲಕ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನೆ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬದ ಸ್ವತ್ತು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಲೋಕಸೇವೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಸಾರ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- *ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೇವಕ. ಅವನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತನಾಗಿರಬೇಕು, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರಬೇಕು, ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಕರುಣಾಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಉದಾರನಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಸಮತೋಲನ ಕಳೆದುಹೋದಾಗ ಧರ್ಮವೂ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ವೈಶ್ವದೇವ–ಬಲಿಕರ್ಮ ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, "ನಾನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ — ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನ ಜೀವನದ ಭಾಗ" ಎಂಬ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ ದೇವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ, ಅತಿಥಿಗೆ ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಹಂಚಿದಾಗಲೇ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಂಚದ ಅನ್ನ ಭೋಗ; ಹಂಚಿದ ಅನ್ನ ಯಜ್ಞ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಪ್ರತಿದಿನ ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೆ ಅವನ ಮನೆ ದೇವಾಲಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬದುಕನ್ನು ಪೂಜೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- *ಈ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ, ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಆಚರಣೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಶಯ ವಿಧಿವಿಧಾನದ ಕಠಿಣತೆಯಲ್ಲ; ಅದರ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮಾನವೀಯತೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಆಹಾರ ಹಂಚಿಕೆ, ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರಾಣಿ ಕಲ್ಯಾಣ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಳಗೊಳ್ಳಿಕೆ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿ ಗೌರವ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಾರನ್ನೂ ಹೊರಗಿಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಜೀವನಪಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಧರ್ಮಸಂಹಿತೆ.*

ಸಾರಾಂಶ:- ವೈಶ್ವದೇವ–ಬಲಿಕರ್ಮ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮನೆಯನ್ನೇ ವಿಶ್ವಸೇವೆಯ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- *ಗೃಹಸ್ಥನ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಸರ್ವಭೂತ-ಪೂಜೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ದೇವ–ಪಿತೃ–ಪ್ರಕೃತಿ–ಮಾನವ–ಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಿಗಳ ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನ, ಅನ್ನಹಂಚಿಕೆ-ಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಹೃದಯವನ್ನಾಗಿಸುವ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವನ್ನು ಲೋಕಧಾರಕ ಯಜ್ಞಸ್ಥಾನವೆಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಆಳವಾದ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.*

ಗೋಭಿಲ (1.4.8-12).—'ಅವನು ಮಾಡುವ ಮೊದಲ ಕಾಣಿಕೆ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು; ಎರಡನೆಯದು ವಾಯುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು, ಮೂರನೆಯದು ವಿಶ್ವೇದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು, ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ನಂತರ ಇತರ ಬಲಿ- ಕಾಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ; ಮೊದಲನೆಯದು ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಜಲ ದೇವತೆಗೆ; ಎರಡನೆಯದು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳು ಮತ್ತು ಮರಗಳಿಗೆ; ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯದು ಆಕಾಶಕ್ಕೆ. ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾಣಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ: ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ಕಾಮ ಅಥವಾ ಮನ್ಯುವಿಗೆ; ನಂತರ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಣಿಕೆಗಳ ಅವಶೇಷಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಇಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.'

ಆಶ್ವಲಾಯನ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ (1.2.1, 2).— *'ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ, ಅವನು ಬೇಯಿಸಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಸೋಮನಿಗೆ, ವನಸ್ಪತಿಗೆ, ಅಗ್ನಿ-ಸೋಮನಿಗೆ, ಇಂದ್ರ-ಅಗ್ನಿಗೆ, ದ್ಯೌಃ-ಪೃಥಿವಿಗೆ, ಧನ್ವಂತರಿಗೆ, ಇಂದ್ರನಿಗೆ, ವಿಶ್ವದೇವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ.'*

ಪಾರಸ್ಕರ (2-9-1-12).—'ವಿಶ್ವೇದೇವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾದ ಆಹಾರದಿಂದ, ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ , ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ, ಗೃಹ್ಯರಿಗೆ, ಕಶ್ಯಪನಿಗೆ, ಅನುಮತಿಗೆ, ಭೂತಗೃಹಗಳಿಗೆ, ಪರ್ಜನ್ಯನಿಗೆ, ಅಪಸನಿಗೆ, ಪೃಥಿವಿಗೆ ಧಾತೃಗೆ, ವಿಧಾತೃಗೆ; ವಾಯುವಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಗಗಳಿಗೆ, ಪ್ರತಿ ಭಾಗಕ್ಕೂ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷನಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಗಗಳಿಗೆ; ಇವುಗಳ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ, ಎಲ್ಲಾ ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಗಗಳಿಗೆ; ಉಷರಿಗೆ ಮತ್ತು ಭಾಗಗಳ ಅಧಿಪತಿಗೆ; ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ;

ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಅವನು ಭಿಕ್ಷುಕರು ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಂಚಬೇಕು.

ಗೌತಮ (5-11-16).—*'ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ, ಅಗ್ನಿಗೆ, ಧನ್ವಂತರಿಗೆ, ವಿಶ್ವೇದೇವರಿಗೆ, ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಿಷ್ಟಕೃತನಿಗೆ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭಾಗದ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗೆ, ಪ್ರತಿ ಭಾಗದ ಕಡೆಗೆ; ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ, ಮರುತರಿಗೆ; ಕೋಣೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ, ಗೃಹ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ: ಮಧ್ಯದ ಮೇಲೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯ ಮೇಲೆ, ಅಪಸ್‌ಗೆ; ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಆಕಾಶನಿಗೆ; ಸಂಜೆ, ರಾತ್ರಿ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಹೋಮ-ಆರ್ಪಣೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.'*

ಆಪಸ್ತಂಭ-ಧರ್ಮಸೂತ್ರ (2.3.17-23; ಮತ್ತು 2.4.1-8).—'ಬಲಿ-ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಅವನು ಗುಡಿಸಿ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು; ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸಬೇಕು;...... ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಮ-ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ; ಬಾಗಿಲಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ಮೇಲೆ, ಅಂತರಿಕ್ಷ-ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ;......... ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ, ಪಿತೃ-ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ; ಉತ್ತರಕ್ಕೆ, ರುದ್ರನಿಗೆ; ಸಂಜೆ ಕೊನೆಯದು ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ.'

ಭೋಜನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಗಳು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಮೊದಲ ಆದ್ಯತೆ

ಸುವಾಸಿನೀಃ ಕುಮಾರೀಶ್ಚ ರೋಗಿಣೋ ಗರ್ಭಿಣೀಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ಅತಿಥಿಭ್ಯೋಽಗ್ರ ಏತಾನ್ ಭೋಜಯೇದವಿಚಾರಯನ್ ॥ 114 ॥
ಅದತ್ತ್ವಾ ತು ಯ ಏತೇಭ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಭುಂಕ್ತೇಽವಿಚಕ್ಷಣಃ ।
ಸ ಭುಂಜಾನೋ ನ ಜಾನಾತಿ ಶ್ವಗೃಧ್ರೈರ್ಜಗ್ಧಿಮಾತ್ಮನಃ ॥ 115 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೌಭಾಗ್ಯವತಿಯಾದ ವಿವಾಹಿತ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ಕನ್ಯೆಯರು, ರೋಗಿಗಳು ಮತ್ತು ಗರ್ಭಿಣಿಯರು - ಇವರಿಗೆ ಅತಿಥಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು; ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯವಿರಬಾರದು. ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಅನ್ನ ನೀಡದೆ ತಾನೇ ಊಟ ಮಾಡುವ ಅವಿವೇಕಿ ವ್ಯಕ್ತಿ, ತಾನು ತಿನ್ನುತ್ತಿರುವುದು ನಾಯಿ ಮತ್ತು ಗಿಡುಗಗಳು ತಿಂದುಬಿಟ್ಟಂತೆ ಪಾಪಕರ ಅನ್ನವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣಾಮಯ ಮುಖವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದೋ, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದವರು ಮನೆಯೊಳಗಿನ ದುರ್ಬಲರು. ಸುವಾಸಿನಿ ಮತ್ತು ಕನ್ಯೆಯರು ಮನೆಯ ಶ್ರಿಯ ಸಂಕೇತ; ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಆಶ್ರಯ; ರೋಗಿಗಳು ಕರುಣೆಯ ಹಕ್ಕುದಾರರು. ಇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ, ನಂತರ ಎಲ್ಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು. "ಅವಿಚಾರಯನ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು — ಇದು ಐಚ್ಛಿಕವಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದವನ ಕುರಿತು ತೀವ್ರ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡದೆ ತಾನು ತಿನ್ನುವುದು ಕೇವಲ ಅಶಿಷ್ಟವಲ್ಲ; ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಪಾಪಭೋಜನ. "ಶ್ವಗೃಧ್ರೈರ್ಜಗ್ಧಿ" ಎಂಬ ಕಠೋರ ಉಪಮೆ ಮೂಲಕ, ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ಭೋಜನ ಎಷ್ಟು ಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಾಟುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿವಿಧಾನಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ನೋಡುತ್ತದೆ. ಮನೆಯೊಳಗಿನ ದುರ್ಬಲರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸದೆ, ಹೊರಗಿನ ಅತಿಥಿಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವುದು ಧರ್ಮದ ಉಲ್ಟಾದ ಕ್ರಮ. ಸ್ತ್ರೀ, ಗರ್ಭಿಣಿ, ರೋಗಿ — ಇವರಿಗೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಕೇವಲ ದೇಹಪೋಷಣೆ ಅಲ್ಲ;

ಅದು ಸಮಾಜದ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮ. ಈ ಕ್ರಮ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದಾಗ ಮಾನವತ್ವವೇ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹಸಿದ ತಾಯಿಯ ಮುಂದೆ ತಿನ್ನುವ ಅನ್ನ ಶುದ್ಧವಲ್ಲ. ದುರ್ಬಲರ ಕಣ್ಣೀರು ಒರೆಸದೇ ಮಾಡಿದ ಭೋಜನ ಸುಖವನ್ನೂ ನೀಡದು, ಪುಣ್ಯವನ್ನೂ ನೀಡದು. ಮನೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನವಾಗುವುದು, ಮೊದಲು ಕರುಣೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದಾಗ ಮಾತ್ರ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಅಗ್ರಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಸ್ತ್ರೀವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಟೀಕಿಸುವಾಗ, ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಆದ್ಯತೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಗರ್ಭಿಣಿ, ರೋಗಿ, ಕನ್ಯೆ — ಇವರನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮ ಸಮಾಜದ ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮಹಿಳಾ ಆರೈಕೆ, ಮಾತೃತ್ವ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಆರೋಗ್ಯ ನೀತಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಠೋರವಲ್ಲ; ಕರುಣಾಮಯ ಧರ್ಮಸಂಹಿತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಮೊದಲು ಅನ್ನ ನೀಡುವುದೇ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮ; ಇದನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ ಭೋಜನ ಪಾಪಭೋಜನವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಭೋಜನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಮೊದಲ ಆದ್ಯತೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಮಾತೃತ್ವದ ರಕ್ಷಣೆ, ಕರುಣೆಯನ್ನು ವಿಧಿವಿಧಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಅಳತೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಭೋಜನಕ್ರಮದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮ: ಶೇಷಭೋಗಿಯ ಗೃಹಸ್ಥ

ಭುಕ್ತವತ್ಸ್ವಥ ವಿಪ್ರೇಷು ಸ್ವೇಷು ಭೃತ್ಯೇಷು ಚೈವ ಹಿ ।
ಭುಂಜೀಯಾತಾಂ ತತಃ ಪಶ್ಚಾದವಶಿಷ್ಟಂ ತು ದಂಪತೀ ॥ 116 ॥
ದೇವಾನ್ ಋಷೀನ್ ಮನುಷ್ಯಾಂಶ್ಚ ಪಿತೄ ನ್ ಗೃಹ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವತಾಃ ।
ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ತತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ ಗೃಹಸ್ಥಃ ಶೇಷಭುಗ್ ಭವೇತ್ ॥ 117 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಮನೆಯ ಸೇವಕರು ಮೊದಲಾಗಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಪತ್ನಿ–ಪತಿಗಳು ಸೇವಿಸಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಮಾನವರು, ಪಿತೃಗಳು ಹಾಗೂ ಗೃಹದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥನು ಶೇಷಭೋಗಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣ ಭೋಜನಕ್ರಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಭೋಜನದ ಕೇಂದ್ರವಲ್ಲ; ಅವನು ಧರ್ಮದ ಸೇವಕ. ಮೊದಲು ಜ್ಞಾನಧಾರಿಗಳು, ನಂತರ ಸೇವಕರು — ಇವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ದಂಪತಿಗಳು ಊಟ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವು ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಇದರಿಂದ ಮನೆ ಒಂದು ಭೋಜನಾಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಭೋಜನಕ್ರಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕವಲ್ಲ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳು, ಋಷಿಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಮಾನವರು ಮತ್ತು ಗೃಹದ ದೇವತೆಗಳು — ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಲ್ಲುವ ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಗೃಹಸ್ಥನು "ಶೇಷಭುಗ್" ಆಗಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅವನು ಉಳಿದುದನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು. ಇದು ಹೀನತೆ ಅಲ್ಲ; ಇದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶೇಷಭೋಗಿತ್ವವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಸಾಧನ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೀಡಿದ ನಂತರ ಉಳಿದುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ದಾಟಿದವನು. ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥನು

ತನ್ನನ್ನು ಸಮಾಜದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಧರ್ಮಚಕ್ರದ ಕೊನೆಯ ಕೊಂಡಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯವನೇ ಮೊದಲಿಗನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮೊದಲು ಕೊಡುವ ಕೈ ಧನ್ಯ; ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕೈ ಶುದ್ಧ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಶೇಷಭೋಗಿಯಾಗುವಾಗ ಅವನ ಜೀವನ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವು ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ತ್ಯಾಗದ ಕ್ರಮವೇ ಮನೆಯ ಶ್ರಿಯ ನಿಜವಾದ ಮೂಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ನಿಯಮ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸೇವಾ ನಾಯಕತ್ವ — ಮೊದಲು ಇತರರ ಅಗತ್ಯ, ನಂತರ ಸ್ವಂತ ಸೌಕರ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲೂ, ಸಂಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ, ಸಮಾಜದಲ್ಲೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ದುರ್ಬಲನನ್ನಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಧರ್ಮನಾಯಕನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನೀಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ಶೇಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಗೃಹಸ್ಥನೇ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಗೃಹಸ್ಥ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶೇಷಭೋಗಿತ್ವವನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಭೋಜನಕ್ರಮವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ–ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಎರಡೂ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದು, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಸೇವಾಕೇಂದ್ರಿತ ಜೀವನಪಥವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾರ್ಥಪಾಕದ ದೋಷ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ ಅನ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ

ಅಘಂ ಸ ಕೇವಲಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಯಃ ಪಚತ್ಯಾತ್ಮಕಾರಣಾತ್ ।
ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟಾಶನಂ ಹ್ಯೇತತ್ ಸತಾಮನ್ನಂ ವಿಧೀಯತೇ ॥ 118 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಾನೊಬ್ಬನೇ ತಿನ್ನುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವವನು ಪಾಪವನ್ನೇ ಸೇವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಸತ್ಪುರುಷರ ಅನ್ನವೆಂದು ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅನ್ನ ಬೇಯಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ ಸ್ವತಃ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಯಾರಿಗಾಗಿ ಬೇಯಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. "ಆತ್ಮಕಾರಣಾತ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಗುರಿಯಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನಲು ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಅನ್ನ ಮೊದಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ಅತಿಥಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಿರುವವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಆ ಅರ್ಪಣೆಯ ನಂತರ ಉಳಿದ ಅನ್ನವೇ ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ. ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಾಕಕ್ರಿಯೆ ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಬೇಕು. ಅನ್ನವನ್ನು ಹಂಚುವ ಉದ್ದೇಶ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅದು ದೇಹವನ್ನು ಪೋಷಿಸಬಹುದು; ಆತ್ಮವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ ಅನ್ನವೆಂದರೆ ದಾನದ ಸ್ಪರ್ಶ ಪಡೆದ ಆಹಾರ. ದಾನದ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದ ಅನ್ನ ಪಾಪಭಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ತನ್ನ ಬದುಕನ್ನು ಹಂಚಿಕೆಯಿಂದ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಮನುನ ಧ್ಯೇಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹಂಚದೇ ತಿಂದ ಅನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಸಬಹುದು; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಖಾಲಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಂಚಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ, ಅದು ಜೀವವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯೂ ಇದೆ, ಶಾಂತಿಯೂ ಇದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥಪಾಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗವಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ತಿನ್ನಬಾರದು" ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ನಿಯಮವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ — ಆದಾಯ, ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಮತ್ತು ಆಹಾರವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀತಿ. ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸದೇ ಬದುಕುವ ಜೀವನಶೈಲಿ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ ಪಾಪಕರ; ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನವೇ ಸತ್ಪುರುಷರ ಶುದ್ಧ ಆಹಾರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸ್ವಾರ್ಥಪಾಕದ ಕಠೋರ ನಿರಾಕರಣೆ, ಅನ್ನವನ್ನು ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ದಾನ–ಹಂಚಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಆಹಾರವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕನ್ನು ಧರ್ಮಮಯಗೊಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮಧುಪರ್ಕ ಸತ್ಕಾರದ ನಿಯಮ: ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ

ರಾಜರ್ತ್ವಿಗ್ಸ್ನಾತಕಗುರೂನ್ ಪ್ರಿಯಶ್ವಶುರಮಾತುಲಾನ್ ।
ಅರ್ಹಯೇನ್ ಮಧುಪರ್ಕೇಣ ಪರಿಸಂವತ್ಸರಾತ್ ಪುನಃ ॥ 119 ॥
ರಾಜಾ ಚ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಶ್ಚೈವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಣ್ಯುಪಸ್ಥಿತೌ ।
ಮಧುಪರ್ಕೇಣ ಸಂಪೂಜ್ಯೌ ನ ತ್ವಯಜ್ಞ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ॥ 120 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ರಾಜನನ್ನು, ಯಜ್ಞದ ಋತ್ವಿಜರನ್ನು, ಸ್ನಾತಕರನ್ನು, ಗುರುಗಳನ್ನು, ಪ್ರಿಯ ಶ್ವಶುರನನ್ನೂ ಮಾತುಲನನ್ನೂ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಳೆದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಮಧುಪರ್ಕದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ರಾಜನು ಮತ್ತು ವೇದಪಂಡಿತನಾದ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದರೆ, ಯಜ್ಞವಲ್ಲದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಮಧುಪರ್ಕ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಧುಪರ್ಕ ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಸತ್ಕಾರದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮಧುಪರ್ಕವೆಂದರೆ ಮಧು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಅರ್ಪಣೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಅತ್ಯುನ್ನತ ಗೌರವದ ಸಂಕೇತ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಈ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ — ರಾಜ, ಯಜ್ಞದ ಋತ್ವಿಜ, ವೇದವಿದ್ಯೆ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದ ಸ್ನಾತಕ, ಗುರು, ಶ್ವಶುರ ಮತ್ತು ಮಾತುಲ. ಇವರು ಸಮಾಜ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ — ಈ ಮೂರೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಆಧಾರಗಳು. "ಪರಿಸಂವತ್ಸರಾತ್ ಪುನಃ" ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಮಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಸಾರಿ ಮಧುಪರ್ಕ ಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಈ ಗೌರವ ಸಾಕು. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಅತಿರೇಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಗೌರವವೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಅಪವಾದ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಅಥವಾ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು ಯಜ್ಞಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಗಮಿಸಿದರೆ, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ*

ಮಧುಪರ್ಕ ಅನಿವಾರ್ಯ — ಅದು ಯಜ್ಞಸಂದರ್ಭವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಗೌರವವನ್ನು ಮನು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತಾನೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಧುಪರ್ಕವೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಪಾತ್ರಪೂಜೆ. ರಾಜನು ಸಮಾಜಕ್ರಮದ ಸಂಕೇತ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು ವೇದಪರಂಪರೆಯ ಸಂಕೇತ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇವರ ಉಪಸ್ಥಿತಿ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪ. ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನೀಡುವ ಗೌರವವೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಬೇಕು. ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಅಪವಾದ — ಎರಡನ್ನೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವುದೇ ಮನುನ ಧರ್ಮದರ್ಶನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೌರವವು ಅತಿಯಾಗಿ ಹರಿದರೆ ಮೌಲ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಮಿತಿಯಾಗಿ ನೀಡಿದರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನೀಡಿದ ಮಧುಪರ್ಕ ಗೌರವವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ ಎದುರಾದಾಗ, ಕಾಲ–ಮಿತಿ ಮರೆತು ಗೌರವ ನೀಡುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ — ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಲಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು "ಅತಿಪುರಾತನ ಆಚರಣೆ" ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದರ ತತ್ತ್ವ ಕಾಲಾತೀತ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಂಸ್ಥಾ ಗೌರವ, ಗುರುಸನ್ಮಾನ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೇವಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ. ಗೌರವವು ಅತಿರೇಕವಾಗಬಾರದು, ಆದರೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು — ಇದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ನೈತಿಕ ಸಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಿತಿಯಾದರೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಗೌರವ ನೀಡಬೇಕು; ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ ಅನಿವಾರ್ಯ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಧುಪರ್ಕ ಸತ್ಕಾರದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ನಿಯಮ, ಗೌರವಕ್ಕೆ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಅಪವಾದಗಳ ಸಮತೋಲನ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೈಶ್ವದೇವ: ಅನ್ನಸಿದ್ಧಿಯಾದ ನಂತರ ಮಾಡುವ ಬಲಿಕರ್ಮ

ಸಾಯಂ ತ್ವನ್ನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಸ್ಯ ಪತ್ನ್ಯಮಂತ್ರಂ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್ ।
ವೈಶ್ವದೇವಂ ಹಿ ನಾಮೈತತ್ ಸಾಯಂ ಪ್ರಾತರ್ವಿಧೀಯತೇ ॥ 121 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಾಯಂಕಾಲ ಅನ್ನ ಸಿದ್ಧವಾದ ನಂತರ, ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಬಲಿಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಈ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ 'ವೈಶ್ವದೇವ' ಎಂದು ಹೆಸರು; ಇದನ್ನು ಬೆಳಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಸಂಜೆ ಎರಡೂ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಯಮಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ನ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕ್ಷಣವೇ ಧರ್ಮದ ಪ್ರವೇಶ. ಪಾಕಶಾಲೆ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪತ್ನ್ಯಮಂತ್ರಂ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು — ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಅಂದರೆ ಸರಳವಾಗಿ, ಪತ್ನಿಯ ಸಹಭಾಗಿತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಬಲಿ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಪಂಡಿತನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥನ ಕೈಗೂಟಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವೈಶ್ವದೇವವನ್ನು ಬೆಳಗ್ಗೆಯೂ ಸಂಜೆಗೂ ವಿಧಿಸುವ ಮೂಲಕ, ದಿನದ ಆರಂಭ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ ಎರಡನ್ನೂ ಧರ್ಮದಿಂದ ಆವರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೈಶ್ವದೇವವು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಸ್ಮರಣೆ. ಅನ್ನವು ನನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಲ್ಲ, ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವ. ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಮಾಡುವ ಬಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಸಮಭಾಗಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮವೂ ಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಉದಾರ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಬೆಳಗ್ಗೆಯೂ ಸಂಜೆಗೂ ಅನ್ನದ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗುವುದು — ಇದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಮೌನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞವಿಲ್ಲ, ಘೋಷಣೆ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪ್ರತಿದಿನದ ಸಣ್ಣ ಕರ್ಮವೇ ಜೀವನವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಂಡ ಧರ್ಮವೇ ಮನೆಯ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೀ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕಠಿಣ, ಕರ್ಮಭಾರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದ, ಸರಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಸಮಾನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ, ಆಹಾರವನ್ನು ಹಂಚುವ ಮನಸ್ಸು, ಪರಿಸರ–ಸಮಾಜದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ಸಹಭಾಗಿತ್ವ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ವೈಶ್ವದೇವದ ಆಧುನಿಕ ರೂಪಗಳೇ. ಧರ್ಮವು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ, ಅತಿರೇಕದಲ್ಲಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅನ್ನ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ಬೆಳಗ್ಗೆ–ಸಂಜೆ ವೈಶ್ವದೇವ ಬಲಿಯನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ, ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ನೆರವೇರಿಸುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ನಿತ್ಯಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೈಶ್ವದೇವವನ್ನು ನಿತ್ಯಧರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಮಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸರಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಮಾನ್ಯತೆ, ಪತ್ನಿಯ ಸಹಭಾಗಿತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನವನ್ನೇ ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಮಹಾಫಲ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ

ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾಯೈವ ದೇಯಾನಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಾನಿ ದಾತೃಭಿಃ ।
ಅರ್ಹತ್ತಮಾಯ ವಿಪ್ರಾಯ ತಸ್ಮೈ ದತ್ತಂ ಮಹಾಫಲಮ್ ॥ 128 ॥
ಏಕೈಕಮಪಿ ವಿದ್ವಾಂಸಂ ದೈವೇ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಚ ಭೋಜಯೇತ್ ।
ಪುಷ್ಕಲಂ ಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ ನಾಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ್ಬಹೂನಪಿ ॥ 129 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದಾತರು ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಾದ, ಅತ್ಯಂತ ಯೋಗ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೇ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಆತನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನ ಮಹಾಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ದೇವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಯಥಾರ್ಥ ವಿದ್ಯಾವಂತನಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಅಪಾರ ಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿದರೂ ಅಷ್ಟೊಂದು ಫಲ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ದಾನಧರ್ಮದ ಹೃದಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೆರೆದಿಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೋತ್ರಿಯ" ಎಂಬ ಪದ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿದೆ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಎಂದರೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತ, ಆಚಾರಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಫಲವು ದಾತನ ಭಾವದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲೂ ನಿಂತಿದೆ ಎಂದು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಅನೇಕ ಮಂದಿಗೆ ಭೋಜನ*

ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಒಬ್ಬನೇ ಯೋಗ್ಯ ವಿದ್ಯಾವಂತನಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧತೆಯ ಸಾಧನೆ. ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದು ಜೀವಂತ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯಂತೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮಹಾಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಕರ್ಮವೂ ಫಲಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವ ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. "ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಫಲ" ಎಂಬ ಲೋಕದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮರ್ಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಬ್ಬ ಜ್ಞಾನಿಯ ಮುಂದೆ ಇಡಲಾದ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ ಅನ್ನ, ನೂರಾರು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮುಂದೆ ಇಡಲಾದ ಭೋಜನಕ್ಕಿಂತ ಪವಿತ್ರ. ಧರ್ಮವು ಗುಣವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ, ಗುಂಪನ್ನು ಅಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಗೌರವವೇ ದಾತನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೀಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನ ಕಾಲವನ್ನು ಮೀರಿ ಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ನಿಂತು, ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಆಧಾರಿತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಾರನ್ನೂ ಹೊರಗಿಡುವ ಮನೋಭಾವವಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಗುಣಮಟ್ಟ ಹೆಚ್ಚು" ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಅದು ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧತೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಮಹಾಫಲ; ಅನೇಕ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರೋತ್ರಿಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲಿನ ಒತ್ತಡ, ದಾನ–ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲ ಗುಣವೇ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ನಿರಾಕರಣೆ, ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯಂತೆ ನೋಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವೇಕ–ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಶಿಷ್ಠ (3.9).— *'ದೇವರುಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ವೇದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ವೇದದ ಅರಿವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ.'*

ಪ್ರಜಾಪತಿ-ಸ್ಮೃತಿ (70,71,74).—'ವೈದಿಕ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು, ಶಾಂತರು, ಪಾಪರಹಿತರು, ಅಗ್ನಿಪಾಲಕರು, ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದವರು, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವರು, ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವರು, ಉದಾತ್ತ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು, ಪೋಷಕರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದವರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡಲಾದ ಜೀವನೋಪಾಯದ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ನಿರ್ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಶಿಕ್ಷಕರು - ಇಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶ್ರಾದ್ಧಗಳ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಸಹಾಯಕರು.

ವಶಿಷ್ಠ (11.26).— *'ಅಥವಾ, ವೇದಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲಿತ, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕೆಟ್ಟ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೂ ಸಹ ಒಬ್ಬರು ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬಹುದು.'*

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ (1.219-221)—'ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸಹಾಯಕರು: ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತವರು, ಒಂದೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಲಿತವರು, ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಪರಿಚಿತರು, ಯುವಕರು, ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವರು, ಜ್ಯೇಷ್ಠಸಾಮಣರು, ತ್ರಿಮಧು, ತ್ರಿಸುಪರ್ಣಕ, ಸಹೋದರಿಯ ಮಗ, ಪೂಜಾರಿ, ಅಳಿಯ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು, ಮಾವ, ಮಾವ, ತ್ರಿಣಾಚಿಕೇತರು, ಮಗಳ ಮಗ, ಶಿಷ್ಯ. ವಿವಾಹ-ಸಂಬಂಧಗಳು,

ಸಂಬಂಧಗಳು, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣರು, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣರು, ಐದು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರು, ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ತಮ್ಮ ಹೆತ್ತವರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದವರು.'

ವಶಿಷ್ಠ (ಅಪರಾರ್ಕ, ಪುಟ 439).— *'ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೆ, ಸದ್ವರ್ತನೆಯ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ, ವೃದ್ಧರಿಗೆ, ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿತವರಿಗೆ, ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ವಾಸಿಸದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು; ಅಸಾಧಾರಣ ಅರ್ಹತೆ ಇದ್ದರೆ ಜೀವನಪರ್ಯಂತ ವಾಸಿಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಹ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬಹುದು.'*

ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯ ದಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನ ಪರೀಕ್ಷೆ: ವೇದಪಾರಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಹತ್ವ

ದೂರಾದೇವ ಪರೀಕ್ಷೇತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ವೇದಪಾರಗಮ್ ।
ತೀರ್ಥಂ ತದ್ ಹವ್ಯಕವ್ಯಾನಾಂ ಪ್ರದಾನೇ ಸೋಽತಿಥಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ 130 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ) ದಾನ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನವೇ, ದೂರದಿಂದಲೇ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಆ ದಾನಗಳಿಗೆ ತೀರ್ಥಸ್ವರೂಪನು; ಅವನೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಹಂತಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ದಾನ ಮಾಡುವ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಸೂಚನೆ. "ದೂರಾದೇವ" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು — ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಅರಿವು ಅಚಾನಕವಾಗಿರಬಾರದು; ಅದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ, ಶಾಂತ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಫಲವಾಗಿರಬೇಕು. "ವೇದಪಾರಗ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪಠಣಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಆಚಾರವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಇಂತಹವನು ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯ ದಾನಕ್ಕೆ ತೀರ್ಥ — ಅಂದರೆ ದಾನವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ಮಾಧ್ಯಮ. ಈ ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ದಾನವೇ ಫಲವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಅವನೇ ಅತಿಥಿಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಾನವಲ್ಲ, ಸ್ಥಿತಿ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವನು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದರೂ ಅತಿಥಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ಮೌನವಾಗಿದ್ದರೂ ತೀರ್ಥವಾಗುತ್ತಾನೆ. ದಾನವು ದಾತನ ಭಾವದಿಂದ ಆರಂಭವಾದರೂ, ಅದರ ಪೂರ್ಣತೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ದಾನದ ಶುದ್ಧತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ತೀರ್ಥವೆಂದರೆ ನದಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನವೂ ತೀರ್ಥ. ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನ ಕೈಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನವೇ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯನನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ದಾತನ ನಿಜವಾದ ಪುಣ್ಯ. ಅತಿಥಿಯ ಗೌರವವು ಅವನ ಬಾಹ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಅವನ ಆಂತರಿಕ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುವ ಧೋರಣೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ದಾನವನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾಗಿಡಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ದಾನ — ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ

ನೆರವು. ಧರ್ಮವು ಅಂಧವಾಗಬಾರದು; ಅದು ಜಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಮಾಜಮುಖಿ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ದಾನವು ಯೋಗ್ಯ ವೇದಪಾರಗನ ಕೈಗೆ ಸಲ್ಲಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ತೀರ್ಥಸ್ವರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ; ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಅತಿಥಿ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪರಿಶೀಲನೆ, ವೇದಪಾರಗನನ್ನು ತೀರ್ಥಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ನೋಡುವ ದರ್ಶನ, ಅತಿಥಿ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ, ದಾನವನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧತೆ–ಯೋಗ್ಯತೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಲ್ಲ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ; ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿದೆ ಧರ್ಮಫಲ

ಸಹಸ್ರಂ ಹಿ ಸಹಸ್ರಾಣಾಮನೃಚಾಂ ಯತ್ರ ಭುಂಜತೇ ।
ಏಕಸ್ತಾನ್ ಮಂತ್ರವಿತ್ ಪ್ರೀತಃ ಸರ್ವಾನರ್ಹತಿ ಧರ್ಮತಃ ॥ 131 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಸಾವಿರಾರು ಜನರು ಊಟ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬನೇ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದರೆ, ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಾನ–ಶ್ರಾದ್ಧ–ಭೋಜನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ ವಿರುದ್ಧ ಯೋಗ್ಯತೆ ಎಂಬ ಮೂಲಭೂತ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕರು ಭೋಜನ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬುದೇ ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡವಲ್ಲ. "ಅನೃಚಾಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು — ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಲ್ಲದವರು ಎಷ್ಟು ಜನ ಇದ್ದರೂ, ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, "ಮಂತ್ರವಿತ್" — ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಹೊಂದಿರುವ ಒಬ್ಬನ ಭೋಜನವೇ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ. "ಪ್ರೀತಃ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಯೋಗ್ಯನ ಸಂತೃಪ್ತಿ ದಾತನ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಸಂತೃಪ್ತ ಗುಂಪು ದೊಡ್ಡದಾದರೂ ಧರ್ಮ ಅಪೂರ್ಣ; ತೃಪ್ತನಾದ ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯನಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಗಣಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಗುಣಶಾಸ್ತ್ರ. ಸಾವಿರ ಹೊಟ್ಟೆಗಳು ತುಂಬಿದರೂ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ನಡೆಯದು. ಒಬ್ಬ ಜ್ಞಾನಿಯ ಮನಸ್ಸು ತೃಪ್ತಿಯಾದರೆ, ಆ ತೃಪ್ತಿಯ ಅಲೆಗಳು ದಾತನ ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ "ಯಾರು" ಮುಖ್ಯ; "ಎಷ್ಟು ಜನ" ಗೌಣ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಂದು ದೀಪ ಸಾವಿರ ನೆರಳುಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಕಾಶಮಾನ. ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ಒಬ್ಬನ ತೃಪ್ತಿ ಸಾವಿರ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಗದ್ದಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಧರ್ಮವು ಮೌನದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ; ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಸಂತೋಷವೇ ದಾತನ ನಿಜವಾದ ಪುಣ್ಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಜನರು ಭಾಗವಹಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಯಶಸ್ಸು ಎಂದು ಅಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಉದ್ದೇಶ ಮಾತ್ರ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಗುಣಮಟ್ಟ. ದಾನ, ಶ್ರಾದ್ಧ, ಸೇವೆ — ಎಲ್ಲವೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸಾವಿರ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯ ಮಂತ್ರವಿದನ ತೃಪ್ತಿಯೇ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮಿಥ್ಯೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ, ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಪರಮ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಯೋಗ್ಯನ ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಫಲದ ಮಾನದಂಡವನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ದಾನ–ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ದೂರವಿಟ್ಟು ಶುದ್ಧತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಜ್ಞಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ

ಜ್ಞಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಯ ದೇಯಾನಿ ಕವ್ಯಾನಿ ಚ ಹವೀಂಷಿ ಚ ।
ನ ಹಿ ಹಸ್ತಾವಸೃಗ್ದಿಗ್ಧೌ ರುಧಿರೇಣೈವ ಶುಧ್ಯತಃ ॥ 132 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನೀಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ರಕ್ತದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾದ ಕೈಗಳು ರಕ್ತದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೇಳಲಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಪವಿತ್ರ ಕರ್ಮಗಳು; ಅವು ಯಾರ ಕೈಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. "ಜ್ಞಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಪಠಕನಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆಚಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಇಂತಹವನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನವೇ ಫಲವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಉಪಮೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ರಕ್ತದಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾದ ಕೈಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ರಕ್ತದಿಂದಲೇ ತೊಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಅಜ್ಞಾನ, ಲೋಭ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಕಲುಷಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ದಾನ ಸಲ್ಲಿಸಿದರೂ, ಆ ದಾನ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಾನವು ದಾತನ ಪಾಪವನ್ನು ತೊಳೆದುಹಾಕಬೇಕಾದರೆ, ಅದು ಶುದ್ಧ ಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲಕವೇ ಸಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮನುನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸಂದೇಶ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಸ್ನಾನವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ದಾತನ ಪಾಪ ಕರಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟನನ್ನು ದಾನಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ದಾತನಿಗೂ ಉಪಕಾರ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಕಳೆ ಮಲಿನ ನೀರನ್ನು ಮಲಿನ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬೆಳಕು ಬೇಕಾದರೆ ಬೆಳಕೇ ಬೇಕು. ಪಾಪ ತೊಳೆದುಹಾಕಬೇಕಾದರೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವೇ ಅಗತ್ಯ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಜ್ವಲನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೈಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನವೇ ದಾತನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ಕಠೋರ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರಪೂರ್ಣ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ದಾನವನ್ನು ಪವಿತ್ರವಾಗಿಡುವುದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಾನವನ್ನು ಅಂಧವಾಗಿ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ದಾನ. ಸಹಾಯ, ಸೇವೆ, ಸಂಪನ್ಮೂಲ — ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾದ ಕೈಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ಸಮಾಜ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಪಾಠ ಇದು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಜ್ಞಾನೋತ್ಕೃಷ್ಟನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ; ಅಶುದ್ಧ ಮಾಧ್ಯಮದಿಂದ ಶುದ್ಧತೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಾನದಂಡವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ದಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಧ್ಯಮದ ಮಹತ್ವ, ಕಠೋರ ಆದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಶೈಲಿ, ಅಂಧದಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಒತ್ತಡ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಅಮಂತ್ರವಿತನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಭೀಕರ ಫಲ

ಯಾವತೋ ಗ್ರಸತೇ ಗ್ರಾಸಾನ್ ಹವ್ಯಕವ್ಯೇಷ್ವಮಂತ್ರವಿತ್ ।
ತಾವತೋ ಗ್ರಸತೇ ಪ್ರೇತೋ ದೀಪ್ತಶೂಲರ್ಷ್ಟ್ಯಯೋಗುಡಾನ್ ॥ 133 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಗ್ರಾಸಗಳನ್ನು (ಅನ್ನದ ತುಂಡುಗಳನ್ನು) ತಿನ್ನುತ್ತಾನೋ, ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇತನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯುವ ಶೂಲಗಳು, ಭಾಲಗಳು ಮತ್ತು ಗದಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಸವಾಗಿ ತಿನ್ನುವಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನ್ನವಲ್ಲ; ಅವು ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಪವಿತ್ರ ಆಹಾರ. ಅಂಥ ಆಹಾರವನ್ನು ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ, ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಕೇವಲ ದಾತನಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನಿಗೂ ಭೀಕರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿದೆ. "ದೀಪ್ತಶೂಲರ್ಷ್ಟ್ಯಯೋಗುಡಾನ್" ಎಂಬ ಕಠೋರ ರೂಪಕವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ — ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪವಿತ್ರ ದಾನ, ಸುಖವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ದುಃಖವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸುವ ಶೈಲಿ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ದಾತನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ಹೌದು. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪವಿತ್ರ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಆತ್ಮವಂಚನೆ. ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ದಾನವೇ ಅವನಿಗೆ ದಂಡನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವವನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಪಡೆಯುವವನೂ ವಿವೇಕಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪವಿತ್ರ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕಿದರೆ, ಅದು ಅಮೃತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವಿಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಭೋಗದಂತೆ ಕಂಡವನು, ಅದೇ ಧರ್ಮದಿಂದ ದಂಡಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಸವೂ, ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಗಾಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೇವಲ ಭೀತಿಕಥೆಯಂತೆ ಕಾಣಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಹಂಚುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಅರ್ಹತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಲಾಭ ಪಡೆಯಬೇಡಿ" ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಪಾಠ. ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಲಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಲಿ — ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪಡೆದ ಸ್ಥಾನ, ಹಣ ಅಥವಾ ಗೌರವ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ದುಃಖವನ್ನೇ ತರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಾಲಾತೀತ ಸತ್ಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಮಂತ್ರವಿತನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ದಾನವು ದಾತನಿಗೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನಿಗೂ ಭೀಕರ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ತೀವ್ರ ರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮೇಲಿನ ಒತ್ತಡ, ಕಠೋರ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತ ಬೋಧನೆ,

ಅಯೋಗ್ಯ ಸ್ವೀಕಾರದ ಭೀಕರ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ನೋಡಬಾರದೆಂಬ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಯೋಗ್ಯಸ್ಥಾಪನೆ

ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಾ ದ್ವಿಜಾಃ ಕೇಚಿತ್ ತಪೋನಿಷ್ಠಾಸ್ತಥಾಽಪರೇ ।
ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯನಿಷ್ಠಾಶ್ಚ ಕರ್ಮನಿಷ್ಠಾಸ್ತಥಾಽಪರೇ ॥ 134 ॥
ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠೇಷು ಕವ್ಯಾನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯಾನಿ ಯತ್ನತಃ ।
ಹವ್ಯಾನಿ ತು ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ಸರ್ವೇಷ್ವೇವ ಚತುರ್ಷ್ವಪಿ ॥ 135 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕೆಲವು ದ್ವಿಜರು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಮತ್ತಷ್ಟು ಜನ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಕವ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠರಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಹವ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ದ್ವಿಜಸಮಾಜದ ಒಳಗಿನ ನಿಷ್ಠೆಗಳ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ದ್ವಿಜರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಅದನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠರು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರರಾದವರು; ತಪೋನಿಷ್ಠರು ಸಂಯಮ–ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು; ತಪಃಸ್ವಾಧ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಪಾಲಿಸುವವರು; ಕರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಯಜ್ಞಾದಿ ವಿಧಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರು. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕವ್ಯಗಳು ಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಹವ್ಯಗಳು ವಿಧಿಕರ್ಮಾಧಾರಿತವಾದುದರಿಂದ, ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಪಿಸಬಹುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ನಿಖರತೆ ಮತ್ತು ಲವಚಿಕತೆಯ ಅಪೂರ್ವ ಸಮನ್ವಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಧಾರಿತ; ದೇವಯಜ್ಞವು ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರಿತ. ಹೀಗಾಗಿ ಕವ್ಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಧಾನತೆ, ಹವ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪ್ರಧಾನತೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬ ಸಮೀಕರಣ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಕರ್ಮವಿಭಾಗವೇ ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ದಾತನಿಗೆ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ — ಯಾರಿಗೆ ಏನು ಸಲ್ಲಬೇಕು ಎಂಬ ಅರಿವು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಕೀಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲ ದೀಪಗಳೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಬೆಳಕಿಗೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಸ್ಥಳವಿದೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ದೀಪಕ್ಕೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು; ಕರ್ಮದಿಂದ ಉರಿಯುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ದೇವಾರ್ಪಣೆ ಯೋಗ್ಯ. ಈ ಸರಿಯಾದ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಸುಂದರವಾಗುತ್ತದೆ, ಗೊಂದಲವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು "ಭೇದಭಾವ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವಲ್ಲ, ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ವಿನ್ಯಾಸ ಇದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪಾತ್ರ–ಪಾತ್ರತೆಗಳ ಅರಿವು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಅಥವಾ ಗೌರವ ಹೇರಿದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಕವ್ಯವು ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠರಿಗೆ, ಹವ್ಯವು ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರ ಎಲ್ಲ ನಿಷ್ಠೆಗಳಿಗೂ — ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ ಅರ್ಪಣೆಯೇ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವರ್ಗೀಕರಣ, ಪಿತೃಕಾರ್ಯ–ದೇವಕಾರ್ಯಗಳ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಭೇದ, ಕವ್ಯಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಪ್ರಧಾನತೆ ಮತ್ತು ಹವ್ಯಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಪ್ರಧಾನತೆ, ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕ ದಾನ–ಅರ್ಪಣೆಯ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೊಂದಲವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಿತಾ–ಪುತ್ರರೊಳಗಿನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಸತ್ಕಾರದ ಕ್ರಮ

ಅಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ ಪಿತಾ ಯಸ್ಯ ಪುತ್ರಃ ಸ್ಯಾದ್ ವೇದಪಾರಗಃ ।
ಅಶ್ರೋತ್ರಿಯೋ ವಾ ಪುತ್ರಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಿತಾ ಸ್ಯಾದ್ ವೇದಪಾರಗಃ ॥ 136 ॥
ಜ್ಯಾಯಾಂಸಮನಯೋರ್ವಿದ್ಯಾದ್ ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಃ ಪಿತಾ ।
ಮಂತ್ರಸಂಪೂಜನಾರ್ಥಂ ತು ಸತ್ಕಾರಮಿತರೋಽರ್ಹತಿ ॥ 137 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾರ ಪಿತಾ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದು ಪುತ್ರನು ವೇದಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಥವಾ ಪುತ್ರನು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದು ಪಿತಾ ವೇದಪಾರಂಗತನಾಗಿದ್ದರೂ — ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರು ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಾಗಿ-ದ್ದಾರೋ, ಅವರೇ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು. ಆದರೆ ಮಂತ್ರಸಂಪೂಜನ (ಮಂತ್ರಪಠಣ–ಪೂಜಾಕಾರ್ಯ)ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ, ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸತ್ಕಾರ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹಿಂದಿನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ತರುತ್ತವೆ. ಶ್ಲೋಕ 136ರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ನಿಯಮವೇನೆಂದರೆ — "ಯೋಗ್ಯತೆ (ವೇದಪಾರಂಗತೆ)"ಯೇ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಮಾನದಂಡ. ಶ್ಲೋಕ 137ರಲ್ಲಿ ಮನು ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರು ಶ್ರೋತ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೋ, ಅವರು "ಜ್ಯಾಯಾನ್" — ಹಿರಿಯರು; ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಬಿಡಬೇಕು ಎಂಬರ್ಥವಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಸಂಪೂಜನಾರ್ಥಂ — ಅಂದರೆ ಮಂತ್ರಪಠಣ, ಪೂಜಾ ಸಹಕಾರ, ವಿಧಿಕರ್ಮಗಳ ನೆರವಿಗೆ — ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಸತ್ಕಾರ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣವಾಗಿ ವಿಭಜನೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಕಾರ್ಯಾನುಸಾರ ಗೌರವವನ್ನು ವಿತರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ: (1) ಜ್ಞಾನವು ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತವಾಗಿ ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. (2) ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದವನಿಗೆ ವಯಸ್ಸು ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು. ಹೀಗಾಗಿ ಪಿತಾ–ಪುತ್ರರ ನಡುವೆಯೂ ಧರ್ಮವು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಲ್ಲ, ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಪು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಎರಡು ಪದರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ: ನಿರ್ಣಯಾಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಸಹಕಾರ. ನಿರ್ಣಯಾಧಿಕಾರ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ; ಕಾರ್ಯಸಹಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸೌಜನ್ಯ ಮುಖ್ಯ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಇತರರು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಭಜನೆ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜ್ಞಾನ ಇರುವವನು ದಾರಿ ತೋರಿಸಬೇಕು; ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಬೇಕು. ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಧರ್ಮಸಫರ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿರಿಯತ್ವವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಬೇಕು; ಗೌರವವು ಸೌಜನ್ಯದಿಂದ ಹರಿಯಬೇಕು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಗೌರವ — ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು "ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಗೌರವ"ವನ್ನೇ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಹಂತಗಳಿವೆ — ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ, ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಸಹಯೋಗದೊಂದಿಗೆ ಅರ್ಹತೆ ಆಧಾರಿತ ನಾಯಕತ್ವ. ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ನಾಯಕತ್ವ; ಇತರರಿಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ಇದು ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮವಾಗಿ ಏಕತ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತಾ–ಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶ್ರೋತ್ರಿಯರೋ ಅವರಿಗೇ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯತ್ವ; ಆದರೆ ಮಂತ್ರಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇತರನಿಗೂ ಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರ ಸಲ್ಲಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಿರಿಯತ್ವದ ಮಾನದಂಡವಾಗಿಸುವ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಸಹಕಾರಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನ, ಮಂತ್ರಸಂಪೂಜನದಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯದ ಸ್ಥಾನ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತ ನಾಯಕತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸಹಭಾಗಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಯೋಗ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆ: ಫಲರಹಿತ ಹವ್ಯದ ಉಪಮೆ

ಯಥೈರಿಣೇ ಬೀಜಮುಪ್ತ್ವಾ ನ ವಪ್ತಾ ಲಭತೇ ಫಲಮ್ ।
ತಥಾಽನೃಚೇ ಹವಿರ್ದತ್ತ್ವಾ ನ ದಾತಾ ಲಭತೇ ಫಲಮ್ ॥ 142 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬಂಜರು ಅಥವಾ ಅಯೋಗ್ಯ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದರೆ ರೈತನಿಗೆ ಫಲ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ (ಅನೃಚ) ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹವ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ದಾತನಿಗೂ ಫಲ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಫಲವು ಅರ್ಪಣೆಯ ಗುರಿಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಪಮೆಯೊಂದಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬೀಜ ಉತ್ತಮವಾದರೂ, ಭೂಮಿ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಳೆಯದು. ಹವ್ಯವೂ ಪವಿತ್ರವಾದರೂ, ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ–ಆಚಾರಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಫಲೋದಯವಾಗದು. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ದಾನವನ್ನು ಕೃಷಿಗೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತಾನೆ: ದಾತನು ರೈತನಂತೆ; ಹವ್ಯವು ಬೀಜದಂತೆ; ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಭೂಮಿಯಂತೆ. ಮೂರೂ ಸರಿಯಾದಾಗಲೇ ಫಲ ಸಿದ್ಧ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಭಾವನೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಆಯ್ಕೆ. ಶ್ರದ್ಧೆ ಇದ್ದರೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರೆ ಫಲ ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಎರಡೂ ಜೊತೆಯಾಗಬೇಕು. ಅಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಪಿಸಿದ ದಾನವು ದಾತನ ಅಜಾಗ್ರತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ಅದರಿಂದ ಪುಣ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಬೀಜವನ್ನು ಮಣ್ಣು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹವ್ಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ ಹರಿಸಿದ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಹರಿದು ಹೋದ ನೀರಿನಂತೆ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಫಲ ಬೇಕಾದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು — ಇದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೌನಬೋಧನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ತಿರಸ್ಕಾರ" ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ಫಲಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಸರಿಯಾದ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಳಸುವುದು" ಎಂಬ ನೀತಿ. ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಲಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಲಿ — ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ ಹಾಕಿದ ಶ್ರಮ ಫಲಕೊಡದು ಎಂಬುದು ಕಾಲಾತೀತ ಸತ್ಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವ್ಯವು ಬೀಜವನ್ನು ಬಂಜರು ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತಿದಂತೆ; ದಾತನಿಗೆ ಫಲ ಸಿಗದು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಕೃಷಿ–ಧರ್ಮದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಪಮೆ, ದಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ, ಶ್ರದ್ಧೆ–ವಿವೇಕಗಳ ಸಮತೋಲನ, ಅಜಾಗ್ರತೆಯ ದಾನದಿಂದ ಫಲಹಾನಿ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಫಲಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ದಕ್ಷಿಣೆ: ದಾತಾ–ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃಗಳಿಬ್ಬರಿಗೂ ಫಲ

ದಾತ್ಸೄ ನ್ ಪ್ರತಿಗ್ರಹೀತ್ಸೄ ಂಶ್ಚ ಕುರುತೇ ಫಲಭಾಗಿನಃ ।
ವಿದುಷೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದತ್ತ್ವಾ ವಿಧಿವತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ ಚೈಹ ಚ ॥ 143 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಂತನಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರೆ, ಆ ಕರ್ಮವು ದಾತನನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನನ್ನೂ — ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಫಲದ ಪಾಲುದಾರರನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಫಲವು ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಾನಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನವು ಒಬ್ಬನಿಂದ ಹೊರಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲೇ ಮುಗಿಯುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಎರಡು ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪೋಷಿಸುವ ಧರ್ಮಪ್ರವಾಹ. "ವಿದುಷೇ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾನೆ — ಜ್ಞಾನವಂತನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ದಕ್ಷಿಣೆಯೇ ದ್ವಿಮುಖ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. "ವಿಧಿವತ್" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕ್ರಮವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಶುದ್ಧ ಭಾವ, ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲ–ಸ್ಥಳ, ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಉದ್ದೇಶ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಮಗ್ರ ಶಿಸ್ತಿನ ಸೂಚನೆ. ಇಂಥ ದಾನವು ದಾತನಿಗೆ ಲೋಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಗೌರವ, ಸ್ಥಿರತೆ, ಶಾಂತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನಿಗೆ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದು ಪುಣ್ಯಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಪರಸ್ಪರ ಶುದ್ಧತೆಯ ವಿನಿಮಯ. ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನ ದಾತನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅದೇ ದಾನವನ್ನು ಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಜ್ಞಾನಿ ತನ್ನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದಾನವು ಏಕಪಕ್ಷೀಯ ಕೃಪೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಸಹಭಾಗಿತ್ವ. ಈ ಸಹಭಾಗಿತ್ವವೇ ಇಹ–ಪರ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಂದು ದೀಪ ಮತ್ತೊಂದು ದೀಪವನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿದರೆ, ಎರಡೂ ಬೆಳಗುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನವಂತನ ಕೈಗೆ ವಿಧಿಯೊಂದಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ — ಕೊಟ್ಟವನಿಗೂ ಪಡೆದವನಿಗೂ ಬೆಳಕು. ಧರ್ಮವು ಹಂಚಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲ, ದ್ವಿಗುಣ ಲಾಭ ಮಾತ್ರ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ದಾನವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಕೊಟ್ಟವನು ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯವಂತ" ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಏಕಮುಖ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃ ಇಲ್ಲದೆ ದಾನ ಅಪೂರ್ಣ; ಶುದ್ಧ ದಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಣವೂ ಅಪೂರ್ಣ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ನೈತಿಕ ವ್ಯವಹಾರ — ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದಾನವು ದುರುಪಯೋಗವಾಗದೆ, ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಜ್ಞಾನವಂತನಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೀಡಿದ ದಕ್ಷಿಣೆ, ದಾತಾ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃ — ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಇಹಲೋಕ–ಪರಲೋಕ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನದಲ್ಲಿ ದಾತಾ–ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃಗಳ ಸಮಾನ ಫಲಭಾಗಿತ್ವ, ಜ್ಞಾನವಂತನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ, ವಿಧಿಪೂರ್ವಕತೆಯ ವ್ಯಾಪಕ ಅರ್ಥ, ಇಹ–ಪರ ಲೋಕಗಳ

ಸಮನ್ವಯ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಶುದ್ಧತೆಯ ಸಹಭಾಗಿತ್ವವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರಾದ ದ್ವಿಜರು: ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿರ್ಣಯ

ಯೇ ಸ್ತೇನಪತಿತಕ್ಲೀಬಾ ಯೇ ಚ ನಾಸ್ತಿಕವೃತ್ತಯಃ ।
ತಾನ್ ಹವ್ಯಕವ್ಯಯೋರ್ವಿಪ್ರಾನನರ್ಹಾನ್ ಮನುರುಬ್ರವೀತ್ ॥ 150 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡಿದವರು, ಪತನಗೊಂಡವರು, ನಪುಂಸಕಸ್ವಭಾವದವರು (ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಅಸಮರ್ಥರು), ಹಾಗೂ ನಾಸ್ತಿಕ ಆಚರಣೆ ಹೊಂದಿರುವವರು — ಇಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅನರ್ಹತೆಯ ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಷಗಳು ದೇಹಾಧಾರಿತವಲ್ಲ; ಅವು ಆಚಾರ–ನೈತಿಕತೆ–ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. "ಸ್ತೇನ" ಎಂದರೆ ಕಳ್ಳತನ — ಇದು ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಾದ ಅಸ್ತೇಯವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು. "ಪತಿತ" ಎಂದರೆ ಘೋರ ಅಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಪಥದಿಂದ ಬಿದ್ದವನು. "ಕ್ಲೀಬ" ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಧೈರ್ಯ–ಸಂಯಮ–ಆಚಾರಬಲದ ಅಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ನಾಸ್ತಿಕವೃತ್ತಿ" ಎಂದರೆ ವೇದಧರ್ಮದ ಆಧಾರವನ್ನೇ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಜೀವನದೃಷ್ಟಿ. ಇಂಥ ಗುಣಗಳು ಇರುವವರ ಕೈಗೆ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಸಲ್ಲಿದರೆ, ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಂಥವರನ್ನು ಅನರ್ಹರೆಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ — ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಕರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಕ್ರಮ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಆಚಾರದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವೆಂದರೆ ಹೆಸರಲ್ಲ; ಅದು ನಿತ್ಯ ಶೀಲ. ಆ ಶೀಲವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ "ಗುಣಾಧಾರಿತ ಅರ್ಹತೆ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪವಿತ್ರ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧ ದ್ರವ್ಯ ಬೀಳಬಾರದು. ಧರ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳು ಶುದ್ಧ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಆಚಾರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ ಕೈಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅವಮಾನ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನರ್ಹತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ತೀರ್ಪು ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆಚಾರಬದ್ಧತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಮರಳಿದರೆ ಅರ್ಹತೆ ಪುನಃ ಸಾಧ್ಯ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ನೈತಿಕ ಅರ್ಹತೆ. ಯಾವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೂ ನೈತಿಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ನೀಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ — ಇದೇ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಧರ್ಮಾಚರಣೆ, ನಾಸ್ತಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಪತನ ಇರುವ ದ್ವಿಜರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹರು — ಇದು ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮನಿಯಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅರ್ಹತೆ–ಅನರ್ಹತೆಯನ್ನು ಆಚಾರಾಧಾರಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಜನ್ಮವಲ್ಲ ಶೀಲವೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು

ನೈತಿಕತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಪ್ರದಾನದ ಪ್ರಥಮ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಅನುಕಲ್ಪ

ಏಷ ವೈ ಪ್ರಥಮಃ ಕಲ್ಪಃ ಪ್ರದಾನೇ ಹವ್ಯಕವ್ಯಯೋಃ ।
ಅನುಕಲ್ಪಸ್ತ್ವಯಂ ಜ್ಞೇಯಃ ಸದಾ ಸದ್ಭಿರನುಷ್ಠಿತಃ ॥ 147 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿಧಿ. ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಇರುವ ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು "ಅನುಕಲ್ಪ" ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಇದನ್ನು ಸದಾಚಾರಿಗಳಾದ ಸಜ್ಜನರು ಯಾವಾಗಲೂ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಪ್ರದಾನದ ಕುರಿತಾಗಿ ಇಡೀ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮ್ಮಿಲನದ ಮುದ್ರೆಯಂತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ — ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಅನುಕಲ್ಪ. ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಆದರ್ಶ ವಿಧಾನ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಾಲ–ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲೂ ಅದೇ ವಿಧಾನ ಸಾಧ್ಯವಿರದೇ ಇರಬಹುದು. ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಧರ್ಮಸಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಪರ್ಯಾಯ ಕ್ರಮವೇ ಅನುಕಲ್ಪ. "ಸದಾ ಸದ್ಭಿಃ ಅನುಷ್ಠಿತಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಅನುಕಲ್ಪವು ಸಡಿಲಿಕೆ ಅಥವಾ ತಗ್ಗಿಸುವಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಅನುಸರಣೆ. ಧರ್ಮವು ಕಠೋರ ನಿಯಮಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಲವಚಿಕತೆಯೂ ಹೌದು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸ್ಥಿರತೆಯೂ ಹೌದು, ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಹೌದು. ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪ ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆದರ್ಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಅನುಕಲ್ಪ ಜೀವನದ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎರಡನ್ನೂ ಜೋಡಿಸುವ ಸೂತ್ರ ಒಂದೇ — ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ; ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೂ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ದಾರಿ ಒಂದು; ನಡೆಯುವ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು ಹಲವು. ಆದರ್ಶ ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಅದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಸಾಧ್ಯವಾಗದರೆ ಅದರ ಆತ್ಮವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವ ಪರ್ಯಾಯವೂ ಧರ್ಮವೇ. ಸಜ್ಜನರು ನಿಯಮವನ್ನು ಯಂತ್ರದಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಧರ್ಮದ ಸೌಂದರ್ಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು "ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥ" ಎಂದು ಮಾತ್ರ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕ ಆ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಅಚಲವಲ್ಲ; ಅದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ. ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವ — ಎರಡರ ನಡುವೆ ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಅನುಕಲ್ಪ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ತತ್ವ ಆಧಾರಿತ ನಮ್ಯತೆ(ಬಾಗಿಸುವಂತಿರುವಿಕೆ). ನಿಯಮ ಮುರಿಯದೇ, ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವ ಸಮಾಜವೇ ಆರೋಗ್ಯಕರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಪ್ರದಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪ ಆದರ್ಶ ವಿಧಿ; ಅನುಕಲ್ಪವು ಸದಾಚಾರಿಗಳಿಂದ ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡುವ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರ್ಯಾಯ ಕ್ರಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪ್ರಥಮ ಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಅನುಕಲ್ಪಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿಭೇದ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆದರ್ಶ–ವಾಸ್ತವ ಸಮತೋಲನ, ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಅನುಸರಣೆ ಎಂಬ ಮಾನದಂಡ, ಕಠೋರತೆ ಇಲ್ಲದ

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಲವಚಿಕತೆ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಲಾತೀತವಾಗಿಯೂ ಜೀವನೋಪಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ ಉಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ವೃತ್ತಿಗಳು: ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧಗಡಿ

ಚಿಕಿತ್ಸಕಾನ್ ದೇವಲಕಾನ್ ಮಾಂಸವಿಕ್ರಯಿಣಸ್ತಥಾ ।
ವಿಪಣೇನ ಚ ಜೀವಂತೋ ವರ್ಜ್ಯಾಃ ಸ್ಯುರ್ಹವ್ಯಕವ್ಯಯೋಃ ॥ 152 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವವರು, ದೇವಾಲಯದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಉದ್ಯೋಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು, ಮಾಂಸವನ್ನು ಮಾರುವವರು, ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವರು — ಇವರು ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶದ ಶುದ್ಧತೆ ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೋ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ವೃತ್ತಿಗಳು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರಬಹುದು; ಆದರೆ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಾಗ, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚಿಕಿತ್ಸಕ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಹಿಂಸೆ, ರಕ್ತಸ್ಪರ್ಶ, ನೋವು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಸರ್ಗ ಇರುತ್ತದೆ; ದೇವಲಕ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಸೇವೆಯು ಜೀವನೋಪಾಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗುತ್ತದೆ; ಮಾಂಸವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ಪ್ರಧಾನ; ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ ಮುಖ್ಯ. ಇವೆಲ್ಲವು ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡವಾದ ಲಾಭಪ್ರಧಾನತೆ ಮತ್ತು ಸಂಸರ್ಗದ ಅಶುದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ತರಬಹುದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ವರ್ಜ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ವೃತ್ತಿವಿರೋಧಿ ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಭರಹಿತತೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮತೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಲಾಭ, ವ್ಯಾಪಾರ ಅಥವಾ ಹಿಂಸೆಯ ನೆರಳು ಅಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಾರದು. ಹೀಗಾಗಿ ವೃತ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನವಲ್ಲ; ಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪವಿತ್ರ ಅಗ್ನಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಇಂಧನವೇ ಬೇಕು. ಲಾಭದ ಹೊಗೆ, ಹಿಂಸೆಯ ವಾಸನೆ, ವ್ಯವಹಾರದ ಲೆಕ್ಕ — ಇವುಗಳು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮಸುಕುಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೇಳುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ವೃತ್ತಿಗಳ ಅವಮಾನ" ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ತಪ್ಪು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಶುದ್ಧಮಾಪಕವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅರ್ಹತೆ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ ಬೇಕಾದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಗಡಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಲಾಭ, ವ್ಯಾಪಾರ, ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ಉದ್ಯೋಗಮೂಲಕ ದೇವಸೇವೆ ಸೇರಿದ ವೃತ್ತಿಗಳವರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು — ಇದು ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮನಿಯಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲ, ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಸಂಸರ್ಗವೇ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಲಾಭಪ್ರಧಾನತೆಯ ನಿರಾಕರಣೆ, ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು, ಮತ್ತು ಸಮಾಜ–ಧರ್ಮಗಳ ನಡುವೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ಸೇವಾ–ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು

ಪ್ರೇಷ್ಯೋ ಗ್ರಾಮಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಶ್ಚ ಕುನಖೀ ಶ್ಯಾವದಂತಕಃ ।
ಪ್ರತಿರೋದ್ಧಾ ಗುರೋಶ್ಚೈವ ತ್ಯಕ್ತಾಗ್ನಿರ್ವಾರ್ಧುಷಿಸ್ತಥಾ ॥ 153 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗ್ರಾಮದ ಸೇವಕನಾಗಿರುವವನು, ರಾಜನ ನೌಕರನಾಗಿರುವವನು, ಅಶುದ್ಧ ನಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರು-ವವನು, ಕಪ್ಪು–ಕಳೆಗುಂದಿದ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವವನು, ಗುರುನಿಗೆ ವಿರೋಧಿಸುವವನು, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು, ಹಾಗೂ ಸಾಲಕೊಟ್ಟು ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬದುಕುವವನು — ಇವರು ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಪ್ರೇಷ್ಯ" ಹಾಗೂ "ರಾಜನ ಸೇವಕ" ಎಂಬ ಪದಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆಜ್ಞೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ ಅಗತ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಇಂತಹ ಸೇವಾಬಂಧಿತ ಸ್ಥಿತಿಯು ಅನರ್ಹತೆಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕುನಖೀ" ಮತ್ತು "ಶ್ಯಾವದಂತಕ" ಎಂಬವುಗಳು ದೇಹದ ಅಲಂಕಾರವಲ್ಲ; ಶೌಚಶೀಲತೆಯ ಕೊರತೆಯ ಸಂಕೇತಗಳು. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. "ಗುರುಪ್ರತಿರೋಧ್ಧಾ" ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕಾರಪರಂಪರೆಯ ಭಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ತ್ಯಕ್ತಾಗ್ನಿ" ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಹೋತ್ರದಂತಹ ಮೂಲ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟವನು. "ವಾರ್ಧುಷಿ" — ಬಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಸಾಲದ ಮೂಲಕ ಬದುಕುವವನು — ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಠೋರತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಇವೆಲ್ಲವು ಸೇರಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರ, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಸೇವಾಬಂಧನ, ಶೌಚದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ, ಗುರುನಿಗೆ ಅವಿಧೇಯತೆ, ನಿತ್ಯಧರ್ಮತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ — ಇವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಭಾರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾರವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನರ್ಹತೆಯ ಮಾನದಂಡಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವ ಕೈ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರಬೇಕು, ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು, ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿರಬೇಕು. ಆಜ್ಞೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಮನಸ್ಸು, ಲಾಭಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಬುದ್ಧಿ, ಗುರುವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ ಅಹಂಕಾರ — ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಪಣೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶುದ್ಧ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸೇವೆ ಅಥವಾ ವೃತ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಮಾತು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಅರ್ಹತೆಗಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ವೃತ್ತಿಗಳ ಗೌರವ ಬೇರೆ; ಪಿತೃಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಬೇರೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕಾರ್ಯಾನುಸಾರ ಅರ್ಹತೆ ಎಂಬ ವಿವೇಕ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸೇವಾಬಂಧನ, ಶೌಚದ ಕೊರತೆ, ಗುರುನಿಗೆ ವಿರೋಧ, ನಿತ್ಯಧರ್ಮತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಲಾಭಾಸಕ್ತ ಜೀವನ ಹೊಂದಿರುವವರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹರು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಶೌಚದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ, ನಿತ್ಯಧರ್ಮದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿಯ ನಿರಾಕರಣೆ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಚಾರಾಧಾರಿತ ಅರ್ಹತಾ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ವೃತ್ತಿ–ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟರು: ಧರ್ಮಶುದ್ಧತೆಯ ಗಡಿ

यक्ष्मी च पशुपालश्च परिवेत्ता निराकृतिः ।
ब्रह्मद्विष्परिवित्तिश्च गणाभ्यंतर एव च ॥ 154 ॥

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕ್ಷಯರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವವನು, ಪಶುಪಾಲನಾಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವನು, ಅಣ್ಣನ ವಿವಾಹಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮದುವೆಯಾದವನು (ಪರಿವೇತ್ತಾ), ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ತಳ್ಳಿಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು (ನಿರಾಕೃತ), ಬ್ರಹ್ಮಧರ್ಮವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವವನು, ಪರಿವಿತ್ತಿ (ವಿಧಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕುಟುಂಬಕ್ರಮವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸಿದವನು), ಹಾಗೂ ಗುಂಪು–ಗಣಗಳ ಒಳಗೆ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು — ಇವರು ಹವ್ಯ (ದೇವಕಾರ್ಯ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಕಾರ್ಯ)ಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧ ಹಾಗೂ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಆಚಾರಕ್ರಮ, ಆರೋಗ್ಯಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನೇ ಮಾನದಂಡಗಳಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಯಕ್ಷ್ಮೀ" ಎಂಬುದು ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ರೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶೌಚ–ಅಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶೌಚ ಮತ್ತು ಸ್ಥೈರ್ಯ ಅವಶ್ಯ. "ಪಶುಪಾಲ" ಎಂಬುದು ಹಿಂಸಾಸಂಸರ್ಗ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಸಂಬಂಧಿತ ಅಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಪರಿವೇತ್ತಾ" ಮತ್ತು "ಪರಿವಿತ್ತಿ" ಪದಗಳು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮದ ಕ್ರಮಭಂಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ — ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮ ಧರ್ಮದ ಶಿಸ್ತು. "ನಿರಾಕೃತ" ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ದೂರಾದ ಸ್ಥಿತಿ. "ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಿಷ್" ಎಂದರೆ ವೇದಧರ್ಮದ ಮೂಲವನ್ನೇ ವಿರೋಧಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ. "ಗಣಾಭ್ಯಂತರ" ಎಂದರೆ ಗುಂಪು–ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಭಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವುದು; ಇದು ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದಲ್ಲ, ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆರೋಗ್ಯದ ಅಸ್ಥೈರ್ಯ, ಹಿಂಸಾಸಂಸರ್ಗ, ಕುಟುಂಬಕ್ರಮಭಂಗ, ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಲಾಭಪ್ರಧಾನ ಗುಂಪುಚಟುವಟಿಕೆ — ಇವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಪಣೆ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನರ್ಹತೆಯ ಪಟ್ಟಿ ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಕರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಗಡಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮಭಂಗವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆ ಮಸುಕಾಗುತ್ತದೆ; ಹಿಂಸೆಯ ನೆರಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಫಲ ವಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶಾಂತ, ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಬದುಕಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಮಾತು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಶುದ್ಧಮಾಪಕಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆ; ಆದರೆ ಪಿತೃಧರ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶಿಸ್ತು ಇದೆ. ಶುದ್ಧತೆ, ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆರೋಗ್ಯ–ಆಚಾರ–ಕ್ರಮ–ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಇರುವವರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹರು — ಇದು ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ನಿಯಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶೌಚದ ಮಹತ್ವ, ಕುಟುಂಬಕ್ರಮದ ಶಿಸ್ತು, ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ದೃಷ್ಟಿಯ ನಿರಾಕರಣೆ, ಲಾಭಪ್ರಧಾನ ಗುಂಪುಚಟುವಟಿಕೆಯ ವಿರುದ್ಧತೆ, ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಆಚಾರಾಧಾರಿತವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ದ್ವಿಜರು: ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆಯ ಪಟ್ಟಿ

ಕುಶೀಲವೋಽವಕೀರ್ಣೀ ಚ ವೃಷಲೀಪತಿರೇವ ಚ ।
ಪೌನರ್ಭವಶ್ಚ ಕಾಣಶ್ಚ ಯಸ್ಯ ಚೌಪಪತಿರ್ಗೃಹೇ ॥ 155 ॥
ಭೃತಕಾಧ್ಯಾಪಕೋ ಯಶ್ಚ ಭೃತಕಾಧ್ಯಾಪಿತಸ್ತಥಾ ।
ಶೂದ್ರಶಿಷ್ಯೋ ಗುರುಶ್ಚೈವ ವಾಗ್ದುಷ್ಟಃ ಕುಂಡಗೋಲಕೌ ॥ 156 ॥
ಅಕಾರಣೇ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ ಮಾತಾಪಿತ್ರೋರ್ಗುರೋಸ್ತಥಾ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮೈರ್ಯೌನೈಶ್ಚ ಸಂಬಂಧೈಃ ಸಂಯೋಗಂ ಪತಿತೈರ್ಗತಃ ॥ 157 ॥
ಅಗಾರದಾಹೀ ಗರದಃ ಕುಂಡಾಶೀ ಸೋಮವಿಕ್ರಯೀ ।
ಸಮುದ್ರಯಾಯೀ ಬಂದೀ ಚ ತೈಲಿಕಃ ಕೂಟಕಾರಕಃ ॥ 158 ॥
ಪಿತ್ರಾ ವಿವದಮಾನಶ್ಚ ಕಿತವೋ ಮದ್ಯಪಸ್ತಥಾ ।
ಪಾಪರೋಗ್ಯಭಿಶಸ್ತಶ್ಚ ದಾಂಭಿಕೋ ರಸವಿಕ್ರಯೀ ॥ 159 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಾಟಕ–ಗಾನಾದಿ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾದವನು, ಶೂದ್ರಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿಯಾದವನು, ಮರುಮದುವೆಯಾದವನು, ಒಂದು ಕಣ್ಣು ದೋಷ ಹೊಂದಿರುವವನು, ಮನೆ ಒಳಗೆ ಉಪಪತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು; ವೇತನಕ್ಕಾಗಿ ಅಧ್ಯಾಪನ ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು, ಶೂದ್ರಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಗುರು ಅಥವಾ ಶೂದ್ರಗುರುವಿನಿಂದ ಕಲಿತವನು, ದುರ್ವಚನದವನು, ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಗೋಲಕ ಸಂಕರಜನ್ಮಸ್ಥಿತಿಯವನು; ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ತಂದೆ–ತಾಯಿ ಅಥವಾ ಗುರುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು, ಪತನಗೊಂಡವರೊಂದಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಅಥವಾ ಯೌನ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದವನು; ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುವವನು, ವಿಷಕೊಡುವವನು, ಕುಂಡಾಶಿ (ಅಶುದ್ಧ ಅನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು), ಸೋಮವನ್ನು ಮಾರುವವನು, ಸಮುದ್ರಯಾನ ಮಾಡುವವನು, ಬಂಧನದಲ್ಲಿದ್ದವನು, ಎಣ್ಣೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ, ನಕಲಿ ಮಾಡುವವನು; ತಂದೆಯೊಂದಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು, ಜೂಜುಕೋರ, ಮದ್ಯಪಾನಿ, ಪಾಪಕರ ರೋಗಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವನು, ಅಪವಾದಿತನಾದವನು, ದಂಭದಿಂದ ತುಂಬಿದವನು, ರಸವ್ಯಾಪಾರಿ — ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನರ್ಹತೆಯ ಅಂತಿಮ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಗುಣವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಕಲಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿ, ಲಾಭಪ್ರಧಾನ ಅಧ್ಯಾಪನ, ಸಂಕರಸಂಬಂಧ, ಕುಟುಂಬಧರ್ಮಭಂಗ, ಗುರುಭಂಗ, ಹಿಂಸೆ, ವಿಷ, ಬೆಂಕಿ, ಮದ್ಯ, ಜೂಜು, ವಂಚನೆ, ವ್ಯಾಪಾರೀ ಮನೋಭಾವ — ಇವೆಲ್ಲವು ಸೇರಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಜೀವನಕ್ರಮವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಶಾಂತ, ಸಂಯಮಿತ, ಶುದ್ಧ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಅಶಾಂತಿ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ, ಹಿಂಸೆ, ವಾಸನೆ, ದಂಭ ಮತ್ತು ವಂಚನೆಯ ಜೀವನ ಹೊಂದಿದವನು ಆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಗಡಿಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ತುಂಡು ತುಂಡುಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನ. ಶುದ್ಧ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧ ಜೀವನವೇ ಅರ್ಹ. ಮನಸ್ಸು, ವಾಣಿ, ದೇಹ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿ — ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿರ, ಲಾಭಪ್ರಧಾನ, ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಬದುಕಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಕರ್ಮ, ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಮಾರ್ಗವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವವನು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬದುಕನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಾನೆ. ಕೇವಲ ಒಂದು ದಿನ ಶುದ್ಧನಾದರೆ ಸಾಲದು; ಜೀವನವೇ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೊಗೆಯು ತುಂಬಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೀಪ ಹೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಶುದ್ಧ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕು ನೆಲೆಯೂರುವುದಿಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ದೀರ್ಘ ಪಟ್ಟಿ ಯಾರನ್ನೂ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಅಲ್ಲ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಮರಳುವಿಕೆ ಇದ್ದರೆ ಅರ್ಹತೆ ಪುನಃ ಸಾಧ್ಯ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನೈತಿಕತೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಜೀವನ ಅಗತ್ಯ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ನಿಯಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಶುದ್ಧ ವೃತ್ತಿ, ಹಿಂಸೆ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ, ಕುಟುಂಬ–ಗುರುಧರ್ಮಭಂಗ, ಮದ್ಯ–ಜೂಜು–ವಂಚನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನ ಹೊಂದಿರುವವರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನರ್ಹರು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಗುಣದಿಂದಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನದಿಂದ ಅಳೆಯುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಧರ್ಮಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಸಂಬಂಧ, ಲಾಭ–ಹಿಂಸೆ–ವಂಚನೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವು, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಗೆ ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಬದುಕಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಮತ್ತು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ನೈತಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ದ್ವಿಜರು: ಹಿಂಸೆ, ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವೃತ್ತಿಗಳ ವರ್ಗ

ಧನುಃಶರಾಣಾಂ ಕರ್ತಾ ಚ ಯಶ್ಚಾಗ್ರೇದಿಧಿಷೂಪತಿಃ ।
ಮಿತ್ರಧ್ರುಗ್ ದ್ಯೂತವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಪುತ್ರಾಚಾರ್ಯಸ್ತಥೈವ ಚ ॥ 160 ॥
ಭ್ರಾಮರೀ ಗಂಡಮಾಲೀ ಚ ಶ್ವಿತ್ರ್ಯಥೋ ಪಿಶುನಸ್ತಥಾ ।
ಉನ್ಮತ್ತೋಽಂಧಶ್ಚ ವರ್ಜ್ಯಾಃ ಸ್ಯುರ್ವೇದನಿಂದಕ ಏವ ಚ ॥ 161 ॥
ಹಸ್ತಿಗೋಽಶ್ವೌಷ್ಟ್ರದಮಕೋ ನಕ್ಷತ್ರೈರ್ಯಶ್ಚ ಜೀವತಿ ।
ಪಕ್ಷಿಣಾಂ ಪೋಷಕೋ ಯಶ್ಚ ಯುದ್ಧಾಚಾರ್ಯಸ್ತಥೈವ ಚ ॥ 162 ॥
ಸ್ರೋತಸಾಂ ಭೇದಕೋ ಯಶ್ಚ ತೇಷಾಂ ಚಾವರಣೇ ರತಃ ।
ಗೃಹಸಂವೇಶಕೋ ದೂತೋ ವೃಕ್ಷಾರೋಪಕ ಏವ ಚ ॥ 163 ॥
ಶ್ವಕ್ರೀಡೀ ಶ್ಯೇನಜೀವೀ ಚ ಕನ್ಯಾದೂಷಕ ಏವ ಚ ।
ಹಿಂಸ್ರೋ ವೃಷಲವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಗಣಾನಾಂ ಚೈವ ಯಾಜಕಃ ॥ 164 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಧನುಸ್ಸು–ಬಾಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವನು, ಹಿರಿಯನ ಜೀವಿತದಲ್ಲೇ ಎರಡನೇ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನ ಪತಿ, ಮಿತ್ರರಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವವನು, ಜೂಜಿನಿಂದ ಬದುಕುವವನು, ತನ್ನ ಮಗನನ್ನೇ ಗುರುನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಜೇನುಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಗಂಡಮಾಲಾ ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವವನು, ಶ್ವಿತ್ರ ರೋಗಿಯು, ಗುಪ್ತಚರ ಸ್ವಭಾವದವನು, ಮನೋಭ್ರಷ್ಟನು, ಅಂಧನು, ವೇದವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವವನು; ಆನೆ–ಕುದುರೆ–ಒಂಟೆಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸುವವನು, ನಕ್ಷತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವವನು, ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು, ಯುದ್ಧಕಲೆ ಬೋಧಿಸುವವನು; ನೀರಿನ ಹರಿವುಗಳನ್ನು ತಡೆದು ಬದಲಾಯಿಸುವವನು, ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು, ದೂತನಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು, ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡುವ ಕೆಲಸದಿಂದಲೇ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವನು; ನಾಯಿಗಳೊಂದಿಗೆ

ಆಟವಾಡುವವನು, ಹದ್ದುಗಳಿಂದ ಬದುಕುವವನು, ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ದೂಷಿಸುವವನು, ಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಸ್ವಭಾವದವನು, ಶೂದ್ರಸಮಾನ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಹಾಗೂ ಗುಂಪುಗಳಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವವನು — ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನರ್ಹತೆಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ವೃತ್ತಿ, ಸ್ವಭಾವ, ರೋಗಸ್ಥಿತಿ, ಜೀವನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಆಯುಧ ನಿರ್ಮಾಣ, ಯುದ್ಧಕಲೆ, ಪ್ರಾಣಿ ವಶಪಡಿಸುವಿಕೆ, ಹಿಂಸೆ, ಜೂಜು, ದ್ರೋಹ, ಕನ್ಯಾದೂಷಣೆ, ವೇದನಿಂದನೆ — ಇವೆಲ್ಲವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಠೋರ, ಅಶಾಂತ ಮತ್ತು ಲಾಭಾಸಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ನೀರಿನ ಹರಿವನ್ನು ತಡೆದು ಬದಲಾಯಿಸುವುದು, ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ವೃತ್ತಿ, ದೂತನ ಕೆಲಸ, ಗುಂಪುಗಳಿಗಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವುದು — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮ ಧರ್ಮಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಲಾಭಪ್ರಧಾನತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಶಾಂತ, ನಿರಪೇಕ್ಷ, ಸಂಯಮಿತ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಫಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂಥ ಜೀವನಕ್ರಮಗಳು ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮವು ಕ್ಷಣಿಕ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಸ್ವರೂಪ. ಹಿಂಸೆ, ವಂಚನೆ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ, ದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ನೆರಳು ಇರುವ ಬದುಕು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮೌನದ ಕರ್ಮ; ಯುದ್ಧ, ಗದ್ದಲ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರದ ಶಬ್ದ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವವನು ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ನೆರಳನ್ನೂ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂಸೆಯ ನೆರಳು, ದ್ರೋಹದ ಕತ್ತಲೆ, ಲಾಭದ ಹೊಗೆ — ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಅರ್ಪಣೆ ಪವಿತ್ರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶಾಂತ ಹೃದಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಗದ್ದಲದ ಬದುಕಿನಲ್ಲದು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಿಗಳ ನಿಂದನೆ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಶುದ್ಧಮಾಪಕಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆ; ಆದರೆ ಪಿತೃಧರ್ಮದಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಶಿಸ್ತು ಇದೆ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಹಿಂಸೆ, ವಂಚನೆ, ದ್ರೋಹ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವೇದನಿಂದನೆಯ ಜೀವನಕ್ರಮ ಹೊಂದಿರುವವರು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನರ್ಹರು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ವೃತ್ತಿ–ಸ್ವಭಾವ–ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಒಟ್ಟಾರೆ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಅಳೆಯುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತತೆ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಲಾಭಪ್ರಧಾನತೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವು, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನನೀತಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದವರು: ಆಚಾರಭ್ರಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾಹೀನತೆಯ ದೋಷ

ಆಚಾರಹೀನಃ ಕ್ಲೀಬಶ್ಚ ನಿತ್ಯಂ ಯಾಚನಕಸ್ತಥಾ ।
ಕೃಷಿಜೀವೀ ಶ್ಲೀಪದೀ ಚ ಸದ್ಭಿರ್ನಿಂದಿತ ಏವ ಚ ॥ 165 ॥
ಔರಭ್ರಿಕೋ ಮಾಹಿಷಿಕಃ ಪರಪೂರ್ವಾಪತಿಸ್ತಥಾ ।
ಪ್ರೇತನಿರ್ಯಾಪಕಶ್ಚೈವ ವರ್ಜನೀಯಾಃ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ॥ 166 ॥

ಏತಾನ್ ವಿಗರ್ಹಿತಾಚಾರಾನ್ ಅಪಾಂಗ್ತೇಯಾನ್ ದ್ವಿಜಾಧಮಾನ್ ।
ದ್ವಿಜಾತಿಪ್ರವರೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಉಭಯತ್ರ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 167 ॥
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ತ್ವನಧೀಯಾನಸ್ತೃಣಾಗ್ನಿರಿವ ಶಾಮ್ಯತಿ ।
ತಸ್ಮೈ ಹವ್ಯಂ ನ ದಾತವ್ಯಂ ನ ಹಿ ಭಸ್ಮನಿ ಹೂಯತೇ ॥ 168 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆಚಾರವಿಲ್ಲದವನು, ಧರ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು, ಸದಾ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವವನು, ಕೃಷಿಯನ್ನೇ ಜೀವನೋಪಾಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು, ಶ್ಲೀಪದೀ ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುವವನು, ಸಜ್ಜನರಿಂದ ನಿಂದಿತನಾದವನು; ಕುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು, ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ಸಾಕುವವನು, ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಅಕ್ರಮ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದವನು, ಶವಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದಲೇ ಬದುಕುವವನು — ಇವರು ಶ್ರಾದ್ಧ ಹಾಗೂ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವರ್ಜ್ಯರು. ಈ ರೀತಿ ನಿಂದಿತ ಆಚಾರ ಹೊಂದಿದ, ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ಅಧಮ ದ್ವಿಜರನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜನು ದೇವಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹುಲ್ಲಿನ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಬೇಗ ಶಾಂತವಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹವ್ಯವನ್ನು ನೀಡಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಅರ್ಹತೆ ಕುರಿತ ವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮ ತತ್ತ್ವಾತ್ಮಕ ಸಮಾಪ್ತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಆಚಾರವನ್ನು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ. ಸದಾ ಯಾಚನೆ, ಲಾಭಪ್ರಧಾನ ಜೀವನ, ಶುದ್ಧತೆಯ ಕೊರತೆ, ಪರಸ್ತ್ರೀಸಂಗ, ಮೃತಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಉದ್ಯೋಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಶಾಂತ ಮತ್ತು ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಮನಸ್ಸು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ದೇವಾರ್ಪಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ — ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ದ್ವಿಜನು ಇಂಥವರನ್ನು ಉಭಯತ್ರ, ಅಂದರೆ ದೇವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ದೂರವಿಡಬೇಕು. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಕರ್ಮಶುದ್ಧತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ರೂಪಕ ಬರುತ್ತದೆ. ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡ ಹುಲ್ಲಿನ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಉರಿದು ತಕ್ಷಣವೇ ಆರಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥವನಿಗೆ ಹವ್ಯ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಫಲವಿಲ್ಲ — ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದಂತೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಸ್ಥಿರ ಜ್ವಾಲೆ. ಆ ಜ್ವಾಲೆ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಪೋಷಿತವಾಗಬೇಕು. ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ, ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಬದುಕು ಧರ್ಮದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಇಂಧನವಲ್ಲ; ಅದು ಭಸ್ಮ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಿತ್ಯಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಬೇಕು. ಕ್ಷಣಿಕ ಭಕ್ತಿಯು ಸಾಲದು; ಸ್ಥಿರ ಶೀಲವೇ ಅರ್ಹತೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ಅಗ್ನಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲ; ಅದು ದೀಪದ ಜ್ವಾಲೆ. ದೀಪಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಬೇಕು — ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನವೇ ಆ ಎಣ್ಣೆ. ಎಣ್ಣೆಯಿಲ್ಲದ ದೀಪ ಹೇಗೆ ನಂದುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವೂ ನಶಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವವನು ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ಬೆಳಕನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಓದಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆಚಾರ, ಸಂಯಮ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಮರಳಿದರೆ ಅರ್ಹತೆ ಪುನಃ ಸಾಧ್ಯ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ನೈತಿಕತೆ ಬೇಕಾದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಇದು ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ವಿವೇಕ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಆಚಾರ ಮತ್ತು ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ದ್ವಿಜನು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನರ್ಹ; ಶುದ್ಧ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ಆಧಾರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಆಚಾರವನ್ನು ಅರ್ಹತೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ವಿದ್ಯಾಹೀನತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯ ನಾಶಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುವ ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೂಪಕ, ಉಭಯ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಕರ್ಮಶುದ್ಧತೆಗೆ ಆದ್ಯತೆ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರ ಜೀವನನೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-16

ದಾನ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕಾರ

ಲೋಭದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದ ದೋಷ: ವೇದಜ್ಞಾನವೂ ರಕ್ಷಿಸದ ಅಧರ್ಮ

ವೇದವಿದ್ವಾಪಿ ವಿಪ್ರೋಽಸ್ಯ ಲೋಭಾತ್ ಕೃತ್ವಾ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಮ್ ।
ವಿನಾಶಂ ವ್ರಜತಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಮಾಮಪಾತ್ರಮಿವಾಂಭಸಿ ॥ 179 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದರೂ ಸಹ, ಲೋಭದಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯನಿಂದ ದಾನವನ್ನು (ಪ್ರತಿಗ್ರಹವನ್ನು) ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಬೇಗನೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಡಲಾದ ಕಚ್ಚಾ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಯಂತೆ ಚೂರಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ — ವೇದಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗದು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶೀಲ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಜ್ಞಾನವೇ ಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಭದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು ದಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಅಧರ್ಮದ ವ್ಯವಹಾರ. ಅಂಥ ಪ್ರತಿಗ್ರಹವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವನನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ಕುಸಿತಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಆಮಪಾತ್ರ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಡಲಾದ ಕಚ್ಚಾ ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಸ್ಪರ್ಶವಾದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಕರಗಿ ಚೂರಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಭದಿಂದ ಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ ವೇದವಿದನ ಸ್ಥಿತಿಯೂ — ಹೊರಗೆ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ ಸ್ಥೈರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಧರ್ಮದ ನೀರು ತಾಕಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅವನು ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿರುವ ಶೀಲ. ಜ್ಞಾನವು ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಶೀಲವು ನಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಲೋಭವು ಶೀಲವನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಅಯೋಗ್ಯನ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ ತನ್ನ ರಕ್ಷಕತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ದಾತನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ನಿಷ್ಕಾಮತೆ ಎರಡೂ ಅವಿಭಾಜ್ಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜ್ಞಾನವು ದೀಪವಾದರೆ, ಶೀಲವು ಅದರ ಪಾತ್ರೆ. ಪಾತ್ರೆ ಕಚ್ಚಾ ಇದ್ದರೆ, ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಒಡೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಲೋಭದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಬದುಕು ದಾನದಿಂದಲ್ಲ, ದಾನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಪಮಾನ" ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವರು ಲಾಭಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ತಪ್ಪು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರ ಜ್ಞಾನ, ಪದವಿ ಅಥವಾ ಅನುಭವವೂ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಲೋಭದಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯನ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ವೇದಜ್ಞಾನವೂ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡದು; ಅಂಥವನು ಬೇಗನೆ ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಶೀಲಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಲೋಭದ ಅಪಾಯ, ದಾತನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮಹತ್ವ, "ಆಮಪಾತ್ರ" ರೂಪಕದ ತೀವ್ರ ಸಂದೇಶ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ ಫಲದ ವಿನಾಶ: ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಬೋಧ

ಸೋಮವಿಕ್ರಯಿಣೇ ವಿಷ್ಠಾ ಭಿಷಜೇ ಪೂಯಶೋಣಿತಮ್ ।
ನಷ್ಟಂ ದೇವಲಕೇ ದತ್ತಮಪ್ರತಿಷ್ಠಂ ತು ವಾರ್ಧುಷೌ ॥ 180 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸೋಮವನ್ನು ಮಾರುವವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಮಲದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ; ವೈದ್ಯನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಪೂಯ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ; ದೇವಲಕನಿಗೆ (ದೇವಾಲಯಸೇವೆಯನ್ನು ಉದ್ಯೋಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನಿಗೆ) ನೀಡಿದ ದಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬದುಕುವವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸ್ಥಿರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ನೀಡುವ ದಾನದ ಫಲವನ್ನು ತೀವ್ರ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸೋಮವಿಕ್ರಯಿ ಎಂಬುದು ಯಜ್ಞದ ಪವಿತ್ರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿಸುವ ಮನೋಭಾವದ ಸಂಕೇತ. ಅಂಥವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಧರ್ಮಫಲವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗದೆ ಮಲದಂತೆ ಅಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಿಷಜನು ಜೀವಸ್ಪರ್ಶ, ರಕ್ತಸಂಸರ್ಗ ಮತ್ತು ರೋಗಸಂಬಂಧಿತ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ತೊಡಗಿರುವ ಕಾರಣ, ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಪೂಯ–ರಕ್ತದಂತೆ ಫಲವಿಲ್ಲದ ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ. ದೇವಲಕನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ದೇವಸೇವೆಯೇ ಜೀವನೋಪಾಯವಾದಾಗ ಧರ್ಮವು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗುವ ಅಪಾಯವನ್ನು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಾರ್ಧುಷಿ ಎಂದರೆ ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಬದುಕುವವನು; ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನಕ್ಕೆ "ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ" ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಅಂಥ ದಾನಕ್ಕೆ ಲೋಕ–ಪರಲೋಕ ಎರಡಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರ ಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾನವು ದ್ರವ್ಯ ವರ್ಗಾವಣೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯ ವರ್ಗಾವಣೆ. ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ವೃತ್ತಿ, ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಶೀಲವೇ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಧಾರಣೆ ಮಾಡಬಲ್ಲದೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾಪಾರ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಶುದ್ಧ ಸಂಸರ್ಗಗಳು ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದಾನವು ಅಪಾತ್ರರಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಫಲಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶುದ್ಧ ನೀರನ್ನು ಮಲಿನ ಪಾತ್ರೆಗೆ ಸುರಿದರೆ ನೀರು ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪಾತ್ರೆಯ ಮಲಿನತೆಯೇ ಮೇಲುಗೈ. ಹಾಗೆಯೇ ಶುದ್ಧ ದಾನವೂ ಅಪಾತ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಫಲ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಶೀಲದಲ್ಲಿದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವೃತ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ನಿಂದನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆ; ಆದರೆ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧದಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಶುದ್ಧನಿಯಮಗಳಿವೆ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಶ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ವಿವೇಕ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಅಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ದಾನದ ಫಲವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಶೀಲಕ್ಕೆ ಅವಲಂಬಿತ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ದಾನದ ಫಲವಿಕೃತಿ, ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಶೀಲದ ಪ್ರಧಾನ್ಯ, ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ನಿಲುವು, ದಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ

ಅರ್ಥ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲಶೂನ್ಯತೆ: ಭಸ್ಮಹೋಮದ ಉಪಮೆ

ಯತ್ ತು ವಾಣಿಜಕೇ ದತ್ತಂ ನೈಹ ನಾಮುತ್ರ ತದ್ಭವೇತ್ ।
ಭಸ್ಮನೀವ ಹುತಂ ದ್ರವ್ಯಂ ತಥಾ ಪೌನರ್ಭವೇ ದ್ವಿಜೇ ॥ 181 ॥
ಇತರೇಷು ತ್ವಪಾಂಗ್ಕ್ತೇಷು ಯಥೋದ್ದಿಷ್ಟೇಷ್ವಸಾಧುಷು ।
ಮೇದೋಽಸೃಙ್ಮಾಂಸಮಜ್ಜಾಸ್ಥಿ ವದಂತ್ಯನ್ನಂ ಮನೀಷಿಣಃ ॥ 182 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವ್ಯಾಪಾರಿಯಿಂದ ಬದುಕುವವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲ — ಎಲ್ಲಿಯೂ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದ ದ್ರವ್ಯದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮರುಮದುವೆಯಾದ ದ್ವಿಜನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವೂ ಫಲಶೂನ್ಯ. ಇತರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಪಾಂಗ್ತರಾದ ಅಸಾಧುಗಳಲ್ಲಿ, ಅವರು ಭುಜಿಸುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮೇದು, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮಜ್ಜೆ ಮತ್ತು ಎಲುಬಿನ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಪಾತ್ರದಾನವು ಎಷ್ಟು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಜೀವನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಲಾಭವೇ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲಾರದು. ಅದಕ್ಕೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನ್ಯತೆ ಇಲ್ಲ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಫಲ ಇಲ್ಲ. "ಭಸ್ಮನೀವ ಹುತಂ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ದಾನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯರ್ಥತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ಭಸ್ಮದಲ್ಲೇ ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ. ಪೌನರ್ಭವ ದ್ವಿಜನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ. ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು ಭಂಗವಾದಾಗ, ದಾನವು ವಾಹಕವಿಲ್ಲದೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇನ್ನೂ ಕಠೋರ ರೂಪಕವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅಪಾಂಗ್ತರಾದ ಅಸಾಧುಗಳು ಭುಜಿಸುವ ಅನ್ನವು ಧರ್ಮದ ಆಹಾರವಲ್ಲ; ಅದು ದೇಹದ ಅಶುದ್ಧ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆಲ್ಲಲ್ಲ, ಅರ್ಹತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನೀಡಿದ ನಿರ್ಣಯ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಶುದ್ಧ ಚಾನಲ್ ಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿ. ಲಾಭಾಸಕ್ತಿ, ಕ್ರಮಭಂಗ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಆ ಚಾನಲ್‌ನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆಗ ದಾನವು ಧರ್ಮವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗದೆ ದೇಹಧರ್ಮದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಅನ್ನ" ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಆಹಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮದ ಸಾರ. ಆ ಸಾರ ಅಯೋಗ್ಯರಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಭಸ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡಿದರೆ ಧೂಮ ಮಾತ್ರ; ಫಲವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಲಾಭದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಭಂಗದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲೇ ಅಮೃತ ನೆಲಸುತ್ತದೆ; ಅಶುದ್ಧ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಮಲಿನವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವೃತ್ತಿಗಳ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅವಮಾನವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಎಲ್ಲ ಜೀವನೋಪಾಯಗಳಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆ; ಆದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶುದ್ಧಶೀಲ ಬೇಕೆಂಬುದೇ ಸಂದೇಶ. ಇದು ದ್ವೇಷವಲ್ಲ; ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವ್ಯಾಪಾರಿ, ಪೌನರ್ಭವ ದ್ವಿಜ ಮತ್ತು ಇತರ ಅಪಾಂಗ್ತರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲಶೂನ್ಯ; ಅಪಾತ್ರರು ಭುಜಿಸುವ ಅನ್ನ ಧರ್ಮಾನ್ನವಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಭಸ್ಮಹೋಮದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಪಮೆ, ದಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ, ಲಾಭಾಸಕ್ತಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವು, ಅಪಾಂಗ್ತತ್ವದ ಧರ್ಮಾರ್ಥ, ಮತ್ತು ದಾನವನ್ನು ಶುದ್ಧ ವಾಹಕಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಭಿಕ್ಷಾದಾನದ ಮಹಿಮೆ: ಗೃಹಸ್ಥನ ಸರಳ ದಾನದಲ್ಲಿರುವ ಮಹಾಪುಣ್ಯ

ಯತ್ ಪುಣ್ಯಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ ಗಾಂ ದತ್ತ್ವಾ ವಿಧಿವದ್ ಗುರೋಃ ।
ತತ್ ಪುಣ್ಯಫಲಮಾಪ್ನೋತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂ ದತ್ತ್ವಾ ದ್ವಿಜೋ ಗೃಹೀ ॥ 95 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗುರುವಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಸುವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವಷ್ಟು ಪುಣ್ಯಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೋ, ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗೃಹಸ್ಥನಾದ ದ್ವಿಜನು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕವೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗೋ ದಾನವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾದಾನವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತಿರುವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೋ ದಾನ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ಗೃಹಸ್ಥನ ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸರಳ ದಾನಕ್ಕೂ ಅದೇ ಪುಣ್ಯಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಅನ್ನದ ಕೊಡುಗೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ, ತಪಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದ ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಗತ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧಕನಿಗೆ ನೀಡುವ ಧರ್ಮಸಹಾಯ. ಈ ಮೂಲಕ ದಾನವನ್ನು ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲ್ಲ, ಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಅಳೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯವು ವಸ್ತುವಿನ ದೊಡ್ಡತನದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ತ್ಯಾಗದ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಗೋ ದಾನ ಮಹಾದಾನವಾದರೂ, ಭಿಕ್ಷಾದಾನ ನಿತ್ಯದ ಧರ್ಮ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಪ್ರತಿದಿನ ಅನ್ನವನ್ನು ಹಂಚುವ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಭಿಕ್ಷಾದಾನವು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಲೋಕಸೇವಕನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡ ದಾನ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶ ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪುಣ್ಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಂದು ಹಸುವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ದಾನ ಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ, ಪ್ರತಿದಿನ ಒಂದು ಅನ್ನದ ಕೊಳೆಯನ್ನು ಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಹಂಚಿದಾಗಲೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಶ್ರೀಮಂತರಿಗಷ್ಟೇ ಮೀಸಲಾದ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಬೇಕು. ಕೈ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಹೃದಯ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೆ, ದಾನ ಮಹಾದಾನವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ದಾನವೆಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಹಣ, ಭೂಮಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ತಿದ್ದುತ್ತದೆ. ಭಿಕ್ಷಾದಾನವನ್ನು ಗೋ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಘೋಷಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ನದಾನ, ಶಿಕ್ಷಣಸಹಾಯ, ಅಗತ್ಯದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ನೆರವು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಜೀವಂತ ರೂಪಗಳೇ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಾನವನ್ನು ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಮಾನವೀಯ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಿಕ್ಷಾದಾನವು ಮಹಾದಾನವಾದ ಗೋ ದಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಪುಣ್ಯವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನವನ್ನು ಭಾವಾಧಾರಿತವಾಗಿ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಸರಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಮಹಾಪುಣ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುವ ಮಾನವೀಯ ತತ್ತ್ವ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಲಭ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಲವಚಿಕತೆ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನನ್ನು ಲೋಕಪೋಷಕನಾಗಿ ಗೌರವಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿಷ್ಣು (67-28, 32, 44, 46).— *'ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದರಿಂದ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರತಿಫಲ ಸಿಗುತ್ತದೆ: ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ; ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದಾಗಲಿ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಿಂದಾಗಲಿ, ಯಜ್ಞಗಳು ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಿಂದಾಗಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಆಶ್ರಯ, ಹಾಸಿಗೆ, ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚುವುದು ಮತ್ತು ಬೆಳಕು, ಅತಿಥಿಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ, ಹಸುವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಅದೇ ಪ್ರತಿಫಲ ಸಿಗುತ್ತದೆ.'*

ಯೋಗ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಭಿಕ್ಷಾದಾನ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಭಿಕ್ಷಾಮಪ್ಯುದಪಾತ್ರಂ ವಾ ಸತ್ಕೃತ್ಯ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಮ್ ।
ವೇದತತ್ತ್ವಾರ್ಥವಿದುಷೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಯೋಪಪಾದಯೇತ್ ॥ 96 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯಾಗಿರಲಿ, ಅದನ್ನು ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಗೌರವದೊಂದಿಗೆ ವೇದದ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಭಿಕ್ಷಾದಾನ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರಿಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾನವು ಯಾರಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಭಿಕ್ಷೆಯ ಪ್ರಮಾಣ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ; ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯಷ್ಟು ಸಣ್ಣ ದಾನವೂ ಸಾಕು. ಆದರೆ ಅದು ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ, ಅಂದರೆ ವೇದದ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. "ಸತ್ಕೃತ್ಯ" ಎಂಬ ಪದವು ದಾನದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಉಪಕಾರದ ಅಹಂಕಾರವಲ್ಲ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನವೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಎರಡು ಅಂಶಗಳ ಸಮನ್ವಯ — ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಭಾವಶುದ್ಧತೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ದಾನವೂ ಫಲಕಾರಿಯಾಗದು; ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸಣ್ಣ ದಾನವೂ ಮಹಾಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನೀರಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು, ಧರ್ಮವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವವೇ ನಿಜವಾದ ದಾನ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ ನೀರು ಕೂಡ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ, ಅದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊತ್ತವನ ಕೈಗೆ ಸೇರಿದಾಗ. ದಾನವು ಕೊಡುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಈ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವನ ಪ್ರತಿದಿನದ ಸರಳ ಕರ್ಮವೂ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದಾನತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೆಲವರು ವರ್ಗಪರ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂಬುದು ಜನ್ಮಸೂಚಕ ಪದವಲ್ಲ; ವೇದತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದ, ಜ್ಞಾನಜೀವನ ನಡೆಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ

ಸೂಚನೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಶಿಕ್ಷಕ, ಸಂಶೋಧಕ ಅಥವಾ ನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವ. ದಾನವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪೋಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮೂಲ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಶುದ್ಧಭಾವದಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಅಲ್ಪ ದಾನವೂ ಮಹಾಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ಅಲ್ಪ ದಾನಕ್ಕೂ ಮಹಾಫಲವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಧರ್ಮದರ್ಶನ, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ದಾನದ ಗುರಿಯನ್ನಾಗಿಸುವ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಪ್ರತಿದಿನದ ಸರಳ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಯಜ್ಞಮಯವಾಗಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅವಿವೇಕಿ ದಾನದಿಂದ ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯ ನಾಶವಾಗುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ

ನಶ್ಯಂತಿ ಹವ್ಯಕವ್ಯಾನಿ ನರಾಣಾಮವಿಜಾನತಾಮ್ ।
ಭಸ್ಮೀಭೂತೇಷು ವಿಪ್ರೇಷು ಮೋಹಾದ್ ದತ್ತಾನಿ ದಾತೃಭಿಃ ॥ 97 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ದಾನ ಮಾಡುವವರ ಹವ್ಯ (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ದಾನ) ಮತ್ತು ಕವ್ಯ (ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ದಾನ) ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ, ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮೋಹದಿಂದ ನೀಡಿದ ದಾನ ದಾತನಿಗೆ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ದಾನದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ಕವ್ಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಆದರೆ ಅವು ಫಲಿಸುವುದು ದಾತನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲೂ ಅವಲಂಬಿತ. "ಭಸ್ಮೀಭೂತೇಷು ವಿಪ್ರೇಷು" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ದೇಹದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮತೇಜಸ್ಸಿನ ನಾಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವೇದಾಚಾರ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಜೀವನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಧರ್ಮಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದಾತನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ — ದಾನವು ಅಂಧವಾಗಿರಬಾರದು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಶುದ್ಧ ಸಂಬಂಧ. ದಾತ–ದಾನ–ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃ — ಈ ಮೂರೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮಚಕ್ರ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಕರುಣೆಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಫಲಶೂನ್ಯ. ಈ ನಿಯಮ ದಾತನನ್ನು ಕಠೋರನಾಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನನ್ನು ಜಾಗೃತನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಭಾವೋದ್ರೇಕದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪವಿತ್ರ ಬೆಂಕಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಆಹುತಿಯೇ ಬೆಳಕು ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಬೂದಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಧರ್ಮತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನವೇ ಪುಣ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೋಹದಿಂದ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾನ ದಾತನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೃಪ್ತಿ ಕೊಡಬಹುದು; ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕೊಡದು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು ದಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ದಾನವಿರೋಧಿ ಅಲ್ಲ; ಅವಿವೇಕವಿರೋಧಿ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಬಡವರಿಗೆ, ಅಸಹಾಯರಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡುವುದನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ತಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಫಲದ ಕುರಿತು. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು "ಸೂಕ್ತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತ ಸಂಪನ್ಮೂಲ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ. ದಾನವೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೇ ಇದರ ಸಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯ ದಾನ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃಯ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಭಾವೋದ್ರೇಕವಲ್ಲ ವಿವೇಕದ ಮೂಲಕ ನಡೆಸಬೇಕೆಂಬ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ದಾತನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.
ವಶಿಷ್ಠ (3.9-11).—' ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ವೇದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ; ಅತ್ಯಂತ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು; ಅವಿದ್ಯಾವಂತರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಬೂದಿಯ ಮೇಲೆ ದ್ರವಗಳನ್ನು ಸುರಿಯಬಾರದು.'
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ (1.201, 202).—'ಹಸುಗಳು, ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಚಿನ್ನವನ್ನು ಅರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ಗೌರವಗಳೊಂದಿಗೆ ನೀಡಬೇಕು; ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುವ ಬುದ್ಧಿವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅನರ್ಹರಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ದಾನ ಮಾಡಬಾರದು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ವಂಚಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಯಾವುದೇ ದಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು; ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಮತ್ತು ದಾನ ಮಾಡುವವನನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ.'
ವ್ಯಾಸ (4.39,42,50,52,54,57).—'ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯನ್ನು ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವಾಗ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಮೂರು ತಲೆಮಾರುಗಳವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಅವನ ಅರ್ಹತೆಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಲ್ಲದವನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಎರಡು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ; ಗುರುವಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಸಾವಿರ ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಲಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಾಯಿ ಫಲವತ್ತಾದ ಮತ್ತು ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಮಣ್ಣು; ಅದರಲ್ಲಿ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಬೇಕು; ಅಂತಹ ಕೃಷಿ ಎಲ್ಲಾ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಬಂದಾಗ, ಎಲ್ಲಾ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳು (ಅವನಿಂದ ತಿನ್ನಲ್ಪಟ್ಟು) ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಲುಪುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತವೆ. ಆರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದಾದ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಈಗಾಗಲೇ ತನ್ನ ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಸಹ, ವೇದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಯಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ವೇದಗಳನ್ನು ಕಲಿತು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದಾಗ, ಅವನು ದಾನಿಗೆ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಜೀವಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಪ್ರತಿಫಲಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಾನೆ.
ಆಶ್ವಲಾಯನ (1.150).—'ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯನು ವೇದಗಳನ್ನು ಕಲಿತವನ ಬಾಯಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಘೋರ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.'

ವಿದ್ಯಾ–ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಮೃದ್ಧರಾದ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯಕರ್ಮದ ಮಹಾಫಲ

ವಿದ್ಯಾತಪಸ್ಸಮೃದ್ಧೇಷು ಹುತಂ ವಿಪ್ರಮುಖಾಗ್ನಿಷು ।
ನಿಸ್ತಾರಯತಿ ದುರ್ಗಾಚ್ಚ ಮಹತಶ್ಚೈವ ಕಿಲ್ಬಿಷಾತ್ ॥ 98 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಮೃದ್ಧರಾದ ಯೋಗ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸಿ, ಅವರ ಮೂಲಕ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯಕರ್ಮ (ದೇವಕರ್ಮ) ದಾತನನ್ನು ಮಹಾದುರ್ಗತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಭಾರೀ ಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಗೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ದಾನ ಫಲಕಾರಿಯಾಗದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಮನು, ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. "ವಿದ್ಯಾತಪಸ್ಸಮೃದ್ಧ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಕೇವಲ ಜನ್ಮ ಅಥವಾ ವೇಷವಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ತಪೋನಿಷ್ಠ ಜೀವನ — ಇವೆರಡರಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿತ. ಇಂತಹವರು "ವಿಪ್ರಮುಖಾಗ್ನಿ" — ಅಂದರೆ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯ ಸಮಾನವಾದ ಮಾಧ್ಯಮ. ಅವರ ಮೂಲಕ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯಕರ್ಮವು ಸಾಮಾನ್ಯ ದಾನದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ದಾತನ ಅಂತರಂಗದ ಪಾಪಭಾರವನ್ನೇ ಕರಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ಅಗ್ನಿ ಹೊರಗಲ್ಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತ ಮಾನವನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚಲಿಸುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ. ಆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ದಾನವು ದಾತನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಇಲ್ಲಿ ಯಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಮಾನವ–ಮಾನವ ಸಂಬಂಧದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಕಾಡಿನ ಅಗ್ನಿ ಅಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಭಸ್ಮಮಾಡುವಂತೆ, ಜ್ಞಾನತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಉರಿಯುವ ಜೀವನದ ಮುಂದೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ದಾನ ದಾತನ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನ ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯಸಂಚಯವಲ್ಲ; ಅದು ಪಾಪಕ್ಷಯದ ಸಾಧನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕೆಲವರು "ವ್ಯಕ್ತಿಪೂಜೆ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಶುದ್ಧರಾದ ಗುರುಗಳು, ಸಂಶೋಧಕರು, ತಪಸ್ವಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರಿಗೆ ನೀಡುವ ಬೆಂಬಲ. ಇಂತಹ ಬೆಂಬಲವೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಹೊರತೆಗೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದಾನತತ್ತ್ವವು ಅಂಧವಲ್ಲ; ಅತ್ಯಂತ ಆಯ್ಕೆಮಯ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಶುದ್ಧರಾದ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯಕರ್ಮ ದಾತನನ್ನು ಮಹಾಪಾಪಗಳಿಂದಲೂ ದುರ್ಗತಿಯಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು, ಮಾನವನನ್ನೇ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಯಂತೆ ನೋಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ, ದಾನವನ್ನು ಪಾಪಕ್ಷಯದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಸಂಬಂಧದ ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ-17
ಶ್ರಾದ್ಧಾ ಕರ್ಮಗಳು

ದೈನಂದಿನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃಪ್ರೀತಿಯ ಧರ್ಮ

ಕುರ್ಯಾದಹರಹಃ ಶ್ರಾದ್ಧಮನ್ನಾದ್ಯೇನೋದಕೇನ ವಾ ।
ಪಯೋಮೂಲಫಲೈರ್ವಾಽಪಿ ಪಿತೃಭ್ಯಃ ಪ್ರೀತಿಮಾವಹನ್ ॥ 82 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು. ಅನ್ನದಿಂದಾಗಲಿ, ನೀರಿನಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಹಾಲು, ಕಂದ, ಹಣ್ಣುಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪಿತೃಯಜ್ಞವನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ನಡೆಯುವ ವಿಧಿವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ದೈನಂದಿನ ಧರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಒಂದು ದಿನದ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ನಿತ್ಯಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ. "ಅನ್ನಾದ್ಯೇನ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಮೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅನ್ನದಾನ, "ಉದಕೇನ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅಲ್ಪಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನ ತರ್ಪಣ ಸಾಕು ಎಂಬ ಮಾನವೀಯ ಲವಚಿಕತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಲು, ಕಂದ, ಹಣ್ಣುಗಳಂತಹ ಸರಳ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ ಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆಯೆಂದು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವೆಂದರೆ ಮೃತರಿಗೆ ಆಹಾರ ತಲುಪಿಸುವ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಬದುಕಿರುವವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೂಲಗಳತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಸಾಧನೆ. ಪಿತೃಗಳ ನೆನಪು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರಾಬೋಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯಶ್ರಾದ್ಧವು ಗೃಹಸ್ಥನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಿ, "ನಾನು ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿದಿನ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪಿತೃಪ್ರೀತಿ ಎಂದರೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮೂಲಕ ಬದುಕಿನ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಜೀವನವು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರ ಬೇರುಗಳು ಹಿಂದೆಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆ ಬೇರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ನೀರು ಸುರಿಸುವವನ ಬದುಕು ಫಲವತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರೀ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ತರ್ಪಣ ಪಿತೃಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಾಕು. ಕೃತಜ್ಞತೆಯೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಆತ್ಮ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಂಧಾಚಾರವೆಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು — ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ, ದಿನನಿತ್ಯದ ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಹಿರಿಯರ ನೆನಪು, ಕುಟುಂಬ ಇತಿಹಾಸದ ಗೌರವ, ಪೂರ್ವಜರ ತ್ಯಾಗದ ಅರಿವು. ನೀರು ಅಥವಾ ಹಣ್ಣುಗಳ ಮೂಲಕವೂ ಶ್ರಾದ್ಧ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ವಾರ್ಷಿಕ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ನಿತ್ಯ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಧರ್ಮ, ಮತ್ತು ಸರಳ ತರ್ಪಣವೂ ಪಿತೃಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಾಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ನಿತ್ಯಶ್ರಾದ್ಧದ ತತ್ತ್ವ, ಅಲ್ಪಸಾಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಲವಚಿಕತೆ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟ ಪಿತೃಪೂಜೆ, ಮತ್ತು ಪರಂಪರಾಬೋಧವನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮಾಸಾನುಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧ: ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ನಿತ್ಯಕ್ರಮ

ಪಿತೃಯಜ್ಞಂ ತು ನಿರ್ವರ್ತ್ಯ ವಿಪ್ರಶ್ಚಂದ್ರಕ್ಷಯೇಽಗ್ನಿಮಾನ್ ।
ಪಿಣ್ಡಾನ್ವಾಹಾರ್ಯಕಂ ಶ್ರಾದ್ಧಂ ಕುರ್ಯಾನ್ ಮಾಸಾನುಮಾಸಿಕಮ್ ॥ 122 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿತೃಯಜ್ಞವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದ ನಂತರ, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ದ್ವಿಜನು ಚಂದ್ರನ ಕ್ಷಯಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಪಿಂಡದಾನ ಸಹಿತವಾದ ಆವಾಹಾರ್ಯಕ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ದಿನದ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ನಿರಂತರ ಸಂಬಂಧದ ಸಂಕೇತ. "ಚಂದ್ರಕ್ಷಯೇ" ಎಂಬುದು ಕಾಲನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ ಅವಧಿ ಪಿತೃಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿವೆ. "ಅಗ್ನಿಮಾನ್" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ಗೃಹಸ್ಥನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ — ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವವನೇ ಪಿತೃಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಅರ್ಹ. ಪಿಂಡದಾನ ಸಹಿತ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ನೆರವೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಜೀವನದ ನಿತ್ಯಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ಕೇವಲ ಭೂತಕಾಲದ ಗೌರವವಲ್ಲ; ವರ್ತಮಾನ ಜೀವನದ ಶಿಸ್ತೂ ಹೌದು. ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಫಲವೆಂಬ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾಸಾನುಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಈ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಮರೆತ ಸಮಾಜ ಬೇರು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುವುದು ಕಾಲದ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗುವ ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಪಿಂಡದಾನ ಕೇವಲ ಅನ್ನವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಬಂಧದ ಪುನಃಸ್ಥಾಪನೆ. ಬದುಕಿರುವವರು ಬದುಕನ್ನು ಪಡೆದವರನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮೌನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೇ ಈ ಶ್ರಾದ್ಧ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಇರುವ ಮನೆಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಂಧಾಚಾರ ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸವಲ್ಲ, ಸ್ಮೃತಿ–ಕೃತಜ್ಞತೆ–ಪರಂಪರೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ, ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರ ಗೌರವ. ಪಿತೃಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಮೂಲವನ್ನು ಮರೆಯದೆ ಸಮಾಜದೊಳಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ನಂತರ ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಡದಾನ ಸಹಿತ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ನಿತ್ಯಪಿತೃಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ನಿರಂತರತೆ, ಮಾಸಾನುಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಮಹತ್ವ, ಕಾಲ–ಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾನವನ ಸಂಬಂಧ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಬೇರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಯುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಿತೃಗಳ ಮಾಸಿಕ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಅದರ ಶುದ್ಧ ವಿಧಾನ

ಪಿತ್ೃ ಣಾಂ ಮಾಸಿಕಂ ಶ್ರಾದ್ಧಮನ್ವಾಹಾರ್ಯಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ।
ತಚ್ಚಾಮಿಷೇಣಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಶಸ್ತೇನ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ॥ 123 ॥

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು "ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾದ (ಪ್ರಶಸ್ತ) ಆಹಾರದಿಂದ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನದೊಂದಿಗೆ ನೆರವೇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ ಮಾಸಾನುಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ" ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವೇ — ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವ ಕರ್ಮ. ಅಂದರೆ ಇದು ಅಪರೂಪದ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭದ ಶ್ರಾದ್ಧವಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥನ ನಿತ್ಯಜೀವನದೊಳಗೆ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ವಿಧಾನ ಎರಡನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪ್ರಶಸ್ತೇನ ಆಮಿಷೇಣ" ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧ, ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಆಹಾರದಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ. ಇದು ಅತಿರೇಕ ಭೋಜನವಲ್ಲ; ಅಶುದ್ಧ ಅಥವಾ ಅನರ್ಹ ಆಹಾರವೂ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ವೈಭವವಲ್ಲ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ. "ಪ್ರಯತ್ನತಃ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಮನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಮನಸ್ಸು–ದೇಹ–ಕರ್ಮಗಳ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ಕೇವಲ ಮೃತರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ಜೀವಂತವರ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಾಧನೆ. ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡುವ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾನವನೊಳಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. "ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ" ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ, ಧರ್ಮವನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಆಹಾರಕ್ರಮದಂತೆಯೇ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ಹೇಗೆ ಬದುಕನ್ನು ಪೋಷಿಸಿತ್ತೋ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪ್ರತಿದಿನ ಅನ್ನ ತಿನ್ನುವವನು, ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶುದ್ಧ ಆಹಾರದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧ, ಶುದ್ಧ ಬದುಕಿನ ಸಂಕೇತ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಅನ್ನದ ಮೂಲಕ, ಬದುಕಿರುವವನು ತನ್ನ ಬೇರುಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬೇರುಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಜೀವನವೃಕ್ಷ ಸಹಜವಾಗಿ ಹಸಿರಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಹಾರದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಭೌತಿಕ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತದೆ — ಶುದ್ಧತೆ, ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಮರಣೋತ್ಸವ, ಕುಟುಂಬಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ನೈತಿಕ ಅಭ್ಯಾಸ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ಭೂತ–ವರ್ತಮಾನ–ಭವಿಷ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಸೇತುವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾಸವೂ ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯ ಆಹಾರದಿಂದ ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೆರವೇರಿಸುವುದು ಗೃಹಸ್ಥನ ನಿತ್ಯಪಿತೃಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿರಂತರ ಸ್ವರೂಪ, ಶುದ್ಧ–ಪ್ರಶಸ್ತ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ದಿನನಿತ್ಯದ ಬದುಕಿನ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯೊಂದಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಭಾಗದ ಧರ್ಮನಿಯೋಜನೆ ಮತ್ತು ಸಪಿಂಡ–ಅಸಪಿಂಡ ಕ್ರಮಗಳ ವಿವೇಕ

ಅಸಂಸ್ಕೃತಪ್ರಮೀತಾನಾಂ ತ್ಯಾಗಿನಾಂ ಕುಲಯೋಷಿತಾಂಮ್ ।
ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ಭಾಗಧೇಯಂ ಸ್ಯಾದ್ ದರ್ಭೇಷು ವಿಕಿರಶ್ಚ ಯಃ ॥ 245 ॥

ಉಚ್ಛೇಷಣಾಂ ಭೂಮಿಗತಮಜಿಹ್ಮಸ್ಯಾಶಠಸ್ಯ ಚ ।
ದಾಸವರ್ಗಸ್ಯ ತತ್ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಭಾಗಧೇಯಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ 246 ॥
ಆಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮ ದ್ವಿಜಾತೇಃ ಸಂಸ್ಥಿತಸ್ಯ ತು ।
ಅದೈವಂ ಭೋಜಯೇಚ್ಛ್ರಾದ್ಧಂ ಪಿಂಡಮೇಕಂ ಚ ನಿರ್ವಪೇತ್ ॥ 247 ॥
ಸಹಪಿಂಡಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ತು ಕೃತಾಯಾಮಸ್ಯ ಧರ್ಮತಃ ।
ಅನಯೈವಾವೃತಾ ಕಾರ್ಯಂ ಪಿಂಡನಿರ್ವಪನಂ ಸುತೈಃ ॥ 248 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮೃತರಾದವರು, ತ್ಯಾಗಭಾವ ಹೊಂದಿದವರು ಹಾಗೂ ಕುಟುಂಬದ ಸ್ತ್ರೀಯರು — ಇವರ ಪಾಲಿಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನವೇ ಭಾಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಅದನ್ನು ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲಬೇಕು. ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಉಳಿದ ಅನ್ನವು, ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಕಪಟರಹಿತ ದಾಸವರ್ಗದವರಿಗೆ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದ್ವಿಜಾತಿಯೊಬ್ಬನು ಮೃತನಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದೇವಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಒಂದು ಪಿಂಡವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಧರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ನೆರವೇರಿದ ನಂತರ, ಪುತ್ರರು ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಉಳಿದ ಭಾಗಗಳ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ವಿಂಗಡಣೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂಬಂಧದ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮೃತರಾದವರು ಅಥವಾ ತ್ಯಾಗಭಾವದಿಂದ ಬದುಕಿದವರು ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು, ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ಥಾನ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವನ್ನು ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲುವುದು ಅನ್ನದ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ದಾಸವರ್ಗದ ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅವರ ಗುಣಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮುಖ್ಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅಜಿಹ್ಮ ಮತ್ತು ಅಶಠ — ಅಂದರೆ ಸರಳ ಮತ್ತು ಕಪಟರಹಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಇದೆ ಎಂಬ ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಗೂ ಮುನ್ನ ಮತ್ತು ನಂತರ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಪಿತೃಸಂಬಂಧವು ಹಂತ ಹಂತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹಂತಗಳಿವೆ. ಮೊದಲು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ನಂತರ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ, ನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ. ಈ ಕ್ರಮ ಪೂರ್ಣವಾದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಅನ್ನವೇ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟ. ಮರಣದ ನಂತರ ತಕ್ಷಣ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳು ಮೃತನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪಿತೃಸಮೂಹದೊಳಗೆ ಸೇರಿಸೋದಿಲ್ಲ. ಆ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ತಂದೆ–ತಾತ–ಮುತ್ತಾತರ ಪಿತೃವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ. ಮರಣದ ನಂತರ, ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯುವವರೆಗೂ ಮೃತನು ಅಸಪಿಂಡ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಅವನು ಇನ್ನೂ ತಂದೆ–ತಾತ–ಮುತ್ತಾತರ ಪಿತೃವರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ಪಿಂಡಭಾಗ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಅದರ ವಿಧಾನ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟವೆನ್ನುವ ಪದವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವಮಾನಾರ್ಥಕವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಚಕ್ರದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇರುವವರಿಗೂ ಪಾಲು ಸಿಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂಕೇತ. ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯ ಮುನ್ನ ಮತ್ತು ನಂತರದ ಭೇದವು, ಪಿತೃಸಂಬಂಧವು ಕ್ರಮೇಣ ಗಾಢಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಕೆಲವರಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಳಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾಲನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನೆರವೇರಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಓದಿದರೆ, ಕೆಲವು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೀನವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ದಾಸವರ್ಗದವರಿಗೂ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು, ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಮಾನವೀಯತೆಯೇ. ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯ ನಿಯಮಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು ಹೊರಗುಳಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ; ಪಿತೃಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಧಾನ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನದ ವಿಂಗಡಣೆ, ಸಪಿಂಡ–ಅಸಪಿಂಡ ಕ್ರಮಗಳ ಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂಬಂಧದ ಹಂತಗಳನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥ, ದಾಸವರ್ಗದ ಕುರಿತು ಮಾನವೀಯ ದೃಷ್ಟಿ, ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಹಂತಬದ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಯಾವ ವಿಧಿಗಳ ಪೂರೈಕೆ ನಂತರ ಮೃತನು "ಸಪಿಂಡ"ನಾಗುತ್ತಾನೆ:- ಮರಣದ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಮೃತನು ಸಪಿಂಡನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕ್ರಮೇಣ ಸಾಗುವ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಹಂತಗಳ ಪೂರಣೆಯ ನಂತರ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ಹಂತವಾಗಿ ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ನೆರವೇರಬೇಕು. ದೇಹದ ದಹನ ಅಥವಾ ಸಮಾಧಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಗಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮೃತನ ದೇಹಬಂಧ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಿಲ್ಲದೆ ಮುಂದಿನ ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲ. ಅದ ನಂತರ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು. ದಶಾಹ, ಏಕಾದಶಾಹ ಅಥವಾ ದೇಶ–ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಕಾರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅವಧಿಯವರೆಗೆ ಮಾಡುವ ಪಿಂಡದಾನ, ತಿಲೋದಕ, ತರ್ಪಣಗಳು ಈ ಹಂತಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೃತನು ಇನ್ನೂ ಅಸಪಿಂಡ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಮೂರನೇ ಹಂತವಾಗಿ ಅಸಪಿಂಡ ಶ್ರಾದ್ಧ ನೆರವೇರಬೇಕು. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ, ಈ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಿಂಡ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೃತನು ಇನ್ನೂ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೇ ಪಿಂಡ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ. ಈ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ನಂತರ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಮುಖ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಈ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೃತನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಿಂಡವನ್ನು ತಂದೆ–ತಾತ–ಮುತ್ತಾತರ ಪಿಂಡಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಯೋಜನೆಯ ಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಮೃತನು ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು, ಪಿತೃಸಮೂಹದ ಅಂಗನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ನಂತರ ಮಾತ್ರ ಮೃತನು ಸಪಿಂಡನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಅವನ ಹೆಸರು ನಿಯಮಿತ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ಪಿತೃಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪುತ್ರರು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯಂತೆ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ — ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ → ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು → ಅಸಪಿಂಡ ಶ್ರಾದ್ಧ → ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಈ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪೂರೈಸಿದ ನಂತರವೇ ಮೃತನು ಸಪಿಂಡನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಯಾವ ದಿನಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ?:- ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮರಣದ ನಂತರ ನಡೆಯುವ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಬಳಿಕ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ದಿನಾಂಕವು ದೇಶಾಚಾರ, ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದಿರಬಹುದು.

ಆದರೂ ಮನುಸ್ಮೃತಿ–ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಮ ಹೀಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದ್ವಿಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು 12ನೇ ದಿನ ಅಥವಾ 13ನೇ ದಿನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದ ನಂತರ ಬರುವ ಹಂತ. ಕೆಲವು ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ 12ನೇ ದಿನ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡು, 13ನೇ ದಿನ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲ ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಸಾಂತ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿನ ಅಥವಾ ಸಪಿಂಡೀಕರಣ ಶ್ರಾದ್ಧದಂದು ಈ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅಪರೂಪದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ — ಅಶೌಚ ವಿಳಂಬ, ದೇಶಾಂತರ ಮರಣ, ಅಕಾಲಮರಣ ಅಥವಾ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟಾದರೆ — ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಸಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿನ ಅಥವಾ ಪೂರ್ಣ ಸಿದ್ಧತೆಯಾದ ಶುಭದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅವಕಾಶ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ತತ್ವ ಇದು: ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಮರಣದ ದಿನದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಪಿಂಡಸಂಯೋಜನೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತ. ಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ — ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮರಣದ 12ನೇ ಅಥವಾ 13ನೇ ದಿನ ಅಥವಾ ಮಾಸಾಂತ ಶ್ರಾದ್ಧದ ವೇಳೆ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಎಂದರೇನು:- ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ ಎಂದರೆ ಮಾನವನ ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯ ಅಂತಿಮ ಯಜ್ಞ. ಜನ್ಮದಿಂದ ಆರಂಭವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೊನೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರವೇ ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿ. ಇಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ, ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

1. ಪ್ರಾಣನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ನಂತರದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕ್ರಮ - ಮರಣ ಸಂಭವಿಸಿದ ತಕ್ಷಣ ದೇಹವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾದ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ, ತಲೆ ಉತ್ತರ ಅಥವಾ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಗಂಗಾಜಲ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧ ನೀರು ಸಿಂಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತಿಲ, ದರ್ಭೆ, ತುಳಸಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ದೇಹದ ಸಮೀಪ ಇಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ದೇಹಶುದ್ಧಿಗಿಂತ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ.

2. ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಸಿದ್ಧತೆ - ದೇಹವನ್ನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಶುದ್ಧ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಆವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರುಷನಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊಸ ಬಿಳಿ ವಸ್ತ್ರ, ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸರಳ ಶುದ್ಧ ವಸ್ತ್ರ. ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಭರಣ–ಅಲಂಕಾರ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಭೋಗತ್ಯಾಗದ ಘೋಷಣೆ.

3. ಶವಯಾತ್ರೆ - ಶವವನ್ನು ಚಿತೆಗೆ ಅಥವಾ ಸಮಾಧಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಾಗ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ, ರಾಮನಾಮ ಸ್ಮರಣೆ ಅಥವಾ ಮೌನ ಪಾಲನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುವುದು — ಅತಿಶೋಕ ಬೇಡ, ಅತಿಶಬ್ದ ಬೇಡ. ಗಂಭೀರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಮುಖ್ಯ.

4. ಚಿತಾಸಂಸ್ಕಾರ (ಅಗ್ನಿದಾನ) - ಚಿತೆಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೃತನ ದೇಹವನ್ನು ಚಿತೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿ ಪುತ್ರ ಅಥವಾ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತೃನು ಅಗ್ನಿದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಅಂತ್ಯೇಷ್ಠಿಯ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು. ಅಗ್ನಿ ಇಲ್ಲಿ ನಾಶಕವಲ್ಲ; ಅದು ವಿಮೋಚಕ. ಮಂತ್ರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ — ಅಗ್ನಿಯ ಮೂಲಕ ದೇಹಬಂಧನ ಕರಗುತ್ತದೆ.

5. ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ (ಭೇದನ) - ಚಿತೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಪಾಲವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಅಥವಾ ಭೇದಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಕಪಾಲಕ್ರಿಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಧರ್ಮಾರ್ಥ — ಪ್ರಾಣಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಂಧನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾಗುವುದು. ಪ್ರಾಣದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬಂಧನವು ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಾಗ ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಕಪಾಲದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆ ಬಂಧನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಡಿಯಬೇಕೆಂದರೆ, ಕಪಾಲಭೇದನ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

6. ದಹನ ನಂತರದ ಕ್ರಮ - ಚಿತೆ ಶಾಂತವಾದ ನಂತರ ಅಸ್ಥಿಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರನೇ ದಿನ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಿನ ಅಸ್ಥಿಸಂಚಯ ಮಾಡಿ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

7. ಶುದ್ಧಿಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಶೌಚ - ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ ನಂತರ ಕರ್ತೃ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬವು ಅಶೌಚಾವಸ್ಥೆಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ದೈಹಿಕ ಅಶೌಚವಲ್ಲ; ಮಾನಸಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಅವಧಿ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಮೃತನಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಬದುಕಿರುವವರಿಗಾಗಿ. ಇದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ — ದೇಹ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ, ಬಂಧನ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ, ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ನಿರಂತರ. ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಸಂಸ್ಕಾರವು ದೇಹವನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ, ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಗೆ ಮಾರ್ಗ ತೆರೆದು, ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಧರ್ಮಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಅರ್ಥ:- ಮರಣದ ನಂತರ, ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಗೂ ಮುನ್ನ ಇರುವ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೃತನು ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೃತನಿಗೆ ದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಮುಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದೇ ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಉದ್ದೇಶ. ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮುಗಿದ ತಕ್ಷಣದಿಂದ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಕರ್ತೃ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪುತ್ರ) ಪ್ರತಿದಿನ ಶುದ್ಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಮೌನ–ಸಂಯಮದಿಂದ ಈ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲ ದಿನದಿಂದಲೇ ಪಿಂಡದಾನ, ತಿಲೋದಕ ಮತ್ತು ತರ್ಪಣ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುವ ಪಿಂಡವು ಮೃತನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಆಧಾರವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ.

ಈ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮೃತನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ, ಒಂದು ಪಿಂಡವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ತಿಲೋದಕದಿಂದ ತರ್ಪಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿ ದಿನದ ಪಿಂಡವು ಮೃತನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹದ ಒಂದು ಅಂಗವನ್ನು ರೂಪಿಸುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೇತನು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಶೌಚ, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮೃತನಿಗಿಂತಲೂ ಕರ್ತೃನ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡ.

ಹನ್ನೊಂದನೇ ದಿನವನ್ನು ಏಕಾದಶಾಹ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ದಿನ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವ. ಈ ದಿನ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಪಿಂಡಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಮಾಪ್ತಿ, ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಮುಂದಿನ ಹಂತಕ್ಕೆ ಸಾಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕಾದಶಾಹದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ತರ್ಪಣ, ದಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಕರ್ಮಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೃತನಿಗೆ "ಇನ್ನು ನೀನು ಅಸಪಿಂಡ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಹಂತಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ" ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂಚನೆ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ ಕರ್ಮಗಳು ಮೃತನಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಇವು ಬದುಕಿರುವವರನ್ನು ಅನಿತ್ಯಬೋಧಕ್ಕೆ, ಸಂಯಮಕ್ಕೆ, ಧರ್ಮಸ್ಮೃತಿಗೆ ತರಲು ಇರುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. ಪ್ರತಿ ದಿನದ ಪಿಂಡವು "ಬಂಧನ ಕಡಿದುಹೋಗುತ್ತಿದೆ" ಎಂಬ ಸಂಕೇತ. ಕೆಲವು ಪರಂಪರೆಗಳಲ್ಲಿ 12ನೇ ದಿನ ಅಥವಾ 13ನೇ ದಿನ ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳ ಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ ಮತ್ತು ದೇಶಾಚಾರಾನುಸಾರ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಮೂಲತತ್ತ್ವ ಒಂದೇ — ಪ್ರೇತಕರ್ಮಗಳು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡ ನಂತರವೇ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಗೆ ಪ್ರವೇಶ.

ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯ ಎಂದರೇನು?:- ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯ ಅಂದರೆ ಮೃತನ ಮರಣ ತಿಥಿಯಂದು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮಾಡಬೇಕಾದ ನಿಯಮಿತ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧ. ಅಂತ್ಯೇಷ್ಟಿ, ದಶಾಹ–ಏಕಾದಶಾಹ, ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಮೃತನು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಸದಸ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ನಂತರ ಅವನಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯ. ಇದು ಅಸಪಿಂಡ ಶ್ರಾದ್ಧವಲ್ಲ, ಪ್ರೇತಕರ್ಮವೂ ಅಲ್ಲ, ಇದು ಪೂರ್ಣ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧ. ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೃತನ ಮರಣ ತಿಥಿಯಂದು, ಅಪರಾಹ್ನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶುದ್ಧತೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮೌನ ಮುಖ್ಯ. ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಕ್ರಮ ಪಾಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ: ಮನೆ ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ತಿಲೋದಕ ತರ್ಪಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಿ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧದ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆ, ತರ್ಪಣ, ದಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಪಿಂಡ ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ (ತಂದೆ–ತಾತ–ಮುತ್ತಾತ). ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯದ ಉದ್ದೇಶ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ನಿರಂತರತೆ.

ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ ಎಂದರೇನು? - ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣು/ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪಿತೃಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿಶೇಷ ಆರಾಧನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ತಲುಪಬೇಕಾದ ಗತಿ ವೈಕುಂಠ ಅಥವಾ ಪಿತೃಲೋಕಾತೀತ ಶಾಂತಿ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಜೊತೆಗೆ ವೈಷ್ಣವ ಆರಾಧನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆ. ವೈಕುಂಠ ಸಮಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಥಿ ಕಾರ್ಯದ ದಿನವೇ ಅಥವಾ ವೈಕುಂಠ ಏಕಾದಶಿ, ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸ, ಅಥವಾ ಪಿತೃಪಕ್ಷದ ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಧಾನ ಹೀಗಿರುತ್ತದೆ: ವಿಷ್ಣು ಅಥವಾ ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಂದೆ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಪೂಜೆ. ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮ, ನಾರಾಯಣ ಸೂಕ್ತ, ಅಥವಾ ಗೀತಾ ಪಠಣ. ನಂತರ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಣೆ. ಆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಅಥವಾ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಸಾದರೂಪದಲ್ಲಿ ನೀಡುವುದು. ಇದನ್ನು ಪಿತೃಗಳ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಅರ್ಪಣೆ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಎಂದರೇನು? - ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಶಿವನ ಪರಿವಾರವಾದ ಶಿವಗಣಗಳು — ಅಂದರೆ ಭೂತಗಣ, ಪ್ರೇತಗಣ, ವೀರಗಣ, ಗಣಾಧಿಪತಿಗಳ ಸಮೂಹ — ಇವರನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ. ಇದು ನೇರವಾಗಿ ಶಿವನ ಪೂಜೆಯಲ್ಲ; ಶಿವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವ ಆರಾಧನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಕಾಲಮರಣ, ಅಶಾಂತ ಮರಣ, ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿ, ಪಿತೃವ್ಯಥೆ, ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಇವುಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಶಾಂತಿಕರ್ಮವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.
ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ? - ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ: ಮರಣದ ನಂತರ ಪ್ರೇತಶಾಂತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗದಂತೆ ಅನುಭವವಾದಾಗ ಪಿತೃಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಶಾಂತಿಕರ್ಮವಾಗಿ ಅಕಾಲಮರಣ ಅಥವಾ ಅಪಘಾತ ಮರಣವಾದಾಗ ಸಪಿಂಡಕ್ರಿಯೆಯ ನಂತರವೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಶಾಂತಿ ಉಳಿದಾಗ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ದುಃಖ, ಭಯ, ವ್ಯಾಧಿ ಅಥವಾ ಅಡಚಣೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಇದು ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಬದಲಿ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಪಿತೃಶಾಂತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಶೈವಶಾಂತಿಕರ್ಮ. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನ - ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಶೈವ ಪುರೋಹಿತರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಶುದ್ಧಿಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪ. ಕರ್ತೃ ಶಿವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ, "ಪ್ರೇತ–ಭೂತ–ಪಿತೃಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಕರಿಷ್ಯೇ" ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಶಿವಲಿಂಗ ಅಥವಾ ಶಿವಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಂದೆ ಬಿಲ್ವಪತ್ರ, ವಿಭೂತಿ, ಜಲಾಭಿಷೇಕ. ಅದಾದ ನಂತರ ಶಿವಗಣಗಳಿಗೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ಮಂತ್ರಗಳು

ಜಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪೂಜಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲ; ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣಾರ್ಥ ಮಂತ್ರಗಳು. ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಿವಗಣಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ವಿಧಿ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಶಾಂತಿಮಂತ್ರ, ಕ್ಷಮಾಪಣಾ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ದೀಪಾರಾಧನೆ. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆಯ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಎಂದರೆ ಭಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ. ಇದು ಜಗತ್ತಿನ ಅಶಾಂತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಶಿವತತ್ವದ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಶಿವನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರಕನಲ್ಲ; ಶಾಂತಿಕರ. ಶಿವಗಣಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ತರುವುದು. ಪಿತೃಕರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆಯ ಸಂಬಂಧ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧವು ಧರ್ಮಕ್ರಮ. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಶಾಂತಿಕ್ರಮ. ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧವು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಸೇರಿದಾಗ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಾಂತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೂತಪೂಜೆ ಅಥವಾ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದು ಮಾನಸಿಕ, ಆತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಂಪರಿಕ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಭಯಪಡಿಸಲು ಅಲ್ಲ; ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ತರಲು. **ಒಟ್ಟಾರೆ,** ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆ ಎಂದರೆ ಶಿವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ಪಿತೃ, ಪ್ರೇತ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಶೈವಶಾಂತಿಕರ್ಮ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯರ ಆಯ್ಕೆ ಮತ್ತು ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ದೋಷ

ತತ್ರ ಯೇ ಭೋಜನೀಯಾಃ ಸ್ಯುರ್ ಯೇ ಚ ವರ್ಜ್ಯಾ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ ।
ಯಾವಂತಶ್ಚೈವ ಯೈಶ್ಚಾನ್ನೈಸ್ತಾನ್ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಶೇಷತಃ ॥ 124 ॥
ದ್ವೌ ದೈವೇ ಪಿತೃಕಾರ್ಯೇ ತ್ರೀನ್ ಏಕೈಕಮubhಯತ್ರ ವಾ ।
ಭೋಜಯೇತ್ ಸುಸಮೃದ್ಧೋಽಪಿ ನ ಪ್ರಸಜ್ಜೇತ್ ವಿಸ್ತರೇ ॥ 125 ॥
ಸತ್ಕ್ರಿಯಾಂ ದೇಶಕಾಲೌ ಚ ಶೌಚಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂಪದಃ ।
ಪಂಚೈತಾನ್ ವಿಸ್ತರೋ ಹಂತಿ ತಸ್ಮಾನ್ನೈಹೇತ್ ವಿಸ್ತರಮ್ ॥ 126 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರು, ಯಾರು ವರ್ಜ್ಯರು, ಎಷ್ಟು ಜನರಿಗೆ ಮತ್ತು ಯಾವ ಆಹಾರದಿಂದ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವೆನು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದೈವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ, ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂವರಿಗೆ — ಅಥವಾ ಎರಡಕ್ಕೂ ತಲಾ ಒಬ್ಬರಿಗೆ — ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಸಂಪತ್ತಿರುವವನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅತಿವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಾರದು. ಅತಿವಿಸ್ತಾರವು ಸತ್ಕ್ರಿಯೆ, ದೇಶ–ಕಾಲ ವಿವೇಕ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಯೋಗ್ಯತೆ — ಈ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಮಿತಿಭಾವವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನು ಮೊದಲು ಒಂದು ವಾಗ್ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ — ಯೋಗ್ಯರು, ವರ್ಜ್ಯರು, ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರ — ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು. ತಕ್ಷಣವೇ ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ವಿರುದ್ಧ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ದೈವಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು, ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸೂಚನೆ. "ಸುಸಮೃದ್ಧೋಽಪಿ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೂ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತನ್ನು ಮನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ಐದು ದೋಷಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಸ್ತಾರವಾದರೆ ವಿಧಿವಿಧಾನದ ಶುದ್ಧತೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ, ಕಾಲ–ಸ್ಥಳದ ಸೂಕ್ತತೆ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ, ಶೌಚಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ, ಯೋಗ್ಯ*

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಆಯ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರವೂ ಮೇಲ್ಮೈಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಆತ್ಮವೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಆಳವಾಗಿರಬೇಕು; ಬಹುಮಾನದಲಿ ಹೋಳೆಯಬಾರದು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶಾಂತ ಕರ್ಮ. ಅದನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾರಂಭವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ಮರಣೆ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಮಿತಿಭಾವ ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ — ಇದೇ ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯನಿಗೆ ಶುದ್ಧಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೀಡಿದ ಅನ್ನ, ನೂರಾರು ಮಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಗದ್ದಲದ ಭೋಜನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೌನದ ಗೌರವ ಇರುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದು ವೈಭವವಲ್ಲ; ಸತ್ಯಸ್ಮರಣೆ. ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದೇ ಗೃಹಸ್ಥನ ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು "ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ" ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಒತ್ತಡ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಅತಿವಿಸ್ತಾರ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರದರ್ಶನ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ತತ್ತ್ವ ಸರಳತೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಗುಣಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ, ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಪಾಠ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮಿತಿಭಾವವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಅತಿವಿಸ್ತಾರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಭಾವದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಅತಿವಿಸ್ತಾರದ ಐದು ದೋಷಗಳ ಸ್ಪಷ್ಟ ಗುರುತು, ಸಂಪತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಂಯಮ ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು, ಶುದ್ಧತೆ–ಕಾಲ–ಸ್ಥಳ–ಯೋಗ್ಯತೆಗಳ ಸಮನ್ವಯ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಶಾಂತ–ಆಳವಾದ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಉಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಗೌತಮ (15.8, 21).— *'ಕನಿಷ್ಠ ಒಂಬತ್ತು; ಅಥವಾ ಬೆಸ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಸಂಖ್ಯೆ, ಅವನ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ; (ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ) ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು.'*

ವಿಷ್ಣು (73, 3-4).—'ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಪುರುಷರಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು; ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿರುವ ಮೂವರು ಪುರುಷರಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು; ಅಥವಾ ಎರಡು ನೈವೇದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಬ್ಬರಿಗೆ ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು.'

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ (1-227, 229).— *'ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಸಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಬೆಸ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು, ಒಬ್ಬರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕು. ದೇವರುಗಳಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿರುವ ಇಬ್ಬರು ಪುರುಷರು; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸುವಾಗ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿರುವ ಮೂವರು; ಅಥವಾ ಎರಡು ನೈವೇದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಬ್ಬರು; ಹಾಗೆಯೇ ತಾಯಿಯ ಅಜ್ಜ-ಅಜ್ಜಿಯರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸುವಾಗಲೂ ಸಹ.'*

ಆಶ್ವಲಾಯನ-ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರ (4-2).—'ವಿದ್ಯಾಸ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು, ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಿ, ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ, ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು, ಅವರು ಪಿತೃಗಳಂತೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಮೂವರು; ಆದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಬ್ಬರೇ ಇರಬಾರದು.'

ಚಂದ್ರಕ್ಷಯಕಾಲದ ಪಿತೃಕರ್ಮ: ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯದಿಂದ ಲೋಕಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆ

ಪ್ರಥಿತಾ ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯೈಷಾ ಪಿತ್ರ್ಯಂ ನಾಮ ವಿಧುಕ್ಷಯೇ ।
ತಸ್ಮಿನ್ ಯುಕ್ತಸ್ಯೈತಿ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯೈವ ಲೌಕಿಕೀ ॥ 127 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಚಂದ್ರನ ಕ್ಷಯಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ) ಮಾಡುವ ಈ ಪಿತೃಸಂಬಂಧಿತ ಕರ್ಮವನ್ನು 'ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನಿರತನಾಗಿರುವವನಿಗೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯಗಳ ಫಲ ಸದಾ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪಿತೃಯಜ್ಞ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. 'ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯ' ಎಂದರೆ ಮೃತರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತವರ ಜೀವನಶಿಸ್ತಿನ ಭಾಗವೂ ಹೌದು. ಚಂದ್ರಕ್ಷಯಕಾಲವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಯಾದೃಚ್ಛಿಕವಲ್ಲ — ಕ್ಷಯಕಾಲವು ಸಂಯಮ, ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಅಂತರಮುಖತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮೃತರ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡುವವನ ಲೋಕಜೀವನಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಲೌಕಿಕೀ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಪಿತೃಕರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡುವವನು, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಶೋಕ, ಮರಣ, ನಷ್ಟ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಿಂದ ವಿಚಲಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಜೀವನಕ್ರಮವೇ ಶಿಸ್ತಿನಂತೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಮೃತರೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತರ ಮನೋಶಿಕ್ಷಣ. ನಿಯಮಿತ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮಾನವನನ್ನು ಕಾಲದ ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಅರಿವಿಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಆ ಅರಿವಿನಿಂದ ಅವನು ಲೋಕಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಲಘುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ, ಲೋಕದ ದುಃಖಗಳು ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ — ಅವು ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲೇ ಹರಿಯುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮೃತರನ್ನು ನೆನಪಿಸುವವನು ಬದುಕನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರ ಕ್ಷಯವಾಗುವಾಗ ಮಾಡಿದ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ, ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕ್ಷಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಕ್ಷಯದಲ್ಲೇ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಕರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡುವವನು, ಲೋಕದ ಕಷ್ಟಗಳ ಎದುರು ಕುಸಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕೆಲವರು ಭಯಭೀತ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮರಣಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಪರಂಪರೆಯ ಅರಿವು. ಪಿತೃಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಮಾಜವು ಮರಣವನ್ನು ಅಘಾತಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಎದುರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಚಂದ್ರಕ್ಷಯಕಾಲದ ಪಿತೃಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡುವವನು, ಲೋಕಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಶೋಕ–ಮರಣ ಸಂಬಂಧಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪ್ರೇತಕೃತ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳ ಏಕೀಕರಣ, ಚಂದ್ರಕ್ಷಯಕಾಲದ ಸಂಕೇತಾತ್ಮಕ ಮಹತ್ವ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಲೋಕಶಿಸ್ತಿಗೆ ಬರುವ ಸ್ಥಿರತೆ, ಮರಣವನ್ನು ಧರ್ಮಪಥದೊಳಗೆ ತರುವ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನವನ್ನು ಕಾಲ–ಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆ: ಮಿತ್ರತ್ವ–ಲಾಭದಾಸೆಯಿಂದ ದೂರ

ನ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಭೋಜಯೇನ್ ಮಿತ್ರಂ ಧನ್ಯೈಃ ಕಾರ್ಯೋಽಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಃ ।
ನಾರಿಂ ನ ಮಿತ್ರಂ ಯಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ತಂ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಭೋಜಯೇದ್ ದ್ವಿಜಮ್ ॥ 138 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಾರದು; ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹಣದ ವ್ಯವಹಾರ ಅಥವಾ ಲಾಭಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಇರಬಾರದು. ಯಾರನ್ನು ಹೆಂಗಸಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಿತ್ರನಾಗಿ ಪರಿಚಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೋ, ಅಂಥ ದ್ವಿಜನನ್ನೂ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶುದ್ಧ ಕರ್ಮ; ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು. ಮಿತ್ರತ್ವವು ಸಹಜವಾಗಿ ಲಾಭ–ಪ್ರತ್ಯಾಶೆ, ಪರಸ್ಪರ ಉಪಕಾರ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಭಾವಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಸುಕುಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಮಿತ್ರನನ್ನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯುವುದನ್ನೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಧನ್ಯೈಃ ಕಾರ್ಯೋಽಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಆರ್ಥಿಕ ಲಾಭ, ಬಾಧ್ಯತೆ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಫಲದ ಸಾಧನವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನವು ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು; ಪರಿಚಯದಿಂದಲ್ಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಸಂಬಂಧರಹಿತ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ. ಮಿತ್ರನನ್ನು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ "ನಾನು–ನೀನು" ಎಂಬ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಶುರುವಾಗುತ್ತದೆ; ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಸರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸ್ವಾರ್ಥ, ಲಾಭ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದು ದಾತನ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ಸ್ನೇಹದ ಲೆಕ್ಕ ಬೇಡ; ಅಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದದ್ದು ಶುದ್ಧ ಸ್ಮರಣೆ. ಲಾಭದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇರುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಲ್ಲದು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮೌನದ ಗೌರವ; ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಗಳ ಗದ್ದಲ ಬೇಡ. ನಿರಪೇಕ್ಷ ಆಹ್ವಾನವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ನಿಜವಾದ ಗೌರವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೂಟ ಅಥವಾ ಆತಿಥ್ಯ ಸಮಾರಂಭವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದಕ್ಕೆ ತಿದ್ದುಪಡಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸ್ನೇಹಬಾಂಧವ್ಯ ಬಲಪಡಿಸುವ ವೇದಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶುದ್ಧ ಕರ್ಮ. ಇದು ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತು. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಸಂಘರ್ಷ ತಪ್ಪಿಸುವ ನೈತಿಕ ನಿಯಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರತ್ವ, ಲಾಭ ಮತ್ತು ಪರಿಚಯಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಬೇಡ; ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯೇ ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು, ಮಿತ್ರತ್ವ–ಲಾಭದಾಸೆಯ ನಿರಾಕರಣೆ, ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನೇ ಆಹ್ವಾನದ ಮಾನದಂಡವನ್ನಾಗಿಸುವ ತತ್ತ್ವ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವಿವೇಕ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ದೂರವಿಡುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಷ್ಫಲತೆ: ಪಿತೃಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧ ನಿಯಮ

ಯಸ್ಯ ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನಾನಿ ಶ್ರಾದ್ಧಾನಿ ಚ ಹವೀಂಷಿ ಚ ।

तस्य प्रेत्य फलं नास्ति श्राद्धेषु च हविषु च ॥ 139 ॥

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳು ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಅರ್ಪಣೆಗಳು ಮಿತ್ರರನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುತ್ತವೆಯೋ, ಅಂಥವನಿಗೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಫಲ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಹವ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವನಿಗೆ ಪುಣ್ಯಫಲ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಸಂಬಂಧಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಭಾವದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಮಿತ್ರರನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ಕರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಸರಿದು, ಸ್ನೇಹ–ಪರಿಚಯಗಳತ್ತ ಜಾರುತ್ತದೆ. ಈ ತಿರುವೇ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಫಲರಹಿತವಾಗಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪ್ರೇತ್ಯ ಫಲಂ ನಾಸ್ತಿ" ಎಂಬ ಕಠೋರ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸೂಚನೆ — ಇಂಥ ಕರ್ಮಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಪರಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಪೇಕ್ಷವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಿತ್ರತ್ವ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಒತ್ತಡ, ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆ — ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಶತ್ರುಗಳು. ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನತೆಯು ದಾತನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎರಡು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ: ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರ ಮೆಚ್ಚುಗೆ. ಈ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ಕ್ಷಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತೃಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿರಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ಸ್ನೇಹದ ಲೆಕ್ಕ ನಿಲ್ಲದು. ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಒಂದೇ ಮಾತು ಮಾತನಾಡಬೇಕು. ಮಿತ್ರರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮ, ಎಷ್ಟೇ ಅಲಂಕರಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಫಲಕೊಡದು ಎಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಗಂಭೀರ ಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ ಅಥವಾ ಪರಿಚಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ವೇದಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಧರ್ಮಕ್ರಮ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಉದ್ದೇಶದ ಶುದ್ಧತೆ (ಉದ್ದೇಶದ ಶುದ್ಧತೆ) ಎಂಬ ನೈತಿಕ ಪಾಠ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಸೇರಿದರೆ, ಅವು ಆತ್ಮಾರ್ಥ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಮಿತ್ರರನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ನಿರಾಕರಣೆ, ಪಿತೃಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷ ಉದ್ದೇಶದ ಅಗತ್ಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶುದ್ಧತೆ ನಡುವಿನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಭೇದ, ಪರಲೋಕಫಲವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕುವ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಶುದ್ಧ ಸ್ಮರಣೆಯ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಉಳಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

(ಅನುಶಾಸನ, 90.42-43).— *'ದೇವರುಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶವಾಗಿದ್ದರೆ, ದೇವರುಗಳು ಅಥವಾ ಪಿತೃಗಳು ತೃಪ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಅವನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಅವನು ದೇವರುಗಳ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ.'*

ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಗತಿಯಾಗಿಸುವ ದೋಷ: ಸ್ವರ್ಗಪಾತದ ಕಾರಣ

ಯಃ ಸಂಗತಾನಿ ಕುರುತೇ ಮೋಹಾತ್ ಶ್ರಾದ್ಧೇನ ಮಾನವಃ ।
ಸ ಸ್ವರ್ಗಾಚ್ಚ್ಯವತೇ ಲೋಕಾತ್ ಶ್ರಾದ್ಧಮಿತ್ರೋ ದ್ವಿಜಾಧಮಃ ॥ 140 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಯಾವ ಮಾನವನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಗತಿಯಾಗಿ, ಮಿತ್ರಸಮಾವೇಶದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಅಂಥವನು ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಿತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದ್ವಿಜನು ಅಧಮನೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಆದರೆ ಗಂಭೀರ ದೋಷವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶಾಂತ, ಏಕಾಗ್ರ ಕರ್ಮ. ಅದನ್ನು "ಸಂಗತಾನಿ" — ಅಂದರೆ ಕೂಟ, ಮಿತ್ರರ ಸಭೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಾವೇಶ — ಆಗಿ ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುವುದು. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೋಷದ ಮೂಲವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಮೋಹ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅಥವಾ ಸಮಾಜದ ಒತ್ತಡದಿಂದ, ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಜನ ಸೇರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಕ್ತಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. "ಶ್ರಾದ್ಧಮಿತ್ರಃ" ಎಂಬ ಪದ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಿತ್ರತ್ವದ ಸಾಧನವಾಗಿಸಿಕೊಂಡವನು, ದ್ವಿಜನಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಮ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು — ಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಗುರುತು ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಉದ್ದೇಶವೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅಂತರಂಗದ ಕರ್ಮ. ಅಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಎರಡು ಕಡೆ ನೋಡಬಾರದು — ಪಿತೃಗಳತ್ತ ಮಾತ್ರ. ಸಂಗತಿಯಾಗಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಮನಸ್ಸು ಸಮಾಜದತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭ್ರಷ್ಟತೆಯೇ ಸ್ವರ್ಗಪಾತದ ಕಾರಣ. ಸ್ವರ್ಗ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪರಲೋಕವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಥಿತಿಯೂ ಹೌದು. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಿತ್ರಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಆ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೇ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮೌನವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ; ಗದ್ದಲವನ್ನು ಅಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆತ್ಮದ ಸಂಭಾಷಣೆ; ಸಮಾಜದ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ. ಮಿತ್ರರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಲು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಗತಿ ಸೇರಿದರೆ, ಪುಣ್ಯ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕರಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕುಟುಂಬ–ಸ್ನೇಹಿತರ ಕೂಟವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಾರನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಸಂದೇಶವಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸುವ ಸೂಚನೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಆಚರಣೆ ≠ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಎಂಬ ಸ್ಪಷ್ಟ ನೈತಿಕ ಗಡಿ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಮಾಜದ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ; ಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮರಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಗತಿಯಾಗಿ, ಮಿತ್ರಸಮಾವೇಶವಾಗಿ ಮಾಡಿದವನು ಧರ್ಮಫಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಪಾತಕ್ಕೊಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಗತಿಯಾಗಿಸುವ ದೋಷದ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿರಾಕರಣೆ, ಮೋಹವನ್ನು ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟತೆಯ ಮೂಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದು, ಶ್ರಾದ್ಧಮಿತ್ರ ಎಂಬ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಸ್ವರ್ಗಪಾತವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಭ್ರಷ್ಟತೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಶಾಂತ–ಏಕಾಗ್ರ ಕರ್ಮವಾಗಿ ಉಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪಾರಂಪರಿಕ ಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸಂಭೋಜನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದೋಷ: ಪೈಶಾಚ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಫಲ

ಸಂಭೋಜಾನಿ ಸಾಽಭಿಹಿತಾ ಪೈಶಾಚೀ ದಕ್ಷಿಣಾ ದ್ವಿಜೈಃ ।

ಇಹೈವಾಸ್ತೇ ತು ಸಾ ಲೋಕೇ ಗೌರಂಧೇವೈಕವೇಶ್ಮನಿ ॥ 141 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸಂಭೋಜನದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ದ್ವಿಜರು "ಪೈಶಾಚ ದಕ್ಷಿಣೆ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಫಲ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಇದೇ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ — ಗೋರಂಡೆ ಎಂಬ ಒಬ್ಬನೇ ಮನೆಗೆ ಸೀಮಿತವಾದಂತೆ ಫಲರಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೋಷವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಂಭೋಜಾನಿ" ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂತು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಭೋಜನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಶ್ರಾದ್ಧ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಸರಿದು, ಭೋಜನವೇ ಕೇಂದ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನು ಇದನ್ನು "ಪೈಶಾಚೀ ದಕ್ಷಿಣಾ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾನೆ — ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ, ಅಧರ್ಮಸ್ಪರ್ಶಿತ ಪ್ರತಿಫಲ. ಇಲ್ಲಿ "ದಕ್ಷಿಣೆ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹಣವಲ್ಲ; ಕರ್ಮದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಫಲ. ಆ ಫಲ "ಇಹೈವ" — ಇದೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಪರಲೋಕಫಲವಿಲ್ಲದ ಕರ್ಮವನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: "ಗೌರಂಧೇವೈಕವೇಶ್ಮನಿ" — ಗೋರಂಡೆಯ ಒಂದೇ ಮನೆಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗುವಂತೆ, ಹೊರಗೆ ಹರಿಯದ, ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ಫಲ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಏಕಾಗ್ರ, ನಿಯಮಬದ್ಧ, ನಿರಪೇಕ್ಷ ಕರ್ಮವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಂಭೋಜನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಮನಸ್ಸು ಭೋಗದತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತದೆ; ಶ್ರದ್ಧೆ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಫಲವು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕರ್ಮವೂ ಪರಲೋಕಮುಖಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಲೋಕಭೋಗದ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದ ಕರ್ಮ, ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಕರಗುತ್ತದೆ — ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ತತ್ತ್ವ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನದ ಗದ್ದಲ ಬೀಳಬಾರದು. ಸಂಭೋಜನವಾದ ಶ್ರಾದ್ಧ ಶ್ರಾದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಕೇವಲ ಊಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಊಟಕ್ಕೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬುತ್ತದೆ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಫಲವೂ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು "ಒಟ್ಟಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ"ವೆಂದು ಕಾಣುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಮಾತಲ್ಲ; ಆಚರಣೆಯ ಉದ್ದೇಶ ತಪ್ಪಿದರೆ ಫಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಪಾಠ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಆಚರಣೆಯ ಉದ್ದೇಶವು ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಂಬ ಸಂದೇಶ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಭೋಜನವಲ್ಲ; ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ನಿಯಮಿತ ಕರ್ಮ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಸಂಭೋಜನ ರೂಪದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪೈಶಾಚ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಪರಲೋಕಫಲ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಫಲ ಇದೇ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ನಿಂತುಬಿಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸಂಭೋಜನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿರಾಕರಣೆ, ಪೈಶಾಚ ದಕ್ಷಿಣೆ ಎಂಬ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಪರಲೋಕಫಲ–ಲೋಕಫಲಗಳ ಭೇದ, ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷತೆಯ ಅಗತ್ಯ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಭೋಜನಕೇಂದ್ರಿತ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ದೂರವಿಡುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದ್ವೇಷಭಾವದಿಂದ ಭುಕ್ತ ಹವ್ಯ–ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಷ್ಫಲತೆ

ಕಾಮಂ ಶ್ರಾದ್ಧೇಽರ್ಚಯೇನ್ ಮಿತ್ರಂ ನಾಭಿರೂಪಮಪಿ ತ್ವರಿಮ್ ।
ದ್ವಿಷತಾ ಹಿ ಹವಿರ್ಭುಕ್ತಂ ಭವತಿ ಪ್ರೇತ್ಯ ನಿಷ್ಫಲಮ್ ॥ 144 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷಭಾವವಿರುವವನನ್ನು—ಆದಾಗ್ಯೂ ಅವನು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ—ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಕರೆಯಬಾರದು. ದ್ವೇಷದಿಂದ ಭುಕ್ತವಾದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯವು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲವಿಲ್ಲದದ್ದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮನೋಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಪ್ರಧಾನತೆಯ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮನು, ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶವನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ: ಹೊರಗಿನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೂ ಒಳಗಿನ ದ್ವೇಷವಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮ ನಿಷ್ಫಲ. "ನಾಭಿರೂಪಮಪಿ ತ್ವರಿಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ, ರೂಪ–ವಿದ್ಯೆ–ಸ್ಥಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಾಹ್ಯ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಅಂತರಂಗದ ಸಮ್ಮತಿ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಬರುತ್ತದೆ. "ದ್ವಿಷತಾ ಹಿ" — ದ್ವೇಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯವು ದಾತನ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಏಕಾಗ್ರ ಕರ್ಮ; ದ್ವೇಷ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಶ್ರದ್ಧೆ ಚೂರುಚೂರು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದ್ವೇಷವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತದೆ — ಕೊಡುವವನಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ, ಪಡೆಯುವವನಿಗೆ ಅಸಂತೋಷ. ಈ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ಕರಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೈರರಹಿತ ಮನಸ್ಸು ಅನಿವಾರ್ಯ. ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಅಲ್ಪಕರ್ಮವೂ ಫಲವಂತ; ದ್ವೇಷದೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕರ್ಮವೂ ನಿಷ್ಫಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ಮನಸ್ಸು ಮೃದುವಾಗಿರಬೇಕು. ದ್ವೇಷದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಅನ್ನ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರದ್ಧೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವೈರವಿದ್ದರೆ, ಫಲವೇ ದಾರಿ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಹೃದಯವೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಜವಾದ ಪಾತ್ರೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಹೊರಗಿಡಿ" ಎಂಬ ಸಂದೇಶವಾಗಿ ನೋಡಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ದ್ವೇಷಭಾವವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ದೃಗ್ವಿಜ್ಞಾನದ ಮೇಲಿನ ಉದ್ದೇಶ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ವೈರವಿದ್ದರೆ, ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳು ಫಲ ಕೊಡವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ದ್ವೇಷಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಭುಕ್ತವಾದ ಹವ್ಯ–ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಫಲವಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗಭಾವದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಬಾಹ್ಯ ಯೋಗ್ಯತೆಗಿಂತ ಮನಶ್ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲಿನ ಒತ್ತಡ, ದ್ವೇಷವನ್ನು ಫಲಹಾನಿಯ ಮೂಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವುದು, ಮಿತ್ರಸತ್ಕಾರ–ವೈರನಿರಾಕರಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನ, ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮನೋನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ಆಹ್ವಾನ: ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜರ ಆದ್ಯತೆ

ಯತ್ನೇನ ಭೋಜಯೇತ್ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಬಹ್ವೃಚಂ ವೇದಪಾರಗಮ್ ।
ಶಾಖಾಂತಗಮಥಾಧ್ವರ್ಯುಂ ಛಂದೋಗಂ ತು ಸಮಾಪ್ತಿಕಮ್ ॥ 145 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾದ ಬಹ್ವೃಚನನ್ನು, ತನ್ನ ಶಾಖೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ವರ್ಯುವನ್ನು (ಯಜುರ್ವೇದ ಪಾರಂಗತನನ್ನು), ಹಾಗೂ ಛಂದೋಗನನ್ನು (ಸಾಮವೇದ ಪಾರಂಗತನನ್ನು) ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಆಯ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಯತ್ನೇನ" ಎಂಬ ಪದವೇ ಕೀಲಿ — ಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಯತ್ನ, ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. "ಬಹ್ವೃಚ" ಎಂದರೆ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತನಾದವನು; "ಅಧ್ವರ್ಯು" ಎಂದರೆ ಯಜುರ್ವೇದದ ವಿಧಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು; "ಛಂದೋಗ" ಎಂದರೆ ಸಾಮವೇದದ ಗಾಯನ–ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣನಾದವನು. "ಶಾಖಾಂತಗ" ಮತ್ತು "ಸಮಾಪ್ತಿಕ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಕೇವಲ ಪಠಣವಲ್ಲ, ಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ಆಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜರ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಬಲ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆ ಸೇರುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವೇದಪರಂಪರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೂ ಹೌದು. ವಿವಿಧ ವೇದಶಾಖೆಗಳ ಪಾರಂಗತರು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದಾಗ, ಪಿತೃಯಜ್ಞವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗಿನ ಸಂಪರ್ಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಆಳವಾಗಿ ಬೇರುಬಿಡುತ್ತದೆ; ಫಲವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಅನ್ನ, ವೇದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕೈಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲ; ಅವರು ಕರ್ಮದ ಜೀವಶಕ್ತಿ. ಜ್ಞಾನ ಇರುವ ಕಡೆ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮೌನವಾಗಿ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು "ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊರಗಿಡುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ತತ್ತ್ವ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತರಬೇತಿ, ಪಾರಂಗತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇದು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜರನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದು ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಫಲವತ್ತತೆಯನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಯೋಗ್ಯರ ಆಯ್ಕೆಗಾಗಿ ಯತ್ನದ ಅಗತ್ಯ, ವೇದಶಾಖಾ ಪಾರಂಗತೆಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ವೇದಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಪಠಣಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಯನ–ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಒತ್ತು, ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಗಂಭೀರ–ಫಲಪ್ರದ ಧರ್ಮಕರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜನ ಭೋಜನದಿಂದ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ತೃಪ್ತಿ

ಏಷಾಮನ್ಯತಮೋ ಯಸ್ಯ ಭುಂಜೀತ್ ಶ್ರಾದ್ಧಮರ್ಚಿತಃ ।
ಪಿತೄ ಣಾಂ ತಸ್ಯ ತೃಪ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಶಾಶ್ವತೀ ಸಾಪ್ತಪೌರುಷೀ ॥ 146 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾದ ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಆ ದಾತನ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಆ ತೃಪ್ತಿ ಏಳು ಪೀಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದ ಫಲಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕರು ಬೇಕು ಎಂಬುದಿಲ್ಲ; "ಏಷಾಮನ್ಯತಮಃ" — ಹೇಳಲಾದ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬನೇ ಸಾಕು. ಆದರೆ ಅವನು "ಅರ್ಚಿತಃ" ಆಗಿರಬೇಕು — ಅಂದರೆ ಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರ, ಶುದ್ಧ ಭಾವ ಮತ್ತು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ಗೌರವಗಳೊಂದಿಗೆ. ಇಂಥ*

ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನವು ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಫಲ ನೀಡುವುದಲ್ಲ; "ಶಾಶ್ವತೀ" — ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಸಾಪ್ತಪೌರುಷೀ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಪಿತೃತೃಪ್ತಿ ಒಂದೇ ತಲೆಮಾರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ಏಳು ಪೀಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ಹರಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯದ ಧರ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು ಕಾಲರೇಖೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಅವರು ವಂಶಚೇತನೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಂತರು. ಯೋಗ್ಯ ಜ್ಞಾನಿಯ ಮೂಲಕ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆ ಚೇತನೆಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಜ್ಞಾನಿಯ ತೃಪ್ತಿ, ಅನೇಕ ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ — ಇದು ಧರ್ಮದ ಸಂಕುಚಿತ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವಲ್ಲ; ಇದು ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮಪ್ರವಾಹ. ಹೀಗಾಗಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ವರ್ತಮಾನದಿಂದ ಭವಿಷ್ಯವರೆಗೆ ಹರಿಯುವ ಮೌಲ್ಯಸಂಪತ್ತಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅನ್ನ, ಏಳು ಪೀಳಿಗೆಗಳ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿ ಗದ್ದಲದಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಕರ್ಮ, ಕಾಲವನ್ನು ದಾಟಿ ವಂಶವನ್ನೇ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು "ಕಾಲಹರಣ" ಅಥವಾ "ಸಂಕೇತಮಾತ್ರ" ಎಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಆಳವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೃತರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಬದುಕಿರುವ ಪೀಳಿಗೆಗಳಿಗೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಕರ್ಮ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ದೀರ್ಘಕಾಲೀನ ನೈತಿಕ ಹೂಡಿಕೆ. ಸರಿಯಾದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಯೋಗ್ಯ ವೇದಪಾರಗ ದ್ವಿಜನಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಏಳು ಪೀಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಒಬ್ಬ ಯೋಗ್ಯನಿಂದಲೇ ಶ್ರಾದ್ಧಫಲ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ತತ್ತ್ವ, ಸತ್ಕಾರದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಯ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ವರೂಪ, ಏಳು ಪೀಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ಹರಡುವ ಧರ್ಮಫಲ, ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ವಂಶಚೇತನೆಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮಕರ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಬಂಧುಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳ ಭೋಜನಾಧಿಕಾರ

ಮಾತಾಮಹಂ ಮಾತುಲಂ ಚ ಸ್ವಸ್ರೀಯಂ ಶ್ವಶುರಂ ಗುರುಮ್ ।
ದೌಹಿತ್ರಂ ವಿಟ್ಪತಿಂ ಬಂಧುಂ ಋತ್ವಿಗ್ ಯಾಜ್ಯೌ ಚ ಭೋಜಯೇತ್ ॥ 148 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಮಹನನ್ನು (ತಾಯಿಯ ತಂದೆ), ಮಾತುಲನನ್ನು (ತಾಯಿಯ ಸಹೋದರ), ಸ್ವಸ್ರೀಯನನ್ನು (ಸಹೋದರಿಯ ಮಗ), ಶ್ವಶುರನನ್ನು, ಗುರುವನ್ನು, ದೌಹಿತ್ರನನ್ನು (ಮಗಳ ಮಗ), ವಿಟ್ಪತಿಯನ್ನು (ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗಿಯಾದ ಯೋಗ್ಯ ಗೃಹಸ್ಥ), ಬಂಧುವನ್ನು, ಹಾಗೂ ಋತ್ವಿಜನನ್ನೂ ಯಾಜ್ಯನನ್ನೂ (ಯಜ್ಞಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯೋಗ್ಯರು) ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಬಹುದಾದ ವಿಶೇಷ ಯೋಗ್ಯರ ವಲಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದವರು ಕೇವಲ ರಕ್ತಸಂಬಂಧಿಗಳಲ್ಲ; ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಿಗಳೂ ಹೌದು. ಮಾತಾಮಹ–ಮಾತುಲ–ಸ್ವಸ್ರೀಯ–ದೌಹಿತ್ರರು ತಾಯಿಪಕ್ಷದ ಪಿತೃಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ; ಶ್ವಶುರ ಮತ್ತು ಗುರುಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರ–*

ಜ್ಞಾನ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು. ಋತ್ವಿಗ್ ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಯರು ಯಜ್ಞಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವರು. "ವಿಟ್ಪತಿ" ಮತ್ತು "ಬಂಧು" ಎಂಬ ಪದಗಳು, ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸಹಭಾಗಿತ್ವಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾನವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಈ ಪಟ್ಟಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತ ವಂಶಕರ್ಮವಾಗಿಸದೆ, ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ವಿಸ್ತೃತ ಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ತಂದೆಯ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ತಾಯಿಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಪರಂಪರೆಯೂ ಅದರ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ವಂಶವನ್ನು ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನೋಡದೆ, ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನೋಡಲು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಕೊಟ್ಟವರು, ಸಂಸ್ಕಾರಕೊಟ್ಟವರು, ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿದವರು — ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ವಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕುಟುಂಬವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಧರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಸ್ಮರಣೆ ಒಂದು ರೇಖೆಯಲ್ಲ; ಅದು ವೃತ್ತ. ಆ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ತಂದೆಯೂ ಇದ್ದಾನೆ, ಗುರುಗೂ ಸ್ಥಾನವಿದೆ, ಯಜ್ಞದ ಸಹಚರನಿಗೂ ಗೌರವವಿದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ವಿಸ್ತಾರ — ಯಾರು ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೋರಿದರೋ, ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೆನಪಿಸುವ ಮೌನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು "ತಂದೆಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತ" ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಾಯಿಪಕ್ಷಕ್ಕೂ, ಗುರು–ಯಜ್ಞಪರಂಪರೆಯಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಮಗ್ರ ಸ್ಮರಣೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಏಕಮುಖ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಗ್ರ ಕುಟುಂಬ–ಧರ್ಮ ಸ್ಮರಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಾಯಿಪಕ್ಷ, ಗುರು–ಯಜ್ಞಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ತಾಯಿಪಕ್ಷದ ಪಿತೃಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಮಾನ್ಯತೆ, ಗುರು–ಯಜ್ಞಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ, ರಕ್ತಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಒತ್ತು, ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಕುಟುಂಬಸ್ಮರಣೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮತೋಲನ–ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದೈವಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಭೇದ: ಧರ್ಮವಿವೇಕದ ನಿಯಮ

ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ದೈವೇ ಕರ್ಮಣಿ ಧರ್ಮವಿತ್ ।
ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಕರ್ಮಣಿ ತು ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ॥ 149 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದೇವಕಾರ್ಯ (ಹವ್ಯ)ದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಆದರೆ ಪಿತೃಕಾರ್ಯ (ಕವ್ಯ)ಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಭೇದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಕಾರ್ಯವು ಸಮಷ್ಟಿ ಧರ್ಮ; ಅದು ವಿಶ್ವಹಿತವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಸಂಶಯ, ತಡೆಗೋಡೆಗಳು ಧರ್ಮಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಪಿತೃಕಾರ್ಯವು ವೈಯಕ್ತಿಕ, ವಂಶಸಂಬಂಧಿತ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಿತೃನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ.*

ಹೀಗಾಗಿ "ಪರೀಕ್ಷೇತ್ ಪ್ರಯತ್ನತಃ" — ಸಂಪೂರ್ಣ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚನೆ. ಈ ಭೇದವೇ ಧರ್ಮವಿವೇಕ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಒಂದೇ ಮಾಪಕದಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅಳೆಯಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಷ್ಟಿ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉದಾರತೆ ಪ್ರಧಾನ; ವೈಯಕ್ತಿಕ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಖರತೆ ಪ್ರಧಾನ. ದೇವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮುಂಚೆ ಬರುತ್ತದೆ; ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಮುಂಚೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮತೋಲನವೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲೆಡೆ ಒಂದೇ ಕೀಲಿಯಿಂದ ಬೀಗ ತೆರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವರ ಬಾಗಿಲು ಉದಾರತೆಯಿಂದ ತೆರೆಯುತ್ತದೆ; ಪಿತೃಗಳ ಬಾಗಿಲು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ತೆರೆಯುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕಠಿಣವೂ ಅಲ್ಲ, ಸಡಿಲವೂ ಅಲ್ಲ — ಅದು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು "ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು" ಎಂದು ಟೀಕಿಸುವವರು ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಕಾರ್ಯಭೇದವಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಅಂಧ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾರ್ಯಾನುಸಾರ ವಿವೇಕ. ಇಂದಿನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಂದರ್ಭ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ. ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಒಂದೇ ವಿಧಾನ ಹೇರಿದರೆ ಧರ್ಮವೇ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಬೇಡ; ಪಿತೃಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪರಿಶೀಲನೆ ಅನಿವಾರ್ಯ — ಇದೇ ಧರ್ಮವಿವೇಕ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕಾರ್ಯಭೇದ, ಸಮಷ್ಟಿ–ವೈಯಕ್ತಿಕ ಧರ್ಮಗಳ ವಿಭಿನ್ನತೆ, ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು, ದೈವಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉದಾರತೆಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕೆಂಬ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯರಾದ ದ್ವಿಜರು: ಆಚಾರ–ವಿದ್ಯಾ–ನೈತಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಾನದಂಡ

ಜಟಿಲಂ ಚಾನಧೀಯಾನಂ ದುರ್ಬಾಲಂ ಕಿತವಂ ತಥಾ ।
ಯಾಜಯಂತಿ ಚ ಯೇ ಪೂಗಾಂಸ್ತಾಂಶ್ಚ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ನ ಭೋಜಯೇತ್ ॥ 151 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಜಟೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಧರಿಸಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡದವನು, ಬುದ್ಧಿಬಲವಿಲ್ಲದವನು, ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಹಾಗೂ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವವನು — ಇಂತಹವರನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕರೆಯಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಶುದ್ಧತೆಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ಜಟಿಲ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ವೇಷಧಾರಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರೊಂದಿಗೆ "ಅನಧೀಯಾನ" ಎಂದು ಸೇರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ — ಕೇವಲ ವೇಷದಿಂದ ಧರ್ಮಸಾಧನೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ಆಚಾರ ಖಾಲಿ ರೂಪ ಮಾತ್ರ. "ದುರ್ಬಾಲ" ಎಂದರೆ ದೇಹದ ಬಲದ ಕೊರತೆ ಅಲ್ಲ; ವಿವೇಕ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯದ ಕೊರತೆ. "ಕಿತವ" ಎಂಬುದು ಜೂಜು ಮತ್ತು ವಂಚನೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಇದು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. "ಪೂಗಯಾಜಕ" ಎಂದರೆ ಹಣ ಅಥವಾ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ*

ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವವನು; ಇಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವು ಧರ್ಮಕರ್ಮವಲ್ಲ, ವಾಣಿಜ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಗುಣಗಳು ಇರುವವರ ಕೈಗೆ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಸಲ್ಲಿದರೆ, ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ ಹಾನಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಬಾಹ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳ ಆರಾಧನೆ ಅಲ್ಲ; ಆಂತರಿಕ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ. ಜಟೆ, ವೇಷ, ಶಬ್ದ — ಇವೆಲ್ಲ ದ್ವಿತೀಯ. ಜ್ಞಾನ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಾವ — ಇವೆಲ್ಲ ಪ್ರಾಥಮಿಕ. ಧರ್ಮವನ್ನು ವಾಣಿಜ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಧರ್ಮವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಲಾಭದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವಲ್ಲ; ಅದು ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಮೌನಕರ್ಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ವೇಷ ಸಾಲದು; ಸತ್ಯ ಬೇಕು. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಆಚಾರ ನೆರಳಿನಂತೆ — ಕಾಣುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ತಂಪು ಕೊಡದು. ಲಾಭದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಯಜ್ಞ, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶುದ್ಧ ಹೃದಯವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ, ಅಲಂಕೃತ ಹೊರಗೋಡೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಗಡಿಯನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಧರ್ಮವನ್ನು ವೇಷ, ಜೂಜು ಅಥವಾ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಂದ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಶ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸಂರಕ್ಷಣೆ. ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಉದ್ದೇಶ ಇದ್ದರೆ, ಅರ್ಹತೆ ಪುನಃ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವೇದಾಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದ ವೇಷಧಾರಣೆ, ಜೂಜು, ಲಾಭಾಸಕ್ತ ಯಜ್ಞಾಚರಣೆ — ಇವುಗಳಿರುವ ದ್ವಿಜರು ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಹರು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ವೇಷಕ್ಕಿಂತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ, ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿಸುವುದರ ತಿರಸ್ಕಾರ, ನೈತಿಕ ಬಲವನ್ನು ಅರ್ಹತೆಯ ಮಾನದಂಡವನ್ನಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶೀಲದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾಂಗ್ತದಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾತ್ರಭೋಜನದ ಧರ್ಮಫಲ: ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮ

ಅಪಾಂಗ್ತದಾನೇ ಯೋ ದಾತುರ್ಭವತ್ಯೂರ್ಧ್ವಂ ಫಲೋದಯಃ ।
ದೈವೇ ಹವಿಷಿ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ವಾ ತಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಶೇಷತಃ ॥ 169 ॥
ಅವ್ರತೈರ್ಯದ್ದ್ವಿಜೈರ್ಭುಕ್ತಂ ಪರಿವೇತ್ರ್ಯಾದಿಭಿಸ್ತಥಾ ।
ಅಪಾಂಗ್ತೇಯೈರ್ಯದನ್ಯೈಶ್ಚ ತದ್ವೈ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಭುಂಜತೇ ॥ 170 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದ ದಾತನಿಗೆ, ದೇವಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಮೇಲಿನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಫಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವ್ರತವಿಲ್ಲದ ದ್ವಿಜರು, ಪರಿವೇತ್ರಾದಿಗಳಂತಹ ಅಪಾಂಗ್ತೇಯರು ಹಾಗೂ ಇತರ ಅಯೋಗ್ಯರು ಭುಜಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ದೇವರುಗಳು ಅಥವಾ ಪಿತೃಗಳು ಅಲ್ಲ; ಅಧರ್ಮಶಕ್ತಿಗಳು ಭುಜಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ದಾನ ಮತ್ತು ಭೋಜನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಹತೆ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ್ದೋ ಅದನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ದಾನವು ಕೇವಲ ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಯಾರು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಫಲ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪಾಂಗ್ತರಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಧರ್ಮದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಅದರ ಫಲ*

ದಾತನಿಗೆ ಮೇಲಿನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗಿ ಮರಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವ್ರತಶೀಲತೆ ಇಲ್ಲದವರು, ಕುಟುಂಬಕ್ರಮಭಂಗ ಮಾಡಿದವರು ಮತ್ತು ಇತರ ಅಪಾತ್ರರು ಭುಜಿಸಿದ ಅನ್ನವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಅರ್ಪಿಸಲಾದ ಅನ್ನವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಗಮ್ಯವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ ಹೋದಾಗ, ಅದು ಅಧರ್ಮಶಕ್ತಿಗಳ ಪಾಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತೀವ್ರ ಸತ್ಯ.
ಅಪಾಂಗ್ತ ಎಂದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯ, ದೇವಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆ (ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ / ಧರ್ಮಪಂಕ್ತಿ) ಸೇರಲು ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಉದ್ದೇಶ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರವೂ ಆಗಿದೆ. ಶುದ್ಧ ಉದ್ದೇಶವಿದ್ದರೂ, ತಪ್ಪು ಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಫಲ ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನವು ಕೇವಲ ದ್ರವ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮದ ವಾಹಕ. ಅಯೋಗ್ಯ ಮನಸ್ಸು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ, ಧರ್ಮದ ಪ್ರವಾಹ ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದಾತನಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಅನ್ನವು ಯಾರು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ದಾರಿಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದು ಆಶೀರ್ವಾದ; ಅಶುದ್ಧ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದು ಅಧರ್ಮ. ದಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಕರುಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ವಿವೇಕವೂ ಇರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಧರ್ಮವೆಂದು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ಅಧರ್ಮದ ಆಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ದಾನಕ್ಕೆ ನಿರುತ್ಸಾಹ ನೀಡುವಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಾನವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿಸಲು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಮೌಲ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಅದು ಯೋಗ್ಯತೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ದಾನವೂ ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನವು ಧರ್ಮಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅಪಾಂಗ್ತೇಯರು ಭುಜಿಸಿದ ಅನ್ನವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ದಾನದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಯೋಗ್ಯತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಅಪಾಂಗ್ತದಾನದ ಫಲವಿಕೃತಿ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳ ಗಮ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಶೀಲದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದು, ದಾತನ ಮೇಲಿನ ಧರ್ಮಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಮತ್ತು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ದಾನತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಕುಟುಂಬಧರ್ಮಕ್ರಮಭಂಗ: ಪರಿವೇತ್ತಾ–ಪರಿವಿತ್ತಿ ಮತ್ತು ದಿಧಿಷೂಪತಿ ದೋಷಗಳು

ದಾರಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಸಂಯೋಗಂ ಕುರುತೇ ಯೋಽಗ್ರಜೇ ಸ್ಥಿತೇ ।
ಪರಿವೇತ್ತಾ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಪರಿವಿತ್ತಿಸ್ತು ಪೂರ್ವಜಃ ॥ 171 ॥
ಪರಿವಿತ್ತಿಃ ಪರಿವೇತ್ತಾ ಯಯಾ ಚ ಪರಿವಿದ್ಯತೇ ।
ಸರ್ವೇ ತೇ ನರಕಂ ಯಾಂತಿ ದಾತೃಯಾಜಕಪಂಚಮಾಃ ॥ 172 ॥
ಭ್ರಾತುರ್ಮೃತಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಯಾಂ ಯೋಽನುರಜ್ಯೇತ ಕಾಮತಃ ।
ಧರ್ಮೇಣಾಪಿ ನಿಯುಕ್ತಾಯಾಂ ಸ ಜ್ಞೇಯೋ ದಿಧಿಷೂಪತಿಃ ॥ 173 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗಲೇ, ಕಿರಿಯನು ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೆ ಅವನು ಪರಿವೇತ್ತಾ; ಆ ಹಿರಿಯ ಸಹೋದರನು ಪರಿವಿತ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಿವಿತ್ತಿ,

ಪರಿವೇತ್ತಾ ಮತ್ತು ಅವರ ಮೂಲಕ ಈ ಕ್ರಮಭಂಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸ್ತ್ರೀಯೂ — ದಾತ ಮತ್ತು ಯಾಜಕ ಸೇರಿ ಐದನೆಯವರಾಗಿ — ಎಲ್ಲರೂ ನರಕಗತಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮೃತ ಸಹೋದರನ ಪತ್ನಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಮದಿಂದ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರುವವನು, ಧರ್ಮನಿಯಮದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ, ದಿಧಿಷೂಪತಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಕ್ರಮಶೀಲತೆಯನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ವಿವಾಹ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲ; ಅವು ವಂಶಕ್ರಮ, ಹಿರಿಯತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಹಿರಿಯನು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಕಿರಿಯನ ವಿವಾಹವು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಂಜಸತೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಗೃಹಧರ್ಮದ ನಾಡಿಯನ್ನು ಕಡಿಯುವ ಕ್ರಮಭಂಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುರಿದವನಿಗೆ "ಪರಿವೇತ್ತಾ" ಎಂಬ ಹೆಸರು, ಮತ್ತು ಆ ಕ್ರಮಭಂಗದಿಂದ ಹಿಂಜರಿದ ಹಿರಿಯನಿಗೆ "ಪರಿವಿತ್ತಿ" ಎಂಬ ಗುರುತು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಇದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ — ಕ್ರಮಭಂಗಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾರಣರಾದ ಎಲ್ಲರೂ, ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವವನು ಸೇರಿ, ಭಾರೀ ಅಧರ್ಮಫಲಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ದೋಷವಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ರಮದ ಭಂಗಕ್ಕೆ ವಿಧಿಸಿದ ಕಠಿಣ ಪ್ರತಿಬಂಧ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಮೃತ ಸಹೋದರನ ಪತ್ನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ನಿಯುಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ, ಕಾಮಪ್ರೇರಿತ ಆಸಕ್ತಿ ದೋಷವೇ. ಧರ್ಮಾನುಮತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಮದಿಂದ ನಡೆದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ "ದಿಧಿಷೂಪತಿ" ಎಂಬ ತೀವ್ರ ಗುರುತು ಇರುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳ ಏಕತೆ. ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮ ಅರಾಜಕತೆ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ ಕ್ರಮ ಯಾಂತ್ರಿಕತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸೇರಿದಾಗಲೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಮವು ಧರ್ಮದ ವೇಷ ತೊಟ್ಟರೂ, ಅದರ ವಾಸನೆ ಕ್ರಮಭಂಗವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನು ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಗೃಹಧರ್ಮವು ಮೆಟ್ಟಿಲಿನಂತೆ — ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಹಾರಿದರೆ ಪತನ. ಹಿರಿಯತ್ವದ ಗೌರವ, ಸಂಸ್ಕಾರದ ಕ್ರಮ, ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶದ ಶುದ್ಧತೆ — ಇವುಗಳು ಉಳಿದಾಗಲೇ ಮನೆ ದೀಪ ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಕಾಮದಿಂದ ಕದಡುವ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷದ ತೀರ್ಪು ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕ್ರಮಶಿಸ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬಕ್ರಮ ಮುರಿದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳು ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲ, ಪೀಳಿಗೆಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲಿನ ಉದ್ದೇಶ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಥಕ್ಕೆ ಮರಳುವಿಕೆ ಇದ್ದರೆ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ವಿವಾಹ–ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯತ್ವದ ಕ್ರಮಭಂಗ ಮತ್ತು ಕಾಮಪ್ರೇರಿತ ಸಂಬಂಧಗಳು ಗೃಹಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಘೋರ ದೋಷ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಠಿಣ ಅಧರ್ಮಫಲವಿದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಗೃಹಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಶೀಲತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಪರಿವೇತ್ತಾ–ಪರಿವಿತ್ತಿ ದೋಷಗಳ ನಿಖರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ದಾನ–ಯಾಜಕ ಸೇರಿ ಸಮೂಹ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ತತ್ತ್ವ, ಧರ್ಮಾನುಮತಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ಬೇಧ, ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮಾಜಸ್ಥಿರತೆಯ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪರದಾರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕುಂಡ–ಗೋಲಕ ದೋಷ ಮತ್ತು ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯನಾಶ

ಪರದಾರೇಷು ಜಾಯೇತೇ ದ್ವೌ ಸುತೌ ಕುಂಡಗೋಲಕೌ ।

पत्यौ जीवति कुण्डः स्यान् मृते भर्तरि गोलकः ॥ 174 ॥
तौ तु जातौ परक्षेत्रे प्राणिनौ प्रेत्य चेह च ।
दत्तानि हव्यकव्यानि नाशयन्ति प्रदायिनाम् ॥ 175 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎರಡು ವಿಧದ ಪುತ್ರರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ — ಕುಂಡ ಮತ್ತು ಗೋಲಕ. ಪತಿ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಕುಂಡ; ಪತಿ ಮೃತನಾದ ನಂತರ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಗೋಲಕ. ಇವರು ಪರಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ (ಪತಿಯೇತರ ವಂಶಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದವರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇವರಿಗೆ ನೀಡಿದ ಹವ್ಯ ಮತ್ತು ಕವ್ಯಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ದಾತನ ಫಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ತಂಭವಾದ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಮತ್ತು ವಂಶಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ದೇಹದ ಜನನಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಪತಿ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಕುಂಡ; ಪತಿ ಮೃತನಾದ ನಂತರವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತ ನಿಯುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಗೋಲಕ. "ಪರಕ್ಷೇತ್ರ" ಎಂಬ ಪದವೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಂಶವು ದೇಹದಿಂದಲ್ಲ; ವಿಧಿ–ಕ್ರಮ–ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮೀರಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂತಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾಗಿ ಜೀವಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ವಾಹಕರಾಗಲು ಅಯೋಗ್ಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತಲುಪದೆ, ದಾತನ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನೇ ಕ್ಷಯಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಶಕ್ತಿ. ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಮಾರ್ಗವಿದೆ. ಮಾರ್ಗ ತಪ್ಪಿದ ಪ್ರವಾಹವು ಫಲವತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಂಡ–ಗೋಲಕರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲಿನ ತೀರ್ಪಲ್ಲ; ಅದು ಕ್ರಮಭಂಗದ ಪರಿಣಾಮ. ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯಗಳು ಶುದ್ಧ ವಾಹಕ ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಅಶುದ್ಧ ವಾಹಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ನೆಲೆಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವಂಶದ ಬೀಜ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಲ್ಪಟ್ಟರೂ, ಅದರ ಫಲ ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೇ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಪರಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ಬೀಜದಿಂದ ಧರ್ಮದ ಬೆಳೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಿತೃಗಳ ಮುಂದೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಅರ್ಪಣೆ ಶುದ್ಧ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಹೋಗಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಸಲ್ಲಿಸಿದವನ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಮಕ್ಕಳ ವಿರುದ್ಧದ ದ್ವೇಷವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಂಡ–ಗೋಲಕರನ್ನು ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೊರಹಾಕುವ ಮಾತಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ವಂಶಕ್ರಮ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಶಿಸ್ತಿನ ನಿರೂಪಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪರದಾರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕುಂಡ–ಗೋಲಕರು ಧರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯರು; ಇವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳು ದಾತನ ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಂಶಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಹತ್ವ, ಕುಂಡ–ಗೋಲಕಗಳ ನಿಖರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಅರ್ಹತೆಯ ಭೇದ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ವಾಹಕದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವನ್ನು ಕ್ರಮ–ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾಂಗ್ತರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ದಾನದ ಫಲಹಾನಿ: ಸಂಖ್ಯಾನುಪಾತದ ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮನಿಯಮ

अपाङ्क्त्यो यावतः पङ्क्त्यान् भुञ्जानाननुपश्यति ।
तावतां न फलं तत्र दाता प्राप्नोति बालिशः ॥ 176 ॥
वीक्ष्यान्धो नवतेः काणः षष्टेः श्वित्री शतस्य तु ।
पापरोगी सहस्रस्य दातुर्नाशयते फलम् ॥ 177 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡುವಾಗ ಅಪಾಂಗ್ತನೊಬ್ಬನು ಎಷ್ಟು ಪಂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನೋಡುವನೋ, ಅಷ್ಟೂ ಪಂಕ್ತಿಗಳ ದಾನದ ಫಲವನ್ನು ದಾತನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಧನೊಬ್ಬನು ನೋಡಿದರೆ ತೊಂಬತ್ತು ಜನರ ಫಲ, ಕಣ್ಣು ದೋಷವಿರುವವನು ನೋಡಿದರೆ ಅರವತ್ತು ಜನರ ಫಲ, ಶ್ವಿತ್ರ ರೋಗಿಯು ನೋಡಿದರೆ ನೂರು ಜನರ ಫಲ, ಪಾಪಕರ ರೋಗಿಯು ನೋಡಿದರೆ ಸಾವಿರ ಜನರ ದಾನದ ಫಲವನ್ನು ದಾತನಿಗೆ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ದಾನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಶುದ್ಧತೆ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೋ ಅದನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪಾಂಗ್ತನ ಪಾತ್ರ ಕೇವಲ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವೂ ಧರ್ಮಫಲಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ದಾನವು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಕ್ರಿಯೆ; ಅದರ ಫಲವು ಪರಿಸರದ ಶುದ್ಧತೆಗೂ ಬದ್ಧ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಪರಿಣಾಮದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮೂಲಕ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಗಣಿತೀಯ ಲೆಕ್ಕವಲ್ಲ; ಅಶುದ್ಧತೆಯ ತೀವ್ರತೆಯ ಸೂಚನೆ. ದೋಷದ ಸ್ವಭಾವ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ಫಲಹಾನಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್, ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಅನ್ನದಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧ ವಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ.* ***ಅಪಾಂಗ್ತ ಎಂದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹವ್ಯ-ಕವ್ಯ, ದೇವಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆ (ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿ / ಧರ್ಮಪಂಕ್ತಿ) ಸೇರಲು ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು.***

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದಲ್ಲ; ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದಲೂ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಕರ್ಮ ಅಶುದ್ಧ ವಲಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ ಅದರ ಪ್ರವಾಹ ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾತನನ್ನು "ಬಾಲಿಶ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ದಾನವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ದಾನವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲು. ಕರುಣೆಗೂ ವಿವೇಕ ಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಫಲ ನಷ್ಟ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ದೀಪವು ಗಾಳಿಗೆ ತೆರೆದರೆ ನಡುಗುತ್ತದೆ. ಅಶುದ್ಧ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವೇ ಆ ಗಾಳಿ. ದಾನ ಮಾಡುವ ಕೈ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸುತ್ತಲಿನ ವಲಯ ಮಲಿನವಾದರೆ ಬೆಳಕು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ವಲಯವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ತಿರಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಪಾಂಗ್ತರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವ ಮಾತಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧದಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ವಲಯ ಅವಶ್ಯ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವಿದೆ. ಇದು ಕಠೋರತೆ ಅಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರದ ಜಾಗೃತಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಪಾಂಗ್ತರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಾನದ ಫಲ ಕ್ರಮೇಣ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧ ವಲಯವೇ ಧರ್ಮಫಲದ ಆಧಾರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವ, ಅಪಾಂಗ್ತದೃಷ್ಟಿಯ ಫಲಹಾನಿ, ದಾನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯ, ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ರಕ್ಷಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶೂದ್ರಯಾಜಕನ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ದಾನದ ಫಲಹಾನಿ: ಶುದ್ಧಸ್ಪರ್ಶದ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ಯಾವತಃ ಸಂಸ್ಪೃಶೇದಂಗೈರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಶೂದ್ರಯಾಜಕಃ ।
ತಾವತಾಂ ನ ಭವೇದ್ದಾತುಃ ಫಲಂ ದಾನಸ್ಯ ಪೌರ್ತಿಕಮ್ ॥ 178 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸುವ ಯಾಜಕನು ತನ್ನ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಎಷ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಷ್ಟೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ, ದಾತನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನದ ಪರಲೋಕಫಲ ದೊರೆಯದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಾನಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಶುದ್ಧತೆ ಎಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರಯಾಜಕ ಎಂದರೆ ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನಾಗಿ ನಿರೂಪಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾದುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಶಿಸ್ತಿನ ವಿಚಾರ. ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ, ಶೌಚ ಮತ್ತು ನಿಯಮಪಾಲನೆ ಮುಖ್ಯ. ಅಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾಜಕನ ಸ್ಪರ್ಶವು ಪಂಕ್ತಿಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. "ತಾವತಾಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಿಣಾಮದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂಖ್ಯಾಲೆಕ್ಕವಲ್ಲ; ಶುದ್ಧತೆಯ ಭಂಗದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿದೆಯೋ, ಫಲಹಾನಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ವಿಧಾನ, ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಅದರ ಭಾಗ. ದಾನವು ಶುದ್ಧ ವಾಹಕವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕರ್ಮದ ಪ್ರವಾಹ ಮರುಳುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದಾತನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕೇವಲ ಕೊಡುವುದಲ್ಲ; ಕೊಡುವ ವಲಯದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಕಾಪಾಡುವುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ನದಿ ಶುದ್ಧ ತೀರಗಳಿಂದಲೇ ಹರಿಯಬೇಕು. ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಪರ್ಶವು ಅದರ ನೀರನ್ನು ಮಸುಕಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನ ಮಾಡುವ ಕೈ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಸುತ್ತಲಿನ ವಲಯ ಅಶುದ್ಧವಾದರೆ ಫಲ ಹರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ದಾರಿ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅವಮಾನವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶೂದ್ರಯಾಜಕನ ಮಾನವೀಯ ಗೌರವವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶ್ರಾದ್ಧ–ದಾನಗಳಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶುದ್ಧನಿಯಮಗಳಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ತಿರಸ್ಕಾರವಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರದ ರಕ್ಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ದಾನಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧ ಸ್ಪರ್ಶವು ದಾತನ ಪರಲೋಕಫಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ; ಶುದ್ಧ ವಲಯವೇ ಧರ್ಮಫಲದ ಆಧಾರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಸ್ಪರ್ಶಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವ, ದಾನದಲ್ಲಿ ವಲಯಶುದ್ಧತೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ, ಫಲಹಾನಿಯ ಪ್ರಮಾಣಾತ್ಮಕ ಸೂಚನೆ, ದಾತನ ಮೇಲಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಅಪಾಂಗ್ತದಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜರು

ಅಪಾಂಗ್ಯೋಪಹತಾ ಪಂಗ್ತಿಃ ಪಾವ್ಯತೇ ಯೈರ್ದ್ವಿಜೋತ್ತಮೈಃ ।

ತಾನ್ನಿಬೋಧತ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ದ್ವಿಜಾಗ್ರ್ಯಾನ್ ಪಂಗ್ತಿಪಾವನಾನ್ ॥ 183 ॥
ಅಗ್ರ್ಯಾಃ ಸರ್ವೇಷು ವೇದೇಷು ಸರ್ವಪ್ರವಚನೇಷು ಚ ।
ಶ್ರೋತ್ರಿಯಾನ್ವಯಜಾಶ್ಚೈವ ವಿಜ್ಞೇಯಾಃ ಪಂಗ್ತಿಪಾವನಾಃ ॥ 184 ॥
ತ್ರಿಣಾಚಿಕೇತಃ ಪಂಚಾಗ್ನಿಸ್ತ್ರಿಸುಪರ್ಣಃ ಷಡಂಗವಿತ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಾತ್ಮಸಂತಾನೋ ಜ್ಯೇಷ್ಠಸಾಮಗ ಏವ ಚ ॥ 185 ॥
ವೇದಾರ್ಥವಿತ್ ಪ್ರವಕ್ತಾ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಸಹಸ್ರದಃ ।
ಶತಾಯುಶ್ಚೈವ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಪಂಗ್ತಿಪಾವನಾಃ ॥ 186 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅಪಾಂಗ್ತನಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಭೋಜನಪಂಕ್ತಿಯು, ಕೆಲವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜರಿಂದ ಪವಿತ್ರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪ್ರವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರು, ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು — ಇವರು ಪಂಕ್ತಿಪಾವಕರು. ತ್ರಿಣಾಚಿಕೇತ ವ್ರತಧಾರಿ, ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಸಾಧಕ, ತ್ರಿಸುಪರ್ಣ ಅಧ್ಯಯನ ಹೊಂದಿದವನು, ಷಡಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು, ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ ವಂಶಜನು, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಸಾಮಗನು — ಇವರೆಲ್ಲ ಪಂಕ್ತಿಪಾವಕರು. ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತವನು, ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವವನು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಸಹಸ್ರದಾನಿ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು — ಇಂತಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪಂಕ್ತಿಪಾವಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಸಮೂಹವು ಅಪಾಂಗ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ದೂಷಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪಂಕ್ತಿಯ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಯೋಗ್ಯರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮರುಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಧರ್ಮದ ಕರುಣೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಂಕ್ತಿಪಾವಕತ್ವವು ಬಾಹ್ಯ ಸ್ಥಾನದಿಂದಲ್ಲ; ವೇದಜ್ಞಾನ, ಶೀಲ, ವ್ರತ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದರೆ ವೇದವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಲಿತು, ಪಾಲಿಸುವ ಪರಂಪರೆಯವನು. ತ್ರಿಣಾಚಿಕೇತ ಮತ್ತು ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಎಂಬ ವ್ರತಗಳು ಆಂತರಿಕ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತ. ಷಡಂಗಪಾಂಡಿತ್ಯವು ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ ವಂಶಜತ್ವವು ದಾನದ ಪವಿತ್ರ ಪರಂಪರೆ. ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಸಾಮಗತ್ವವು ಸಾಮವೇದೀಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಸೂಚನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ — ವೇದಾರ್ಥವಿತ್ ಮತ್ತು ಪ್ರವಕ್ತೃ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬದುಕುವವನೇ ಪಂಕ್ತಿಯನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಬಲ್ಲನು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ದೂಷಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ತಪ್ಪು ನಡೆದರೆ ಧರ್ಮ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಶುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮರಳುತ್ತದೆ. ಪಂಕ್ತಿಪಾವಕತ್ವವೆಂದರೆ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಘನತೆ. ಆ ಘನತೆ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ವಲಯವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲ; ಅದು ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಮಾರ್ಗವೂ ಹೌದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಕಲುಷಿತವಾದ ನೀರು ಶುದ್ಧ ಮೂಲದಿಂದ ಹರಿದರೆ ಪಾವನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ದೂಷಿತ ಪಂಕ್ತಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕು ಕತ್ತಲನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತದೆ; ಕತ್ತಲನ್ನು ಶಾಶ್ವತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ತಿರಸ್ಕಾರಗಳ ಗ್ರಂಥ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ತಪ್ಪು ಇಲ್ಲಿ ತೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪುನಃಶುದ್ಧೀಕರಣದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು

ದೋಷವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶೀಲ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವುದೇ ಈ ಬೋಧನೆಯ ಉದ್ದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಅಪಾಂಗ್ತದಿಂದ ದೂಷಿತವಾದ ಪಂಕ್ತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜ್ಞಾನ–ಶೀಲ–ವ್ರತಸಂಪನ್ನ ದ್ವಿಜರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಪವಿತ್ರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪಂಕ್ತಿಪಾವನ ಎಂಬ ಪರಿಹಾರತತ್ತ್ವ, ಜ್ಞಾನ–ಆಚಾರ–ಪರಂಪರೆಯ ಏಕತೆ, ವ್ರತ ಮತ್ತು ವೇದಾರ್ಥಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಮಹತ್ವ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪುನರುತ್ಥಾನದ ಅವಕಾಶ, ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಜೀವಂತ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮತೋಲನಯುತ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧನಿಮಂತ್ರಣ, ನಿಯಮಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಪೂರ್ವೇದ್ಯುರಪರೇದ್ಯುರ್ವಾ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಣ್ಯುಪಸ್ಥಿತೇ ।
ನಿಮಂತ್ರಯೇತ್ ತ್ರ್ಯವರಾನ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಪ್ರಾನ್ ಯಥೌದಿತಾನ್ ॥ 187 ॥
ನಿಮಂತ್ರಿತೋ ದ್ವಿಜಃ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ನಿಯತಾತ್ಮಾ ಭವೇತ್ ಸದಾ ।
ನ ಚ ಛಂದಾಂಸ್ಯಧೀಯೀತ ಯಸ್ಯ ಶ್ರಾದ್ಧಂ ಚ ತದ್ ಭವೇತ್ ॥ 188 ॥
ನಿಮಂತ್ರಿತಾನ್ ಹಿ ಪಿತರ ಉಪತಿಷ್ಠಂತಿ ತಾನ್ ದ್ವಿಜಾನ್ ।
ವಾಯುವಚ್ಚಾನು ಗಚ್ಛಂತಿ ತಥಾಽಸೀನಾನುಪಾಸತೇ ॥ 189 ॥
ಕೇತಿತಸ್ತು ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ಹವ್ಯೇ ಕವ್ಯೇ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ।
ಕಥಂ ಚಿದಪ್ಯತಿಕ್ರಾಮನ್ ಪಾಪಃ ಸೂಕರತಾಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥ 190 ॥
ಆಮಂತ್ರಿತಸ್ತು ಯಃ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ವೃಷಲ್ಯಾ ಸಹ ಮೋದತೇ ।
ದಾತುರ್ಯದ್ ದುಷ್ಕೃತಂ ಕಿಂಚಿತ್ ತತ್ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ॥ 191 ॥
ಅಕ್ರೋಧನಾಃ ಶೌಚಪರಾಃ ಸತತಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಃ ।
ನ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರಾ ಮಹಾಭಾಗಾಃ ಪಿತರಃ ಪೂರ್ವದೇವತಾಃ ॥ 192 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿನ ದಿನವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಅದೇ ದಿನವಾಗಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಕನಿಷ್ಠ ಮೂವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತನಾದ ದ್ವಿಜನು ಸದಾ ನಿಯತಚಿತ್ತನಾಗಿರಬೇಕು; ಆ ದಿನ ತನ್ನಿಗಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬಾರದು. ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜರ ಬಳಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು ಬಂದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ; ಗಾಳಿಯಂತೆ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವರು ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹವ್ಯ–ಕವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠ ದ್ವಿಜನು, ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ನಿಯಮ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದರೆ ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅವನಿಗೆ ಸೂಕರಜನ್ಮವೂ ಬರಬಹುದು. ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ವೃಷಲಸ್ತ್ರೀಯೊಡನೆ ರಮಿಸಿದರೆ, ದಾತನ ಯಾವುದೇ ದುಷ್ಕೃತ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದವರು, ಶೌಚದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರು, ಸದಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಂತೆಯೇ ಸಂಯಮಿಗಳು, ಶಸ್ತ್ರತ್ಯಾಗಿಗಳು ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳು; ಅವರು ಪೂರ್ವದೇವತೆಗಳು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಿಮಂತ್ರಣದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಆಚರಣೆಗೂ ಮುಕ್ತಾಯದವರೆಗೆ ಇರುವ ಶಿಸ್ತನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಭೋಜನವಲ್ಲ; ಅದು ಪಿತೃಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಹ್ವಾನವೇ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ಯೋಗ್ಯರಾದ ದ್ವಿಜರನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ಅಥವಾ ಅದೇ ದಿನ*

ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕು. ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜನ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವನು ನಿಯತಚಿತ್ತನಾಗಿರಬೇಕು; ಆ ದಿನ ತನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು. ಕಾರಣ — ಆ ದಿನ ಅವನು ಪಿತೃಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಪಿತೃಗಳು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಅವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜನು ನಿಯಮ ಮೀರಿ ನಡೆದರೆ, ಅದು ಕೇವಲ ಅವನ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಪಿತೃಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷಕ್ಕೆ ಗಂಭೀರ ಫಲವನ್ನು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿತನಾದವನು ಅಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಲಿಪ್ತನಾದರೆ, ದಾತನ ಪಾಪಗಳೂ ಅವನ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ — ಇದು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಬಂಧನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ — ಪಿತೃಗಳು ಭಯಂಕರ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ; ಅವರು ಶಾಂತ, ಶುದ್ಧ, ಸಂಯಮಿಗಳಾದ ಪೂರ್ವದೇವತೆಗಳು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕಾಣದ ಲೋಕದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಸಂವಾದ. ಆ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಭಾಷೆಯಂತೆ. ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜನು ದೇಹವಲ್ಲ; ಧರ್ಮವಾಹಕ. ಪಿತೃಗಳು ಕ್ರೋಧಿಗಳಲ್ಲ; ಶಾಂತ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಗದ್ದಲದ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ಮೌನಶೀಲ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳು ಮನೆಗೆ ಬರುವುದು ಕಾಲಿಗೆ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆ, ಗಾಳಿಯಂತೆ. ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೈ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು, ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗಿರಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆಹಾರದಿಂದಲ್ಲ; ಸಂಯಮದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು ಭಯ ಅಥವಾ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಶಾಂತ, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಸಂಯಮಪೂರ್ಣ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಭಯಪಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ; ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜನ ಶೀಲಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವಿದೆ ಎಂಬ ಸಮತೋಲನದ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ದ್ವಿಜರ ಸರಿಯಾದ ಆಹ್ವಾನ, ಅವರ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶೀಲ, ಹಾಗೂ ಪಿತೃಗಳ ಶಾಂತ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ — ಇವೆಲ್ಲವೇ ಧರ್ಮಫಲದ ಮೂಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರಾದ್ಧನಿಮಂತ್ರಣದ ವಿಧಿ, ಆಹ್ವಾನಿತ ದ್ವಿಜನ ವಿಶೇಷ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಪಿತೃಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಲ್ಪನೆ, ನಿಯಮಭಂಗದ ಗಂಭೀರ ಫಲ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕಾಣುವ ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದ ಶಾಂತ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಿತೃಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ವರ್ಗೀಕರಣ ಮತ್ತು ಅವರ ಪೂಜೆಯ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಯಸ್ಮಾದುತ್ಪತ್ತಿರೇತೇಷಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಪ್ಯಶೇಷತಃ ।
ಯೇ ಚ ಯೈರುಪಚರ್ಯಾಃ ಸ್ಯುರ್ ನಿಯಮೈಸ್ತಾನ್ ನಿಬೋಧತ ॥ 193 ॥
ಮನೋರ್ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ಯ ಯೇ ಮರೀಚ್ಯಾದಯಃ ಸುತಾಃ ।
ತೇಷಾಂ ಋಷೀಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಪುತ್ರಾಃ ಪಿತೃಗಣಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥ 194 ॥
ವಿರಾಜ್ಸುತಾಃ ಸೋಮಸದಃ ಸಾಧ್ಯಾಂನಾಂ ಪಿತರಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತಾಶ್ಚ ದೇವಾನಾಂ ಮರೀಚಾ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಾಃ ॥ 195 ॥
ದೈತ್ಯದಾನವಯಕ್ಷಾಣಾಂ ಗಂಧರ್ವೋರಗರಕ್ಷಸಾಮ್ ।
ಸುಪರ್ಣಕಿನ್ನರಾಣಾಂ ಚ ಸ್ಮೃತಾ ಬರ್ಹಿಷದೋಽತ್ರಿಜಾಃ ॥ 196 ॥
ಸೋಮಪಾ ನಾಮ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಹವಿರ್ಭುಜಃ ।

वैश्यानामाज्यपा नाम शूद्राणां तु सुकालिनः ॥ 197 ॥
सोमपास्तु कवेः पुत्रा हविष्मंतोऽङ्गिरःसुताः ।
पुलस्त्यस्याज्यपाः पुत्रा वसिष्ठस्य सुकालिनः ॥ 198 ॥
अग्निदग्धानग्निदग्धान् काव्यां बर्हिषदस्तथा ।
अग्निष्वात्तांश्च सौम्यांश्च विप्राणामेव निर्दिशेत् ॥ 199 ॥
य एते तु गणा मुख्याः पितृ्णां परिकीर्तिताः ।
तेषामपीह विज्ञेयं पुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ 200 ॥
ऋषिभ्यः पितरो जाताः पितृभ्यो देवमानवाः ।
देवेभ्यस्तु जगत् सर्वं चरं स्थाण्वनुपूर्वशः ॥ 201 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಎಲ್ಲ ಪಿತೃಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಲ್ಲಿಂದಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಯಾರನ್ನು ಯಾರು ಯಾವ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಪುತ್ರನಾದ ಮನುನಿಂದ ಮರೀಚ್ಯಾದಿ ಋಷಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು; ಆ ಎಲ್ಲಾ ಋಷಿಗಳ ಪುತ್ರರೆ ಪಿತೃಗಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಿರಾಟನ ಪುತ್ರರಾದ ಸೋಮಸದರು ಸಾಧ್ಯರ ಪಿತೃಗಳು; ದೇವತೆಗಳ ಪಿತೃಗಳು ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತರು, ಮರೀಚಿ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರು. ದೈತ್ಯ, ದಾನವ, ಯಕ್ಷ, ಗಂಧರ್ವ, ನಾಗ, ರಾಕ್ಷಸ, ಸುಪರ್ಣ ಮತ್ತು ಕಿನ್ನರರಿಗೆ ಅತ್ರಿವಂಶಜರಾದ ಬರ್ಹಿಷದರು ಪಿತೃಗಳೆಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಿತೃಗಳು ಸೋಮಪಾ, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಪಿತೃಗಳು ಹವಿರ್ಭುಜರು, ವೈಶ್ಯರ ಪಿತೃಗಳು ಆಜ್ಯಪಾ, ಶೂದ್ರರ ಪಿತೃಗಳು ಸುಕಾಲಿನರು ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಸೋಮಪಾಗಳು ಕವಿಯ ಪುತ್ರರು; ಹವಿಷ್ಮಂತರಾದವರು ಅಂಗಿರಸನ ಪುತ್ರರು; ಆಜ್ಯಪಾಗಳು ಪುಲಸ್ತ್ಯನ ಪುತ್ರರು; ಸುಕಾಲಿನರು ವಸಿಷ್ಠನ ಪುತ್ರರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿದಗ್ಧರು, ಅಗ್ನಿದಗ್ಧರಲ್ಲದವರು, ಕಾವ್ಯರು, ಬರ್ಹಿಷದರು, ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತರು ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯರು ಎಂಬ ವಿಭಿನ್ನ ವರ್ಗಗಳು ಇವೆ. ಈ ಪಿತೃಗಣಗಳೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ಪಿತೃಗಳು; ಇವರಿಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪುತ್ರ–ಪೌತ್ರಗಳಾದ ಅನಂತ ಸಂತತಿ ಇದೆ. ಋಷಿಗಳಿಂದ ಪಿತೃಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ; ಪಿತೃಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಾನವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ; ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾವರ–ಜಂಗಮಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪಿತೃತತ್ತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪಿತೃಗಳು ಮಾನವರ ಪೂರ್ವಜರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವಿಭಿನ್ನ ಲೋಕಗಳು, ವರ್ಗಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪೂರ್ವಶಕ್ತಿಗಳು. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ–ಮನು–ಋಷಿಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪಿತೃಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಿಂದ, ಪಿತೃಧರ್ಮವು ವೇದಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿರಂತರತೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಮನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮರೀಚ್ಯಾದಿ ಋಷಿಗಳ ಪುತ್ರರೆ ಪಿತೃಗಣಗಳು ಎಂದರೆ, ಪಿತೃಗಳು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಗಳು. ವಿರಾಟನ ಪುತ್ರರಾದ ಸೋಮಸದರು ಸಾಧ್ಯರಿಗೆ ಪಿತೃಗಳು; ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತರು ದೇವತೆಗಳ ಪಿತೃಗಳು — ಅಂದರೆ ದೇವಲೋಕಕ್ಕೂ ಪಿತೃಪರಂಪರೆ ಇದೆ. ಅತ್ರಿವಂಶಜರಾದ ಬರ್ಹಿಷದರು ಅನೇಕ ಅತಿಮಾನವ ವರ್ಗಗಳ ಪಿತೃಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಪಿತೃಧರ್ಮವು ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪಿತೃಧರ್ಮದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾನುಸಾರ ಪಿತೃಗಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅದರದೇ ಪಿತೃಪರಂಪರೆ ಇದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪಿತೃಧರ್ಮವು ಏಕಮುಖವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜದ ಸಮಗ್ರ ರಚನೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ

ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮರೀಚಿ–ಅಂಗಿರಸ–ಪುಲಸ್ತ್ಯ–ವಸಿಷ್ಠ ಮುಂತಾದ ಋಷಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸುವುದರಿಂದ, ಪಿತೃಗಳು ಕೇವಲ ವಂಶಪೂರ್ವಜರು ಅಲ್ಲ; ಋಷಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಗಳು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿದಗ್ಧ–ಅಗ್ನಿದಗ್ಧರಲ್ಲದ ಎಂಬ ವಿಭೇದವು ಪಿತೃಗಳ ಸ್ಥಿತಿಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ; ಅಗ್ನಿಕರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಅವರ ಸಂಬಂಧದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ, ಆದರೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ — ಋಷಿ → ಪಿತೃ → ದೇವ–ಮಾನವ → ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತು. ಇದು ಯಾದೃಚ್ಛಿಕ ಸೃಷ್ಟಿ ಅಲ್ಲ; ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಧರ್ಮಪ್ರವಾಹ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು "ಮೃತರು" ಅಲ್ಲ; ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಶಕ್ತಿಗಳು. ದೇವತೆಗಳು, ಮಾನವರು ಮತ್ತು ಇತರ ಜೀವಸಮೂಹಗಳ ನಡುವೆ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸೇತುವೆ ಪಿತೃಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತೃಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಂಶಸ್ಮರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವ. ಯಾರು ಯಾವ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರೋ, ಅವರು ಅದೇ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು ಇಲ್ಲಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು ಮಧ್ಯವರ್ತಿ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಋಷಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಪಿತೃಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಪಿತೃಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ದೇವ–ಮಾನವ ಲೋಕಗಳು ಧಾರಿತವಾಗುತ್ತವೆ; ದೇವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜಗತ್ತು ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪಿತೃಪೂಜೆ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕುಟುಂಬಾಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳು ನೆನಪು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅವರು ಕ್ರಮ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೂ ತನ್ನದೇ ಮೂಲವಿದೆ, ತನ್ನದೇ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯಿದೆ. ಆ ಮೂಲವನ್ನು ಮರೆತರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಶ್ರೇಣಿ ಮುರಿಯುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅಂದರೆ ನಾವು ಯಾವ ಹರಿವಿನ ಭಾಗವೆಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸೃಷ್ಟಿ ಒಂದು ನದಿ. ಋಷಿಗಳು ಅದರ ಮೂಲ; ಪಿತೃಗಳು ಅದರ ಮಧ್ಯ ಹರಿವು; ದೇವತೆಗಳು ಅದರ ವೇಗ; ಜಗತ್ತು ಅದರ ವಿಸ್ತಾರ. ಮಧ್ಯ ಹರಿವನ್ನು ಗೌರವಿಸದೆ ನದಿ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಅಂದರೆ ನಾವು ನದಿಯ ಭಾಗವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಿತೃಪೂಜೆಯನ್ನು ಕೆಲವರು "ಮೃತಪೂಜೆ" ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿದ್ದುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ಮೃತದೇಹಗಳಲ್ಲ; ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಪಿತೃಧರ್ಮವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕ್ರಮದಂತೆ — ಕಾರಣ–ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ ಅಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಮೃತಿ. ಪಿತೃಧರ್ಮವನ್ನು ಕೆಲವರು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವರ್ಣದ ಸಂಕೋಚವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಮೂಲಕ ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ಸಹಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಗಳು ಋಷಿ–ದೇವ–ಲೋಕಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಗಳು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೂ ಅದರದೇ ಪಿತೃಗಳು ಇದ್ದು, ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಪಿತೃಗಳು ಋಷಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿ, ವರ್ಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕೃತರಾದ ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಗಳು; ಅವರಿಂದ ದೇವ–ಮಾನವ–ಜಗತ್ತಿನ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸೃಷ್ಟಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪಿತೃಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಮೂಲ, ಋಷಿಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಪಿತೃಗಳ ಸಂಬಂಧ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿರುವ ತತ್ತ್ವ, ವಿವಿಧ ಲೋಕ–ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಪಿತೃಗಣಗಳ ನಿಯೋಜನೆ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಸೃಷ್ಟಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಭಾಗವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಾಢ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ವರ್ಣಾನುಸಾರ ಪಿತೃವರ್ಗೀಕರಣ, ಋಷಿಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ

ಪಿತೃಗಳ ಸಂಬಂಧ, ಅಗ್ನಿಕರ್ಮಾಧಾರಿತ ಪಿತೃಭೇದ, ಪಿತೃಗಳ ಅನಂತ ಸಂತತಿ ಕಲ್ಪನೆ, ಮತ್ತು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಧರ್ಮಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಳವಾದ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ರಾಜತೈರ್ಭಾಜನೈರೇಷಾಮಥೋ ವಾ ರಜತಾನ್ವಿತೈಃ ।
ವಾರ್ಯಪಿ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ದತ್ತಮಕ್ಷಯಾಯೌಪಕಲ್ಪತೇ ॥ 202 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಂಶವಿರುವ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ಕೇವಲ ನೀರನ್ನೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದರೂ ಸಹ, ಆ ದಾನವು ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ದಾನದ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಉನ್ನತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಬೆಳ್ಳಿ ಪವಿತ್ರತೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಪಾತ್ರೆಯ ವೈಭವವಲ್ಲ; ಅರ್ಪಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ. "ವಾರ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲಕ ಮನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ — ನೀರಿನಂತಾ ಸರಳ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೀಡಿದರೂ ಅದು ಅಕ್ಷಯಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ದಾನವನ್ನು ಕಾಲಾತೀತವಾಗಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ರವ್ಯವು ಕೇವಲ ವಾಹಕ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳು ದ್ರವ್ಯಭೋಗಿಗಳಲ್ಲ; ಅವರು ಭಾವಭೋಗಿಗಳು. ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದೆ ನೀಡಿದ ಸಮೃದ್ಧ ದಾನವೂ ಫಲಶೂನ್ಯ; ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ನೀಡಿದ ಅಲ್ಪ ದಾನವೂ ಅನಂತಫಲಕಾರಿ. ಪಿತೃಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯಲ್ಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ನೀರಿನ ಒಂದು ಹನಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದರೆ, ಅದು ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವೇ ಪಾತ್ರೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯೇ ಅದರ ಹೊಳಪು. ಹೊಳಪು ಇದ್ದರೆ ಅಲ್ಪವೂ ಅಕ್ಷಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳು ಧನವಂತರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ತೊಡೆದುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದಾರಿಯನ್ನು ತೆರೆದಿದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು; ವೈಭವ ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದು ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಧರ್ಮದ ನಿಲುವು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸಿದ ದಾನ — ಅದು ಬೆಳ್ಳಿ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಕೇವಲ ನೀರಾಗಲಿ — ಅಕ್ಷಯಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಪ್ರಧಾನ್ಯ, ದ್ರವ್ಯದ ಅಪ್ರಧಾನ್ಯ, ಪಿತೃಧರ್ಮದ ಸಮಾನತೆ, ಅಕ್ಷಯಫಲದ ತತ್ತ್ವ, ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ವೈಭವದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ದೈವಕಾರ್ಯ–ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಾವಿಧಾನದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ದೈವಕಾರ್ಯಾದ್ ದ್ವಿಜಾತೀನಾಂ ಪಿತೃಕಾರ್ಯಂ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ।
ದೈವಂ ಹಿ ಪಿತೃಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವಮಾಪ್ಯಾಯಕಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥ 203 ॥
ತೇಷಾಮಾರಕ್ಷಭೂತಂ ತು ಪೂರ್ವಂ ದೈವಂ ನಿಯೋಜಯೇತ್ ।
ರಕ್ಷಾಂಸಿ ವಿಪ್ರಲುಂಪಂತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಮಾರಕ್ಷವರ್ಜಿತಮ್ ॥ 204 ॥
ದೈವಾದ್ಯಂತಂ ತದೀಹೇತ ಪಿತ್ರ್ಯಾದ್ಯಂತಂ ನ ತದ್ಭವೇತ್ ।
ಪಿತ್ರ್ಯಾದ್ಯಂತಂ ತ್ವೀಹಮಾನಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ನಶ್ಯತಿ ಸಾನ್ವಯಃ ॥ 205 ॥

ಸರಳಾರ್ಥ:- ದ್ವಿಜಾತಿಗಳ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೈವಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಆದರೆ ಪಿತೃಕಾರ್ಯವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೊದಲಿಗೆ ದೈವಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿ ಮೊದಲು ದೈವವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸಬೇಕು; ರಕ್ಷಾವಿಧಾನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರು ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ದೈವದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದೈವದಲ್ಲೇ ಮುಗಿಸಬೇಕು; ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಲ್ಲೇ ಮುಗಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಗಿಸುವವನು ತನ್ನ ವಂಶದೊಂದಿಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಕ್ರಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯವು ಗುರಿಯಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಆದರೆ ಅದರ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ದೈವಕಾರ್ಯವೇ ಆಧಾರ. "ಪೂರ್ವಮಾಪ್ಯಾಯಕಂ" ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ದೈವಕಾರ್ಯವು ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೋಷಕಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ; ಅದಕ್ಕೆ ರಕ್ಷೆ ಬೇಕು. ಆ ರಕ್ಷೆಯೇ ದೈವಕಾರ್ಯ. ದೈವಸ್ಮರಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅಶುದ್ಧಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಭಂಗಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭಯದ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ಶಿಸ್ತುಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮದ ಕರ್ಮ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೈವದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದೈವದಲ್ಲೇ ಮುಗಿಸುವುದೇ ಸುರಕ್ಷಿತ ಮಾರ್ಗ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯದಿಂದಲೇ ಆರಂಭಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಅವಿವೇಕದ ಸೂಚನೆ. ಕ್ರಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಲ್ಲ; ವಂಶಕ್ಕೂ ತಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನು ಕಠೋರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಒಳಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೈವ ಮತ್ತು ಪಿತೃ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳು ಅಲ್ಲ; ದೈವವು ಪಿತೃಗಳ ರಕ್ಷಣಾಕವಚ. ಮೇಲಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದಾಗಲೇ ಕೆಳಗಿನ ಸಂಪರ್ಕ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ವಾಸ್ತುಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ — ನೆಲದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಯಲು ಮೇಲ್ಛಾವಣಿಯ ಆಧಾರ ಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳು ಮನೆಗೆ ಬರುವರು; ದೈವವು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು. ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚದೇ ಮನೆಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸಿದರೆ ಅಶುದ್ಧತೆ ನುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ದೈವದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮದ ಶಾಂತ ಕ್ರಮ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಕೆಲವರು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೈವಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ದೈವ–ಪಿತೃಗಳನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ದೈವವಿರೋಧಿ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ದೈವಾಧಾರಿತ ಕರ್ಮ. ಇದು ಪಾರಂಪರಿಕ ಧರ್ಮದ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದರೂ, ಅದರ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ದೈವಕಾರ್ಯ ಅವಶ್ಯ; ದೈವದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ದೈವದಲ್ಲೇ ಮುಗಿಸಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಸುರಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಫಲಪ್ರದ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ಪ್ರಧಾನ್ಯ, ದೈವಕಾರ್ಯದ ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಪಾತ್ರ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಕ್ರಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಕ್ರಮಭಂಗದ ವಂಶಪರಿಣಾಮ, ಮತ್ತು ದೈವ–ಪಿತೃಗಳ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳಶುದ್ಧಿ, ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪಚಾರದ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಶುಚಿಂ ದೇಶಂ ವಿವಿಕ್ತಂ ಚ ಗೋಮಯೇನೋಪಲೇಪಯೇತ್ ।
ದಕ್ಷಿಣಾಪ್ರವಣಂ ಚೈವ ಪ್ರಯತ್ನೇನೋಪಪಾದಯೇತ್ ॥ 206 ॥
ಅವಕಾಶೇಷು ಚೋಕ್ಷೇಷು ಜಲತೀರೇಷು ಚೈವ ಹಿ ।

ವಿವಿಕ್ತೇಷು ಚ ತುಷ್ಯಂತಿ ದತ್ತೇನ ಪಿತರಃ ಸದಾ ॥ 207 ॥
ಆಸನೇಷೂಪಕ್ಲಪ್ತೇಷು ಬರ್ಹಿಷ್ಮತ್ಸು ಪೃಥಕ್ಪೃಥಕ್ ।
ಉಪಸ್ಪೃಷ್ಟೋದಕಾನ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಪ್ರಾಂಸ್ತಾನುಪವೇಶಯೇತ್ ॥ 208 ॥
ಉಪವೇಶ್ಯ ತು ತಾನ್ ವಿಪ್ರಾನಾಸನೇಷ್ವಜುಗುಪ್ಸಿತಾನ್ ।
ಗಂಧಮಾಲ್ಯೈಃ ಸುರಭಿಭಿರರ್ಚಯೇದ್ ದೈವಪೂರ್ವಕಂ ॥ 209 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು, ಒಂಟಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಗೋಮಯದಿಂದ ಲೇಪಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಸ್ಥಳವು ದಕ್ಷಿಣದ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಿರುಗಿರುವಂತೆ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಆಯೋಜಿಸಬೇಕು. ತೆರವಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ಹಸಿರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ನದಿತೀರಗಳಲ್ಲೂ ಹಾಗೂ ಜನಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದ ಶಾಂತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೀಡುವ ದಾನದಿಂದ ಪಿತೃಗಳು ಸದಾ ಸಂತೃಪ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಯೋಜಿಸಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುಳಿತಿಸಲು ಪವಿತ್ರ ಆಸನಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ನೀರಿನಿಂದ ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ, ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಬೇಕು. ನಂತರ, ಅವಮಾನವಿಲ್ಲದ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು, ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಹೂಮಾಲೆಗಳ ಮೂಲಕ, ಮೊದಲು ದೇವಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ನಂತರ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಹಾರ ನೀಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಸ್ಥಳ, ದಿಕ್ಕು, ಶುದ್ಧತೆ, ಮೌನ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ನೆರವೇರಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಕರ್ಮವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಗೋಮಯ ಲೇಪನವು ಭೌತಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವಾತಾವರಣದ ಶುದ್ಧೀಕರಣವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖತೆ ಪಿತೃಲೋಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ದಿಕ್ಕಿನ ಆಯ್ಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅರ್ಥವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಂತ ಹಾಗೂ ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾನವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ತೃಪ್ತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುಳಿತಿಸುವಾಗ ಆಸನಗಳ ಶುದ್ಧತೆ, ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಮತ್ತು ನೀರಿನ ಸ್ಪರ್ಶದ ಮೂಲಕ ಶೌಚಾಚಾರದ ಪಾಲನೆಯು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೈವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಮಾತು, ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು. ಸ್ಥಳದ ಶುದ್ಧತೆ ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ, ಏಕಾಂತ ಎಂದರೆ ಅಲಸತೆರಹಿತ ಗಮನ, ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖತೆ ಎಂದರೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ನಿರಂತರತೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನೀಡುವ ಗೌರವವು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಮಹತ್ವಕ್ಕಲ್ಲ, ಅವರು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಧರ್ಮಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ವೇದಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸಂತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಅಡಗಿರುವುದು ಭೌತಿಕ ಸಮೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಬದಲಾಗಿ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸು, ಶಾಂತ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಕ್ರಮವೂ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು. ದೇವ, ಪಿತೃ ಮತ್ತು ಮಾನವ — ಈ ಮೂರು ಧರ್ಮವಲಯಗಳ ನಡುವೆ ಸಮತೋಲನ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಾರಭಾವ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವೀಯತೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಉಲ್ಲೇಖವು ಜಾತಿಗೌರವವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ

ಗೌರವವಾಗಿದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವವರಿಗೂ, ಇದು ಮನಃಶುದ್ಧಿ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಧಾನವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಸ್ಥಳಶುದ್ಧತೆ, ಮನಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಗೌರವದೊಂದಿಗೆ ನೆರವೇರಬೇಕು. ಶಾಂತ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ, ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ಯೋಗ್ಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾನವೇ ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳದ ಆಯ್ಕೆ, ದಿಕ್ಕಿನ ಮಹತ್ವ, ಏಕಾಂತದ ಅಗತ್ಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪಚಾರದ ಶುದ್ಧ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಂಶಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಅಭ್ಯಾಸವೆಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂತರ್ಪಣೆಯ ಧರ್ಮತತ್ವ

ತೇಷಾಮುದಕಮಾನೀಯ ಸಪವಿತ್ರಾಂಸ್ತಿಲಾನಪಿ ।
ಅಗ್ನೌ ಕುರ್ಯಾದನುಜ್ಞಾತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಸಹ ॥ 210 ॥
ಅಗ್ನೇಃ ಸೋಮಯಮಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಕೃತ್ವಾಪ್ಯಾಯನಮಾದಿತಃ ।
ಹವಿರ್ದಾನೇನ ವಿಧಿವತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸಂತರ್ಪಯೇತ್ ಪಿತೄನ್ ॥ 211 ॥
ಅಗ್ನ್ಯಭಾವೇ ತು ವಿಪ್ರಸ್ಯ ಪಾಣಾವೇವೋಪಪಾದಯೇತ್ ।
ಯೋ ಹ್ಯಗ್ನಿಃ ಸ ದ್ವಿಜೋ ವಿಪ್ರೈರ್ಮಂತ್ರದರ್ಶಿಭಿರುಚ್ಯತೇ ॥ 212 ॥
ಅಕ್ರೋಧನಾನ್ ಸುಪ್ರಸಾದಾನ್ ವದಂತ್ಯೇತಾನ್ ಪುರಾತನಾನ್ ।
ಲೋಕಸ್ಯಾಪ್ಯಾಯನೇ ಯುಕ್ತಾನ್ ಶ್ರಾದ್ಧದೇವಾನ್ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾನ್ ॥ 213 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನೀರನ್ನು ತಂದು, ಪವಿತ್ರ ದರ್ಭೆಯೊಂದಿಗೆ ತಿಲಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ಅವರ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ, ಸೋಮ ಮತ್ತು ಯಮ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮೊದಲು ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಮೂಲಕ ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸಿ, ನಂತರ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಹವಿರ್ದಾನ ಮಾಡಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸಂತರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಳಿ ಅಗ್ನಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲೇ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ವಿಪ್ರರು ಅಗ್ನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೋಪರಹಿತರಾಗಿದ್ದು ಸದಾ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿರುವ ಈ ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಯೋಜಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪುರಾತನರು ಲೋಕಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಶ್ರಾದ್ಧದೇವತೆಗಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಹಂತವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ನೀರು, ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು ತಿಲಗಳು ಶುದ್ಧತೆ, ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅರ್ಪಣೆ ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ, ಶಿಸ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿ, ಸೋಮ ಮತ್ತು ಯಮ ದೇವತೆಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವಲೋಕ, ಪಿತೃಲೋಕ ಮತ್ತು ನಿಯಮಲೋಕಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಮೊದಲು ಅವರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿ ನಂತರ ಪಿತೃಸಂತರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಧರ್ಮಕ್ರಮ. ಅಗ್ನಿಯ ಅಭಾವದಲ್ಲೂ ಶ್ರಾದ್ಧ ನಿಲ್ಲಬಾರದೆಂದು, ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನೇ ಚಲಂತ ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಧರ್ಮದ ಲವಚಿಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಪವಿಲ್ಲದ, ಶಾಂತಚಿತ್ತದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ಅವರ ಧರ್ಮಗುಣಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ಸಾಧನಗಳಿಗಿಂತ ಆತ್ಮಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪ್ರಧಾನತೆ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದು. ಅಗ್ನಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮ ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಬಲವಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮ ಜೀವಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಕೋಪರಹಿತ, ಪ್ರಸನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕವೇ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾನಸಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಸಂಕಲನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅದು ಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ಸಾಧನ. ಅಗ್ನಿ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಮಾನವ — ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಧರ್ಮಸ್ರೋತಸ್ಸಿನ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳು. ಶಾಂತಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಜಡವಾದ, ಕಠಿಣ ಆಚರಣೆಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವೀಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿರುವುದು, ಧರ್ಮವು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸಾಗಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಹತ್ವವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತವಲ್ಲ, ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ದೇವತಾರ್ಚನೆ, ನಂತರ ಪಿತೃಸಂತರ್ಪಣೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಅಗ್ನಿ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಶಾಂತಚಿತ್ತದ ವ್ಯಕ್ತಿ — ಈ ಮೂರರ ಸಮನ್ವಯವೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಆತ್ಮವಾಗಿದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ತಾತ್ವಿಕ ಅರ್ಥ, ಮಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಹತ್ವ, ಕೋಪರಹಿತ ಸ್ವಭಾವದ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವು ಲೋಕಸಂತೃಪ್ತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಶಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯ ವಿಧಾನ, ಪಿಂಡನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಆಂತರಿಕ ಕ್ರಮ

ಅಪಸವ್ಯಮಗ್ನೌ ಕೃತ್ವಾ ಸರ್ವಮಾವೃತ್ಯ ವಿಕ್ರಮಂ ।
ಅಪಸವ್ಯೇನ ಹಸ್ತೇನ ನಿರ್ವಪೇದುದಕಂ ಭುವಿ ॥ 214 ॥
ತ್ರೀಂಸ್ತು ತಸ್ಮಾದ್ ಹವಿಃಶೇಷಾತ್ ಪಿಂಡಾನ್ ಕೃತ್ವಾ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಔದಕೇನೈವ ವಿಧಿನಾ ನಿರ್ವಪೇದ್ ದಕ್ಷಿಣಾಮುಖಃ ॥ 215 ॥
ನ್ಯುಪ್ಯ ಪಿಂಡಾಂಸ್ತತಸ್ತಾಂಸ್ತು ಪ್ರಯತೋ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ।
ತೇಷು ದರ್ಭೇಷು ತಂ ಹಸ್ತಂ ನಿರ್ಮೃಜ್ಯಾಲ್ಲೇಪಭಾಗಿನಾಂ ॥ 216 ॥
ಆಚಮ್ಯೋದಕ್ಪರಾವೃತ್ಯ ತ್ರಿರಾಯಮ್ಯ ಶನೈರಸೂನ್ ।
ಷಡ್ ಋತೂಂಶ್ಚ ನಮಸ್ಕುರ್ಯಾತ್ ಪಿತೄ ನೇವ ಚ ಮಂತ್ರವತ್ ॥ 217 ॥
ಉದಕಂ ನಿನಯೇತ್ಶೇಷಂ ಶನೈಃ ಪಿಂಡಾಂತಿಕೇ ಪುನಃ ।
ಅವಜಿಘ್ರೇಚ್ಚ ತಾನ್ ಪಿಂಡಾನ್ ಯಥಾನ್ಯುಪ್ತಾನ್ ಸಮಾಹಿತಃ ॥ 218 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ನೆರವೇರಿಸಿ, ಅಪಸವ್ಯ ಕೈಯಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಹವಿರ್ಭಾಗದ ಉಳಿದ ಭಾಗದಿಂದ ಮೂರು ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿ, ನೀರಿನ ಸಹಿತ ವಿಧಿಯಂತೆ ದಕ್ಷಿಣಮುಖವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆ ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ದರ್ಭೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೈಯನ್ನು ಶುದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು. ನಂತರ

ಆಚಮನ ಮಾಡಿ, ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ತಿರುಗಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮೂರು ಬಾರಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಆರು ಋತುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಉಳಿದ ನೀರನ್ನು ಮತ್ತೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪಿಂಡಗಳ ಬಳಿಗೆ ಹರಿಸಿ, ಸಮಾಧಾನಚಿತ್ತದಿಂದ ನೆಡಲಾದ ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ವಾಸನೆ ಪಡೆದು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಪಿಂಡನ್ಯಾಸ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪಸವ್ಯ ವಿಧಾನವು ಪಿತೃಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಧರ್ಮಕ್ರಮವಾಗಿದ್ದು, ದೇಹಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ತರುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ನೀರನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಭೂತತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಪಿತೃಸಂಬಂಧವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆ. ಹವಿರ್ಭಾಗದಿಂದ ರೂಪಿಸಲಾದ ಮೂರು ಪಿಂಡಗಳು ತ್ರಿಪುರುಷ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ದಕ್ಷಿಣಮುಖವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅರ್ಪಣೆ ಪಿತೃಲೋಕದ ದಿಕ್ಕಿನೊಂದಿಗೆ ತಾಳಮೇಳ ಹೊಂದಿದೆ. ದರ್ಭೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕೈ ಶುದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಕೇವಲ ಶೌಚವಲ್ಲ, ಕರ್ಮದ ಲೇಪದಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಸೂಚನೆ. ಆಚಮನ, ಪ್ರಾಣನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಋತುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರಾದ್ಧವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮವಲ್ಲದೆ, ಕಾಲಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ವಾಸನೆ ನೋಡುವ ಕ್ರಿಯೆ, ಕರ್ಮವು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನೆರವೇರಿದೆಯೇ ಎಂಬ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ದೇಹ, ಉಸಿರು, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಭೂಮಿ — ಈ ಎಲ್ಲದೊಂದಿಗೂ ಸಂಯೋಜಿತವಾದ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ. ಅಪಸವ್ಯ ಕ್ರಮವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ಮುಂದೆ ನಮ್ರತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣನಿಯಂತ್ರಣವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಅನುಭವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಋತುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮಾನವನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಋಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯು ಕೇವಲ ಆಹಾರ ಅರ್ಪಣೆಯಲ್ಲ, ಅದು ಜೀವ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸುವ ಸಂವಾದ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಿಂಡವೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಸಂಕೇತ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉಸಿರೂ ಸ್ಮರಣೆಯ ಸಾಕ್ಷಿ. ಶಾಂತಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಈ ಕ್ರಮವೇ ಪಿತೃಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧದ ಈ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕರು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಆಚರಣೆಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಿಸ್ತುಗೊಳಿಸುವ, ಕಾಲಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಮತ್ತು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಉಳಿಸುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ರಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡ, ನೀರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣನಿಯಂತ್ರಣ — ಇವು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ, ಮಾನವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯ ವಿಧಾನ, ಪಿಂಡನ್ಯಾಸ, ಪ್ರಾಣನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಋತುಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಸವ್ಯ ಕ್ರಮದ ತಾತ್ವಿಕ ಅರ್ಥ, ಪಿಂಡನ್ಯಾಸದ ಸಂಕೇತಾರ್ಥ, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಕಾಲದ ಸಂಯೋಜನೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಧರ್ಮಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಭಾಗ ವಿತರಣೆ, ಜೀವಂತ ಪಿತೃಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಪಿಂಡೇಭ್ಯಸ್ತ್ವಲ್ಪಿಕಾಂ ಮಾತ್ರಾಂ ಸಮಾದಾಯಾನುಪೂರ್ವಶಃ ।
ತಾನೇವ ವಿಪ್ರಾನಾಸೀನಾನ್ ವಿಧಿವತ್ ಪೂರ್ವಮಾಶಯೇತ್ ॥ 219 ॥

ಧ್ರಿಯಮಾಣೇ ತು ಪಿತರೀ ಪೂರ್ವೇಷಾಮೇವ ನಿರ್ವಪೇತ್ ।
ವಿಪ್ರವದ್ವಾಪಿ ತಂ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಸ್ವಕಂ ಪಿತರಮಾಶಯೇತ್ ॥ 220 ॥
ಪಿತಾ ಯಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜೀವೇಚ್ಚಾಪಿ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಪಿತುಃ ಸ ನಾಮ ಸಂಕೀರ್ತ್ಯ ಕೀರ್ತಯೇತ್ ಪ್ರಪಿತಾಮಹಂ ॥ 221 ॥
ಪಿತಾಮಹೋ ವಾ ತತ್ ಶ್ರಾದ್ಧಂ ಭುಞ್ಜೀತ್ಯಿತ್ಯಬ್ರವೀನ್ ಮನುಃ ।
ಕಾಮಂ ವಾ ಸಮನುಜ್ಞಾತಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಸಮಾಚರೇತ್ ॥ 222 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿಂಡಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೆಗೆದು, ಆಸನದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮೊದಲು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಹಾರ ನೀಡಬೇಕು. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪಿಂಡಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಬೇಕು; ಅಥವಾ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತ ತಂದೆಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಹರಿಸಬಹುದು. ಯಾರ ತಂದೆ ಇಹಲೋಕದಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾಗಿದ್ದು, ತಾತನು ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದರೆ, ತಂದೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಪ್ರಪಿತಾಮಹನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ತಾತನೇ ಭೋಜನ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಅಥವಾ ಅನುಮತಿ ದೊರೆತಿದ್ದರೆ, ಸ್ವಯಂ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನೀಡುವುದು, ಪಿತೃಕಾರ್ಯವು ಮಾನವೀಯ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಆತಿಥ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಜೀವಂತವಾಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಅವರಿಗಿಂತ ಮೇಲಿನ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪಿಂಡಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ನಿಯಮವು, ಜೀವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೃತಕರ್ಮದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇರಬಾರದೆಂಬ ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಜೀವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ, ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಂತೆ ಗೌರವಿಸುವ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿರುವುದು, ಪಿತೃಗೌರವವು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ, ಜೀವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವವೂ ಹೌದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಮೃತನಾಗಿ, ತಾತನು ಜೀವಂತನಾಗಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಿತಾಮಹನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯ ಉದಾಹರಣೆ. ತಾತನೇ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವೋ, ಅಥವಾ ಸ್ವಯಂ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡುವ ಅನುಮತಿಯೊ, ಧರ್ಮವು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಮೃತರಿಗಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಜೀವಂತರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳ ಸೌಹಾರ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡ ಇರುವ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ. ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ, ಜೀವಂತ–ಮೃತ ಸಂಬಂಧಗಳ ನಡುವೆ ಸಮ್ಮಿಲನ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧನವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮೂಲಕ ವಂಶಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವ ತತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಮೃತರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕರ್ಮವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಂತ ಪಿತೃಗಳ ಗೌರವ, ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಆಚರಣೆ. ಪಿಂಡದ ಒಂದು ಅಲ್ಪಭಾಗವೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಗಾಢಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಅನೇಕರು ಮಾನವೀಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಸಂಕಲನವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜೀವಂತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಜೀವಂತ ತಂದೆಗೆ ಪಿಂಡ ನೀಡಬಾರದೆಂಬ ನಿಯಮವೂ, ಅವನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಲು ಅಲ್ಲ; ಜೀವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೃತಸಂಸ್ಕಾರದ ಭಾವವನ್ನು ಹೇರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು. ಇದು ಮಾನವೀಯ ಸಂವೇದನೆಯ ಉನ್ನತ ಉದಾಹರಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಮೃತಪಿತೃಗಳ ತೃಪ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಜೀವಂತ ಪಿತೃಗಳ ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಂಶಪರಂಪರೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆಸುವ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಾಗಿದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಭಾಗ ವಿತರಣೆಯ ಕ್ರಮ, ಜೀವಂತ ಪಿತೃಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಧರ್ಮಬದಲಾವಣೆ, ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾನವೀಯ ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಾಧಾರಿತ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಸಮರ್ಪಣೆ, ಅನ್ನನ್ಯಾಸದ ಶುದ್ಧಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಧರ್ಮ

ತೇಷಾಂ ದತ್ತ್ವಾ ತು ಹಸ್ತೇಷು ಸಪವಿತ್ರಂ ತಿಲೌದಕಂ ।
ತತ್ಪಿಂಡಾಗ್ರಂ ಪ್ರಯಚ್ಛೇತ್ ಸ್ವಧೈಷಾಮಸ್ತ್ವಿತಿ ಬ್ರುವನ್ ॥ 223 ॥
ಪಾಣಿಭ್ಯಾಂ ತೂಪಸಂಗೃಹ್ಯ ಸ್ವಯಮನ್ನಸ್ಯ ವರ್ಧಿತಂ ।
ವಿಪ್ರಾಂತಿಕೇ ಪಿತೄ ನ್ ಧ್ಯಾಯನ್ ಶನಕೈರುಪನಿಕ್ಷಿಪೇತ್ ॥ 224 ॥
ಉಭಯೋರ್ಹಸ್ತಯೋರ್ಮುಕ್ತಂ ಯದನ್ನಮುಪನೀಯತೇ ।
ತದ್ ವಿಪ್ರಲುಂಪಂತ್ಯಸುರಾಃ ಸಹಸಾ ದುಷ್ಟಚೇತಸಃ ॥ 225 ॥
ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಸೂಪಶಾಕಾದ್ಯಾನ್ ಪಯೋ ದಧಿ ಘೃತಂ ಮಧು ।
ವಿನ್ಯಸೇತ್ ಪ್ರಯತಃ ಪೂರ್ವಂ ಭೂಮಾವೇವ ಸಮಾಹಿತಃ ॥ 226 ॥
ಭಕ್ಷ್ಯಂ ಭೋಜ್ಯಂ ಚ ವಿವಿಧಂ ಮೂಲಾನಿ ಚ ಫಲಾನಿ ಚ ।
ಹೃದ್ಯಾನಿ ಚೈವ ಮಾಂಸಾನಿ ಪಾನಾನಿ ಸುರಭೀಣಿ ಚ ॥ 227 ॥
ಉಪನೀಯ ತು ತತ್ ಸರ್ವಂ ಶನಕೈಃ ಸುಸಮಾಹಿತಃ ।
ಪರಿವೇಷಯೇತ್ ಪ್ರಯತೋ ಗುಣಾನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರಚೋದಯನ್ ॥ 228 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೈಗಳಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ದರ್ಭೆಯೊಂದಿಗೆ ತಿಲಮಿಶ್ರಿತ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿ, "ಇದು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸ್ವಧಾರೂಪವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪಿಂಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ನಂತರ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಇಡಬೇಕು. ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸದೆ, ಕೈಬಿಡುವಂತೆ ಇಡಲಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ದುಷ್ಟಚಿತ್ತದ ಅಸುರರು ಹಾನಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಸೂಪ್, ಸೊಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳು, ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಜೇನು ಇವುಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿ ಮೊದಲು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡಬೇಕು. ವಿವಿಧ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು, ಭೋಜ್ಯಗಳು, ಕಂದಮೂಲಗಳು, ಹಣ್ಣುಗಳು, ರುಚಿಕರ ಮಾಂಸಗಳು ಮತ್ತು ಸುಗಂಧ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಪೂರ್ಣ ಏಕಾಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗೆ ತಂದು, ಎಲ್ಲ ವ್ಯಂಜನಗಳೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಪೂರೈಸಲ್ಪಡುವಂತೆ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರಿವೇಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅನ್ನಸಮರ್ಪಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪವಿತ್ರ ತಿಲೋದಕವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿ "ಸ್ವಧಾ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು, ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಅನ್ನವು ದೈಹಿಕವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಸಮರ್ಪಣೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡದ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮವು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ಗೌರವವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಂಕೇತ. ಅನ್ನವನ್ನು ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು, ಅಸಾವಧಾನತೆ ಮತ್ತು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಬೋಧನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟಚಿತ್ತದ ಅಸುರರು ಅನ್ನವನ್ನು ಹಾನಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಮಾತು, ಹೊರಗಿನ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಥಿತಿಯೇ ಕರ್ಮವಿಘ್ನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಸೂಚನೆ. ವಿವಿಧ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು, ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೋಗಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲದೆ, ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಆಚರಣೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಧಾನವಾದ ಪರಿವೇಷಣೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದ್ದು, ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ವೇಗವಲ್ಲ, ಭಾವವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಿವೇಷಣೆ ಎಂದರೆ ಭೋಜನದ ಸೇವೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ವಿಧಿ. ತುರ್ತು, ಅಸಹನೆ ಅಥವಾ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿವೇಷಣೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಂತಚಿತ್ತ, ಗೌರವಭಾವ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಪರಿವೇಷಣೆ. ವೇಗವಿಲ್ಲದೆ, ಅಸಾವಧಾನತೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಆಹಾರವನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದು. ಯಾವ ವ್ಯಂಜನ ಮೊದಲು, ಯಾವುದು ನಂತರ ಎಂಬ ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾ, ಎಲ್ಲವೂ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವ್ಯಂಜನ ಅಂದರೆ ಅನ್ನದ ಜೊತೆಗೆ ರುಚಿ, ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಪಾಕವಿಧಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಹಾಯಕ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥ. ಅಕ್ಕಿ ಅಥವಾ ಅನ್ನವು ಮುಖ್ಯ ಆಹಾರವಾದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನೀಡುವ ಸಾರು, ಹಾಲು–ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ, ಸೂಪ್, ಪಾಯಸ, ತರಕಾರಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ವ್ಯಂಜನಗಳು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನ್ನವೇ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಮನೋಭಾವ ಮುಖ್ಯ. ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ನೀಡುವ ಅನ್ನವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಕೇತ. ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಆತ್ಮಪಾಠ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಇಡುವ ಕ್ರಮವು, ಪಿತೃಗಳು ಭೂತತ್ವದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವವರು ಎಂಬ ಸ್ಮರಣೆಯೂ ಹೌದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿ ಅನ್ನದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಗೌರವದಿಂದ, ಏಕಾಗ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಡಲಾದ ಒಂದು ಅಕ್ಕಿಯ ಕಣವೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಆಚರಣೆ.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಭೋಗಾಚರಣೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಭೋಗವನ್ನಲ್ಲ, ಕ್ರಮ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಭಾವಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದ ವೈವಿಧ್ಯವು ಅಹಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗೌರವದ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ, ಮನಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಸಮರ್ಪಣೆ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸು, ಜಾಗರೂಕ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಅನ್ನವೇ ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಲೋದಕ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ತಾತ್ವಿಕ ಅರ್ಥ, ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ಅನ್ನ ನೀಡುವ ಶುದ್ಧಕ್ರಮ, ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧರ್ಮವಿಘ್ನದ ಸೂಚನೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರವೈವಿಧ್ಯದ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಸಂಯಮಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಭಾವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ, ಮನಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಆಹಾರದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ

ನಾಸ್ರಮಾಪಾತಯೇಜ್ ಜಾತು ನ ಕುಪ್ಯೇನ್ನಾನೃತಂ ವದೇತ್ ।
ನ ಪಾದೇನ ಸ್ಪೃಶೇದನ್ನಂ ನ ಚೈತದವಧೂನಯೇತ್ ॥ 229 ॥
ಅಸ್ರಂ ಗಮಯತಿ ಪ್ರೇತಾನ್ ಕೋಪೋಽರೀನನೃತಂ ಶುನಾಃ ।
ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಸ್ತು ರಕ್ಷಾಂಸಿ ದುಷ್ಕೃತೀನವಧೂನನಮ್ ॥ 230 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು, ಕೋಪಗೊಳ್ಳಬಾರದು ಮತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಮಾತಾಡಬಾರದು. ಆಹಾರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬಾರದು ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು. ರಕ್ತಪಾತವು ಪ್ರೇತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಕೋಪವು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ, ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ನಾಯಿ ಸ್ವಭಾವದ ದುರ್ನಡತೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾಲು ತಾಗುವುದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸಸ್ವಭಾವದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ; ಆಹಾರವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸುವಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಪಾತವು ಅಶೌಚದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಂತಹ ಪವಿತ್ರ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪರಿಸರವನ್ನು ಅಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಪ ಮತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಮಾತುಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭಾವಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಕೇವಲ ಶೌಚಾಚಾರವಲ್ಲ; ಅನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಕಾಣುವ ಭಾರತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರತಿಫಲ. ಅನ್ನವನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದು ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಅವಮಾನಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಎಸೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಮಾತು, ಭೋಗವಲ್ಲದೆ ಗೌರವವೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಆತ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮನಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ ಎಂಬುದು. ರಕ್ತಪಾತ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯ — ಇವು ಮನುಷ್ಯನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಕುಸಿತಗೊಳಿಸುವ ವೃತ್ತಿಗಳು. ಅನ್ನದ ಅವಮಾನವು ಕೇವಲ ಆಹಾರದ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಜೀವಧಾರೆಯ ಅವಮಾನ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಸಾಧನವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಕ್ರೌರ್ಯ, ಅಸಹನೆ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಬೇಕು. ಅನ್ನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಜೀವವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವಂತೆ. ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಶುದ್ಧ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ, ಮಾಡುವವನಿಗೂ ಶುಭವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಹಾರನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಶಿಸ್ತು ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬಾರದು ಎಂಬುದು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಆಹಾರದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಸಂಸ್ಕಾರ.

ಕೋಪ, ಸುಳ್ಳು ಮತ್ತು ಅಶಾಂತತೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಂಯಮಿತ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯತ್ತ ನಡೆಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಚಿತ್ತ, ಸತ್ಯವಾಣಿ ಮತ್ತು ಅನ್ನದ ಗೌರವ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಆಹಾರದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದೇ ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಪಾತ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಅಗತ್ಯ, ಅನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಕಾಣುವ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮನಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಾತ್ವಿಕತೆಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತ್ಸರರಹಿತ ದಾನ, ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣೆಯ ಧರ್ಮಾರ್ಥ

ಯದ್ ಯದ್ ರೋಚೇತ ವಿಪ್ರೇಭ್ಯಸ್ತತ್ ತದ್ ದದ್ಯಾದಮತ್ಸರಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯಾಶ್ಚ ಕಥಾಃ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪಿತೃಣಾಮೇತದೀಪ್ಸಿತಮ್ ॥ 231 ॥
ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂ ಶ್ರಾವಯೇತ್ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಚೈವ ಹಿ ।
ಆಖ್ಯಾನಾನೀತಿಹಾಸಾಂಶ್ಚ ಪುರಾಣಾನಿ ಖಿಲಾನಿ ಚ ॥ 232 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಾವುದು ಇಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೋ ಅದನ್ನೇ ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರ್ಚೆಗಳು ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾತುಕತೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು; ಇದನ್ನೇ ಪಿತೃಗಳು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇದಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಓದಿ ಕೇಳಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳು, ಇತಿಹಾಸಗಳು ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಆಳವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನವು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ ವಸ್ತು ನೀಡುವುದಲ್ಲ; ಎದುರಿರುವ ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಯಾವುದು ಸಂತೋಷ ನೀಡುತ್ತದೋ ಅದನ್ನು ಅತ್ಸರರಹಿತ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೀಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ. ಅತ್ಸರ ಎಂದರೆ ಅಸೂಯೆ, ಹಿಂಜರಿಕೆ ಮತ್ತು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ. ಇವು ಇಲ್ಲದ ದಾನವೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ, ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವನಾರ್ಥಗಳ ಕುರಿತು ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಭೋಜನಕರ್ಮವಾಗದೆ, ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯ ವಾತಾವರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅನ್ನದಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವು ಜ್ಞಾನಸ್ಮರಣೆಗೆ ಇದೆ ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಶ್ರವಣವು ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿ ಭೌತಿಕ ದಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯ ನಿರಂತರತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಅತ್ಸರರಹಿತ ದಾನವು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣೆಯ ಮೂಲಕ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಗಳು ಬಯಸುವುದು ಭೋಗವಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೂಪ ಅನ್ನದಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ದಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಧರ್ಮಚರ್ಚೆಯೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ತೃಪ್ತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಪೋಷಿಸಬೇಕು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಅನೇಕರು ಕೇವಲ ಊಟದ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕೇಂದ್ರಿತ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ಶ್ರವಣ — ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳು. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಪೀಳಿಗೆಗಳ ನಡುವೆ ಧರ್ಮಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಭೋಗಕ್ಕಿಂತ ಬೋಧನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ವರರಹಿತ ದಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಭಾಷಣೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅನ್ನದಷ್ಟೇ ಜ್ಞಾನವೂ ಪ್ರಿಯ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ದಾನದ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮೋದ್ಯದ ಸ್ಥಾನ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಪುರಾಣ–ಇತಿಹಾಸಗಳ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂತೋಷ, ದೌಹಿತ್ರನ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರ–ಗುಣತ್ರಯಗಳ ಧರ್ಮತತ್ವ

ಹರ್ಷಯೇದ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂಸ್ತುಷ್ಟೋ ಭೋಜಯೇಚ್ಚ ಶನೈಃಶನೈಃ ।
ಅನ್ನಾದ್ಯೇನಾಸಕೃಚ್ಚೈತಾನ್ ಗುಣೈಶ್ಚ ಪರಿಚೋದಯೇತ್ ॥ 233 ॥
ವ್ರತಸ್ಥಮಪಿ ದೌಹಿತ್ರಂ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಯತ್ನೇನ ಭೋಜಯೇತ್ ।
ಕುತಪಂ ಚಾಸನಂ ದದ್ಯಾತ್ ತಿಲೈಶ್ಚ ವಿಕಿರೇನ್ ಮಹೀಮ್ ॥ 234 ॥
ತ್ರೀಣಿ ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಪವಿತ್ರಾಣಿ ದೌಹಿತ್ರಃ ಕುತಪಸ್ತಿಲಾಃ ।
ತ್ರೀಣಿ ಚಾತ್ರ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ಶೌಚಮಕ್ರೋಧಮತ್ವರಾಮ್ ॥ 235 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೀಡಿ, ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತಾ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕು. ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವ ದೌಹಿತ್ರನನ್ನೂ (ತಂದೆಯ ಮಗಳು → ಆಕೆಯ ಪುತ್ರ → ಅವನೇ ದೌಹಿತ್ರ.) ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಕುತಪವೆನ್ನುವ ವಿಶೇಷ ಆಸನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು ಮತ್ತು ತಿಲಗಳನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೌಹಿತ್ರ, ಕುತಪ ಮತ್ತು ತಿಲಗಳು ಎಂಬ ಮೂರುವು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶೌಚ, ಅಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಅತ್ವರಿತತೆ ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯಾಮವನ್ನು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕೇವಲ ಆಹಾರದಿಂದಲ್ಲ, ಸಂತೋಷದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸೇವಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಅವಸರವಿಲ್ಲದೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೀಡುವುದು ದಾನದಲ್ಲಿ ಹಿಂಜರಿಕೆ ಇರಬಾರದೆಂಬ ಸೂಚನೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದು, ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಗುಣಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವ ದೌಹಿತ್ರನನ್ನೂ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವ ನಿಯಮವು, ಮಾತೃವಂಶದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೂ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನೀಡಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುತಪ ಆಸನ ಮತ್ತು ತಿಲವಿಕಿರಣಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವ ಪರಂಪರಾತ್ಮಕ ಕ್ರಮಗಳಾಗಿವೆ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಿತೃವಂಶ*

ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮಾತೃವಂಶವೂ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸೇರಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಅರ್ಥ. ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮುಂದುವರಿದ ವಂಶಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ದೌಹಿತ್ರನು ಎರಡು ವಂಶಗಳ ಸೇತುವೆಯಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೌಹಿತ್ರನ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬಂದ ಗೌರವವು, ಮಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಮನೆಗೆ ಇರುವ ಶಾಶ್ವತ ಬಂಧನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮದುವೆಯಾದರೂ ಮಗಳು ಪಿತೃವಂಶದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಬೇರ್ಪಟ್ಟವಳಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಇದು. ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಕುತಪ ಎಂದರೆ ದರ್ಭೆ, ಹುಲ್ಲು, ಬೊಗಸೆ, ಅಥವಾ ಪವಿತ್ರ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಆಸನ. ಭೂಮಿಯ ತೇವ, ಅಶುದ್ಧತೆ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿರತೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ದೂರವಿಡುವ ಧರ್ಮಸೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ದಾನ ಮತ್ತು ಭೋಜನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಗೌರವದ ಆಚರಣೆ. ದೌಹಿತ್ರನ ಸ್ಥಾನವು ಪಿತೃಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತೃಪರಂಪರೆಯ ಸೇತುವೆಯಂತೆ. ಕುತಪ ಮತ್ತು ತಿಲಗಳು ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಪಾವಿತ್ರ್ಯದ ಸಂಕೇತಗಳು. ಶೌಚ, ಅಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಅತ್ವರಿತತೆ — ಇವು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಆಂತರಿಕ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಗುಣಗಳು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗಿರಬೇಕು, ಸಂಬಂಧಗಳು ಗೌರವಪೂರ್ಣ-ವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಕರ್ಮವು ಅವಸರವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅನ್ನದ ದಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂತೋಷ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಭಾವಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೌಹಿತ್ರನಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಪರಂಪರೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತೃವಂಶವೂ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಸಂದೇಶ. ಕುತಪ, ತಿಲ, ಶೌಚ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಾಗಿ ನೋಡುವುದು ತಪ್ಪು. ಇವು ಮಾನವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಿಸ್ತುಗೊಳಿಸಿ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಾಗಿವೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪೂರ್ಣ ಸೇವೆ, ದೌಹಿತ್ರನ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಗುಣಗಳ ಪಾಲನೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅವಸರವಿಲ್ಲದ, ಅಕ್ರೋಧಿತ, ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸಂತೋಷದ ಮಹತ್ವ, ದೌಹಿತ್ರನ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ, ಕುತಪ ಮತ್ತು ತಿಲಗಳ ಪವಿತ್ರತೆ ಹಾಗೂ ಶೌಚ–ಅಕ್ರೋಧ–ಅತ್ವರಿತತೆ ಎಂಬ ಗುಣತ್ರಯಗಳನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧಧರ್ಮದ ಹೃದಯವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಅನ್ನದ ಉಷ್ಣತೆ, ಮೌನಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಪಿತೃಭೋಜನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಅತ್ಯುಷ್ಣಂ ಸರ್ವಮನ್ನಂ ಸ್ಯಾದ್ ಭುಞ್ಜೀರಂಸ್ತೇ ಚ ವಾಗ್ಯತಾಃ ।
ನ ಚ ದ್ವಿಜಾತಯೋ ಬ್ರೂಯುರ್ದಾತ್ರಾ ಪೃಷ್ಟಾ ಹವಿರ್ಗುಣಾನ್ ॥ 236 ॥
ಯಾವದುಷ್ಮಾ ಭವತ್ಯನ್ನಂ ಯಾವದಶ್ನಂತಿ ವಾಗ್ಯತಾಃ ।
ಪಿತರಸ್ತಾವದಶ್ನಂತಿ ಯಾವನ್ನೋಕ್ತಾ ಹವಿರ್ಗುಣಾಃ ॥ 237 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ನೀಡುವ ಎಲ್ಲ ಅನ್ನವೂ ಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೌನವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ದಾನಕರ್ತನು ಕೇಳಿದರೂ ಸಹ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹವಿರ್ಗುಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಬಾರದು. ಅನ್ನ ಬಿಸಿಯಾಗಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೌನದಿಂದ ಭೋಜನ ಮಾಡುವವರೆಗೆ,

ಪಿತೃಗಳೂ ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹವಿರ್ಗುಣಗಳ ಕುರಿತು ಮಾತು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಕ್ಷಣದಿಂದ ಪಿತೃಭೋಜನ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿಯಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವು ಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ರುಚಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಉಷ್ಣ ಅನ್ನವು ಜೀವಂತತೆ, ತಾಜಾತನ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಜನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮೌನವಾಗಿರುವುದು, ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಂಭಾಷಣೆಯ ವೇದಿಕೆಯಾಗದೆ, ಧ್ಯಾನಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ. ಹವಿರ್ಗುಣಗಳ ಕುರಿತು ಮಾತಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮವು, ದಾನವನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೆಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಾರದೆಂಬ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ. ಪಿತೃಗಳು ಅನ್ನದ ಉಷ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಮೌನಶಿಸ್ತಿನ ಅವಧಿವರೆಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭಾವಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನೊಂದಿಗೆ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತಿಗಿಂತ ಮೌನ ಮುಖ್ಯ, ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಿಂತ ಭಾವ ಮುಖ್ಯ. ಉಷ್ಣ ಅನ್ನವು ದೇಹವನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದರೆ, ಮೌನವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹವಿರ್ಗುಣಗಳ ಕುರಿತು ಮಾತಾಡುವುದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಆಂತರಿಕ ಸಂಪರ್ಕ ಕಡಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಕ್ಷಣಗಳು ಮೌನ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣತೆಯ ಸಂಗಮವಾಗಿರಬೇಕು. ಬಿಸಿಯಾದ ಅನ್ನದಂತೆ ಭಾವವೂ ಜೀವಂತವಾಗಿರಬೇಕು. ಶಾಂತ ಮೌನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ತೃಪ್ತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಾರ್ಕಿಕ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಭಾವಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮೌನವು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ; ಧ್ಯಾನದಿಂದ. ಅನ್ನ ಬಿಸಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಆಚರಣೆಯ ಹಠವಲ್ಲ; ಜೀವಂತ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಕೇತ. ಹವಿರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಗಳದಿರುವುದು ದಾನವನ್ನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯಾದ ಅನ್ನ, ಮೌನಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಮನೋಭಾವ ಅಗತ್ಯ. ಇವುಗಳೇ ಪಿತೃಭೋಜನದ ಅವಧಿ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನದ ಉಷ್ಣತೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಮೌನವನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಭಾವ–ಶಿಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ಭಂಗಭಾವಗಳ ನಿಷೇಧ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿದೋಷದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ಯದ್ ವೇಷ್ಟಿತಶಿರಾ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ಯದ್ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ದಕ್ಷಿಣಾಮುಖಃ ।
ಸೌಪಾನತ್ಕಶ್ಚ ಯದ್ ಭುಙ್ಕ್ತೇ ತದ್ ವೈ ರಕ್ಷಾಂಸಿ ಭುಞ್ಜತೇ ॥ 238 ॥
ಚಾಂಡಾಲಶ್ಚ ವರಾಹಶ್ಚ ಕುಕ್ಕುಟಃ ಶ್ವಾ ತಥೈವ ಚ ।
ರಜಸ್ವಲಾ ಚ ಷಣ್ಢಶ್ಚ ನೈಕ್ಷೇರನ್ನಶ್ನತೋ ದ್ವಿಜಾನ್ ॥ 239 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತಲೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಭೋಜನ ಮಾಡುವವನು, ದಕ್ಷಿಣಮುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಊಟ ಮಾಡುವವನು ಮತ್ತು ಪಾದರಕ್ಷೆ ಧರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಊಟ ಮಾಡುವವನು — ಇವರ ಭೋಜನವನ್ನು ಪಿತೃಗಳು ಅಲ್ಲ, ರಾಕ್ಷಸಸ್ವಭಾವದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಭುಂಜಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಚಾಂಡಾಲ, ಹಂದಿ, ಕೋಳಿ, ನಾಯಿ, ಮಾಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಹಿಳೆ ಮತ್ತು ನಪುಂಸಕನು ನೋಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ದೇಹಭಾವ ಮತ್ತು ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ತಲೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಪಾದರಕ್ಷೆಯೊಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ತಪ್ಪಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಭೋಜನ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮವು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭಾವಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳು. "ರಾಕ್ಷಸರು ಭುಂಜಿಸುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಮಾತಲ್ಲ; ಅಶುದ್ಧ ಭಾವ, ಅಸಾವಧಾನತೆ ಮತ್ತು ಅಹಿತಕರ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಧರ್ಮಫಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಸೂಚನೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಶೌಚ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧ್ಯಾನಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದೃಶ್ಯ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಥಿತಿಯ ಶುದ್ಧತೆಯೂ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇಹಭಾವ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು — ಈ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ತಲೆ ಮುಚ್ಚುವುದು, ಪಾದರಕ್ಷೆ ಧರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ತಪ್ಪು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಲಕ್ಷ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಧರ್ಮ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಿದೋಷದ ಉಲ್ಲೇಖವು, ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲಗೊಳ್ಳುವ ಯಾವುದನ್ನೂ ದೂರವಿಡಬೇಕೆಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಕ್ಷಣಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ದೇಹದ ಭಂಗವೂ, ದೃಷ್ಟಿಯ ಪರಿಸರವೂ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ; ಅಶುದ್ಧ ಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದದ್ದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿವೈಷಮ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶೌಚ, ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯತ್ಯಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೇ ಉದ್ದೇಶ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ತೀರ್ಪಿನಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದ ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯ ಸಂಕೇತಗಳು. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಶಾಂತ, ನಿಯಂತ್ರಿತ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದಲ್ಲಿ ದೇಹಭಂಗ, ದಿಕ್ಕು ಮತ್ತು ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ನಡೆದ ಭೋಜನವು ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ದೇಹಭಂಗದ ಮಹತ್ವ, ತಪ್ಪಾದ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಧರ್ಮವಿಘ್ನದ ಸೂಚನೆ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿ–ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧ–ಹೋಮ–ಭೋಜನದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮನಿಯಮ

ಹೋಮೇ ಪ್ರದಾನೇ ಭೋಜ್ಯೇ ಚ ಯದೇಭಿರಭಿವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ।
ದೈವೇ ಹವಿಷಿ ಪಿತ್ರ್ಯೇ ವಾ ತದ್ ಗಚ್ಛತ್ಯಯಥಾತಥಮ್ ॥ 240 ॥
ಘ್ರಾಣೇನ ಸೂಕರೋ ಹಂತಿ ಪಕ್ಷವಾತೇನ ಕುಕ್ಕುಟಃ ।

श्वा तु दृष्टिनिपातेन स्पर्शेणावरवर्णजः ॥ 241 ॥
खञ्जो वा यदि वा काणो दातुः प्रेष्योऽपि वा भवेत् ।
हीनातिरिक्तगात्रो वा तमप्यपनयेत् पुनः ॥ 242 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಹೋಮ, ದಾನ ಅಥವಾ ಭೋಜನ ನಡೆಯುವಾಗ, ದೇವಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ ಪಿತೃಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ, ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ ಆ ಹವಿಸ್ಸು ಯಥಾವಿಧವಾಗಿ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಂದಿ ಮೂಗಿನಿಂದ, ಕೋಳಿ ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಗಾಳಿಯಿಂದ, ನಾಯಿ ಕಣ್ಣು ಬೀಳುವುದರಿಂದ, ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಲವು ಅಶುದ್ಧ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಹಾನಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕುಂಟನಾಗಿರಲಿ, ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನಾಗಿರಲಿ, ದಾನಕರ್ತನ ಸೇವಕನಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ ಹೊಂದಿದವನಾಗಿರಲಿ — ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂತಹವರನ್ನು ಆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹೋಮ ಮತ್ತು ದಾನಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಯಥಾತಥಂ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ. ಅಂದರೆ ಕರ್ಮವೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಯಥಾವಿಧವಾಗಿ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಂದಿ, ಕೋಳಿ ಮತ್ತು ನಾಯಿ ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಜೀವಿಗಳ ನೈಜ ದೇಹಕ್ರಿಯೆಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಮೂಗು, ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಚಲನೆ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿ — ಇವುಗಳಿಂದ ಆಹಾರ ಅಥವಾ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅನುಭವಾಧಾರಿತ ಸೂಚನೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅವಮಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ, ಚಲನೆ ಅಥವಾ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ವಿಚಲಿತವಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ವವೇ ಇದರ ಕೇಂದ್ರ. ಕರ್ಮದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಅಥವಾ ಅಶೌಚ ಉಂಟಾಗುವ ಯಾವುದೇ ಕಾರಣವನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಫಲವು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನದಿಂದಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸರಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು. ದೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ವಾತಾವರಣ — ಇವು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸು ವಿಚಲಿತವಾದರೆ ಕರ್ಮವೂ ವಿಚಲಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಮೇಲೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃ ಮತ್ತು ದೇವಸ್ಮರಣೆಯ ಕ್ಷಣಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಅಲ್ಪ ಅಶುದ್ಧತೆಯೂ ಭಾವವನ್ನು ಕಳೆದುಹಾಕಬಹುದು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕಾದ ಶಾಂತ ವಾತಾವರಣ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಮಾನವವಿರೋಧಿ ಅಥವಾ ಭೇದಭಾವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಪ್ಪಾಗಿ ಓದುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧದಂತಹ ಧ್ಯಾನಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಂಟಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ಉದ್ದೇಶ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಅವಮಾನವಲ್ಲ, ಕರ್ಮದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ರಕ್ಷಣೆ. ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ತೀರ್ಪಾಗಿ ನೋಡದೆ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ನಿಯಮಗಳಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು ದಾನಕರ್ತನಾಗಬಾರದು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಂದಿಗೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚಾನಕ್ ಚಲನೆ, ಅಸ್ಥಿರ ನಡಿಗೆ, ಸ್ಪರ್ಶ ಅಥವಾ ಗಮನಭಂಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ದೂರ ಇರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸೂಚನೆ. ಅಂಗವೈಕಲ್ಯ ಹೊಂದಿದವನು ದಾನಕರ್ತನಾಗಲು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಹನು; ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಕರ್ಮದ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಷ್ಟೆ. ಶ್ರಾದ್ಧ

ಹೋಮ, ದಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಅತ್ಯಂತ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಬೇಕಾದ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಂದಲಾದರೂ ಚಲನೆ, ದೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಅಶೌಚ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಂಟಾದರೆ, ಆ ಕರ್ಮದ ಫಲ ಯಥಾವಿಧವಾಗಿ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧ, ಹೋಮ ಮತ್ತು ದಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಶಶುದ್ಧತೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಕರ್ಮವು ಯಥಾವಿಧವಾಗಿ ಫಲ ನೀಡಲು ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕಾಗ್ರ ವಾತಾವರಣ ಅಗತ್ಯ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ "ಅಯಥಾತಥಂ" ಎಂಬ ಫಲಭಂಗದ ತತ್ವ, ದೃಷ್ಟಿ–ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮನೋವಿಚಲನೆ, ಹಾಗೂ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧ್ಯಾನಕರ್ಮವಾಗಿ ನೋಡಿದ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ–ಭಿಕ್ಷುಕ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಅನ್ನದ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ವಿಸರ್ಜನೆ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಭಿಕ್ಷುಕಂ ವಾಽಪಿ ಭೋಜನಾರ್ಥಮುಪಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ ಶಕ್ತಿತಃ ಪ್ರತಿಪೂಜಯೇತ್ ॥ 243 ॥
ಸಾರ್ವವರ್ಣಿಕಮನ್ನಾದ್ಯಂ ಸಂನೀಯಾಪ್ಲಾವ್ಯ ವಾರಿಣಾ ।
ಸಮುತ್ಸೃಜೇದ್ ಭುಕ್ತವತಾಮಗ್ರತೋ ವಿಕಿರನ್ ಭುವಿ ॥ 244 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷುಕನಾಗಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೋಷಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ, ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆಯಿಸಿ, ಭೋಜನ ಮುಗಿಸಿದವರ ಮುಂದೆ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಕೊನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಉಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನಿಸದಿದ್ದರೂ, ಭೋಜನಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷುಕನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಆದರೆ ಈ ಸೇವೆಯೂ ಶಿಸ್ತಿನೊಳಗೇ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ, ಅಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತರಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. "ಶಕ್ತಿತಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ; ಅಂದರೆ ದಾನವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಬಾರದು. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನದ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಭೂಮಿಗೆ ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು, ಅನ್ನವನ್ನು ಅವಮಾನಿಸದೆ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇದು ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೋಗವಲ್ಲ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಗೌರವದ ಆಚರಣೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿಟ್ಟವರೂ ಇರಬಾರದು, ಅತಿರೇಕವೂ ಇರಬಾರದು. ಅತಿಥಿ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷುಕನು ಧರ್ಮದ ಪರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಯಥಾವಿಧವಾಗಿ ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದು, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಮನೋಭಾವದ ಸಂಕೇತ. ಧರ್ಮವು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನ ಮೇಲೆಯೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧವು ಒಳಗಿರುವವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದವರನ್ನೂ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸೇವೆ ಧರ್ಮ; ಅತಿರೇಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಅನ್ನವು ಉಪಯೋಗವಾದ ನಂತರವೂ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿದಾಯ ಪಡೆಯಬೇಕು.

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಭೂಮಿಗೆ ಹಾಕುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅನ್ನದ ಅಪಮಾನ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ, ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಗೌರವ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಿಕ್ಷುಕನಿಗೆ ನೀಡುವ ಸೇವೆಯು ದಯೆಯ ಧರ್ಮ, ಆದರೆ ಅದು ಶಿಸ್ತಿನೊಳಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅತಿಥಿ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಷುಕನಿಗೂ ಗೌರವವಿದೆ. ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ಸಂಯಮದಿಂದ ವಿಸರ್ಜಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕ್ರಮ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತೀಕ್ಷಿತ ಅತಿಥಿಗೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಮಾನವೀಯ ಗೌರವ, ದಾನದ ಮಿತಿಯ ಕುರಿತು "ಶಕ್ತಿತಃ" ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂತ್ರ, ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಅನ್ನದ ಕುರಿತು ಪ್ರಕೃತಿ–ಸಂಯಮದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದ ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ಪಿತೃಪೀಡೆಯ ಧರ್ಮನಿಷೇಧ

ಶ್ರಾದ್ಧಂ ಭುಕ್ತ್ವಾ ಯ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಂ ವೃಷಲಾಯ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ ।
ಸ ಮೂಢೋ ನರಕಂ ಯಾತಿ ಕಾಲಸೂತ್ರಮವಾಕ್ಶಿರಾಃ ॥ 249 ॥
ಶ್ರಾದ್ಧಭುಗ್ ವೃಷಲೀತಲ್ಪಂ ತದಹರ್ಯೋऽಧಿಗಚ್ಛತಿ ।
ತಸ್ಯಾಃ ಪುರೀಷೇ ತಂ ಮಾಸಂ ಪಿತರಸ್ತಸ್ಯ ಶೇರತೇ ॥ 250 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನೀಡುವವನು ಮೂಢನಾಗಿದ್ದು, ಕಾಲಸೂತ್ರ ಎಂಬ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮಾಡಿದವನು ಆ ದಿನ ಅಯೋಗ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದರೆ, ಆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಅವನ ಪಿತೃಗಳು ಅವಳ ಮಲದೊಳಗೆ ವಾಸಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ನಂತರವೂ ಧರ್ಮಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಅನ್ನವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಹಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಪಿತೃಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ ಧರ್ಮದ್ರವ್ಯ. ಆ ಅನ್ನದ ಉಳಿದ ಭಾಗವನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ನೀಡುವುದು ಪಿತೃಕಾರ್ಯದ ಅವಮಾನವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವೃಷಲ" ಎಂಬ ಪದವು ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಶುದ್ಧಾಚಾರವಿಲ್ಲದ, ಧರ್ಮಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸೂಚನೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿನ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮಾಡಿದವನು ಆ ದಿನ ಅಶುದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರೆ, ಅದರ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇದು. ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ಗಾಢ ಚಿತ್ರಣವು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಅಲ್ಲ; ಕರ್ಮದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಮನಗಾಣಿಸಲು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು ಭೋಜನ ಮುಗಿದ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ದಿನದ ಪೂರ್ಣ ಜೀವನವ್ಯವಹಾರವೇ ಪಿತೃಸಂಬಂಧದ ಭಾಗ. ಅನ್ನದ ಶುದ್ಧತೆ, ವರ್ತನೆಯ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದರೂ ಭಂಗವಾದರೆ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ವಿಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ಪುತ್ರನ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವು, ಮಾಡುವವನ ಜೀವನಶೀಲತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಬೇಕು. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಭೋಜನ, ಅಶುದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳು — ಇವು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಹೃದಯ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಒಂದು ದಿನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶುದ್ಧ ಜೀವನವ್ರತ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅತಿರೇಕ ಅಥವಾ ಅವಮಾನಕರ ಭಾಷೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವರ್ಗವನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ನೈತಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ನರಕ" ಅಥವಾ ಗಾಢ ರೂಪಕಗಳು ಮಾನಸಿಕ ಹೊರೆ ಹಾಕಲು ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮಭಂಗದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಲು ಬಳಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶೈಲಿ. ಇದನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ದ್ವೇಷವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಶಿಸ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅನ್ನವೂ, ಆ ದಿನದ ವರ್ತನೆಯೂ ಪವಿತ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಉಚ್ಛಿಷ್ಟದ ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮದ ಭಂಗ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರ ದುಃಖವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಶುದ್ಧಾಚಾರದ ಮಹತ್ವ, "ವೃಷಲ" ಎಂಬ ಪದದ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥ, ಇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮದ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಪಿತೃ–ಪುತ್ರ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧದ ಗಾಢ ತತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಸಮಾಪ್ತಿ, ವಾಚ್ಯಶಬ್ದಗಳ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂವಹನ

ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವದಿತಮಿತ್ಯೇವಂ ತೃಪ್ತಾನಾಚಾಮಯೇತ್ ತತಃ ।
ಆಚಾಂತಾಂಶ್ಚಾನುಜಾನೀಯಾದಭಿತೋ ರಮ್ಯತಾಮಿತಿ ॥ 251 ॥
ಪಿತ್ರ್ಯೇ ಸ್ವದಿತಮಿತ್ಯೇವ ವಾಚ್ಯಂ ಗೋಷ್ಠೇ ತು ಸುಶ್ರುತಮ್ ।
ಸಂಪನ್ನಮಿತ್ಯಭ್ಯುದಯೇ ದೈವೇ ರುಚಿತಮಿತ್ಯಪಿ ॥ 254 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮಾಡಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತೃಪ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆಯೇ ಎಂದು "ಸ್ವದಿತಮಾ?" ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು. ಅವರು ತೃಪ್ತರಾದ ಬಳಿಕ ಅವರಿಗೆ ಆಚಮನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಆಚಮನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ, "ಇಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿರಿ" ಎಂಬ ಅನುಮತಿಯ ಮಾತು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಸ್ವದಿತಂ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನೇ ಬಳಸಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ "ಸುಶ್ರುತಂ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಸಂಪನ್ನಂ" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ದೇವಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ರುಚಿತಂ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಅಂತಿಮ ಹಂತದಲ್ಲೂ ಧರ್ಮಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭಾಷಾಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಜನ ಮುಗಿದ ನಂತರ "ಸ್ವದಿತಮಾ?" ಎಂದು ಕೇಳುವುದು ಕೇವಲ ಆಹಾರದ ರುಚಿಯ ವಿಚಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಭಾವಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ತೃಪ್ತರಾದ ನಂತರ ಆಚಮನ ಮಾಡಿಸುವುದು ಭೋಜನಕ್ರಿಯೆಯ ಪವಿತ್ರ ಸಮಾಪ್ತಿ. "ಅಭಿತೋ ರಮ್ಯತಾಂ" ಎಂಬ ಅನುಮತಿಯ ವಾಕ್ಯವು, ಆತಿಥ್ಯವು ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ವಾಚ್ಯಪದಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸೂಚನೆ. ಒಂದೇ ಮಾತನ್ನು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಬಾರದು; ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಶಬ್ದವೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಭಾಷಾನೈತಿಕತೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧತೆಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಸರಿಯಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಪದ ಬಳಕೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ "ಸ್ವದಿತಂ" ಎಂಬ ಪದವು ಭೋಗವಲ್ಲ, ತೃಪ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ. ವಿಭಿನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಪದಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವ ಸಂವಹನಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಮಾಪನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನವು ಆಹಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಗೌರವಪೂರ್ಣ ಮಾತು ಮತ್ತು ಶಾಂತ ಸಮಾಪ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸರಿಯಾದ ಪದವು ಸರಿಯಾದ ಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳ ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು, ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮಾನವೀಯತೆ, ಸೌಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಂವಹನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಭಿನ್ನ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸುವ ನಿಯಮ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದ ಉನ್ನತ ಮಾದರಿ. ಧರ್ಮವು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲೂ ನೆಲೆಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಸಮಾಪ್ತಿ ತೃಪ್ತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಆಚಮನ ಮತ್ತು ಸೌಜನ್ಯಪೂರ್ಣ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಪ್ರಯೋಗವೇ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಗುರುತು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಶಿಷ್ಟಕ್ರಮ, ಆಚಮನದ ಧರ್ಮಾರ್ಥ, ಹಾಗೂ ಪಿತೃಕಾರ್ಯ, ದೇವಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಂಗಳಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ವಾಚ್ಯಪದಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಷಾ–ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅಂತಿಮ ಆಶೀರ್ವಚನ, ಸ್ವಧಾಕಾರದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಅನ್ನಶೇಷ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಸ್ವಧಾಽಸ್ತ್ವಿತ್ಯೇವ ತಂ ಬ್ರೂಯುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಸ್ತದನಂತರಮ್ ।
ಸ್ವಧಾಕಾರಃ ಪರಾ ಹ್ಯಾಶೀಃ ಸರ್ವೇಷು ಪಿತೃಕರ್ಮಸು ॥ 252 ॥
ತತೋ ಭುಕ್ತವತಾಂ ತೇಷಾಮನ್ನಶೇಷಂ ನಿವೇದಯೇತ್ ।
ಯಥಾ ಬ್ರೂಯುಸ್ತಥಾ ಕುರ್ಯಾದನುಜ್ಞಾತಸ್ತತೋ ದ್ವಿಜೈಃ ॥ 253 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು "ಸ್ವಧಾ ಅಸ್ತು" ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಪಿತೃಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ "ಸ್ವಧಾ" ಎಂಬ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಶೀರ್ವಾದವಾಗಿದೆ. ನಂತರ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದವರ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅವರ ಮುಂದೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಆ ಅನ್ನದ ಬಗ್ಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ, ಅವರ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಅಂತಿಮ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. "ಸ್ವಧಾ ಅಸ್ತು" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಾತಲ್ಲ; ಅದು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯ ಘೋಷಣೆ. ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಕಾರ್ಯಗಳಂತೆ "ಸ್ವಾಹಾ" ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ; ಇಲ್ಲಿ "ಸ್ವಧಾ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯ ಸಂಕೇತ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಸ್ಮೃತಿ "ಸ್ವಧಾಕಾರ"ವನ್ನೇ ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಮ ಆಶೀರ್ವಾದವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಶೇಷದ ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ, ಸ್ವೇಚ್ಛಿಕ ನಿರ್ಧಾರವಲ್ಲ,*

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಕರ್ಮವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಕರ್ಮವು ಆಶೀರ್ವಾದವಿಲ್ಲದೆ ಅಪೂರ್ಣ. "ಸ್ವಧಾ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಆಹಾರ ತಲುಪಿದೆ, ಕರ್ಮವು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಆಂತರಿಕ ಭರವಸೆ. ಅನ್ನಶೇಷವನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಗೆ ಬಿಡದೆ, ಧರ್ಮದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಕರ್ಮದ ಸಾರ್ಥಕತೆ ಕೊನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಡುವ "ಸ್ವಧಾ"ಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಅದು ಕರ್ಮದ ಮುಕ್ತಾಯವಲ್ಲ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತಲುಪಿದ ತೃಪ್ತಿಯ ಘೋಷಣೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಆಶೀರ್ವಾದದೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಮನುಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಿಗಳ ಸಂಕಲನವೆಂದು ನೋಡುವವರು, ಇಂತಹ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಬಲಾತ್ಕಾರವಿಲ್ಲ, ಭಯವಿಲ್ಲ; ಆಶೀರ್ವಾದ, ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮಾತ್ರ. "ಸ್ವಧಾ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಬ್ದವೆಂದು ಅಲ್ಲ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂಕೇತವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಪಿತೃ–ಪುತ್ರ ಸಂಬಂಧದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮವು "ಸ್ವಧಾ ಅಸ್ತು" ಎಂಬ ಆಶೀರ್ವಚನದೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅನ್ನಶೇಷದ ನಿರ್ವಹಣೆಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಅನುಮತಿಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ಧರ್ಮಕ್ರಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಧಾಕಾರದ ಪರಮ ಮಹತ್ವ, ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಸ್ಥಾನ, ಮತ್ತು ಅನ್ನಶೇಷದ ಕುರಿತು ಸ್ವೇಚ್ಛಿಕತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಮತ ಕ್ರಮ ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಶಿಸ್ತಿನ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು, ಹವ್ಯ–ಪಿತೃಕರ್ಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಆಹಾರದ ಧರ್ಮತತ್ವ

ಅಪರಾಹ್ಣಸ್ತಥಾ ದರ್ಭಾ ವಾಸ್ತುಸಂಪಾದನಂ ತಿಲಾಃ ।
ಸೃಷ್ಟಿರ್ಮೃಷ್ಟಿರ್ದ್ವಿಜಾಶ್ಚಾಗ್ರ್ಯಾಃ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಸು ಸಂಪದಃ ॥ 255 ॥
ದರ್ಭಾಃ ಪವಿತ್ರಂ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣೋ ಹವಿಷ್ಯಾಣಿ ಚ ಸರ್ವಶಃ ।
ಪವಿತ್ರಂ ಯಚ್ಚ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಹವ್ಯಸಂಪದಃ ॥ 256 ॥
ಮುನ್ಯನ್ನಾನಿ ಪಯಃ ಸೋಮೋ ಮಾಂಸಂ ಯಚ್ಚಾನುಪಸ್ಕೃತಮ್ ।
ಅಕ್ಷಾರಲವಣಂ ಚೈವ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಹವಿರುಚ್ಯತೇ ॥ 257 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪರಾಹ್ಣಕಾಲ, ದರ್ಭೆಗಳು, ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳಸಿದ್ಧತೆ, ತಿಲಗಳು, ಆಹಾರದ ಸಿದ್ಧತೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು — ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದರ್ಭೆಗಳು, ಪವಿತ್ರ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಪೂರ್ವಾಹ್ಣಕಾಲ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಹವ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು. ಮುನಿಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಹಾರಗಳು, ಹಾಲು, ಸೋಮರಸ, ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾಂಸ, ಕ್ಷಾರ ಮತ್ತು ಲವಣವಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹವಿರೂಪವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮ ಮತ್ತು ದೇವಕಾರ್ಯಗಳ ನಡುವಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಪರಾಹ್ಣಕಾಲವನ್ನು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಪಿತೃಕಾರ್ಯವು*

ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದತ್ತ ಸಾಗುವ ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ. ದರ್ಭೆ, ತಿಲ, ವಾಸ್ತುಸಿದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು — ಇವೆಲ್ಲ ಕರ್ಮದ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದರೆ ಭೌತಿಕ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನಗಳು. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹವ್ಯಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಾಹ್ಣ, ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹವಿರೂಪ ಆಹಾರದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಅಲಂಕಾರರಹಿತ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಆಹಾರವೇ ಯಜ್ಞಾರ್ಥವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ಧರ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಫಲವು ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಮನ್ವಯದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತ. ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞ — ಎರಡೂ ಪವಿತ್ರ ಕರ್ಮಗಳಾದರೂ, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ ವಿಭಿನ್ನ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಲ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕು. ಅತಿಸಂಸ್ಕೃತ ಆಹಾರವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದರೂ, ಹವಿರೂಪಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಶಾಂತ, ಸಂಯಮಿತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ದೇವಕಾರ್ಯವು ಉಜ್ವಲ, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾತಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ತಾಳಮೇಳ ಹೊಂದಿದೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸರಳತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಧರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ನೆಲೆಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲ–ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ದೇವಾರಾಧನೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಭಾವಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಅದರದೇ ಆದ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ವಾತಾವರಣ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದೇ ಇದರ ಸಾರ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮ ಮತ್ತು ದೇವಕಾರ್ಯಗಳ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ವಿಭಿನ್ನ. ಕಾಲ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆ — ಈ ಮೂರರ ಸಮನ್ವಯವೇ ಧರ್ಮಕರ್ಮದ ಸಾರ್ಥಕತೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧ–ಹವ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಕಾಲಭೇದ, ದರ್ಭೆ ಮತ್ತು ತಿಲಗಳ ಮಹತ್ವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಾತ್ರ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ, ಅಲಂಕಾರರಹಿತ ಆಹಾರವನ್ನೇ ಹವಿರೂಪವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಪಿತೃವರಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯದ ಆಶಯ

ವಿಸೃಜ್ಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತು ನಿಯತೋ ವಾಗ್ಯತಃ ಶುಚಿಃ ।
ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದಿಶಮಾಕಾಂಕ್ಷನ್ ಯಾಚೇತೈಮಾನ್ವರಾನ್ ಪಿತೄ ನ್ ॥ 258 ॥
ದಾತಾರೋ ನೋಽಭಿವರ್ಧಂತಾಂ ವೇದಾಃ ಸಂತತಿರೇವ ಚ ।
ಶ್ರದ್ಧಾ ಚ ನೋ ಮಾ ವ್ಯಗಮದ್ ಬಹುದೇಯಂ ಚ ನೋಽಸ್ತ್ವಿತಿ ॥ 259 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿದಾಯಗೊಳಿಸಿದ ನಂತರ, ಶುದ್ಧನಾಗಿ, ಮೌನಶೀಲನಾಗಿ, ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಈ ವರಗಳನ್ನು ಬೇಡಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ದಾನಶೀಲರು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ನಿರಂತರವಾಗಿರಲಿ, ಸಂತಾನಪರಂಪರೆ ಉಳಿಯಲಿ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದಿಗೂ ಕುಗ್ಗಬಾರದು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು ದಾನ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನಮಗೆ ದೊರೆಯಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರ ಅಂತಿಮ ಹಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿ ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರ ನಂತರವೂ ಕರ್ತೃನ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ನಿಯತ, ವಾಗ್ಯತ ಮತ್ತು ಶುಚಿಯಾಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿನಯ. ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನತ್ತ ಮುಖಮಾಡಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ಪಿತೃಲೋಕದ ಸಂಕೇತ. ಇಲ್ಲಿ ಬೇಡಲಾಗುವ ವರಗಳು ಭೌತಿಕ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ದಾನಶೀಲತೆ, ವೇದಪರಂಪರೆ, ಸಂತತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಮೂಲಸ್ತಂಭಗಳು. "ಬಹುದೇಯಂ" ಎಂಬ ಆಶಯವು ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕಲ್ಲ, ಹಂಚಿಕೆಗೆ ಶಕ್ತಿ ಬೇಕೆಂಬ ಉನ್ನತ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.* ***ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯ ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೋಗದೆ, ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಅಡಚಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಾಗುವುದು. ತಂದೆಯಿಂದ ಮಗನಿಗೆ, ಮಗನಿಂದ ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ, ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ವರ್ಗಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.***

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಸಂತೃಪ್ತಿಯ ಅಂತಿಮ ಫಲವು ಕರ್ತೃನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗುಣಗಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ ನಂತರ ಕೇಳಬೇಕಾದ ವರಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿರಬಾರದು. ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರವಾಗುವ ಗುಣಗಳು — ದಾನ, ಜ್ಞಾನ, ಸಂತತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ — ಇವೇ ಪಿತೃಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೀಡಬಲ್ಲ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಕೇಳಬೇಕಾದದ್ದು ಐಶ್ವರ್ಯವಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ದಾನಶೀಲ ಮನಸ್ಸು, ವೇದಸ್ಮೃತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಂತತಿಯ ನಿರಂತರತೆ — ಇವೇ ಪಿತೃಆಶೀರ್ವಾದಗಳ ನಿಜವಾದ ರೂಪ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೂತ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ಸೇರುವ ಸೇತುವೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ಮೃತಸ್ಮರಣೆಯ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧವು ಜೀವಂತರ ಧರ್ಮಜೀವನಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕು ನೀಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಲಾಗುವ ವರಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವಲ್ಲ. ದಾನ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸುವುದೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗುರಿ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳ ಪೋಷಣೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಅಂತ್ಯವು ಪಿತೃವರಪ್ರಾರ್ಥನೆಯೊಂದಿಗೆ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯ, ದಾನಶೀಲತೆ, ವೇದಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಅಂತಿಮ ಶಾಂತ ಸ್ವರೂಪ, ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ತಾತ್ವಿಕ ಮಹತ್ವ, ಭೌತಿಕಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವ ಉನ್ನತ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಪಿತೃ–ಸಂತತಿ ನಡುವಿನ ಧರ್ಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆಯ ಪರ್ಯಾಯ ವಿಧಾನಗಳು, ಪತಿವ್ರತೆಯ ಪಾತ್ರ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಫಲದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಏವಂ ನಿರ್ವಪಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಪಿಂಡಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತದನಂತರಮ್ ।
ಗಾಂ ವಿಪ್ರಮಜಮಗ್ನಿಂ ವಾ ಪ್ರಾಶಯೇದಪ್ಸು ವಾ ಕ್ಷಿಪೇತ್ ॥ 260 ॥
ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣಂ ಕೆ ಚಿತ್ ಪರಸ್ತಾದೇವ ಕುರ್ವತೇ ।
ವಯೋಭಿಃ ಖಾದಯಂತ್ಯನ್ಯೇ ಪ್ರಕ್ಷಿಪಂತ್ಯನಲೇಽಪ್ಸು ವಾ ॥ 261 ॥

पतिव्रता धर्मपत्नी पितृपूजनतत्परा ।
मध्यमं तु ततः पिण्डमद्यात् सम्यक् सुतार्थिनी ॥ 262 ॥
आयुष्मन्तं सुतं सूते यशोमेधासमन्वितम् ।
धनवन्तं प्रजावन्तं सात्त्विकं धार्मिकं तथा ॥ 263 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ನಂತರ, ಅವುಗಳನ್ನು ಹಸುಗೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ, ಆಡುವಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಬೇಕು ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿಸಬೇಕು. ಕೆಲವರು ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆಯನ್ನು ನಂತರದಲ್ಲೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಪತಿವ್ರತೆಯಾದ, ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಪಿತೃಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀ, ಸಂತಾನವನ್ನು ಬಯಸುವವಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಆ ಪಿಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಪಿಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಆಯುಷ್ಯವಂತ, ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಧನವಂತ, ಸಂತಾನವಂತ, ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪುತ್ರನನ್ನು ಜನ್ಮನೀಡುತ್ತಾಳೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆಯ ನಂತರ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ಹಸು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಆಡು, ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ನೀರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಕ್ರಮಗಳು, ಪಿತೃಸಮರ್ಪಣೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಭಿನ್ನ ತತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ. ಹಸು ಪೋಷಣೆಯ ಸಂಕೇತ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ, ಅಗ್ನಿ ಯಜ್ಞತತ್ವ, ನೀರು ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಹದ ಸಂಕೇತ. ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವೆಂದು ಮನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. 261ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಧರ್ಮವು ಏಕರೂಪತೆಯಲ್ಲ, ಆದರೆ ತತ್ವಾತ್ಮಕ ಏಕತೆ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಂತರದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಿತೃಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಮಧ್ಯಪಿಂಡವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವ ವಿಧಿಯು, ಶ್ರಾದ್ಧ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದೆ. ಪಿಂಡವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದು, ಮಾನವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಕೇತ. ಪತಿವ್ರತೆಯು ಮಧ್ಯಪಿಂಡವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದು, ಪಿತೃಆಶೀರ್ವಾದವು ಸಂತಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಹರಿದುಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ವಿಕ ಸೂಚನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂತಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ದೇಹಸಂತಾನವಲ್ಲ, ಧರ್ಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂತಾನವೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ ಒಂದೇ ಪ್ರವಾಹದ ಎರಡು ತೀರಗಳು. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಶುದ್ಧ ಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ, ಅದು ಸಂತಾನದಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ, ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರೂಪವಾಗಿ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೂತಕಾಲದ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಭವಿಷ್ಯದ ಧರ್ಮಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾಧನ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಿಂಡಗಳನ್ನು ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಸಂಗತವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿನ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು, ತತ್ವದ ಏಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಸ್ಥಾನ ಹೀನವಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಪಿತೃಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಸಂತಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಗೌರವದ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ರೂಪ, ಯಾವುದೇ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಪಿಂಡನಿರ್ವಪಣೆಯ ನಂತರ ವಿವಿಧ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ವಿಸರ್ಜನ ವಿಧಾನಗಳಿವೆ. ಪತಿವ್ರತೆಯ ಶುದ್ಧ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಿತೃಪೂಜೆ, ಧರ್ಮಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂತಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಿಂಡವಿಸರ್ಜನೆಯ ಬಹುರೂಪತೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವಪ್ರಧಾನತೆ, ಪತಿವ್ರತೆಯ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಫಲವನ್ನು ಆಯುಷ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ, ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಶುದ್ಧಿಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾತಿಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಬಂಧುಸೇವೆಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಪ್ರಕ್ಷಾಲ್ಯ ಹಸ್ತಾವಾಚಾಮ್ಯ ಜ್ಞಾತಿಪ್ರಾಯಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಯೇತ್ ।
ಜ್ಞಾತಿಭ್ಯಃ ಸತ್ಕೃತಂ ದತ್ತ್ವಾ ಬಾನ್ಧವಾನಪಿ ಭೋಜಯೇತ್ ॥ 264 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮ ಮುಗಿದ ನಂತರ ಕೈಗಳನ್ನು ತೊಳೆಯಿಸಿ ಆಚಮನ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ, ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿಧಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನ ನೀಡಿ, ಬಂಧುಗಳಿಗೂ ಸಹ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಂತರವೂ ಧರ್ಮಕ್ರಮ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪಿತೃಕಾರ್ಯ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಕೈ ತೊಳೆಯುವುದು ಮತ್ತು ಆಚಮನ ಮಾಡುವುದು ಹೊರಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಸೂಚನೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮರಳುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ನಂತರ ಜ್ಞಾತಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಕುಟುಂಬಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬುದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ದಾನ ನೀಡುವುದು, ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ದೇವ–ಪಿತೃಗಳವರೆಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲದೆ, ಬದುಕಿರುವ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ತವ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ. ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವುದು ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಒಂಟಿ ವಿಧಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕುಟುಂಬಸೌಹಾರ್ದದ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ವಂಶ, ರಕ್ತಸಂಬಂಧ ಅಥವಾ ಕುಲಬಂಧನದಿಂದ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರುವವರು.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಪೂಜೆ ಜೀವಂತರ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗಾಢಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗದೆ, ಸೌಹಾರ್ದ ಮತ್ತು ಸಹಭಾಗಿತ್ವದ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಧರ್ಮವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗೆ ಗೌರವ ನೀಡುವುದು ಪಿತೃಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಮಾರ್ಗ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ ಕೈಗಳು, ಜೀವಂತರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು. ಶ್ರಾದ್ಧವು ಅಂತ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಪ್ರೀತಿ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಒಗ್ಗಟ್ಟಿನ ಹೊಸ ಆರಂಭ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಕೆಲವರು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಥವಾ ಮುಚ್ಚಿದ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಂತರ ಜ್ಞಾತಿ ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಇದನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸುವ ಧರ್ಮವಿಧಾನ. ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಊಟ ಕೊಡುವುದಲ್ಲ, ಗೌರವಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದಾನ, ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಆತಿಥ್ಯ ನೀಡುವುದು.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದ ನಂತರ ಶುದ್ಧಿಕರ್ಮ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾತಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಭೋಜನ ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕ್ರಮ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಸಮಾಜಸೇವೆಯಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕು.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಶುದ್ಧತೆಯ ಅಗತ್ಯ ಜ್ಞಾತಿಪ್ರಾಯದ ಮಹತ್ವ, ಹಾಗೂ ಪಿತೃಪೂಜೆಯನ್ನು ಕುಟುಂಬಸೌಹಾರ್ದದ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಧರ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಉಚ್ಛೇಷಣದ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಗೃಹಬಲಿಯ ಧರ್ಮಕ್ರಮ

ಉಚ್ಛೇಷಣಂ ತು ತತ್ ತಿಷ್ಠೇದ್ ಯಾವದ್ ವಿಪ್ರಾ ವಿಸರ್ಜಿತಾಃ ।
ತತೋ ಗೃಹಬಲಿಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಧರ್ಮೋ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ॥ 265 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಅನ್ನ (ಉಚ್ಛೇಷಣ) ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿದಾಯಗೊಳಿಸುವವರೆಗೂ ಅದೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಗೃಹಬಲಿ ಮಾಡಬೇಕು — ಇದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಕ್ರಮ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಕೊನೆಯ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಛೇಷಣವನ್ನು ತಕ್ಷಣ ವಿಸರ್ಜಿಸಬಾರದು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಿದಾಯವಾಗುವವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಇರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ, ಶ್ರಾದ್ಧದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವು ಭೋಜನದ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಕರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಗೃಹಬಲಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಗೃಹಬಲಿ ಎಂದರೆ ಮನೆಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿರುವ ಅತೃಪ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ, ಅಲಕ್ಷಿತ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಪಿತೃ–ಬ್ರಾಹ್ಮಣ–ಗೃಹ–ಪರಿಸರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಲಯಗಳನ್ನು ಸಂಪರ್ಕಿಸುವ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಕ್ರಮವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಸಾವಧಾನತೆ ಅಥವಾ ಆತುರ ಸಲ್ಲದು. ಉಚ್ಛೇಷಣವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಡುವ ಮೂಲಕ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಶುದ್ಧಭಾವವನ್ನು ಉಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಗೃಹಬಲಿ ಮೂಲಕ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಧರ್ಮವು ಮನೆಯ ಹೊರವಲಯಕ್ಕೂ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಆರಂಭವಾದರೂ, ಅದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಸಮತೋಲನದತ್ತ ಸಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧವು ಕೇವಲ ಭೋಜನದ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಿದಾಯದವರೆಗೂ ಕಾಯುವ ಸಹನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ನಂತರ ಗೃಹಬಲಿಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪಾಲು ನೀಡುವ ಉದಾರತೆ — ಇವೇ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಸೌಂದರ್ಯ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಉಚ್ಛೇಷಣವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿಡುವ ನಿಯಮವನ್ನು ಕೆಲವರು ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ಆಹಾರದ ಅವಮಾನವಲ್ಲ; ಕರ್ಮದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ವಿಧಾನ. ಗೃಹಬಲಿ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಮನೆಯ ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಪರಿಸರದತ್ತ ಹರಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂದೇಶ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಸೀಮಿತ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನದ ಉಳಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಿದಾಯದವರೆಗೂ ಕಾಯ್ದಿಡಬೇಕು. ನಂತರ ಗೃಹಬಲಿ ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಅಂತಿಮ ಕ್ರಮ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧೋತ್ತರ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಗತ್ಯ, ಉಚ್ಛೇಷಣದ ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಗೃಹಬಲಿಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೃಹದಿಂದ ಸಮಾಜದತ್ತ ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ದಾನಿಸಲ್ಪಡುವ ಹವಿಸ್ಸಿನ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಯ ಅವಧಿ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷಯಫಲದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಹವಿರ್ಯಚ್ಚಿರರಾತ್ರಾಯ ಯಚ್ಚಾನಂತ್ಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ।
ಪಿತೃಭ್ಯೋ ವಿಧಿವದ್ ದತ್ತಂ ತತ್ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮ್ಯಶೇಷತಃ ॥ 266 ॥
ತಿಲೈರ್ವ್ರೀಹಿಯವೈರ್ಮಾಷೈರದ್ಭಿರ್ಮೂಲಫಲೇನ ವಾ ।
ದತ್ತೇನ ಮಾಸಂ ತೃಪ್ಯಂತಿ ವಿಧಿವತ್ ಪಿತರೋ ನೃಣಾಮ್ ॥ 267 ॥
ದ್ವೌ ಮಾಸೌ ಮತ್ಸ್ಯಮಾಂಸೇನ ತ್ರೀನ್ ಮಾಸಾನ್ ಹಾರಿಣೇನ ತು ।
ಔರಭ್ರೇಣಾಥ ಚತುರಃ ಶಾಕುನೇನಾಥ ಪಂಚ ವೈ॥ 268 ॥
ಷಣ್ಮಾಸಾಂಶ್ಛಾಗಮಾಂಸೇನ ಪಾರ್ಷತೇನ ಚ ಸಪ್ತ ವೈ।
ಅಷ್ಟಾವೇನಸ್ಯ ಮಾಂಸೇನ ರೌರವೇಣ ನವೈವ ತು ॥ 269 ॥
ದಶಮಾಸಾಂಸ್ತು ತೃಪ್ಯಂತಿ ವರಾಹಮಹಿಷಾಮಿಷೈಃ ।
ಶಶಕೂರ್ಮಯೋಸ್ತು ಮಾಂಸೇನ ಮಾಸಾನೇಕಾದಶೈವ ತು ॥ 270 ॥
ಸಂವತ್ಸರಂ ತು ಗವ್ಯೇನ ಪಯಸಾ ಪಾಯಸೇನ ಚ ।
ವಾರ್ಧ್ರೀಣಸಸ್ಯ ಮಾಂಸೇನ ತೃಪ್ತಿರ್ದ್ವಾದಶವಾರ್ಷಿಕೀ ॥ 271 ॥
ಕಾಲಶಾಕಂ ಮಹಾಶಲ್ಕಾಃ ಖಂಗಲೋಹಾಮಿಷಂ ಮಧು ।
ಆನಂತ್ಯಾಯೈವ ಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ ಮುನ್ಯನ್ನಾನಿ ಚ ಸರ್ವಶಃ ॥ 272 ॥
ಯತ್ ಕಿಂಚಿನ್ ಮಧುನಾ ಮಿಶ್ರಂ ಪ್ರದದ್ಯಾತ್ ತು ತ್ರಯೋದಶೀಮ್ ।
ತದಪ್ಯಕ್ಷಯಮೇವ ಸ್ಯಾದ್ ವರ್ಷಾಸು ಚ ಮಘಾಸು ಚ ॥ 273 ॥
ಅಪಿ ನಃ ಸ ಕುಲೇ ಭೂಯಾದ್ ಯೋ ನೋ ದದ್ಯಾತ್ ತ್ರಯೋದಶೀಮ್ ।
ಪಾಯಸಂ ಮಧುಸರ್ಪಿರ್ಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಾಕ್ ಛಾಯೇ ಕುಂಜರಸ್ಯ ಚ ॥ 274 ॥
ಯದ್ ಯದ್ ದದಾತಿ ವಿಧಿವತ್ ಸಮ್ಯಕ್ ಶ್ರದ್ಧಾಸಮನ್ವಿತಃ ।
ತತ್ ತತ್ ಪಿತೄಣಾಂ ಭವತಿ ಪರತ್ರಾನಂತಮಕ್ಷಯಮ್ ॥ 275 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ವಿಧಿವಿಧಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೀಡುವ ಹವಿಸ್ಸು ಯಾವುದು ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ತಿಲ, ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ, ಉದ್ದು, ನೀರು, ಬೇರು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾನ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮೀನುಮಾಂಸದಿಂದ ಎರಡು ತಿಂಗಳು, ಜಿಂಕೆ ಮಾಂಸದಿಂದ ಮೂರು ತಿಂಗಳು, ಕುರಿಮಾಂಸದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು, ಪಕ್ಷಿಮಾಂಸದಿಂದ ಐದು ತಿಂಗಳು, ಆಡುಮಾಂಸದಿಂದ ಆರು ತಿಂಗಳು, ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಾಣಿಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಏಳು, ಎಂಟು ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳುಗಳ ತೃಪ್ತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹಂದಿ ಮತ್ತು ಎಮ್ಮೆಮಾಂಸದಿಂದ ಹತ್ತು ತಿಂಗಳು, ಮೊಲ ಮತ್ತು ಆಮೆ ಮಾಂಸದಿಂದ ಹನ್ನೊಂದು ತಿಂಗಳು ತೃಪ್ತಿ. **ಹಸುವಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಹಾಲು (ತುಪ್ಪ) ಮತ್ತು ಪಾಯಸದಿಂದ ಒಂದು ವರ್ಷ ಪಿತೃತೃಪ್ತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಧಾನ್ಯಗಳು, ಶಾಕಗಳು, ಮಧು ಮತ್ತು ಮುನಿಯಾನ್ನಗಳು ಅನಂತ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ತ್ರಯೋದಶಿ, ಮಘಾ ನಕ್ಷತ್ರ ಅಥವಾ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಧುಮಿಶ್ರಿತ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಅಕ್ಷಯಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.** ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೀಡಿದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಾನವೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧದಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಫಲತತ್ತ್ವದೊಂದಿಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಲಮಾನದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವುದು ಕರ್ಮಫಲದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು. ಹೆಚ್ಚು ಸಂಸ್ಕೃತ, ಭಾರವಾದ ಆಹಾರ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಭೌತಿಕ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ದಾನದ ತ್ಯಾಗಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರೂಪತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂಚನೆ. ಹಸುವಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಷದ ತೃಪ್ತಿ ನೀಡಿರುವುದು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಸುವಿನ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ದಾನಗಳು, ಕೇವಲ ವಸ್ತುಮೌಲ್ಯದಿಂದಲ್ಲ; ಅವು ಶ್ರದ್ಧೆ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಅಪರೂಪತೆಯ ಸಂಯೋಜನೆಯ ಫಲ. ತ್ರಯೋದಶಿ, ಮಘಾ ಮತ್ತು ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕಾಲಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮುನಿಯಾನ್ನಗಳೆಂದರೆ: ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಬೇರುಗಳು, ಹಣ್ಣುಗಳು, ಕಂದಗಳು, ಅತಿಯಾಗಿ ಸಂಸ್ಕರಿಸದ ಧಾನ್ಯಗಳು, ಉಪ್ಪು–ಕಾರ–ಮಸಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಆಹಾರ, ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಕಡಿಮೆ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು "ಮುನಿಯಾನ್ನ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ — ಇವು ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ, ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃತೃಪ್ತಿ ಆಹಾರದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲ್ಲ, ದಾನದ ಭಾವದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ — ಈ ಮೂರೂ ಒಂದಾದಾಗ ದಾನವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ದಾನವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರದಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ಭಾವಾತ್ಮಕ–ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ತೃಪ್ತರಾಗುವುದು ದಾನದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು, ದಾನಿಯ ಮನೋಭಾವದಿಂದ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿನ ದಾನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟ ಅಲ್ಪವೂ ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದಾನವು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ದಾನಿಯ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೂ ಮಾರ್ಗ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಆಹಾರಪ್ರಧಾನ ಅಥವಾ ಅತಿರೇಕವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಾಹಾರವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇರಬಹುದು. ಮುಖ್ಯ ಅಂಶ ಆಹಾರವಲ್ಲ, ಶ್ರದ್ಧೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ನೀಡಿದ ಯಾವುದೇ ದಾನವೂ ಅಕ್ಷಯಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಅಂತಿಮ ಸಂದೇಶ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನೀಡಿದ ದಾನವು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಅಥವಾ ಅನಂತ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ದಾನದ ಮೌಲ್ಯವು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಭಾವದಲ್ಲಿ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃತೃಪ್ತಿಯ ಕಾಲಮಾನ ತತ್ತ್ವ, ದಾನ–ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಸಂಬಂಧ, ಹಸುವಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ, ತ್ರಯೋದಶಿ ಮತ್ತು ಮಘಾ ನಕ್ಷತ್ರದ ಮಹತ್ವ ಹಾಗೂ "ಅಕ್ಷಯ" ಫಲದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ.

ಶ್ಲೋಕ 274 → ತ್ರಯೋದಶಿ ದಿನ ನಮ್ಮ ಕುಲದ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಪಾಯಸವನ್ನು, ಜೇನು ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದೊಂದಿಗೆ, ಆನೆ ನೆರಳು ಬೀಳುವ ಮೊದಲೇ ದಾನ ಮಾಡುವವನು ನಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಜನಿಸಲಿ ಎಂದು ಪಿತೃಗಳು ಆಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ತ್ರಯೋದಶಿ ದಿನದ ದಾನಕ್ಕೆ ಅಪಾರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ತ್ರಯೋದಶಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ದಿನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ದಿನ ಪಾಯಸವನ್ನು ಮಧು ಮತ್ತು ಸರ್ಪಿಸ್ (ತುಪ್ಪ) ಜೊತೆಯಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತೃಪ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಾಕ್ ಛಾಯೇ ಕುಂಜರಸ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು, ಆನೆಯ ನೆರಳು ಬೀಳುವ ಮುನ್ನ, ಅಂದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೊದಲು ಅಥವಾ ಅಪರಾಹ್ನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಮುಂಚಿತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದಾನ ನಡೆಯಬೇಕು ಎಂಬ

ಕಾಲಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ಈ ದಾನದಿಂದ ಇಷ್ಟಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು, "ಅವನು ಮತ್ತೆ ನಮ್ಮ ಕುಲದಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಲಿ" ಎಂಬ ಆಶಯವನ್ನು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಾನದ ಫಲವಾಗಿ ಕುಲಬಂಧನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾತತ್ಯ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂಕೇತ.

ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ತಿಥಿ–ಕಾಲ–ವಿಧಾನಗಳು ಮತ್ತು ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನಿಯಮಗಳು

ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷೇ ದಶಮ್ಯಾದೌ ವರ್ಜಯಿತ್ವಾ ಚತುರ್ದಶೀಮ್ ।
ಶ್ರಾದ್ಧೇ ಪ್ರಶಸ್ತಾಸ್ತಿಥಯೋ ಯಥೈತಾ ನ ತಥೇತರಾಃ ॥ 276 ॥
ಯುಕ್ತೇಷು ಕುರ್ವನ್ ದಿನರ್ಕ್ಷೇಷು ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ನುತೇ ।
ಅಯುಕ್ತೇಷು ತು ಪಿತೄ ನ್ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರಜಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪುಷ್ಕಲಾಮ್ ॥ 277 ॥
ಯಥಾ ಚೈವಾಪರಃ ಪಕ್ಷಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾದ್ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ।
ತಥಾ ಶ್ರಾದ್ಧಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾಹ್ಣಾದಪರಾಹ್ಣೋ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥ 278 ॥
ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿನಾ ಸಮ್ಯಗಪಸವ್ಯಮತಂದ್ರಿಣಾ ।
ಪಿತ್ರ್ಯಮಾನಿಧನಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ವಿಧಿವದ್ ದರ್ಭಪಾಣಿನಾ ॥ 279 ॥
ರಾತ್ರೌ ಶ್ರಾದ್ಧಂ ನ ಕುರ್ವೀತ ರಾಕ್ಷಸೀ ಕೀರ್ತಿತಾ ಹಿ ಸಾ ।
ಸಂಧ್ಯಾಯೋರುಬಯೋಶ್ಚೈವ ಸೂರ್ಯೇ ಚೈವಾಚಿರೌದಿತೇ ॥ 280 ॥
ಅನೇನ ವಿಧಿನಾ ಶ್ರಾದ್ಧಂ ತ್ರಿರಬ್ದಸ್ಯೈಹ ನಿರ್ವಪೇತ್ ।
ಹೇಮಂತಗ್ರೀಷ್ಮವರ್ಷಾಸು ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಿಕಮನ್ವಹಮ್ ॥ 281 ॥
ನ ಪೈತ್ರ್ಯಯಜ್ಞಿಯೋ ಹೋಮೋ ಲೌಕಿಕೇಽಗ್ನೌ ವಿಧೀಯತೇ ।
ನ ದರ್ಶೇನ ವಿನಾ ಶ್ರಾದ್ಧಮಾಹಿತಾಗ್ನೇರ್ದ್ವಿಜನ್ಮನಃ ॥ 282 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದಶಮಿಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ದಶಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ತಿಥಿಗಳು ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ. ಇತರ ತಿಥಿಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯ ದಿನ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಿದವನು ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೂ ಪಿತೃಗಳು ಸಂತೃಪ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಸಂತಾನ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಅಪರಪಕ್ಷವು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಹ್ನಕ್ಕಿಂತ ಅಪರಾಹ್ನ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ ಧರಿಸಿ, ಅಪಸವ್ಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಪಿತೃಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ರಾತ್ರಿ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯೋದಯ ತಕ್ಷಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದು. ಈ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಾರಿ—ಹೇಮಂತ, ಗ್ರೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ವರ್ಷಾ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ—ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕು. ಪಿತೃಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಲೌಕಿಕ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮವಿಲ್ಲ. ಆಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ದ್ವಿಜನು ದರ್ಶಯಾಗವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದ ಕಾಲಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷವನ್ನು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸಿ, ಅದರೊಳಗೂ ಯಾವ ತಿಥಿಗಳು ಯೋಗ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ದಶಿಯನ್ನು ವರ್ಜ್ಯಮಾಡಿರುವುದು ಅದರ ಉಗ್ರ ಸ್ವಭಾವದ ಕಾರಣ. ಯೋಗ್ಯ ದಿನ–ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಶ್ರಾದ್ಧವು ಭೌತಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಅಯೋಗ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಸಂತಾನಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪರಾಹ್ನವನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕ*

ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ಕಾಲದ ತಾತ್ವಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನಾವೀತಿ ಮತ್ತು ಅಪಸವ್ಯ ಕ್ರಮಗಳು ಪಿತೃಕರ್ಮದ ವಿಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ದೇವಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವನ್ನು ವರ್ಜಿಸುವುದು ಅಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಿತೃಕರ್ಮ ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮನಿಯಮ. ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂರಾವರ್ತಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಋತುಚಕ್ರದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಪರ ದ್ವಿಜನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ವೇದಾಗ್ನಿ–ಪಿತೃಯಜ್ಞಗಳ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಯಾರಾದರೂ ಆಹಿತಾಗ್ನಿ (ವೇದಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿಕೊಂಡ ದ್ವಿಜ) ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದರ್ಶಯಾಗವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸದೆ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು ಮಾಡುವ ಯಾಗವನ್ನು ದರ್ಶಯಾಗ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ಣಿಮೆಯಂದು ಮಾಡುವ ಯಾಗವೇ ಪೌರ್ಣಮಾಸಯಾಗ.

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಕರ್ಮವು ಯಾಂತ್ರಿಕ ವಿಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಲ, ದಿಕ್ಕು, ಮನಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ವಿಧಾನದ ಸಮನ್ವಯ. ಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾಲಪಾಲನೆ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾನವೀಯ ಸಮತೋಲನ ಇಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಚಕ್ರದೊಂದಿಗೆ ಸಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ತತ್ವವೂ ಅಡಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರಾದ್ಧವು ಸಮಯದ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುವ ಸಂಸ್ಕಾರ. ಸೂರ್ಯನ ಪಥ, ಋತುಗಳ ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಮಾನವನ ಶ್ರದ್ಧೆ—ಇವು ಒಂದಾದಾಗ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅತಿಯಾದ ಕಾಲಗಣನೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅಂಧನಿಯಮವಲ್ಲ, ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಆಧಾರಿತ ಶಿಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲವನ್ನು ವರ್ಜಿಸುವುದು ಭಯದಿಂದಲ್ಲ; ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು. ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಚಕ್ರದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವುದು ಮಾನವನನ್ನು ಕಾಲಸಜಾಗತೆಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕಲು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ತಿಥಿ, ಕಾಲ ಮತ್ತು ವಿಧಾನಗಳಿವೆ. ಅಪರಾಹ್ನ, ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ವಿಧಿಪಾಲನೆ—ಇವು ಸೇರಿದಾಗ ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಥಿ–ಕಾಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಭಜನೆ, ಅಪರಾಹ್ನದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ, ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮದ ಫಲಭಾವ, ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ವರ್ಜನೆ, ಹಾಗೂ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಪರ ದ್ವಿಜನಿಗೆ ವಿಧಿಸಿರುವ ವಿಶೇಷ ನಿಯಮಗಳು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುಕ್ತ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಲತರ್ಪಣದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳ ದೈವಸ್ವರೂಪದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನಿರೂಪಣೆ

ಯದೇವ ತರ್ಪಯತ್ಯದ್ಭಿಃ ಪಿತೄನ್ ಸ್ನಾತ್ವಾ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಃ ।
ತೇನೈವ ಕೃತ್ಸ್ನಮಾಪ್ನೋತಿ ಪಿತೃಯಜ್ಞಕ್ರಿಯಾಫಲಮ್ ॥ 283 ॥
ವಸೂನ್ ವದಂತಿ ತು ಪಿತೄನ್ ರುದ್ರಾಂಶ್ಚೈವ ಪಿತಾಮಹಾನ್ ।
ಪ್ರಪಿತಾಮಹಾಂಸ್ತಥಾದಿತ್ಯಾಂನ್ ಶ್ರುತಿರೇಷಾ ಸನಾತನೀ ॥ 284 ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠನು ನೀರಿನಿಂದ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದೊಂದರಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ವಸುಗಳೆಂದು,

ಪಿತಾಮಹರನ್ನು ರುದ್ರಗಳೆಂದು ಮತ್ತು ಪ್ರಪಿತಾಮಹರನ್ನು ಆದಿತ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಸಾರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಆದರೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅನೇಕ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಒಂದು ಸರಳ, ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲಕೊಡುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ಸ್ನಾನದ ನಂತರ ನೀರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ತರ್ಪಣವೇ ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು, ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಗಳ ದೈವೀಕರಣವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಂದೆಪರಂಪರೆಯ ಮೂರು ಹಂತಗಳನ್ನು ದೇವಸಮೂಹಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಪಿತೃಗಳು ಕೇವಲ ಮೃತ ಸಂಬಂಧಿಕರು ಅಲ್ಲ; ಅವರು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೀಯ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಂಗಗಳು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಫಲವು ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಜಲತರ್ಪಣವು ಜೀವತತ್ವದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ನೀರಿನ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದ ಸ್ಮರಣೆ ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ತಲುಪುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದರ ಹಿಂದೆ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ವಸು–ರುದ್ರ–ಆದಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು, ಮಾನವಪರಂಪರೆಯನ್ನು ದೈವಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸುವ ತಾತ್ವಿಕ ದೃಷ್ಟಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪಿತೃಸ್ಮರಣೆ ದೊಡ್ಡ ವಿಧಿವಿಧಾನವಾಗಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಜಲವೇ ಸಾಕು. ಪಿತೃಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ನಿಂತಿರುವವರಲ್ಲ; ಅವರು ದೈವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುವ ಶಕ್ತಿಗಳು.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ಪಿತೃಯಜ್ಞವನ್ನು ಅನೇಕ ಕಠಿಣ ವಿಧಿಗಳ ಸಂಕಲನವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ಉತ್ತರ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಗೃಹಸ್ಥನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮನಗಂಡಿದೆ. ತರ್ಪಣದಂತಹ ಸರಳ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪಿತೃಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳನ್ನು ದೇವಸಮೂಹಗಳೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವುದು ಅತಿರೇಕವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವಜೀವನದ ದೈವೀಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ತತ್ವ.

ಸಾರಾಂಶ:- *ಶುದ್ಧ ಸ್ನಾನದ ನಂತರ ಮಾಡಿದ ಜಲತರ್ಪಣವೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಿತೃಯಜ್ಞದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪಿತೃಗಳು ವಸು–ರುದ್ರ–ಆದಿತ್ಯ ಸ್ವರೂಪದ ದೈವಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಭಾಗ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತರ್ಪಣದ ಸರಳತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲತತ್ವ, ವಿಧಿಗಿಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಆದ್ಯತೆ, ಮತ್ತು ಪಿತೃಗಳನ್ನು ದೈವಿಕ ವರ್ಗಗಳೊಂದಿಗೆ ಗುರುತಿಸುವ ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ತಾತ್ವಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ವಿಘಸಾಶನದ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳ ಸಮಾಪನ ಉಪದೇಶ

ವಿಘಸಾಶೀ ಭವೇನ್ನಿತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಂ ವಾಽಮೃತಭೋಜನಃ ।
ವಿಘಸೋ ಭುಕ್ತಶೇಷಂ ತು ಯಜ್ಞಶೇಷಂ ತಥಾಽಮೃತಮ್ ॥ 285 ॥
ಏತದ್ ವೋಽಭಿಹಿತಂ ಸರ್ವಂ ವಿಧಾನಂ ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಿಕಮ್ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ಸದಾ ವಿಘಸಾಶಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಅಥವಾ ಅಮೃತಭೋಜನ ಮಾಡುವವನಾಗಿರಬೇಕು. ಇತರರಿಗೆ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಅನ್ನವೇ ವಿಘಸ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಹವಿಸ್ಸೇ ಅಮೃತ. ಈ ರೀತಿ ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನಿಮಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಾಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ವಿಕ ಶಿಖರದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಜೀವನಶೈಲಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಘಸಾಶಿ ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಅತಿಥಿಗಳು, ಜ್ಞಾತಿಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಪಾಲು ನೀಡಿ, ನಂತರ ತಾನು ಭೋಜನ ಮಾಡುವವನು. ಇದು ತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕ ಜೀವನದ ಸಂಕೇತ. ಅಮೃತಭೋಜನ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು. ಅದನ್ನು ಅಮೃತ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದರಿಂದ, ತ್ಯಾಗದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಆಹಾರವೇ ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪಾವನ ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ದೈಹಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಳೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ "ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಿಕ ವಿಧಾನ"ವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಅಂತರಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಗೃಹಸ್ಥನ ಜೀವನವೇ ಯಜ್ಞವಾಗಬೇಕು. ತಾನು ಮೊದಲಿಗನಾಗದೆ, ಇತರರನ್ನು ಮುಂಚೆ ಇಡುವ ಮನೋಭಾವವೇ ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರ. ವಿಘಸಾಶನವು ಅಹಂಕಾರದ ನಾಶ. ಅಮೃತಭೋಜನವು ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ. ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬದುಕಿನ ನೈತಿಕ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನು ತಾನು ಮಾತ್ರ ಬದುಕಬಾರದು. ತನ್ನ ಅನ್ನ, ಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಇತರರಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟಾಗ, ಅವನ ಜೀವನವೇ ಅಮೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವವನಲ್ಲ, ತ್ಯಾಗದ ನಂತರ ಬದುಕುವವನೇ ಧರ್ಮಾತ್ಮ.*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ:- ವಿಘಸಾಶನವನ್ನು ಕೆಲವರು ದಾರಿದ್ರ್ಯದ ಅಥವಾ ಹೀನ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಸಂಕೇತವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಲ್ಲ, ದಾನಶೀಲತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಆಹಾರನಿಯಮವಲ್ಲ; ಜೀವನಮೌಲ್ಯ. ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಣೆಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯ ಸಂಹಿತೆಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನದ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣದ ಧರ್ಮತತ್ವ.

ಸಾರಾಂಶ:- ಗೃಹಸ್ಥನು ತ್ಯಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬದುಕಬೇಕು. ಇತರರಿಗೆ ನೀಡಿದ ನಂತರ ಉಳಿದುದನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಜೀವನವನ್ನೇ ಯಜ್ಞವನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಘಸಾಶನ ಮತ್ತು ಅಮೃತಭೋಜನದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ, ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಆಹಾರದ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಾನದಂಡವಾಗಿಸಿರುವ ದೃಷ್ಟಿ, ಹಾಗೂ ಪಾಞ್ಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯ ಸಮಗ್ರ ಸಂಹಿತೆಯಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯ ಉಪಸಂಹಾರಾತ್ಮಕ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.